

ANALELE
UNIVERSITĂȚII DE VEST
din
TIMIȘOARA

SERIA
ȘTIINȚE FILOLOGICE

XLVI
2008

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:

Prof. Dr. **VASILE FRĂȚILĂ**

Redactor responsabil adjunct:

Prof. Dr. **ILEANA OANCEA**

Membri:

Prof. Dr. **IOSIF CHEIE**,

Prof. Dr. **TERESA FERRO**, *doctor honoris causa* al Universității de Vest din
Timișoara (Universitatea din Udine – Italia),

Prof. Dr. **MARIA ILIESCU**, *doctor honoris causa* al Universității de Vest din
Timișoara (Universitatea din Innsbruck – Austria), Prof. Dr. **ȘTEFAN
MUNTEANU**, Prof. Dr. **ALEXANDRU NICULESCU**, *doctor honoris causa* al
Universității de Vest din Timișoara (Universitatea din Udine – Italia),
Prof. Dr. **ROXANA NUBERT**, Prof. Dr. **HORTENSIA PÂRLOG**,
Acad. **MARIUS SALA**, *doctor honoris causa* al Universității de Vest din
Timișoara, Conf. dr. **DOINA DAVID**,

Prof. Dr. **G. I. TOHĂNEANU**,

Prof. Dr. **VASILE ȚÂRA**, Prof. Dr. **MARIA ȚENCHEA**

Secretari științifici de redacție:

Asist. drd. **ANA-MARIA POP**, lect. drd. **MONICA HUȚANU**,
Lect. dr. **BOGDAN ȚÂRA**

Tehnoredactare computerizată:

TITIANA KOVACS

Adresa redacției:

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ȘI TEOLOGIE
Bulevardul Vasile Pârvan nr. 4
300223 Timișoara
ROMÂNIA

CUPRINS

IN MEMORIAM MAGISTRI G. I. TOHĂNEANU.

Mirela-Ioana BORCHIN, <i>Din nou despre G. I. Tohăneanu</i>	11
Ionel FUNERIU, <i>O barieră în calea imposturii</i>	20
Vasile D. Țâra, <i>O personalitate distinctă a lingvisticii românești</i>	25
Dumitru VLĂDUȚ, <i>Insomniile unui mare cărturar: Lampa de lângă tâmplă de G. I. Tohăneanu</i>	32

LINGVISTICĂ

Florina-Maria BĂCILĂ, <i>Omonimia și etimologia populară</i>	44
Diana BOC-SÎNMĂRGIȚAN, <i>Toponimia văilor Bistra și Sebeș. Glosar(II)</i>	59
Emina CĂPĂLNĂȘAN, <i>Rolul acordului în distingerea apozității de atributul categorial</i>	117
Adriana COSMA, <i>Observații asupra câtorva studii de onomastică literară românească</i>	124
Mirela Zamilia DANCIU, <i>Antroponimia unor localități aflate la sud-vest de Timișoara (Ghilad, Banloc, Denta, Toager)</i>	132
Virginia DAVID-OPRIȘA, <i>Observații cu privire la unele hidronime din Banat</i>	159
Vasile FRĂȚILĂ, <i>Note de toponimie pe marginea Dicționarului toponimic al României. Oltenia (DTRO), vol. VI (S-Ț), vol. VII (U-Z)</i>	171
Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, <i>Antroponimul grecesc Geórgios în onomastica europeană</i>	187
Silvia PITIRICIU, <i>Prepoziția – aspecte de morfologie funcțională</i>	196
Cristina RADU-GOLEA, <i>Repere semantice și culturale în definirea unui termen cromatic: albastru</i>	202
Elena-Tia SANDU, <i>Seneca. Moriendi virtus</i>	211
Mariya TSIPLE, <i>Fonetica graiului din Slatina (Ucraina)</i>	220

LITERATURĂ

Gabriela Glăvan, <i>Clasicii postmodernismului</i>	231
Anișoara Ivașcu, Corina Tătaru, <i>Simboluri în Setea muntelui de sare</i> ..	241

RECENZII

Vasile ARVINTE, <i>Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale</i> . Cuvânt înainte de Alexandru Gafton. Indice de Sorin Guia, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, 450 p. (Adina Chirilă).....	249
Daniele PANTALEONI, <i>Texte românești cu alfabet latin: Psalterium Hungaricum în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea</i> (Vasile Frățiță).....	255

CONTENTS

IN MEMORIAM G. I. TOHĂNEANU

Mirela-Ioana BORCHIN, <i>Thinking Anew about G. I. Tohăneanu</i>	11
Ionel FUNERIU, <i>A Barrier Standing against Imposture</i>	20
Vasile D. ȚĂRA, <i>A Distinctive Personality of Romanian Linguistics</i>	25
Dumitru VLĂDUȚ, <i>The Wakefulness of a Great Scholar: The Lamp Beside the Temple</i> by G. I. Tohăneanu.....	32

LINGUISTICS

Florina-Maria BĂCILĂ, <i>Homonymy and Popular Etymology</i>	44
Diana BOC-SÎNMĂRGIȚAN, <i>The Toponymy of the Bistra and the Sebeș Valleys. Glossary (II)</i>	59
Emina CĂPĂLNĂȘAN, <i>The Role of the Agreement in the Distinction between the Restrictive Apposition and the Non-restrictive Apposition</i>	117
Adriana COSMA, <i>Considerations regarding Studies about Literary Romanian Onomatology</i>	124
Mirela Zamilia DANCIU, <i>The Anthroponymy of Towns situated in the South-Western part of Timișoara (Ghilad, Banloc, Denta, Toager)</i>	132
Virginia DAVID-OPRIȘA, <i>Considerations regarding Hydronyms in The Banat Region</i>	159
Vasile FRĂȚILĂ, <i>Remarks regarding The Romanian Toponimic Dictionary. Oltenia (DTRO), vol. VI (S-Ț), vol. VII (U-Z)</i>	171
Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, <i>The Greek Anthroponym Geórgios within the European Onomatology</i>	187
Silvia PITIRICIU, <i>The Preposition – aspects regarding Functional Morphology</i>	196
Cristina RADU-GOLEA, <i>Semantic and Cultural Guides in Defining a Chromatical Term: Blue</i>	202
Elena-Tia SANDU, <i>Seneca. Moriendi virtus</i>	211
Mariya TSIPLE, <i>The Dialect in Slatina (Ucraina). Phonetics</i>	220

LITERATURE

Gabriela Glăvan, <i>The Classics of Postmodernism</i>	231
Anișoara Ivașcu, Corina Tătaru, <i>Symbols in The Thirst of the Salt Mountain</i>	241

REVIEWS

Vasile ARVINTE, <i>Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale.</i> Cuvânt înainte de Alexandru Gafton. Indice de Sorin Guia, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, 450 p. (Adina Chirilă).....	249
Daniele PANTALEONI, <i>Texte românești cu alfabet latin: Psalterium Hungaricum în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea</i> (Vasile Frățilă).....	255

TABLE DES MATIERES

IN MEMORIAM MAGISTRI G. I. TOHĂNEANU

Mirela-Ioana BORCHIN, <i>De nouveau sur G. I. Tohăneanu</i>	11
Ionel FUNERIU, <i>Une barrière contre l'imposture</i>	20
Vasile D. Țâra, <i>Une personnalité distincte de la linguistique roumaine</i> ...	25
Dumitru VLĂDUȚ, <i>Les insomnies d'un grand lettré: Lampa de lângă tâmplă (La lampe d'auprès de la tempe) par G. I. Tohăneanu</i>	32

LINGUISTIQUE

Florina-Maria BĂCILĂ, <i>L'homonymie et l'étymologie populaire</i>	44
Diana BOC-SÎNMĂRGIȚAN, <i>La toponymie des vallées de Bistra et de Sebeș. Glossaire (II)</i>	59
Emina CĂPĂLNĂȘAN, <i>Le rôle de l'accord dans la distinction de l'apposition de l'attribut catégoriel</i>	117
Adriana COSMA, <i>Considérations sur quelques études d'onomastique littéraire roumaine</i>	124
Mirela Zamilia DANCIU, <i>L'anthroponymie de certaines localités placées au sud-ouest de Timișoara (Ghilad, Banloc, Denta, Toager)</i>	132
Virginia DAVID-OPRIȘA, <i>Observations concernant certains hydronymes du Banat</i>	159
Vasile FRĂȚILĂ, <i>Notes de toponymie en marge du Dicționarul toponimic al României. Oltenia (DTRO) (Dictionnaire toponymique de la Roumanie. L'Olténie), vol. VI (S-Ț), vol. VII (U-Z)</i>	171
Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, <i>L'anthroponyme grec Geórgios dans l'onomastique européenne</i>	187
Silvia PITIRICIU, <i>La préposition – aspects de morphologie fonctionnelle</i>	196
Cristina RADU-GOLEA, <i>Repères sémantiques et culturels pour définir un terme chromatique: bleu</i>	202
Elena-Tia SANDU, <i>Seneca. Moriendi virtus</i>	211
Mariya TSIPLÉ, <i>La phonétique du patois de Slatina (Ukraine)</i>	220

LITTÉRATURE

Gabriela Glăvan, <i>Les classiques du postmodernisme</i>	231
Anișoara Ivașcu, Corina Tătaru, <i>Symboles dans Setea muntelui de sare (La soif du mont de sel)</i>	241

COMPTES RENDUS

Vasile ARVINTE, <i>Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale</i> . Cuvânt înainte de Alexandru Gafton. Indice de Sorin Guia, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, 450 p. (Adina Chirilă).....	249
Daniele PANTALEONI, <i>Texte românești cu alfabet latin: Psalterium Hungaricum în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea</i> (Vasile Frățilă).....	255

INHALTSVERZEICHNIS

IN MEMORIAM MAGISTRI G. I. TOHĂNEANU

Mirela-Ioana BORCHIN, <i>Mal wieder über G. I. Tohăneanu</i>	11
Ionel FUNERIU, <i>Ein Hindernis für den Betrug</i>	20
Vasile D. ȚÂRA, <i>Eine kennzeichnende Persönlichkeit der rumänischen Linguistik</i>	25
Dumitru VLĂDUȚ, <i>Die Schlaflosigkeit eines großen Gelehrten: Die Lampe neben der Schläfe von G. I. Tohăneanu</i>	32

LINGUISTIK

Florina-Maria BĂCILĂ, <i>Homonymie und volkstümliche Etymologie</i>	44
Diana BOC-SÎNMĂRGHIȚAN, <i>Die Toponomastik in den Bistra und Sebesch Tälern. Glossar (II)</i>	59
Emina CĂPĂLNĂȘAN, <i>Die Rolle der Kongruenz zur Unterscheidung zwischen der Apposition und dem kategorialen Attribut</i>	117
Adriana COSMA, <i>Betrachtungen zu einigen Studien über die rumänische literarische Namenkunde</i>	124
Mirela Zamilia DANCIU, <i>Die Anthroponymie einiger im Südwesten von Temeswar gelegenen Orte (Ghilad, Banloc, Denta, Toager)</i>	132
Virginia DAVID-OPRIȘA, <i>Betrachtungen zu einigen Hydronymen aus dem Banat</i>	159
Vasile FRĂȚILĂ, <i>Berichte zur Toponymie in Bezug auf das toponymische Wörterbuch Rumäniens. Oltenia (DTRO), Bd. VI (S-Ț), Bd. VII (U-Z)</i>	171
Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, <i>Das griechische Anthroponym Geórgios in der europäischen Namenkunde</i>	187
Silvia PITIRICIU, <i>Die Präposition – Aspekte der funktionalen Morphologie</i>	196
Cristina RADU-GOLEA, <i>Semantische und kulturelle Anhaltspunkte zur Festlegung eines chromatischen Terminus: blau</i>	202
Elena-Tia SANDU, <i>Seneca. Moriendi virtus</i>	211
Mariya TSIPLA, <i>Die Phonetik der Mundart in Slatina (Ukraine)</i>	220

LITERATUR

Gabriela Glăvan, <i>Die Klassiker der Postmoderne</i>	231
Anișoara Ivașcu, Corina Tătaru, <i>Symbole in Der Durst des Salzberges</i>	241

REZENSIONEN

Vasile ARVINTE, <i>Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale.</i> Cuvânt înainte de Alexandru Gafton. Indice de Sorin Guia, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, 450 p. (Adina Chirilă).....	249
Daniele PANTALEONI, <i>Texte românești cu alfabet latin: Psalterium Hungaricum în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea</i> (Vasile Frățilă).....	255

DIN NOU DESPRE G. I. TOHĂNEANU

de

Mirela-Ioana BORCHIN

Între distinșii cărturari care au dus greu începuturilor filologiei la Timișoara se aflau personalități care ar fi făcut cinste oricărui centru universitar de prestigiu (Eugen Todoran, Victor Iancu, Ștefan Munteanu). Nimeni n-a fost însă prețuit și iubit de studenți ca G. I. Tohăneanu. Magistrul era privit de jos în sus, așa cum i se cuvenea unui intelectual „cu sânge albastru”: pe de o parte, fiindcă era fiul latinistului și germanistului Ion Tohăneanu, doctor în drept la Berlin, pe de altă parte, deoarece descindea din școala filologică bucureșteană, unde fusese asistentul celebrului Tudor Vianu, dar mai cu seamă pentru că nimeni nu vorbea și nu scria ca el.

Cu un dar nativ al vorbirii, cu o retorică impecabilă, G. I. Tohăneanu marca simbolic distanța dintre centrul cercetărilor filologice românești și periferia la care acestea abia promiteau să se înfirișe.

Întâlnirea cu Domnia Sa în primul an de facultate definea și o altă distanță: cea dintre liceu și universitate, marcând intrarea tinerilor într-o lume superioară și învederând vârful unui suiș intelectual situat la mare depărtare de locul pe care ei și-l găsiseră umili într-un colț de amfiteatru. Prin erudiția filologică, prin surprinzătoarea pătrundere a esențelor textului literar, prin reverența față de valoare, G. I. Tohăneanu reprezenta dimensiunea verticală a formării noastre filologice. Paradoxal, cel ce, prin îmboldirea la lecturi complicate, părea a fi principalul generator de insomnii intelectuale în mediul studențesc avea rara onestitate de a recunoaște, la rândul său, că le datorează studenților câte ceva din setea sa de ascensiune și din hotărârea de a pune umărul la formarea unei școli stilistice la Timișoara:

„Gândurile mi se îndreaptă acum către studenții mei – de odinioară și de azi – de la Universitatea și Institutul pedagogic din Timișoara. Mulți dintre ei au audiat cursurile speciale pe care le-am închinat artei lui Creangă, unii m-au însoțit, acum câțiva ani, pe drumurile Țării-de-sus, de

la Suceava la Ipotești și apoi la Humulești, unde a prins să mi se închege în cuget ideea de față. Interesul lor pasionat pentru valorile culturii noastre și pentru valențele artistice ale cuvântului românesc mi-au fost sprijin și îndemn în toate strădaniile mele. Sunt bucuros să le mulțumesc aci și să le răspund astfel.” (*Stilul artistic al lui Ion Creangă*, București, Ed. Științifică, p. 9)

Noblețea unor asemenea gânduri a fost răsplătită din plin de iubirea cu care studenții au țesut în jurul său legendă. Se spunea, în vremea studenției mele, că Tohăneanu, care nu a greșit niciodată vreun accent sau vreo durată vocalică în latină, a ajuns la această performanță, fiindcă, încă de mic, vorbea latinește cu tatăl său; se presupunea că osârdia lui de a omagia marii noștri scriitori se datorează modelului lui Tudor Vianu, pe care l-a văzut, în timp ce îl însoțea prin București, cum își ridică pălăria în fața casei lui Macedonski; se vorbea că inscripția UT de pe fostele geamuri ale instituției noastre, decodată printr-o aliterație care i-ar fi plăcut Profesorului: *Ui-tă-te, To-hă-nea-nu-le!*, a fost pusă de nevoie, după ce Magistrul, îngândurat sau visător, trecuse prin ușă și se tăiase lamentabil; din același motiv, în argoul studențesc li se spunea *Bietul Tohăneanu* faimoaselor BT-uri, întru compătimirea dragului nostru rănit. Cel ce purta prenumele Gheorghe, după bunicul său, și nu se despărțea niciodată de inițiala I., a veneratului tată, semnând întotdeauna G. I. Tohăneanu, și-a dobândit, ca un roman pur-sânge, cognomenul *Magistrul*, de care noi nu ne vom despărți niciodată.

Nu mai contează acum cât e adevăr și cât e fantezie în aceste plăsmuiri. Asemenea legende universitare sunt mostre ale încercărilor studenților de a-și explica de ce acest dascăl era atât de ieșit din comun, dar și dovezi de necontestat ale simpatiei, interesului și prețuirii de care se bucura G. I. Tohăneanu în ochii discipolilor săi, pe care nu i-a dezamăgit niciodată. Pe mulți dintre ei i-a ajutat chiar cu o bunăvoință, în unele cazuri de-a dreptul excesivă, să-și croiască un destin sub oblăduirea renumelui său. Recunoștința acestora se manifesta printr-un adevărat pelerinaj la casa Domniei Sale de pe strada Tușnad, unde ușa le era la orice oră deschisă, chiar și atunci când Profesorul lucra cu sârg la mașina sa de scris, bătând la indigo tot ce mintea și vârful degetelor sale reușeau să exprime...

Îndatorarea pentru învățătură și sprijin și-au exprimat-o mulți dintre foștii studenți, cu diverse ocazii, dar mai ales cu prilejul elaborării celor două volume omagiale de care Profesorul a avut parte în timpul vieții: *Tohăneanu 70* și *In Honorem Magistri G. I. Tohăneanu*. Îi închinăm acum un volum *in memoriam*, care reunește materiale de calitate, dintre care multe au fost prezentate la prima ediție a Colocviului de limba română *G. I. Tohăneanu*.

Dacă la catedră Profesorul se impunea prin performanțe oratorice, în cărțile și în sutele de articole pe care le-a publicat, G. I. Tohăneanu uimea prin inspirația cu care se apropia până la rădăcinile lor de fenomenele discutate, prin siguranța soluțiilor și prin expresivitatea limbajului. Numitori comuni între didactică și cercetare erau la G. I. Tohăneanu *ars bene dicendi* și *ars persuasio*. A verificat cineva vreodată o etimologie propusă de Tohăneanu, i-a contestat cineva traducerile, s-a îndoit cineva de intuițiile sau de demonstrațiile lui?

Tâlcurile poeziei și prozei românești i se revelau cu generozitate acestui cercetător, care, dacă n-ar fi fost un mare lingvist, poate ar fi ajuns un mare poet. Nimeni n-a descoperit la noi cu atâta bucurie, și uneori chiar cu un soi de mândrie patriotică, frumusețea și freamătul zămisliilor poetice. Topind granițele dintre o stilistică a limbii și una a literaturii, G. I. Tohăneanu a abordat faptele lingvistice în structurile literare care le cuprindeau și le potențau, consecvent convingerii sale potrivit căreia

„... studiată în sine și pentru sine, lingvistica este o știință searbădă, uscată, ursuză. Ea poate deveni o disciplină vie, atractivă, pasionantă, în alianță cu istoria, cu literatura, ca artă a cuvântului, și cu atâtea alte discipline, fără să ajungă o slujnicuță (*ancillula*) a lor, ci redescoperindu-și identitatea și personalitatea și dobândind acel randament social fără de care umanioarele nu-și justifică existența.” (Din *Prefață* la volumul *Modalitatea și predicatul verbal compus* de Mirela-Ioana Borchin, Timișoara, Ed. Helicon, 1999, p. 6)

Așa se explică apariția frecventă în opera sa a unor analize mixte, situate la limita dintre lingvistică și alte discipline, cum ar fi:

- istoria:

„Din fericire, analiza istorică verticală, care ne conduce de cele mai multe ori către ceea ce am numit pragul nostru dintâi, al latinei, are darul de a restitui acestor mlădițe păgubite straiul lor sărbătoresc, de imagini. [...] Recuperând aceste metafore – pierdute datorită uzului și uzurii, dar și datorită unei anumite spaime față de orice întruchipare a istorismului – DIP realizează, simultan, un act de cultură și o pledoarie, indirectă (deci: cu atât mai persuasivă), pentru reșezarea limbii latine în drepturile ei firești, de limbă... paternă a neamului nostru. (G. I. Tohăneanu, *Dicționar de imagini pierdute*, Timișoara, Ed. Amarcord, 1995, p. 8)

- sociologia receptării:

„*Poveștile și Amintirile* lui Creangă îi lasă indiferenți pe oamenii neinstruiți, prilejuind, în schimb, clipe de rară desfătare intelectuală și estetică cititorului cult.” (*Stilul artistic al lui Ion Creangă*, București, Ed. Științifică, p. 8)

- pragmatica:

„Substituirea particulelor deictice de depărtare – indiferent dacă este vorba de spațiu (*acela, acolo*) sau de timp (*atunci*) – prin corespondentele lor de apropiere (*acesta, aici, acum*) are un efect de implicare, de integrare în acțiune, atât a scriitorului, cât și a cititorului însuși.” (*Stilul artistic al lui Ion Creangă*, București, Ed. Științifică, 1969, p. 191) etc.

Pe puntea firavă dintre limbă și literatură, cel vrăjit de „viața și lumea cuvintelor” circula mereu, cu o viteză amețitoare, în ambele direcții:

- dinspre limbă spre literatură:

„În structura neologismului *brevet* – astăzi, extrem de uzitat – se recunoaște cu înlesnire și se poate izola rădăcina latinească *brev-* din adjectivul cu două terminații *brevis, breve* «scurt», dar și «concis». *Brevis esse laboro / Obscuro fio* – se tânguie Horațius: «Mă trudesesc să fiu *concis*, dar devin *obscur*».” (G. I. Tohăneanu, *Dicționar de imagini pierdute*, Timișoara, Ed. Amarcord, 1995, p. 73)

- dinspre literatură spre limbă:

„«Luna iese dintre codri, *noaptea toată* să o vadă.» (CN) Acest caz este cu atât mai interesant cu cât, prin personificare, *noaptea toată* constituie grupul subiectului. Noi întrebuițăm, de obicei, sintagma *toată noaptea* cu sens strict temporal (*N-am putut să dorm toată noaptea.*; *Toată noaptea am călătorit.* etc.), așadar cu funcțiunea unui complement circumstanțial de timp exprimat printr-un grup nominal în acuzativ fără propoziție. La Eminescu însă, *noaptea toată* înseamnă cu totul altceva, și anume «noaptea în toată alcătuirea ei, cu toate elementele ei» sau, altfel spus, – depărtându-ne de structura lexicală a expresiei, dar nicidecum de idee – întreaga natură cufundată în întunericul nopții.” (G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timișoara, Ed. Facla, 1975, p. 87-88)

Comparativismul i-a fost mai util cercetătorului decât orice altă metodă. G. I. Tohăneanu putea găsi – și avea și capacitatea de a le analiza cu o dexteritate de erudit – toate contextele de ocurență ale unui cuvânt: în mai multe limbi; în mai multe epoci; la mai mulți autori; în mai multe opere ale aceluiași autor; în mai multe secvențe ale aceluiași text etc.

Lua cuvintele și le compara, le confrunta istoriile, le muta de pe axa diacronică pe cea sincronică, le motiva, dezvăluind invizibile și adeseori incredibile încrengături, le comenta prezența în diverse straturi ale limbii sau le urmărea distribuția și efectele în cele mai impresionante contexte literare, le storcea de secrete, ni le arăta nu doar pe dinafară, ci și pe dinăuntru, punând reflectoare puternice asupra lor. Iar la capătul acestor tensionate și prelungite experiențe, în loc să fie istovit, radia, îi râdea inima, îi râdeau ochii, sufletul său de îndrăgostit de cuvânt era împăcat. Sute de asemenea experiențe se găsesc în substanța cărților sale:

„Dacă nu poți vedea zâne fără a fi zânatic”, e la fel de adevărat că nu poți vedea la tot pasul metafore fără a fi poet. *Dicționarul de imagini pierdute* este o colecție de metafore recuperate cu sârg dintr-un exclusivist cimitir de imagini de G. I. Tohăneanu. Știința profundă a latinei și a francezei a contribuit la scrierea unei lucrări lexicografice în care sunt refăcute, cu un nemaîntâlnit sentiment al firescului, căile atâtor analogii zdrobite de negurile vremii:

- analogii de natură formală:

Acoladă – model fr. *accolade*. (DIP, p. 23-24): ... „prin înțelesul său dintâi, propriu, *acolada* denumește «un moment din ceremonialul de investire a cavalerilor medievali, constând în îmbrățișarea viitorului cavaler de către senior și în lovirea lui pe umeri cu latul sabiei». Etimologic, *acolada* este într-adevăr o îmbrățișare *sui-generis*, având ca obiect «gâtul» celui strâns în brațe, așa cum mărturisește însăși structura cuvântului, în cadrul căreia specialistul izolează cu înlesnire fr. *col*, variantă învechită pentru *cou*, moștenit din latinescul *collum* «gât». În interiorul limbii franceze, *accolade* s-a desprins din verbul, astăzi ieșit din uz, *accoler* «a-și petrece brațele în jurul gâtului cuiva», «a îmbrățișa»”.

Rădăcina *col* din latinescul *collum* „gât” se regăsește în alte câteva neologisme, toate formate în franceză: *colier*, *collet* „gulerăș”, pe care îl descoperim în verbul *decolta* (modelul este verbul francez *decolleter* „a îndepărta gulerul”), cu participiul adjectiv *decoltat* (și, mai ales, *decoltată*), în fine, în substantivul neutru *decolteu*, adaptat, în partea lui finală, ca și celelalte neologisme terminate în *-eu*: *ateneu*, *ateu*, *defileu*, *fileu*, *matineu*, *planșeu*, *releu*, *trofeu* etc. „La etajul vorbirii figurate, o glumă «decoltată» este una cu prea multă «sare», dar fără... «perdea»”.

- atestare literară a sensului etimologic: I. Heliade Rădulescu, *Păcală și Tândală sau Cavalerul și Scutierul*:

«... odinioară, faimosul cavaler
Ce nemuri și Mancha, și chiar pe scutier
Și pe Cervante însuși, cu spadă, fără spadă,
Luă hirotonirea și-ntreaga *acoladă*
Din mâna strălucită-a aceluia castilian
Dibaci la târnuire... »

Pregnant, -ă (DIP, p. 230): „La nivelul limbii latine, *praegnans* are exclusiv sensuri concrete: *uxor praegnans* înseamnă «soție însărcinată», iar, la nivelul vegetalului, *surculi praegnantes* sunt «mlădițele gata să încolțească». În pitorescul limbaj al comediografului Plautus, *plagae praegnantes* semnifică «lovituri gata să nască altele». Cert este că lat. *praegnans* se dovedește analizabil, fiind alcătuit din prefixul *prae-*, arătând

«momentul imediat anterior» și rădăcina (g)na-, pe care o regăsim în însuși vechiul verb (g)nascor «a naște, a zămisli». De la aspectul foarte pronunțat al pântecelui femeii gravide până la ideea, ceva mai abstractă, de «relief», este un pas sensibil, pe care vorbirea l-a și săvârșit, fără să pregete.”

- analogii de natură cromatică:

Melancolie (DIP, p.180): „Dacă ne lăsăm ademeniți dincolo de hotarul în timp al limbii franceze, trebuie să coborâm până la nivelul elinei, pentru a ne explica firea intimă a cuvântului, care este un compus, din adjectivul cromatic *mélas*, *mélaina*, *mélan* «negru» și substantivul *kholé* «bilă (fiere)». [...] așadar, *fiere neagră*. Evoluția semantică, deosebit de interesantă, de la nivelul fiziologic la cel psihic, vorbește despre convingerea, întemeiată, a celor vechi – a medicilor și a gânditorilor Antichității greco-romane – că stările psihice depresive pot fi cășunate sau măcar influențate de reaua funcționare a viscerelor”.

Nivea (DIP, p. 195): „Dacă ne ostenim să coborâm către obârșii, constatăm că în latină există un adjectiv cu trei terminații *niveus*, *nivea*, *niveum*, a cărui formă feminină *nivea* coincide cu termenul în discuție. Adjectivul *niveus* reprezintă, în interiorul latinei, un derivat din rădăcina *niv-*, care exprimă conceptul de «zăpadă». Formele substantivului corespunzător sunt *nix* cu genitivul *nivis* și acuzativul *nivem*, de unde româna a moștenit sinonimul vechi și popular *nea* (*neauă*). Așadar: în latină *nivea* (cu accentul pe prima silabă, *ni-*) este un adjectiv însemnând «de zăpadă», «ca zăpada». Ca determinant pentru un produs cosmetic, *nivea* trimite, fără ocolișuri, la «cândoarea» lui... cromatică. [...] dacă ar exista un echivalent românesc pentru acest cuvânt, el ar trebui să fie extras cu sufixul *-iu* (feminin *-ie*) din *zăpadă*, așadar: *zăpeziu*, *zăpezie!*”

- analogii de natură pozițională:

Nucleu (DIP, p. 197): „Cu toate că, de la o ramură a științei la alta, prezintă nuanțe deosebitoare, neologismul latino-roman *nucleu* păstrează... o trăsătură stabilă. [...] el este, de fiecare dată, definit ca «parte, porțiune centrală» a unui atom (în fizică), a unei celule (în biologie), a unei comete sau galaxii (în astronomie) etc. Am stăruit asupra stabilității acestei trăsături comune, ca să se poată urmări mai lesne legătura dintre *nucleu*, pe de o parte, și... *nucă*, pe de alta. Căci, la nivelul latinei, *nucleus* reprezintă o formă «sincopată» față de *nuculeus*, care, la rândul-i, este un simplu diminutiv din rădăcina *nuc-*, identificabilă, între altele, în structura substantivului *nux*, cu genitivul *nucis* «nucă». [...]

În latină însă, spre deosebire de situația din română, *nucleus* nu înseamnă «nucă mică, nucșoară», ci, mai întâi, «sâmbure de nucă», iar apoi «sâmbure», «miez» al oricărui soi de fruct” (v. Comedia *Gărgărița* a lui Plaut: „Qui e nuce *nuculeum* esse vult, frangit nucem.” (Cine vrea să mănânce *miezul din nucă* sparge nuca.). „Procesul de extensie semantică detectabil în latină, câștigă ulterior teren, facilitând impresionanta «carieră» lingvistică a neologismului *nucleu*, care, prin abstractizare și generalizare, ajunge să semnifice, în româna modernă, «partea centrală, fundamentală, esențială a unui lucru»”. (v. Tudor Vianu, *Cercetarea stilului*: „Distingem deci în faptele de limbă un *nucleu al comunicării* și o zonă înconjurătoare a expresiei individuale.” (p. 41)

„De la «miez, sâmbure de nucă» până la sensurile mai mult sau mai puțin «tehnice» actuale, pe care le-a dezvoltat *nucleu* ca termen științific, a fost străbătut un drum lung și întortocheat și s-a consumat un proces semantic echivalent cu «stingerea» unei imagini”.

Interval (DIP, p. 168-169): Cuvântul a fost împrumutat în limbile romanice din latinescul *intervallum*. „Prepoziția-prefix *inter-* este prea cunoscută ca să mai aibă nevoie de comentarii, iar *vallum* denumește, în limba strămoșilor noștri, o întăritură, o palisadă, un fel de dig de apărare, obținut prin săparea unor șanțuri, de obicei foarte lungi, și prin băătorirea și consolidarea pământului aruncat și movilit pe margini. În terminologia militară a romanilor *intervallum* este, așadar, din punct de vedere etimologic, spațiul dintre două asemenea metereze, dintre două *valla*”.

(p. 169): „Într-adevăr, spațiul este ceva mai concret decât timpul, iar istoria vocabularului confirmă în modul cel mai persuasiv acest adevăr, demonstrându-ne că termeni cu sens evident local pot ajunge să dobândească, ulterior, valori semantice temporale. [...]

Încheind acest paragraf, se impune observația că urme ale rădăcinii latinești *vall-* din *vallum* păstrează și toponimia. Un cartier timișorean se cheamă, eliptic, *Circumvalațiunii*, iar *circumvallatio* semnifică, în latină, „fortificație circulară”.

Marile spirite se întâlnesc chiar și în materie de vocabular. Am găsit în *Istoria credințelor și ideilor religioase* de M. Eliade, în vol. I, p. 21-22, următorul pasaj:

„Căci, așa cum scrie Reichel Dolmatoff, e vorba de «verbalizarea» cimitirului ca «sat al morții» și «casă ceremonială a Morții», verbalizarea gropii ca «locuință» și «uter» [...], urmată de verbalizarea ofrandelor ca «hrană pentru Moarte», și prin ritualul «deschiderii și închiderii

casei-uter», *purificarea finală prin circumvalație rituală desăvășește ceremonia.*”

Putem considera că în acest pseudodicționar etimologic de neologisme, G. I. Tohăneanu ilustrează cu prisosință și teza lui Lazăr Șăineanu, potrivit căreia „Un singur cuvânt conține adeseori un capitol istoric în miniatură și uneori e mult mai elocvent decât o istorie în volume.” De asemenea, dicționarul despre care vorbim, în care se împletesc spornic ispita revigorării metaforei cu ispita dovedirii evoluției românilor între granițele prestigioasei Romanii, poate fi citit în corespondență cu *Sentimentul românesc al ființei*, lucrare fundamentală a lui Constantin Noica.

În preajma vârstei de 80 de ani, G. I. Tohăneanu scrie cartea *Surugiu la cuvinte*, titlu metaforic al cărui nucleu este cuvântul *surugiu*:

„Din limba turcă ni l-am adjudecat și pe surugiu, cvasisinonim cu «birjar», dar cu o notă ușor deosebitoare, pe care dicționarele o înregistrează: «Vizitiu care conducea (călare pe unul dintre cai) diligențele, poștalioanele sau trăsurile boierești». [...] Nota deosebitoare ... este pusă în lumină de citatul următor din *Caleidoscopul lui A. Mirea* de D. Anghel și Șt. O. Iosif: «La zile anumite sta-ntr-o piață

O veche diligență-ncăpătoare,

Cu surugii sprinteni de-a călare.»” (G. I. Tohăneanu, *Surugiu la cuvinte*, Timișoara, Ed. Amphora, 2004, p. 17)

Cel mai fervent apărător al rădăcinilor noastre latine se autodefineste printr-un cuvânt de origine turcă, mai expresiv, datorită referinței, decât toate celelalte componente ale seriei sale sinonimice. Preluând de la V. Voiculescu această metaforă poetică, G. I. Tohăneanu recunoaște în prefață că s-a raportat el însuși la diligențele doldora de cuvinte ale limbii și literaturii române ca un *surugiu* sadea:

„Sunt dator cu încă o explicație, referitoare la titlul cărții, care – gândesc eu – acoperă nu numai capitolul dedicat lui Voiculescu, dar și pe celelalte. A te «înhăma» cu dârzenia cuvenită la truda «domesticirii», «îmblânzirii», «înnobilării» eventuale a cuvintelor, bidivii năzuroși, capricioși, «năzdrăvani» dintr-o lume care se învecinează cu aceea a basmului, – iată ceea ce deosebește fundamental râvna «surugiului», cu adânci rădăcini folclorice, de orice altă râvnă similară.” (G. I. Tohăneanu, *Surugiu la cuvinte*, Timișoara, Ed. Amphora, 2004, p. 6)

Mai emoționantă însă decât identificarea cu un *surugiu la cuvinte* pare a fi sugestia din subtextul unui poem celebru al lui Voiculescu, *Cântarea lebedei*, o uriașă metaforă-simbol pentru drama oricărui creator, sortit să trăiască numai atât cât ține *un cântec de lebădă*. G. I. Tohăneanu reproduce în întregime această poezie, cutremurat de înălțimea lirismului, dar și de adâncimea filosofiei sale, ca un bun și nemijlocit cunoscător al vremelniceii trăirilor creative:

„Cânta o lebădă-ntr-o noapte pe apa iezerului tainic,
Aci sălbatec, numai țipăt, aci ca molcom plâns de ploi.
Vrăjită, luna se oprise, încremenise vântul lainic.
Dar ea cânta nepotolită și tot mai tare, ca un crainic
Trimis să-mprăștie o veste și-n sânge să plece înapoi.

Acum cânta întâia oară. Nu bănuise ce putere
Zăcuse-n pieptu-i mut o viață, bătut de valuri nencetat.
Și nu se străduia s-asculte ea însăși strania-i durere.
Se mistuia cântând mai aprig și cu mai multă sfâșiere...
Tumult de chin și răzvrătire treceau prin versul zbuciumat.

Și cum plutea fără de știre între viață și-ntre moarte,
I se părea că umple lumea cu clocotul cântării ei.
Simțea o smulgere adâncă, vedea atât, că se desparte.
Dar nu știa că isprăvitul, suprema clipă, nu-i departe,
Și-n dureroasa-i bucurie bătea al undelor polei...

Ea socotea că bucuria îi îneca, grăbit, gâtlejul,
Căci cântecul, ca-ntr-o pustie, din ce în ce pierdut slăbea,
Nu-nțelegea că numai Moartea îi dă și harul și prilejul
Să cânte-n clipa când o-ngroapă în cripta apelor vârtejul
Și nu știa, cântând, că moare, ci se pierdea plutind abia.”

(V. Voiculescu, *Cântarea lebedei*)

Lingvistica timișoreană s-a clădit și a evoluat până astăzi în jurul personalității lui G. I. Tohăneanu, iar recunoștința și admirația discipolilor Domniei Sale l-au însoțit și îl vor însoți mereu, chiar și „dincolo de cuvinte”.

O BARIERĂ ÎN CALEA IMPOSTURII

de

Ionel FUNERIU

Nu pot vorbi astăzi despre profesorul Tohăneanu altfel decât evocând întâmplări pe care le-am trăit împreună ori chiar amănunte biografice căroră, acum când magistrul a plecat dintre noi și când detașarea pe care numai trecerea timpului ți-o acordă, le găsesc semnificații pilduitoare.

Imediat după absolvirea facultății, am fost numit profesor la Școala generală Birchîș, comună situată la marginea estică a județului Arad. Locuiam într-un bloc CFR din gara Săvârșin și făceam zilnic naveta cu bicicleta. De sărbătorile Crăciunului, profesorul Tohăneanu m-a onorat cu o vizită care s-a prelungit până după Anul Nou. În fiecare seară, în micul apartament stăteam de povești, în fața unui pahar de vin, profesorul, eu și doi ceferiști: unul revizor de linie, celălalt acar de cale ferată. Atmosfera semăna cumva cu cea evocată de Sadoveanu în *Hanu Ancuței*. Revizorul de linie ne povestea întâmplări nemaiauzite trăite de el pe frontul rusesc, iar acarul, când nu relata povești pescărești sau vânătoarești, ne cânta minunate colinde de prin partea locului. Totul se petrecea în cel mai firesc chip posibil, idilic aproape, până într-o zi când șeful gării din Săvârșin, un fel de vedetă locală, aflând de vizita profesorului Tohăneanu, s-a înființat, neinvitat, s-a insinuat între noi și a acaparat discuția debitând, cu pretenții de intelectual, tot soiul de vorbe pretențioase care, credea el, îl vor cuceri pe profesor. La un moment dat, a rostit un dicton latin pe care l-a stâlcit îngrozitor. Atâta i-a fost profesorului. S-a ridicat de la masă, a plecat și dus a fost. Nu s-a întors decât târziu în noapte, când s-a asigurat, el știe cum, că șeful de gară ne părăsise. Atunci n-am înțeles exact atitudinea sa intransigentă și am insistat, fără tact, să-mi explice rațiunea gestului său. Fără succes, se înțelege. După câteva luni, revăzându-ne la Timișoara, mi-a făcut cadou o carte: *Paznic de far* de Geo Bogza. Pe întâia pagină stătea scris *manu propria*: „Lui Ionel, în loc de explicație a evadării mele, motto-ul lui Bogza. Gens una sumus”. Redau mai jos textul lui Bogza, cu precizarea că profesorul a subliniat cu o linie fermă două cuvinte care,

astfel evidențiate, au devenit antonime contextuale: *acar de cale ferată* și *impostorii*. Dar iată textul:

„Niciun om din câți am cunoscut, oricât de neînsemnat ar fi fost, oricât de sărac, oricât de umil, fie că era cizmar, sau dulgher, sau *acar de cale ferată*, nu s-ar putea plânge că ar fi simțit între mine și el vreo distanță, oricât de mică, și că n-am stat de vorbă ca doi oameni, la fel de simpli, împărțind între noi pâinea și apa, sau pâinea și vinul, dacă era și vin.

Dar *impostorii*, oricine ar fi fost să fie, oricât de sus puși, orice rol ar fi avut, mai ales în cultură, ei, da, au simțit distanța de netrecut, distanța de prăpastie fără fund, dintre falsa lor importanță și gheața privirilor mele.”

(Geo Bogza, *Paznic de far*, București, Editura Minerva, 1974, p. 7).

Cum se vede, profesorul n-a practicat o didactică explicită, ci a preferat-o pe cea implicită, mai discretă și, totodată, mai eficace, fiindcă te pune pe gânduri, iar concluzia o trăgeai singur, ca și cum tu însuși ai fi descoperit un adevăr nou. Cei care îl cunosc știu prea bine că profesorul nu dădea niciodată sfaturi seci, nu era adeptul lui *magister dixit*, ci, prin puterea exemplului personal, te făcea să-i urmezi pilda. Mai târziu am aflat că această subtilitate pedagogică a deprins-o de la tatăl său, după cum însuși mărturisește într-o confesiune autobiografică: „În planul intelectual sunt «vândut» tatălui meu: moștenirea pe care mi-a transmis-o, «lăsământul» lui sunt imense; prin pilda sa, mai curând decât prin îndemnuri, tata m-a crescut în cultul celei mai severe exigențe față de mine însumi. Numai așa am putut deveni, o vreme, exigent și față de alții și necruțător cu impostura”.

Robi ai „imagologiei” folclorului universitar, derutați uneori de detalii biografice, pe care le socotim definitive și definitorii, sau victime ale unor lecturi superficiale, suntem de multe ori gata să emitem opinii care n-au nicio legătură cu realitatea profundă. În lumea filologică, de pildă, profesorul Tohăneanu era perceput ca un tradiționalist pur sânge, un conservator de vocație, un adversar al modernității. Această opinie părea inatacabilă pentru că se baza pe argumente concrete; într-adevăr, profesorul n-a îmbrățișat aspectele formale ale modelor trecătoare: nici structuralismul în anii '60, nici textualismul anilor '70-'80, nici posmodernismul deceniilor următoare. Cât despre terminologiile, adeseori inutile sofisticate, profesorul le vitupera, convins că perpetua inovație terminologică nu face altceva decât să mascheze penuria ideilor. Asta în

știință ; în viața cotidiană, apropiații lui știu că își dactilografia singur articolele, ignorând computerul, la robusta sa mașină de scris „Continental”, al cărei făcănit metalic îl puteai auzi trecând pe lângă casa lui, în diminețile de vară, când lucra cu geamul deschis ; d-sa nu vorbea la mobil și nu conducea automobil, iar vestimentația-i era simplă, eliberată de orice podoabă, cu excepția, câteodată, a cravatei căreia – neumblat ca alții, pe la Paris sau primprejurul – nu știa „să-i facă nodul”. Sunt acestea observații adevărate bazate pe realități ce țin de lumea aparențelor exterioare și reprezintă consecința naturală a decenței structurale. Ele nu au relevanță în plan științific, pentru că modernitatea în știință înseamnă cu totul altceva, și anume evadarea din perimetrul îngust al prejudecăților, repugnanța rutinei și surparea dogmelor. Într-un articol pe care i l-am dedicat în volumul omagial de acum aproape cinci ani pe care l-am intitulat *Prejudecăți învinse*, am enumerat și comentat aspecte ale operei sale care țin de modernitate. Încă de pe vremea când redactam teza de doctorat, tot citind articole contemporane de stilistică, unele semnate de somități mondiale în domeniu, am trăit un sentiment ciudat și stenic totodată: anume că ideile ultramoderne din lucrările acestora eu le cunoșteam de multă vreme fie de la cursurile sau seminarele profesorului, fie din scrierile sale, fie din discuțiile, uneori întâmplătoare, pe care le-am purtat cu d-sa. N-am avut suficient curaj să-mi fac publice opiniile în scris de teamă să nu cad în păcatul protocronismului pe atunci la modă, căci era încurajat de ideologie. Nu mică mi-a fost însă satisfacția când am citit cuvintele profesorului Kohn János de la Universitatea din Budapesta, fost student al magistrului în anii '60, cuvinte care parcă îmi traduceau *ad litteram* propriile gânduri: „Pe nesimțite, cu ușurința lucrului făcut din și cu plăcere, am absorbit [la cursurile profesorului] un sistem de interpretare a textului poetic ale cărui principii urma să le reîntâlnesc, uneori travestite terminologic, în faimoase lucrări ulterior apărute. De modernitatea acestui sistem neatins de «mode» mi-am dat seama însă ceva mai târziu”.

Titlul intervenției mele poate surprinde ori chiar contraria, dar numai pe aceia care nu l-au cunoscut destul de bine pe profesor și care trăiesc cu impresia falsă că d-sa și-a scris cărțile, indiferent la ceea ce se întâmplă în jurul său, ba chiar nepăsător față de emulația ideilor contemporane ; atunci, se întreabă ei, cum putem vorbi de reacții împotriva imposturii, câtă vreme absența spiritului polemic din opera sa e unanim recunoscută. Eu unul m-am înșelat de mai multe ori în această privință. Dar pentru aceasta, fie-mi permisă evocarea altei întâmplări... Pe la începutul anilor '90, mă aflam în vizită la profesor împreună cu mai mulți discipoli ai săi. Una din elevele sale, proaspăt absolventă a limbilor clasice, aduce un număr mai vechi dintr-o revista literară și ne citește de acolo un text de o vulgaritate extremă despre Alexandru Graur. Se spunea în acel articol că

„lingvistul cu nume de pasăre” n-avea gustul ideilor teoretice, că era un practician îngust și fără carismă, că, în fine, nu era în stare să se ridice la altitudinea marilor idei ale lingvisticii mondiale și că a adus chiar unele deservicii limbii române, prin atitudinea sa ancilar prosovietică. Iar bogata sa activitate lingvistică a fost calificată drept „muncă de moli”. În final, autorul a făcut o trimitere răutăcioasă la o epigramă care batjocorea originea etnică a lui Alexandru Graur. Profesorul Tohăneanu stătea și asculta tăcut. Cuprins de revoltă față de cele auzite, dar mai ales contrariat de pasivitatea profesorului, am izbucnit revoltat: „domnule profesor, de ce nu luați atitudine, de ce lăsați mișeei să facă punte la izbândă, e de datoria dumneavoastră să puneți lucrurile la punct, doar i-ați fost student la București și mie mi-ați spus că ați avut mult de învățat de la el”. Profesorul a zâmbit a lehamite, ceea ce mi-a sporit revolta și i-am spus textual: „dacă am regret vreodată ceva la dumneavoastră, apoi acel lucru a fost absența spiritului polemic”. Am trecut apoi la alte subiecte mai liniștite. În final, când ne-am despărțit, mi-a întins un număr recent din „Orient latin” și mi-a spus în șoaptă strofa rimbaldiană:

Oisive jeunesse
À tout asservie
Par délicatesse
J'ai perdu ma vie...

Da, da, am murmurat, eu v-am cerut o replică și dumneavoastră vă refugiați în solemnități.

Ajuns acasă, deschid revista și nu-mi vine a crede ochilor când citesc replica profesorului la infamul articol. Scrisese despre Graur, cu o săptămână înainte de furtunosul meu protest, după cum urmează: „În jurul anului 1950, mai precis între 1 februarie 1949 și 20 iunie 1952, am fost asistent, apoi lector la Catedra de Lingvistică și Filologie Clasică a Universității bucureștene. Nu pot nicicum să mă apropiu de acest scurt răstimp luminos al tinereții mele fără să mărturisesc, solemn și fățiș, cât mă simt de îndatorat lui Alexandru Graur, sub raport profesional, intelectual și moral. Am învățat de la el nu numai multă carte latinească și românească – ceea ce, pentru amândoi, însemna cam același lucru –, ci și lecția superioară a firescului, a simplității sub zodia cărora s-a desfășurat, fără niciun efort, întreaga mea existență, în toate domeniile de activitate. Apreciind cum se cuvine amănuntul, în aparență meschin, dar, în realitate, plin de tâlcuri, așez pe o treaptă foarte înaltă a prețuirii mele faptul că nu l-am auzit niciodată vorbind despre «facultatea mea» sau despre «catedra mea», așa cum i-am auzit pe mulți alții, vrednici de îngăduința obștii. [...] Ascultându-l zi de zi și ceas de ceas, la lecții, la conferințe și în alte împrejurări, am desprins de la Al. Graur un adevăr de o simplitate derutantă, dar cu atât mai de preț pentru învățământ: să nu vorbesc elevilor

mei decât despre ceea ce eu însumi am înțeles și știu. Am urmat cu strășnicie pilda veneratului meu dascăl, reușind să fiu transparent în expuneri, cu riscul de a nu părea profund. Insist asupra acestui aspect pentru că, nu o dată, dascălii sunt tentați să-și ascundă în fraze găunoase, dar sforăitoare, penuria totală de idei sau poticnirile penibile ale unei gândiri neînchegate, incoerente, confuze, într-un cuvânt, să-și camufleze impostura”.

Nu era o reacție explicită, numele însuși al autorului (*nomen odiosum*) fiind ignorat, ci una implicită, dar cu atât mai convingătoare, pentru că plasa discuția în câmpul ideatic, eliberând-o astfel de orice notă personală, pe care cititorii ar fi putut s-o interpreteze drept o expresie a subiectivității auctoriale sau replică vindicativă la adresa autorului infamului articol. Cum se vede, subtextul, în cazul de față, induce un argument mult mai puternic decât textul, pentru că cititorul devine partener într-o stilistică *sui generis* a participării, câtă vreme este invitat să extragă singur concluzia, raționând irefutabil: dacă profesorul Tohăneanu reprezintă un model, aş zice chiar: un ideal, pentru dascălii timișoreni și nu numai, și dacă Alexandru Graur a fost un model pentru profesorul Tohăneanu, insolentul preopinent, autorul jalnicului pamflet era redus la neant dintr-un singur condei. Și ce condei !

Nu vă pot spune cât de umilit m-am simțit citindu-i replica și cât am regretat necontrolata-mi reacție făcută pripit și în necunoștință de cauză.

Mea maxima culpa, Domnule Profesor!

O PERSONALITATE DISTINCTĂ A LINGVISTICII ROMÂNEȘTI

de

Vasile D. ȚÂRA

Dăruit cu harul cercetătorilor capabili să ajungă în tainele nepătrunse ale înțeleșurilor și ale expresivității limbajului artistic, lingvistul și profesorul Gheorghe I. Tohăneanu impresionează prin subtilitatea interpretării limbajului poetic, prin originalitatea ideilor și prin frumusețea unică a discursului.

Cei care l-au cunoscut la începutul carierei universitare, în anul 1949, au văzut în asistentul de atunci „un clasicist cercetat adesea de zeii literaturii românești”¹, fascinant „prin erudiția sa (ieșită mult din comun), prin claritatea expunerii și prin calitățile didactice rar întâlnite”². În timpul care a urmat (aproape șase decenii), profesorul G. I. Tohăneanu a rămas același stăpân distinct al cuvântului rostit și scris, opera sa impresionând deopotrivă prin frumusețea și ineditul comunicării, ca și prin bogăția și noutatea ideilor.

Dacă în lumea științifică și culturală Domnia Sa este o personalitate bine-cunoscută și apreciată, pentru comunitatea academică timișoreană și mai ales pentru Universitatea de Vest din Timișoara are valoare emblematică. Din 1956, când s-a întemeiat Facultatea de Filologie la această universitate, destinul și viața profesorului s-au contopit cu rosturile și cu evoluția instituției pe care a slijit-o cu exemplară dăruire. Alături de profesorii Gheorghe Ivănescu, Eugen Todoran și Ștefan Munteanu, a pus temeiurile filologiei timișorene și a deschis făgaș durabil culturii umaniste într-un oraș dominat până atunci de interesul pentru tehnică și pentru științele exacte.

¹ Al. Niculescu, *G. I. Tohăneanu „dincolo de cuvinte”*, în vol. *G. I. Tohăneanu* 70, Timișoara, Editura Amfora, 1995, p. 363.

² Th. Hristea, *Personalitatea profesorului G. I. Tohăneanu*, în vol. *cit.*, p. 247.

Dascălul eminent, admirat de zeci de generații de studenți, dintre care mulți i-au devenit discipoli fideli, este dublat de savantul autentic, atât de rar în vremea noastră, când specializările sunt tot mai înguste.

Opera științifică și culturală a profesorului G. I. Tohăneanu este impresionantă nu numai prin amploare: 17 cărți și peste 600 de studii și articole publicate în reviste de specialitate, la care se adaugă participarea la sute de emisiuni radio și TV pe teme lingvistice și culturale. Ea se impune mai ales prin amploarea și profunzimea investigației, prin originalitatea metodei de cercetare a structurii și semnificației comunicării poetice și, implicit, prin contribuțiile aduse la dezvoltarea stilisticii și a lexicologiei românești.

Deși născut la gurile Dunării și așezat de-o viață în Câmpia Banatului, Profesorul a iubit întotdeauna semeția munților, a năzuit spre crestele Carpaților Meridionali dinspre Ardeal și Țara Bârsei, locuri pe care le-a străbătut mereu, așa cum la masa de lucru s-a oprit numai asupra piscurilor literaturii române și antice: Ion Budai-Deleanu, Mihai Eminescu, Ion Creangă, I. L. Caragiale, Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga și Nicolae Labiș, Macrobius și Vergiliu. Studiile sale consacrate limbajului artistic din operele scriitorilor români pomeniți mai sus ne dau măsura întreagă a savantului împătimit de sensurile adânci ale cuvintelor, *iscodite*, cum îi plăcea să spună, în istoria devenirii lor de la naștere, în îndepărtatele vremi antice, până în zilele noastre, cu toate conexiunile semantice și prefacerile formale dobândite de la mii de generații de vorbitori anonimi. Tot aici întrevădem existența poetului refulat care a fost profesorul G. I. Tohăneanu, convins de adevărul zicerii lui Blaga, după care „limba este întâiul mare poem al lumii”. Poetul Tohăneanu este însă deplin „deconspirat” de inspiratele traduceri din opera lui Vergiliu: *Eneida* (Timișoara, ANTIB, 1994, 652 p.) și *Bucolice. Georgice* (Timișoara, Editura Amarcord, 1999, 292 p.).

Nu este nici locul, nici timpul să facem aici o analiză ori măcar o succintă prezentare a vastei și originalei opere științifice a profesorului G. I. Tohăneanu. Cărțile și studiile sale sunt foarte bine cunoscute, citite și citate în lumea filologică românească, de aceea vom sublinia doar câteva dintre elementele definitorii ale contribuției și concepției sale lingvistice, care îl așază într-o poziție bine individualizată în lingvistica românească. Vom apela, în acest scop, și la mărturiile unor personalități ale lingvisticii și culturii noastre, referitoare la cărțile și la contribuția profesorului G. I. Tohăneanu la cercetarea lexicului și a limbajului artistic românesc.

Mai întâi însă vom reproduce mărturisirea autorului însuși despre *cuvânt* și despre opera pe care a creat-o prin și din cuvinte, întrucât ni se pare extrem de convingătoare, de limpede și de pilduitoare. În opinia sa, „omul înfloarește și se împodobește în și prin *cuvânt*. El – *cuvântul* –

desferecă puterile gândului și ale simțirii. El mijlocește alcătuirile acelui liman al sufletului care se cheamă *Poezie*. Ființa umană se bucură de alaiul *cuvintelor*, înconjurându-le cu o neistovită uimire și simțind – în ele – unul din cele mai nobile privilegii ale sale”³. Iar în altă parte, ține să precizeze: „Neconținută «stare de veghe alături de cuvânt»-ul românesc înseamnă pentru mine o deprindere veche, o a doua natură. Răzbind rigorile «cojii», despic firea intimă a vorbelor limbii române până la «miezul» lor, pe care îl știu pufos și dulce. Mă ajută – în această întreprindere anevoioasă – cunoașterea latinei, fără de care dobândirea perspectivei istorice verticale – singura valabilă pentru investigarea științifică a românei – este imposibilă. Tot dinspre «sevele clasicității» îmi vine și acea «pedagogică prudență, refuz al modei și al aventurii», de care vorbește atât de pătrunzător Șerban Foarță. Limba română și «creșterea» ei constituie, în ochii mei, o problemă de interes național, așa încât nu-mi pot îngădui să o tratez într-un limbaj criptico-formularistic, cu o terminologie bombastică și snoabă. Nu uit, totodată, că «módele» au o singură (dar...fatală) slăbiciune: mor tinere”⁴. Găsim aici, formulată în termeni care sfidează rigoarea semantică a terminologiei științifice, dar care nuanțează și potențează semnificativ înțelesul comunicării, un fel de „ars linguistica” personală, pe care o învederează tot ceea ce a scris și a rostit Profesorul despre poezie, despre limbajul artistic și despre limba română în ansamblu.

Se știe că există două tipuri de stilistică: una lingvistică, întemeiată de Ch. Bally, și alta literară sau estetică, inițiată de Karl Vossler și practică, între alții, de Leo Spitzer și Roland Barthes. Cele două direcții de cercetare a limbajului artistic s-au manifestat și în stilistica românească, probabil nu la fel de tranșant diferențiate ca în stilistica europeană. Distingem totuși o direcție preponderent lingvistică, reprezentată de Iorgu Iordan și de alți lingviști, precum Gheorghe Ivănescu, Ștefan Munteanu, Dumitru Irimia, Ileana Oancea, Mihaela Mancaș etc., și alta preponderent literară, reprezentată de Tudor Vianu, D. Caracostea ș. a.

Prin metoda de lucru și mai cu seamă prin rezultatele cercetărilor, profesorul G. I. Tohăneanu se situează între cele două categorii de stilisticieni. Înzestrat cu o impresionantă capacitate de înțelegere a cuvintelor așezate în context poetic, Domnia Sa a practicat o stilistică de tip impresionist, slujită însă de o vastă cunoaștere a limbilor română și latină. De aceea, profesorul G. I. Tohăneanu se individualizează evident în raport cu ceilalți cercetători ai limbajului artistic românesc.

În acest sens, Al. Niculescu afirma că „G. I. Tohăneanu se aventurează în domeniile stilisticii poetice, ale versificației, ale descoperirii

³ G. I. Tohăneanu, Teodor Bulza, *O seamă de cuvinte românești*, [Timișoara], Ed. Facla, 1976, p. 44.

⁴ *Interviu cu G. I. Tohăneanu*, consemnat de G. Dinu, în „Orizont”, 1987, nr. 29, p. 3.

rezonanțelor semantice ale cuvântului în vers, valorificând, în termeni moderni, ceea ce filologia clasică îl învățase, cu mulți ani în urmă, în Universitatea din București [...] Poezia, limbajul și regulile ei sistematice, dar mai ales limba română din care se construia poezia au fost domeniile predilecte de cercetare ale profesorului de latină, G. I. Tohăneanu”⁵. Metoda sa de cercetare, prin care examinează până la detaliu legăturile „limbii române (comune, regionale, arhaice, popular-vorbite, argotice) cu limbajul prelucrat al poeziei [...], face să profite nu numai estetica poeziei, ci și estetica limbajului”⁶. Întotdeauna însă, cercetările sale se întemeiază pe cărțile de referință fundamentale: tratatele și dicționarele explicative și etimologice ale limbii române. De aceea, conchide Al. Niculescu, „Nu se poate face istoria poeziei românești, istoria limbii române, fără a citi cu luare-aminte studiile lui G. I. Tohăneanu”⁷. La rândul său, Theodor Hristea consideră că profesorul G. I. Tohăneanu este „un profund cunoscător al vocabularului românesc” și că „excelează mai ales ca stilistician de o rară finețe, profunzime și originalitate”, fiind, după opinia sa, „cel mai subtil stilistician român în momentul de față”⁸.

Obiectul de studiu predilect al Profesorului a fost, întotdeauna, limbajul artistic al poetului „nepereche” al literaturii române. Cele trei cărți: *Studii de stilistică eminesciană* (București, Editura Științifică, 1965, 189 p.), *Expresia artistică eminesciană* (Timișoara, Editura Facla, 1975, 259 p.) și *Eminesciune (Eminescu și limba română)* (Timișoara, Editura Facla, 1989, 316 p.), la care se adaugă zeci de studii risipite în revistele de specialitate, i-au adus notorietatea în domeniul eminescologiei, așezându-l între cei mai avizați și mai originali cecetători ai operei poetului național. Referindu-se la volumul apărut în 1989, Mircea Mihăieș afirmă: „Istorică și, totodată, prospectivă, analiza profesorului Tohăneanu îmbină metodele și criteriile criticii stilistice cu cele ale analizei comparatiste, într-o sinteză deosebit de originală [...]. G. I. Tohăneanu rămâne credincios unei idei, unei convingeri: aceea a unicității creației eminesciene. Pornind de aici, vasta sa cultură, cunoașterea în amănunțime a evoluției literaturii și a ideilor literare nu sunt decât argumente în favoarea unui demers exegetic exemplar. Dacă adăugăm tuturor acestor atuuri de natură obiectivă și unul de natură inefabilă – talentul real, scriitoricesc al lui G. I. Tohăneanu – vom înțelege mai bine de ce azi el se află între cei mai buni eminescologi”⁹.

⁵ Al. Niculescu, *lucr. cit.*, p. 364-365.

⁶ *Ibidem*, p. 366.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Th. Hristea, *lucr. cit.*, p. 249.

⁹ Vezi „Orizont”, 1989, nr. 13, p. 9.

Aspectele esențiale ale artei „neîntrecutului humuleștean”: oralitatea, narațiunea, dialogul, descrierea, portretul, sinonimia, limbajul aluziv și mijloacele stilistice ale participării sunt analizate, dintr-o perspectivă inedită și cu o surprinzătoare pătrundere a semnificațiilor, în *Stilul artistic al lui Ion Creangă* (București, Editura Științifică, 1969, 235 p.; ediția a II-a, Timișoara, Editura Anthropos, 2001, 1994). Despre acest volum, care se rânduiește între cele mai valoroase și mai ample contribuții la studiul expresivității limbajului artistic folosit de Ion Creangă, Mircea Anghelescu spunea: „Tohăneanu a scris o carte despre stilul lui Creangă și nu o carte despre stil, exemplificată cu citate din Creangă; elev și întrucâtva urmaș al stilisticii lui Tudor Vianu, G. I. Tohăneanu își circumscrie cercetarea sa operei căreia i se consacră, fără artificii [...], cu o înțelegere profundă a substanțelor alcătuitoare și a sevelor din care urcă, într-o ultimă fază, opera în sine, ca o rezultată a unui îndelungat proces de distilare și de sublimare artistică a limbii, tradițiilor și experiențelor poporului. Acest tip complex și personal de cercetare nu este posibil decât în aria talentului și a sensibilității, care fac dintr-un simplu cititor un descoperitor de sensuri, un creator original alături de scriitor. Meritul cărții este de a ne ridica până la această înțelegere, adăugând încă ceva la cunoașterea noastră, veșnic incompletă, despre frumusețile și adâncimile operei clasicilor noștri”¹⁰.

Întinsa și fascinantă operă sadoveniană a exercitat întotdeauna o atracție fără hotar asupra stilisticianului și stilistului G. I. Tohăneanu. Cartea sa *Arta evocării la Sadoveanu* (Timișoara, Editura Facla, 1979, 268 p.) este, așa cum subliniază Mihaela Mancaș, o „cercetare erudită a unui frecventator asiduă și extrem de informat privind opera lui Sadoveanu”, dar care „reușește să nu fie seacă sau excesiv factologică, dând dovada unei deosebite sensibilități în interpretarea textului literar [...]. Analiza comparativă a sensurilor, etimologia cuvântului, includerea sa în contexte specifice și inedite, paralelismul cu celelalte limbi romanice sau cu situația din limba veche sunt procedee de analiză care se completează reciproc, închegând în cele din urmă o viziune personală a autorului asupra operei analizate”¹¹. În opinia lui Constantin Ciopraga, același „volum al lui G. I. Tohăneanu, venind după o apreciabilă experiență în materie, relevă mai mult decât studiile sale consacrate lui Eminescu și Creangă [...] o vibrație personală asociată erudiției. Se simte neconținut dragostea pentru obiect, încât cartea se citește nu numai cu profit științific, dar și cu satisfacție estetică”¹².

¹⁰ Vezi „Revista bibliotecilor”, XXVIII (1970), nr. 2, p. 119.

¹¹ Vezi *Limbă și literatură*, vol. I, 1980, p. 144.

¹² Vezi „Convorbiri literare”, 1980, nr. 12, p. 3.

În sfârșit, o serie de nouă cărți: *Dincolo de cuvânt. Studii de stilistică și versificație* (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, 265 p.), *O seamă de cuvinte românești* (Timișoara, Editura Facla, 1976, 171 p., în colaborare cu T. Bulza), *Cuvinte românești* (Timișoara, Editura Facla, 1986, 267 p.), *Dicționar de imagini pierdute* (Timișoara, Editura Amarcord, 1995, 272 p.), „*Viața lumii*” *cuvintelor. Vechi și nou din latină* (Timișoara, Editura Augusta, 1998, 335 p.), *Neajungerea limbii. Comentarii la Țiganiada de I. Budai-Deleanu* (Timișoara, Editura Universității de Vest, [2001], 212 p.), *Scrisori din roase plicuri* (Timișoara, Editura Eubeea, 2002, 304 p.), *Surugiu la cuvinte* (Timișoara, Editura Amphora, 2004, 192 p.), *Lampa de lingă tîmplă* (Timișoara, Editura Amphora, 2005, 255 p.) se constituie într-o istorie inedită a vieții cuvintelor, a evoluției și înnobilării sensurilor acestora, de la origini până azi, prin strădania cărturarilor și prin inspirația poezilor. Iată numai trei dintre aprecierile consemnate în numeroasele cronici și recenzii care au marcat apariția volumelor pomenite mai sus: „G. I. Tohăneanu stăpânește definitiv datele lingvisticii și a adunat informații despre majoritatea operelor literare din trecut și din prezent. Aceasta l-a ajutat să stabilească istoria cuvintelor, nu numai radicale, ci și derivate și compuse, să discute etimologia și diferențele de înțeles între etimoane și formele actuale”¹³. Referindu-se la substanța volumului *O seamă de cuvinte românești*, Șerban Cioculescu spunea, între altele: „cele 73 de cuvinte sunt magistral tălmăcite în mai toate înțelesurile lor, din vechime până în zilele noastre, întrucât ele variază ca și oamenii care le-au născocit și le întrebuințează fără a le ști toate tâlcurile [...]. Citiți cartea cu «o seamă de cuvinte românești», o adevărată desfătare pentru iubitorii limbii noastre”¹⁴. Simțindu-l aproape prin gând, prin faptă și prin trăire sufletească, Nicolae Manolescu mărturisește: „Critic literar fiind, am toate motivele să mă bucur de «pledoaria» lingvistului G. I. Tohăneanu în favoarea «alianței indelebile dintre știința limbii și realitatea lingvistică, pe de o parte, iar pe de alta, [dintre] știința literaturii și creația literară», mai ales că ea nu este întâmplătoare la autorul *Cuvintelor românești*, care, de ani și ani, s-a consacrat studierii domeniului de graniță dintre cuvânt și arta cuvântului, al versificației și al stilisticii”¹⁵.

Recunoașterea valorii deosebite a savantului și a operei sale este confirmată și de prestigioasele premii cu care a fost răsplătit, și anume: *Premiul „Timotei Cipariu”* al Academiei Române pe anul 1965 pentru prima sa carte publicată: *Studii de stilistică eminesciană*, premiul Uniunii Scriitorilor pe 1979 pentru *Arta evocării la Sadoveanu, Marele premiu*

¹³ Al. Graur, *Cuvinte românești*, în „România literară”, 1987, nr. 17, p. 8.

¹⁴ Vezi „România literară”, 1977, nr. 24, p. 7.

¹⁵ Vezi „România literară”, 1986, nr. 25, p. 9.

„Mihai Eminescu” al Uniunii Scriitorilor din România, în anul 1989, pentru cărțile și studiile de eminescologie, *Marele premiu al Inspectoratului Județean pentru Cultură Timiș* pentru traducerea *Eneidei* (1994), *Marele premiu al Municipiului Timișoara* pentru întreaga operă științifică, acordat, în 1995, cu prilejul sărbătoririi a șapte decenii de viață, *Diploma de onoare* pentru merite excepționale în studierea și promovarea operei eminesciene, conferită de Consiliul Rectorilor din Centrul Universitar Timișoara (1989), *Medalia comemorativă „150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu”* (2000), Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de comandor, conferit de președintele României pentru realizări artistice și promovarea culturii (2000), Ordinul Național „Serviciul Credincios” în grad de cavaler (2002). În anul 2000, a primit titlul de *doctor honoris causa* al Universității „Dunărea de Jos” din Galați, iar în 2002, a devenit *cetățean de onoare* al municipiului Timișoara.

Toate aceste distincții sunt semne de respect și apreciere publică de care puțini dintre lingviștii români au avut parte, iar onoarea ce i s-a dat profesorului G. I. Tohăneanu s-a rasfrânt, desigur, atât asupra filologiei timișorene, cât și asupra lingvisticii românești, sporindu-le prestigiul științific și cultural.

**INSOMNIILE UNUI MARE CĂRTURAR:
LAMPĂ DE LÂNGĂ TÂMPLĂ DE
G. I. TOHĂNEANU**

de

Dumitru VLĂDUȚ

În ziua în care era sărbătorit de Universitatea din Timișoara la împlinirea a 80 de ani, profesorul G. I. Tohăneanu era autorul unei opere întinse ce impunea un respect imens. Întinderea operei venea din aceea că, pe lângă harul creativ, profesorul G. I. Tohăneanu a fost și un mare truditor intelectual. Această trăsătură a individualității sale e sugerată și de titlul ultimei cărți din timpul vieții, *Lampa de lângă tâmplă*, apărută chiar în ziua sărbătoririi la Universitatea de Vest din Timișoara în luna mai din anul 2005. Nu știm ca această carte semnificativă și prin titlul ei să fi reținut atenția altor comentatori. Ne propunem de aceea o analiză a sa, nu o simplă recenzie. Titlul cărții, așa cum profesorul mărturisește într-un mișcător articol-prefață care dă și numele lucrării, e sugerat de imaginea de pe coperta cărții lui Fanny Rebreanu, *Cu soțul meu*, apărută în 1963: „Pe copertă, o lampă aprinsă străjuiește o masă de lucru pe care o știm, de atâta amar de lucru, pustie. Lampa aceasta a vegheat, nopți nesfârșite (*noctes vigilare serenas* – spune Lucrețiu), veghea trudită a artistului. Lumina ei statornică pare a fi adunat, în sine, lumina frunții lui” (LT¹, 10). Frumos omagiu al acestui mare truditor al scrisului, Liviu Rebreanu!

Truditor al scrisului și al gândului s-a dovedit însă și G. I. Tohăneanu, iar articolul-prefață, purtând titlul *Lampa de lângă tâmplă*, rezuma tocmai o atitudine față de viață, față de specificul muncii intelectuale, cu deosebire filologice. Paginile articolului se doreau a fi destinate studenților din anul I de la Facultatea de Litere, care vor deveni profesori. Ele proveneau din partea unui dascăl și om al științei care, firește, avea conștiința îndelungii sale experiențe didactice și de slujitor al

¹ G. I. Tohăneanu, *Lampa de lângă tâmplă*, Timișoara, Editura Amphora, 2005, 254 p.

scrisului filologic. Îndemnul esențial era chibzuirea cu atenție și inteligență a timpului la vârsta marilor făuriri. Las rândurile respective ale articolului s-o spună mai bine decât am face-o printr-o inevitabil palidă rezumare: „«Gaudeamus igitur» – dar cu măsură și la răstimpuri, numai atunci când «bucuria» – atât de necesară omului întreg – izvorăște în activitatea zilnică, din conștiința datoriei împlinite. Pentru aceasta este necesar să vă drămuțiți, cu atenție și înțelepciune, fiecare moment liber. Știindu-se într-un anumit sens «nemuritoare», tinerețea este generoasă mai ales cu... timpul, căci Viața abia începe și «cuvântul din poveste înainte mult mai este». Cugetând astfel, vă expuneți singuri remușcărilor – inutile – de mai târziu: «căutarea timpului pierdut» este o întreprindere amară. Asigurați-vă, așadar, o pregătire liniară și ascendentă. Fiți zgârciți cu fiecare ceas de răgaz: folosiți-l cu iscusință și inteligență, așa încât seara, când oamenii vrednici fac, chiar fără... creion, adunări și scăderi, când încheie bilanțuri provizorii și... făgăduitoare, să nu exclamați cu obida împăratului de odinioară: «Diem perdidit!»- am irosit o zi...” (LT, 6).

Soluția e munca ritmică pentru că, prin ea, spunea profesorul, ne racordăm la marele ritm al existenței, creației și Cosmosului: „Muncind ritmic – adică alternând în fiecare zi perioadele de efort intens cu cele de voioasă destindere- racordăm existența noastră la marile ritmuri ale vieții, ale artei, ale cosmosului: respirația și pulsul, versul și viersul, rotirile astrilor, perindarea anotimpurilor” (LT, 6). Aceste reflecții de elogiere a ritmului muncii prin care ființa umană se conectează la marile ritmuri ale vieții, Cosmosului și lumii ne trimit cu gândul la paginile de elogiere ferventă a muncii din *Memorialele* lui Vasile Pârvan, care vedea astfel rostul muncii: „Să muncim în libertate, să creem în libertate e să cântăm vieții cel mai frumos imn pe care l-ar putea sufletul nostru cuprinde în adâncurile lui. Munca e ritmul vieții. Ea dă ca și libertatea tărie și frumuseță și caracter propriu ființei noastre. Ea cuprinde în noi lumina aceea cerească de care se luminează toți cei mai slabi în jurul nostru și cari recunoscători înconjură cu iubirea lor lumina mai puternică a sufletului nostru. Iar de multa muncă a milioanelor de lucrători harnici, luminează omenirea ca soarele în amiază. Și ritmului etern în care se poartă lumile infinite în Cosmos îi stă, în mărginirea lui, cu vrednicia alături, ritmul vecinic în care umanitatea își trece sânguința ei luminoasă de la veac la veac și de la mileniu la mileniu”².

Învățarea e un proces care nu se încheie odată cu dobândirea diplomei universitare, ci se prelungește pe tot parcursul carierei de dascăl, căci „el rămâne toată viața un ucenic, păstrându-și entuziasmul netocit,

² Vaile Pârvan, *Memoriale*. Ediție îngrijită, prefată și note de Ion Vartic, Cluj, Editura Dacia, 1973, p. 108.

lamura sufletului – neprihănită, interesul și curiozitatea intelectuală – mereu vii” (LT, 8).

Acestea sunt eforturi pentru apropierea mării și veritabilei culturi cu valoare eternă ce răspund condiției ființei umane creatoare de valori. Cultura nu se însușește însă în termene riguroase stabilite *ad-hoc*, ci printr-o asimilare treptată, îndelungată, prin conexare și interiorizare a cunoștințelor: „Nimeni n-a devenit însă «om cult» într-o săptămână, nici într-un semestru, nici într-un an. Cultura – evit în mod deliberat determinantul «generală» – se asimilează treptat, printr-un proces lent și răbduriu de osmoză, care pretinde îndelungate perioade de informare crâncenă, urmate de filtrarea și sedimentarea cunoștințelor, de conexarea și structurarea lor lăuntrică” (LT, 9). Spre a realiza toate acestea se impune prelungirea duratei muncii încordate la lumina lămpii de lângă tâmplă: „Stingeți, așadar, cât mai târziu LAMPA DE LÂNGĂ TÂMLĂ. Iar sporul minții și al sufletului, dobândit seară de seară sub razele ei, dăruți-l vieții” (LT, 10), îndemna profesorul în finalul articolului ce deschidea cartea. „Lampa de lângă tâmplă” devenea astfel simbolul veghii nocturne la masa de scris de către cel a cărui viață era legată de o idee, de patima descoperirii. Sub semnul „lămpii de lângă tâmplă” s-a desfășurat și existența creatoare a profesorului G. I. Tohăneanu. La lumina ei se rânduiesc cele 15 volume individuale tipărite, 3 cărți de traduceri din Macrobiu și Vergiliu, 2 antologii de texte comentate din Creangă și Arghezi, 5 volume multiplicare, peste 700 de studii și articole în volume colective, în reviste de specialitate, literare ori publicații culturale sau cotidiene unde profesorul G. I. Tohăneanu a avut ani în șir rubrici permanente. Nu doar întinderea acestei creații la „lampa de lângă tâmplă” trebuie s-o remarcăm aici, ci și intensitatea de gând a ei, unicitatea, faptul că ea a rodit și rodește cu adevărat.

Sub semnul „lămpii de lângă tâmplă” sunt și articolele și studiile din cartea ultimă, chiar cu acest titlu, care numai din rațiuni didactice ar putea fi grupate în câteva teme și direcții de preocupări. Cartea este, totuși, aproape în întregime una de arheologie a cuvântului și expresiei, de luminare a frumuseții și semnificației lor. De aceea, după evidențierea semnificațiilor din articolul-prefață, analiza trebuie să se oprească în mod necesar asupra studiului intitulat *Puterea cuvântului*. El pornește de la premisa potrivit căreia cuvântul este elementul ireductibil al comunicării, iar cea mai nobilă întru chipare a sa este de indentificat în literatură ca artă a cuvântului. Frumoase aprecieri pentru mentalitatea românească extrăgea autorul din lămurirea etimologiei termenului *cuvânt*. De proveniență latină (*conventum*) și însemnând *întâlnire*, alcătuit dintr-o formă nominală a verbului *venire* precedată de prefixul sociativ *con-*, el exprimă în acest fel chiar originea și funcția socială a limbajului ca mijloc de comunicare:

„Etimologia însăși a substantivului nostru *cuvânt* – atrage atenția autorul –, devine astfel un argument care vorbește cu maximă forță persuasivă despre capacitatea gândirii populare de a pătrunde și de a-și tălmăci rosturile adânci și intime ale lumii. Cuvântul devine prin urmare, și din perspectiva verticală a istoriei, ba și din aceea a originii termenului care îl exprimă, rodul «întâlnirii», al «întâmpinării», căci omul se apropie de semenii săi, înțelegându-se prin puterile, mereu înnoite, ale gândului rostit. El așează punți trainice de la cuget la cuget și de la inimă la inimă” (LT, 133). Constatarea e întărită de o credință populară românească potrivit căreia în noaptea de Sânziene fiarele pădurii dobândesc privilegiul de a putea vorbi, instaurând pentru scurt timp prin cuvânt pacea și armonia între ele, fapt ilustrat și de Sadoveanu în romanul său *Noaptea de Sânziene*. De aceea, evidențiază în continuare G. I. Tohăneanu, „Din perspectiva acestei frumoase născociri populare, *cuvânt* ajunge să însemne «înțelegere», «pace», exprimând astfel rostul și menirea fundamentală a omului pe care am încercat să o deslușesc în însăși îndepărtata obârșie latină a termenului” (LT, 135).

Autorul insistă în studiul său asupra intuiției pe care scriitorii și mai ales poeții au avut-o cu privire la disponibilitățile expresive ale cuvântului și la puterea lui de influențare a oamenilor. Era amintit Vergiliu pentru care cuvântul poetic are forța de a muta stelele de pe cer sau de a coborî luna pe pământ și se făceau referiri la atâtea ipostaze ale luptei poeziei cu cuvântul simțit ca inapt de a reda interioritatea lor, precum și la relația dramatică poet-material lexical. Așa s-ar explica și recurgerea la metaforă, care devine instrumentul eliberator de neputința limbajului uzual și prin care, de asemenea, se „reface frumusețea plenară a lumii, pe care, cel puțin câteodată, cuvântul propriu o dijmuește și o împruținează” (LT, 143).

Puterea și prestigiul cuvântului se dezvăluie, de asemenea, în ipostaza scrisă mai ales printre oamenii trecutului mai îndepărtat, înconjurați de eresuri, pentru care participiul adjectival feminin al lui *scrie*, care este *scrisă*, devine sinonim cu *soartă*, *destin*, *ursită* („Așa i-a fost scrisa”). Tabuurile lingvistice, eufemismele constituie și ele ipostaze ale recunoașterii puterii cuvântului.

O preocupare a mai multor studii pentru care G. I. Tohăneanu manifestă în această carte o înzestrare specială este coborârea la obârșia latină a unor cuvinte românești. Rostul unei asemenea descinderi este, cum o spune în unul dintre articole, „să demonstreze, în perspectiva istorică a limbii latine, că atât la nivelul cuvintelor vechi, cât și la acela al neologismelor, este posibilă descoperirea de «înrudiri»... derutante, prin ingeniozitate și prospețime” (LT, 174). Asemenea articole au în vedere unele cuvinte neologice latino-romanice sau termeni de origine latină selectați din limbajul uzual, precum *fragment* (vezi articolul *Fragment*),

chit, chitanță (vezi articolul *Chit și chitanță*), din unele fragmente de vers sau replici precum *rămas* („*Părintescul lor rămas*”), *crudelă* („*Știu cât ești de crudelă*”), *adorată* („*Vecinic adorato!*”) sau din unele motive literare, precum *cal* (vezi articolul *Calul năzdrăvan*).

Instructivă pentru descinderea amintită este discuția din articolul „*Vecinic adorato!*” asupra verbului *adora* și adjectivelor participiale *adorat, adorată*. Dezbaterea pornește de la verbul *a ura*, folosit în timpul sărbătorilor creștine, prin care se manifestă apetitul social al omului. Provenind ca sens din latinescul *orare*, el a însemnat inițial „a vorbi (răspicat)”. Prin întrebuintarea fundamentală, *orare* ajunge să semnifice atât „a ruga”, cât și „a pleda”, făcând astfel legătura între religie și activitatea juridică. Aflăm apoi o listă a neologismelor ce pornesc din latinescul *orare*, însoțită de scurte comentarii. Mai întâi este invocat *orator*, legat de activitatea juridică și politică, urmat de *orație*, însemnând în limba veche „felicitare”, iar în limba populară „urare în versuri adresată mirilor la nuntă de colăcari și alți nuntași”. Familia de cuvinte a lui *orare* se completează cu *inexorabil* și *perorație*. Cât despre *a adora* cu sensul „a iubi foarte mult, fără limite, a slăvi, a venera, a diviniza”, el își are originea în latinescul *adoro, adorare* care inițial înseamnă „a se adresa (cuiva)”, iar ulterior „a ruga, a implora”. Acest verb și adjectivele lui participiale *adorat, adorată* sunt dragi lui Eminescu, redând atitudinea de venerație și sfințenie față de ființa iubită.

Fragment, neologism latino-romanice împrumutat din latinescul *fragmentum, -i*, aparținând cuprinzătoarei familii a verbului cu infix nazal *frango, frangere, fregi, fractum* care a dat în românește *a frânge*, se bucură în articolul *Fragment* de foarte atente examinări privind familia de cuvinte (*fragmentă, fragmentare, fragmentat, fragmentar, fragmentarium*), alte neologisme aparținând rădăcinii latinești *frac-, frag-,* precum *fragil, fragilitate, fraged, frăgezime, fractură, fracție, fracțiune, efracție, refracție*. Un foarte interesant comentariu cu ilustrații din literatura mai veche este rezervat compusului neologic *naufragiu*, provenit din latinescul *naufragium*, în care specialiștii pot identifica pe *navis* și rădăcina *fra-* fără infix a lui *frango* „a frânge”.

În cazul lui *a rămâne*, căruia i se reconstituie familia de cuvinte și sinonimia în articolul „*Părintescul lor rămas*”, preocuparea lui G. I. Tohăneanu se îndreaptă prioritar asupra formei fără prefix *a mânea*, al cărei sens este acela de „popas temporar, scurt, în majoritatea cazurilor nocturn”.

Termenul *cal*, provenit din latinescul *caballus*, care a intrat mai târziu în română sub forma unor neologisme romanice precum *cabalin, cavalier, cavaleresc, cavalerism, cavalerie, a cavalcadă*, beneficiază, la rândul său, de un inspirat și cuprinzător comentariu în jurul motivului literar al „calului năzdrăvan” din articolul cu titlul *Calul năzdrăvan*. O

precizare esențială a autorului este aceea că „pentru *cal* româna, în special la nivelul ei popular, dispune de o seamă de sinonime care, la început, au funcționat ca adjective – epitete cromatice, caii putând fi lesne deosebiți după culoarea părului” (LT, 128). Astfel de sinonime sunt *murg*, *pag*, *roib*, *sur*, *șarg*, *șoreciu*, cu origine diferită, cărora G. I. Tohăneanu le urmărea rodnică manifestare în literatură.

Chit și *chitanță*, cuvinte aflate în legătură cu verbul *a achita*, cu adverbul *încet* și verbul *a înceta*, „aparțin – spune G. I. Tohăneanu în finalul articolului *Chit și chitanță* –, aceleiași «familii» de cuvinte, reprezentând, la nivelul limbii române, rădăcina latinească *quiet*” (LT, 75). Sunt invocate, de asemenea, cele două omonime ale lui *chit*, primul cu semnificația de „pastă formată dintr-un praf mineral și lichid vâscos (...) folosită la fixarea geamurilor în cercevele, la astuparea găurilor în lemn sau zid”, iar celălalt cu sensul de *balenă*, așa cum e cunoscut în limba veche ca împrumut din slavonă.

Tot o coborâre la originea cuvintelor, nelatină de data aceasta, are loc în studiul *Începutul și începătura cuvintelor*. „Începutul” înseamnă sunetele inițiale ale cuvintelor, iar „începătura” etimologia acestora, „începutul” dând seamă în unele cazuri de originea lor. Astfel sunt cele cu *h-*, discutate mai întâi în studiu. Constatarea asupra acestora era că „niciun cuvânt românesc moștenit din latină nu începe cu *h-*; cuvintele din vocabularul actual al românei cu *h-* la inițială sunt fie împrumuturi din alte surse, fie din alte origini” (LT, 109). În același fel, sunt de altă origine decât latină ori neologisme latino-romanice pătrunse mai târziu în limba română toate cuvintele care încep cu grupurile *cl-* și *gl-*. În schimb, grupurile consonantice *ml-* și *mr-*, la care se poate adăuga *zgl-*, garantează originea nelatină, în esență slavă a cuvintelor, căci nici latina, nici limbile neoromanice nu suportă asemenea grupuri la început. Neavând deloc prejudecăți asupra originii cuvintelor, G. I. Tohăneanu identifică virtuți expresive intrinseci cuvântului *mladă* și familiei sale: „Și totuși ce cuvânt frumos e *mladă*, ce familie bogată și destoinică are! La nivelul vegetalului mai întâi, iar apoi la toate nivelele vieții, el evocă sau sugerează «tinerețe», «gingășie», «suplețe», virtuți intrinseci tuturor cuvintelor înrudite: *mladă* și *mlădiță*, *mlădios* și *mlădiu*, verbele *mlădia* și *înmlădia*, *mlădiere* și *înmlădiere*” (LT, 114). Similară e situația unui cuvânt cu grupul inițial *mr-*, *mreață*. Identificându-le pe toate în marile creații literare românești, G. I. Tohăneanu constata în legătură cu acest ultim cuvânt – *mreață*, existent de atâtea ori la Eminescu: „Nu cred că exagerez numind «uluitor» ceea ce a izbândit, cu ajutorul unui asemenea cuvânt Eminescu” (LT, 144). Studiul asupra căruia ne-am oprit, *Începutul și începătura cuvintelor*, în care erau valorificate fapte de istoria limbii, dovedea cât de agreabilă poate

deveni această disciplin lingvistică atunci când face pact de solidaritate cu știința literaturii.

În lunga lor evoluție din istoria limbii, unele cuvinte își schimbă sensul, iar aceste modificări semantice echivalează în unele cazuri cu o degradare. Fenomenul era ilustrat cu multă știință de istoria limbii și finețe în studiul *Degradări semantice*. Unul dintre aceste cuvinte este *ticălos*, care inițial avea sensul de „vrednic de milă, sărman, nenorocit, biet”, fiind lipsit de vreo nuanță depreciativă pentru ca, ulterior, să-l dobândească pe cel de „josnic, mișel, mârșav, nemernic, netrebnic” sau, cu terminologie neologică, „abject, infam, mizerabil, scelerat, vil”. Alt cuvânt invocat pentru procesul de degradare semantică este *nemernic*, care în limba veche însemna „pribeag”, în timp ce mai târziu și azi are sensul de „ticălos”. Cuvântul amintit are și derivatul verbal *a nemernici*, a cărui semnificație este „a pribeגי”.

Mizerabil, amintit și el în acest studiu, însemna inițial „vrednic de plâns, jalnic; care inspiră milă, compătimire”, spre a ajunge azi sinonim cu *ticălos*, *nemernic*, iar *mișel* (lat *misellus*) desemna în limba veche pe cel „sărman”, fiind acum sinonim cu *ticălos*.

De o degradare semantică se poate vorbi și în cazul verbului *a pricopsi*, analizat în articolul *Un verb sprintar: „pricopsi”*, care, în literatura mai îndepărtată, la I. Budai-Deleanu, Anton Pann sau N. Filimon însemna „a învăța”, în timp ce în zilele noastre se încarcă și de valori depreciative: „a se căpătui, a ajunge la o situație (materială) bună (adesea fără muncă)”.

În aceeași situație se află *ciudă*, despre care ni se spune în articolul „*Și mi-i ciudă...*” că, alături de *ciudesă*, în limba veche însemna „minune”, iar azi are ca sensuri apropiate cuvinte precum *invidie*, *pizmă*, *pică*, *gelozie*, *ranchiună*.

Un teritoriu drag lui G. I. Tohăneanu în această carte este cel al sinonimelor. Acest teritoriu este de identificat în articole și studii aplicate precum *Negură*, *ceață*, *pâclă*, „*Și mi-i ciudă...*”, *Brumă*, „*Din hotară în hotară*”, *Plai codrean*, *Regele Burtea*, *Gornicul de sub iezer*. Sinonimele, susținea profesorul G. I. Tohăneanu, așa cum le aflăm în dicționare, își păstrează acest statut în stilul științific, unde sunt substituibile, nu însă și în literatură, în special în poezie, unde cuvântul e nesubstituibil, unicul posibil a fi folosit. Dacă în stilul științific, susținea autorul, *natriu* și *sodiu* sunt substituibile, fiind sinonime „perfecte”, nu același lucru se întâmplă în limbajul uzual sau literar-artistic cu *prieten* și *amic*. Pentru Caragiale, care a compromis acest neologism latino-roman, *amic* este un partener ocazional la o bere sau la un șpriț, în timp ce Eminescu raporta pe *amică* la verbul latinesc *amare* atunci când se adresa în scrisori către Veronica Micle, scriind cu toată gravitatea „*Dulcea mea amică*”.

Sextil Pușcariu observase și el, așa cum ne face cunoscut G. I. Tohăneanu în *Regele Burtea*, că, deși *burtă* este sinonim cu *pântece*, în cunoscuta expresie „ciorbă de burtă” nu mai e posibilă substituirea lui *burtă* prin *pântece*.

O demonstrație elocventă despre comportamentul sinonimelor în literatură, cu toate diferențierile și nuanțele fiecăruia, ne oferă profesorul G. I. Tohăneanu în articolul *Negură, ceață, pâclă*. Cele trei cuvinte sunt străbătute în multiple aspecte, începând cu etimologia, continuând cu derivările, familia de cuvinte, semantica și diferențierile ce intervin în funcție de registrele stilistice ale limbii, în credința că toate aceste aspecte dau seamă de personalitatea limbii române. Exemplele pentru toate cele trei cuvinte din titlu provin mai ales din creația literară sadoveniană, unde ele se bucură de recurență deosebită și apoi din aceea a lui Dosoftei, Negruzzi, Alecsandri, Hogaș, Coșbuc, Blaga, Călinescu ș.a. O primă constatare în ceea ce privește creația sadoveniană este expresivitatea mai pregnantă a lui *negură*, datorită robusteții sale fonetice, fapt care face imposibilă înlocuirea sa prin celelalte două în titlul unei cărți precum *Țara de dincolo de negură*. Intervin, de asemenea, unii factori prozodici contextuali, precum structura dactilică a lui *dincolo*, care solicită pe *negură* cu aceeași dispunere a accentelor, precum și factori asociativi constând în aceea că, „În momente de exuberanță a imaginației, *Țara de dincolo de negură* deschide perspectiva spre ceea ce, în versurile vechimii, se cheamă «alt tărâm»” (LT, 212).

Subtilă se dovedește legătura stabilită în acest articol între verbul căsătoriei *nubere* „a se mărita”, care a dat neologismul *nubil* și *nur* (lat. *nubilum*). Explicația constă în aceea că la ceremonia nupțială tânăra căsătorită își acoperea fața cu un văl, care în latină se numea *nubea*, sensul fiind metaforic: vălul acoperă fața ca un nor (= *nubea*). La toate acestea se adaugă remarca potrivit căreia „mai cu seamă *ceață*, dar și celelalte sinonime, *negură* și *pâclă*, sunt aspecte ale realității sensibile pentru «privire». Ele stingheresc, stânjenesc ochiul, învăluind «contururile» și dijmuint bucuria contactului vizual cu lumea. Vrednică de a fi luată în seamă este acțiunea ațâțătoare asupra curiozității care se întreabă neîncetat ce poate fi «dincolo de negură». Relația dintre această troiță de termeni și simțul «văzduhului» se menține acută la nivelul derivatelor verbale (...)” (LT, 220). De aceea, în legătură cu această observație se impune menționarea neologismului *a obnubila* „a întuneca”, din lat. *obnubilare*, în a cărui alcătuire se descoperă prefixul *-ob* „în față” și tema substantivului *nubilum* „nor”: „Iarăși și iarăși «norul» fură ochiului un crâmpei al lumii” (LT, 221).

Exemplar pentru știința stabilirii de conexiuni semantice și subtilitatea asocierilor se dovedește în această carte articolul *Brumă*.

Termenul *brumă*, ne asigură dicționarele, are drept sinonime *chiciură* și *promoroacă*. Totuși, ne atrage atenția G. I. Tohăneanu, *bruma* se dovedește mai puțin consistentă decât *promoroaca*, substituirea acestui din urmă termen nefiind posibilă prin celălalt. Profitabilă științific este legătura sesizată între *brumă* și etimologia sa: „în latină *bruma* însemna «ziua cea mai scurtă», «echinocțiul de iarnă», această zi fiind «brevima», formă de vechi superlativ feminin pentru *brevis*, *breve*, pătruns în limba română în structura unor compuse și derivate neologice”(LT, 229) și, „cum ea, *bruma*, nu are, ca *zăpada*, consistență, în urma surprinzătoarelor puteri asociative ale gândirii populare, ajunge să redea, plastic și relevant, conceptul de «puținătate»” (LT, 230).

Nu putea scăpa din vedere comentatorului familia lui *brumă*, alcătuită din derivate atât de bogate și felurite, cărora le urmărește prezența în literatură, implicațiile expresive ale unora, precum *brumăriu*, datorită sufixului *-iu*, prin care limba română a făurit atâtea derivate adjectivale devenite epitete cromatice.

Pilduitor pentru finețea interpretărilor, pentru abilitatea de a descifra sensuri și nuanțe și de a stabili aria derivărilor este și articolul „*Din hotară în hotară...*”, al cărui titlu este dat de un cunoscut vers din *Doina* lui Eminescu. *Hotar* este un împrumut din maghiară, cu o bogată polisemie și forță de derivare, având ca sinonime parțiale pe *margină*, *graniță*, *frontieră*, cărora li se precizează originea, nuanțele, sensurile și familia de cuvinte. Polisemic, cu o bogată derivare, ca și *hotar*, este *margină*, spre deosebire de *graniță*, mult mai sărac, iar *frontieră* rămâne un termen neologic cu întrebuințare tehnică de origine franceză, limbă în care s-a format din *front* „frunte” cu sufixul *-ière*. Concluzia este că termenii „*margină*, *hotar*, *graniță*, *frontieră*, de origini diferite (latină, maghiară, slavă, neologism din franceză), învederează înlesnirea cu care lexicul românesc adună din toate părțile material sinonimic, folosindu-l, așa cum m-am străduit să arăt, cu randament maxim. Toți acești termeni, firești și necesari intercomunicării umane, nu sunt pe măsura poeziei autentice” (LT, 241).

Un alt cuvânt discutat în relație cu sinonimele sale, puțin prezent în lucrările de lexicologie, este *codrean*, derivat adjectival al lui *codru*, însemnând „de codru, din codru” și având ca sinonim pe *haiduc* și *lotru*. Ceea ce observă, printre altele, G. I. Tohăneanu în articolul *Plai codrean*, – unde analizează cele amintite, este că *lotru*, ca și *fur* și *hoț* de altfel, nu are în folclorul și literatura cultă pe această temă o valoare peiorativă atunci când înseamnă „haiduc” și că *lotru* face pereche cu termenul *codru* prin potrivirile sonore din rimă, fapt firesc, întrucât „*codrul* înseamnă pentru *lotru* un mediu ideal de desfășurare a acțiunilor lui reparatoare” (LT, 57).

Un alt termen, mai puțin cunoscut de nespecialiști, sinonim de origine slavă pentru *pădurar*, este *gornic*, discutat în articolul *Gornicul de sub iezer*. Vorbitorii obișnuiți fac ușor legătura între *pădurar* și *pădure*, dar nu văd proveniența lui *gornic* din slavul *gora* care înseamnă *munte*, muntele fiind firesc asimilat pădurii. Comentariile lingvistice sunt realizate prin agreabile incursiuni în literatura privind pădurea și muntele aparținând lui Blaga, Labiș, Sadoveanu, Eminescu.

O sensibilitate particulară este dovedită de G. I. Tohăneanu pentru evidențierea puterii de asociativitate și inventivitate a vorbitorilor români din timpurile mai vechi prin derivarea cu unele sufixe, în special cu *-iș*. Amintind de atâtea adverbe formate cu acest sufix, el realizează scurte comentarii la unele mai rare, precum *boldiș*, *pâcliș*, *rotiș*, *șoldiș*, *vintriș*, oprindu-se la unul uzual, *morțiș*, într-un articol ce are titlul acestui termen. Însemnând „cu orice preț, cu insistență, în mod stăruitor” și provenind de la *moarte* + sufixul *-iș*, el a suferit un proces de abstractizare, îndepărtându-se de la cuvântul de bază.

Comentatorul descoperea și în această carte frumuseți neștiute, sensuri ascunse ale cuvintelor – pentru vorbitorii obișnuiți sau pentru intelectualii nespecialiști în știința limbii. Câți știu, de pildă, că *scofală*, care poartă azi o încărcătură familiară, iar alteori conotații ironice însemna inițial un fel de mâncare foarte gustos? Autorul ne dezvăluia toate acestea în articolul „Nu gădesc că-i vreo scofală...”, al cărui titlu e dat de un vers din *Cântice țigănești* de Miron Radu Paraschivescu, sensul inițial identificat constituind pentru comentator prilej de incursiune în literatura pe teme culinare a lui Mihail Kogălniceanu, C. Negruzzi, Al. O. Teodoreanu, Emil Brumaru.

Puțini știu, de asemenea, că expresia *slab de înger*, care înseamnă „timid, lipsit de curaj, fricos”, expresie analizată de G. I. Tohăneanu într-un articol cu același titlu, își are punctul de pornire într-un eres popular, potrivit căruia orice copil care se naște are dat de divinitate un „înger păzitor”. „Treptat – ne spune aici autorul –, acest *înger de pază*, acest înger *păzitor* ajunge să denumească, în viziune folclorică, însăși «firea» omului, însăși alcătuirea lui lăuntrică. Așa se explică înfiriparea și închegarea expresiei *slab de înger*, «timid, temător, șovăielnic, incapabil de o hotărâre fermă»” (LT, 119).

Nici expresia *netezește mâța*, sinonim pentru *a mângâia*, aflată în *Povestea vorbii* de Anton Pann, nu e cunoscută în ceea ce privește sensul sau, chiar dacă acesta este știut, vorbitorii nu realizează și cum s-a ajuns la el. În articolul chiar cu titlul *Netezește mâța*, G. I. Tohăneanu află explicația prin referire la o seamă de practici din viața omului și animalelor, afirmând: „Puntea semantică dintre cele două verbe – *a mângâia* și *a netezi* – se întemeiază pe faptul că «neteizarea» are ca obiect

orice fel de asperitate fizică. Or, iritarea pisicii se manifestă nu o dată prin «zburlirea» părului care, în astfel de situații, se cere «netezit», adică «mângâiat» (LT, 89). Ca și în alte cazuri era folosită ocazia de a realiza, într-un stil inimitabil, analiza lingvistică a lui *neted*, prezentându-ni-se, de asemenea, o listă a derivatelor cu *-ed*, alături de „modelele” lor din latină.

În alte articole, aflăm mai întâi o semnalare a unor teme sau motive literare pentru ca, odată indicate, să ni se propună analiza lingvistică și stilistică a unor cuvinte și expresii care individualizează aceste teme ori motive literare. Motivul muncii încordate, de pildă, e schițat în articolul *Liturghia muncilor*, prin remarcarea lui în *Cântare omului* de Arghezi și în literatura lui Ion Agârbiceanu. Motivul amintit constituie însă un prilej de analiză stilistică a locuțiunii adverbiale *pe răpușie*, aflată în contexte literare atât de diversificate, locuțiune având sensul „pe întrecute, pe viață și pe moarte”. Ea își are corespondent în verbul *a răpune* „a întrece”, cu participiul *răpus* „lăsat în urmă”, „doborât”, „întrecut”.

În „*Nu mor strămoșii niciodată*”, articol ce reia titlul unei poezii de Octavian Goga, este amintită mai întâi bogata literatură despre bunici aparținând lui Delavrancea, Ionel Teodoreanu, Sadoveanu, Zaharia Stancu ș.a., pentru ca pe fondul acesteia să fie studiată familia de cuvinte a lui *bunic* și *străbunic*.

O temă ce suscită interesul comentatorului în articolul „*Mișcătoarea mărilor singurătate*” este expresivitatea cuvintelor în literatură în funcție de volumul lor fonetic. Este necesar de precizat că acestea devin sugestive prin volumul lor de mai multe sau mai puține silabe numai în literatură, în special în poezie. Pentru cuvintele lungi, ideea este ilustrată foarte convingător prin exemple, în special din poezia eminesciană, referitoare la ideea nemărginirii cosmosului sau întinderii marine, care solicită în mod necesar vocabule de acest gen: *mișcătoarea*, *singurătate*, *pustietate*, *nemărginit*, *depărtărilor*, *catargele*, *necuprinsele*, *aripele* ș.a. Există și fenomenul invers, cel al reliefării ideii poetice prin cuvinte scurte, de obicei monosilabice, așezate succesiv, fenomen evidențiat prin versul eminescian din *Călin-file de poveste*: „Așezând genunchi și mână *când pe-un colț când pe alt colț*”. Desigur că, pe lângă volumul fonetic mai întins sau mai restrâns, trebuie ținut seama de alți factori, precum configurația accentelor, ritmul, mijloacele fonostilistice ș.a.

Un studiu singular ca tematică este cel intitulat „*Spațiu*” și „*Timp*”: *corelații lingvistice*. Constatarea de ordin general e aceea că spațiul și timpul își dovedesc interdependența și printr-o seamă de reflexe lingvistice, vizibile în faptul că, într-un număr însemnat de cazuri, aceleași elemente lexicale, în special jonctive precum *unde*, *pe loc*, *urma* (*pe urmă*, *pe urma*) ș.a. exprimă valori atât spațiale, cât și temporale. De asemenea, din perspectiva istoriei limbii, valorile spațiale sunt anterioare celor

temporale, care se dezvoltă pe temeiul celorlalte, explicația fiind de aflat „în amănuntul că «spațiul» este mai concret decât «timpul», iar proprietățile spațiale ale obiectelor sunt mai numeroase și mai «evidente», mai ușor perceptibile” (LT, 49).

Tot caracter singular față de toate celelalte studii ale cărții are cel intitulat *Retorica minulesciană*, care este așezat imediat după articolul-prefață amintit. În articol este examinată opera unui scriitor sub raportul unei trăsături caracteristice, și anume retorismul. Despre retorismul ori grandilocvența poeziei lui I. Minulescu s-a vorbit mult în critica și istoria literară românească, fapt devenit aproape un loc comun. Nu au fost însă evidențiate și mijloacele retorico-stilistice prin analiza pe text, care duc la retorismul poeziei minulesciene, așa cum a făcut-o G. I. Tohăneanu în acest studiu. Observațiile sale constituie atâtea rezerve față de lirica lui I. Minulescu. Cu toate reținerile în privința tehnicii poetice, în final ni se atrage atenția: „Întrebat dacă îl iubesc sau nu, aş răspunde afirmativ. Meditând asupra versurilor sale, meditezi, de fapt, asupra rosturilor și tâlcurilor Poeziei înseși, căreia Minulescu – poate ca nimeni altul, în veacul tehnicii și al... benzinei – i-a arcuit noi punți către sufletele marilor mulțimi de oameni” (LT, 39).

Cartea profesorului G. I. Tohăneanu, ca și altele ale sale, dovedea cât de agreabilă poate deveni știința limbii atunci când face apel la știința literaturii și la perspectivele culturii, cât de binevenită devine alianța acestora într-o viziune și practică integratoare.

OMONIMIA ȘI ETIMOLOGIA POPULARĂ

de

Florina-Maria BĂCILĂ

În orice limbă naturală, *analogia* este unul dintre cei mai importanți factori coercitivi, expresie a tendinței de simplificare și de economie. În lexicologie, analogia ia, uneori, forma *etimologiei populare*, un cuvânt fiind asimilat altuia, asemănător ca expresie (paronim), cu care este apoi înlocuit. Din nevoia de a adapta termenii mai puțin cunoscuți la posibilitățile de pronunțare și la tiparele gramaticale românești, are loc o nivelare totală a învelișului sonor, iar cele două *paronime* (cum erau inițial) devin *omonime*. Sub influența cuvântului mai vechi, transformarea fonetică a aceluia mai nou merge deci până la identitatea totală a formei lor. Evident, ele trebuie să fie asemănătoare din punct de vedere fonetic pentru ca, în final, să se confunde: „Adesea cuvintele împrumutate sunt legate întâmplător de cele vechi și modificate după acestea din cauză că seamănă cu ele ca formă ori ca sens. Acestui mecanism i s-a spus «etimologie populară», cu o formulă nu prea fericită, fiindcă despre etimologie în accepția de căutare a originii nu poate fi vorba, iar «populară» ea nu este decât pentru că nu se întemeiază pe cuvântul originar, respectiv pe etimonul valabil. E, în realitate, o *contaminare* [subl. aut.], influențarea unei forme mai puțin cunoscute de unii vorbitori de ceea ce seamănă cu ea și ei știu mai bine. Desigur, din operația mentală a comparației nu lipsește analiza determinată de punerea în relație a felului în care oamenii gândesc asupra formării de cuvinte noi în limba lor și termenul nou, dar nu destul de bine cunoscut de ei. Exemplele sunt numeroase în toate limbile, multe foarte importante, fiindcă permit să se observe rețeaua asociativă care duce la gruparea cuvintelor în vocabular.”¹

Așa cum se știe, *etimologia* este „știința care urmărește și explică dezvoltarea cuvintelor de la formele și înțelesurile lor cele mai vechi până

¹ Ion Coteanu, Marius Sala, *Etimologia și limba română. Principii – probleme*, București, Editura Academiei, 1987, p. 88-89; vezi și Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, colecția Etymologica, 1999, p. 68.

la formele și înțelesurile lor actuale sau până la cele dintr-o anumită perioadă a unei limbi ori a unui grup de limbi.”² Vizând ambele laturi, expresia și conținutul, în devenirea lor istorică, ea reprezintă ramura lexicologiei care se ocupă cu studiul originii și al evoluției lexemelor, sub aspectul formei și al sensurilor lor (cf. gr. *etymon* „semnificație adevărată, de bază a cuvântului” și *logos* „cuvânt, noțiune, învățătură”). A găsi etimologia unui cuvânt înseamnă a-i determina originea, precum și raporturile sale de înrudire cu altele (din aceeași limbă sau nu), adică a demonstra, cu argumente științifice exacte, că între acesta și altul, atestat sau reconstituit, numit *etimon*, există relații privind învelișul sonor și semnificația³.

Dimpotrivă, *etimologia populară*, manifestată în stare latentă (pasivă) ori activă, este o încercare a vorbitorilor de „a-și explica” termenii mai puțin cunoscuți, prin apropierea lor de modelul altora, obișnuiți în vorbire, cu care se aseamănă fie prin înțeles, fie, mai ales, ca expresie. Astfel, forma unui cuvânt se modifică prin analogie cu a altuia, mai des întrebuințat, cu familie mai bogată etc., care îl influențează, îl atrage pe acela izolat în limbă, întrucât vorbitorul „descoperă” între ele afinități inexistente în realitate. Etimologia populară duce la identificarea totală a două cuvinte: uzul consacră adesea asemenea „deformări”, iar fostele „confuzii” devin norme ale limbii literare⁴.

Fenomenul are caracter exclusiv sincron (arată cum funcționează cuvintele în momentul interpretării lor), spre deosebire de etimologia științifică, în care cercetarea istorică este obligatorie, și se referă, de regulă, la termenii rari, învechiți sau noi, obscuri din punctul de vedere al motivării, cu sensuri neclare sau cu forme neobișnuite, în general insuficient cunoscuți sau susceptibili de a fi interpretați prin falsă asociație

² Ion Coteanu, Marius Sala, *op. cit.*, p. 13.

³ Pentru a fi un demers cu adevărat științific, stabilirea sau găsirea etimonului trebuie să țină seama de anumite principii, pentru care vezi Liviu Groza, *Elemente de lexicologie*, București, Humanitas Educațional, colecția Repere, 2004, p. 78-81.

⁴ Vezi și observația lui Carmen Vlad, *Limba română contemporană. Lexicologie*, Cluj, 1974 (litografiat), p. 95-96: „[...] ca și în celelalte compartimente ale limbii, o greșeală în lexic se poate generaliza treptat, devenind astfel normă. Paronimia, prin confuzia termenilor asemănători [căci ea presupune cuvinte cu complexe sonore *asemănătoare* și cu sensuri diferite – n.n. F.-M.B.], a dat naștere unor omonime în momentul în care un cuvânt din cele două asemănătoare s-a folosit pentru ambele semnificații, generalizându-se la toți vorbitorii”. Este vorba, desigur, despre omonime care au atins sistemul limbii, nu despre multitudinea cazurilor de confuzii paronimice de tipul: *compliment* pentru *complement*, *evolua* pentru *evalua*, *rază* pentru *razie* etc., fără nicio perspectivă de generalizare – vezi Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, în LR, XVI (1967), nr. 3, p. 245; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, București, Editura Științifică, 1968, p. 219-220.

etimologică. S-ar putea crede că el ar fi specific limbii populare⁵, însă, pe lângă lexeme din fondul vechi al limbii, sunt afectate și altele care nu se folosesc în acest registru. Este adevărat că, îndeosebi în limba vorbită, cuvintele își modifică parțial forma sau pot fi substituite în totalitate, astfel încât să devină „înteligibile”, dar împrumuturile neologice, având un aspect fonetic oarecum deosebit de acela al termenilor uzuali, sunt, de obicei, cele mai expuse etimologiei populare⁶. *Correspondențelor fonetice*

⁵ Vezi observația lui Th. Hristea (în *Tipuri de etimologie populară*, p. 237), care afirmă că însăși sintagma *etimologie populară* este echivocă, „întrucât creează impresia că fenomenul pe care îl denumește acționează numai în limba populară și că încetează de a se manifesta la un anumit nivel de cultură. În realitate, în măsura în care izvorăște din aspirația către ordine, claritate și motivare a semnului lingvistic, etimologia populară se poate manifesta în limba oricărui subiect vorbitor, nu numai a oamenilor simpli (sau «din popor»)."

⁶ Vezi Iorgu Iordan, *Cronica filologică. Etimologia populară*, în „Viața românească”, XV (1923), nr. 7, p. 119-120. Iată câteva definiții ale fenomenului în lucrările de specialitate: Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de termeni lingvistici*, București, Editura Teora, 1998, p. 134, s.v. *etimologie: etimologie populară (atracție paronimică)* înseamnă „modificare a formei unui cuvânt (de obicei recent intrat în limbă) sub influența altui cuvânt mai cunoscut, cu care se aseamănă ca formă și de la care s-ar putea crede că derivă.”; Cristina Călărașu, în Angela Bidu-Vrănceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii*, București, Editura Științifică, 1997, p. 191, s.v. *etimologie: „Sintagma etimologie populară denumește fenomenul prin care subiectul vorbitor, bazându-se pe o serie de asemănări sau asocieri superficiale, alături în mod spontan o formă lexicală (cuvânt) de o alta față de care nu este direct legată genetic”*; Francisc Király, *Etimologia. Curs special de Etimologia limbii române*, Tipografia Universității din Timișoara, 1988, p. 38: „Etimologiile populare sunt rezultatul unor false asociații etimologice, al unui proces inconștient de motivare retroactivă a formei cuvântului prin confectionarea «după impresie» a unei forme interne etc. Detectarea unei forme interne însă nici în etimologia științifică nu înseamnă neapărat și fixarea etimologiei, cu atât mai mult cu cât unele cuvinte pot sugera mai multe forme interne.”; Marius Sala, în idem (coord.), *Enciclopedia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 204, s.v. *etimologie populară*: este vorba de „un fenomen prin care un vorbitor, bazându-se pe diverse asemănări formale, alături un cuvânt de altul cu care nu are nicio legătură genetică.”; MDA, s.v. *etimologie: etimologia populară* are în vedere o „modificare a formei unui cuvânt mai puțin cunoscut (recent intrat în limbă) prin apropierea acestuia de alte cuvinte, mai cunoscute și asemănătoare ca formă și uneori ca sens.” (o definiție similară apare în DEX, s.v. *etimologie*); Ion Toma, *Limba română contemporană. Fonetica – fonologie, lexicologie*, București, Editura Fundației România de Măine, 2000, p. 122: *etimologia populară* înseamnă „modificarea unui cuvânt sub influența altui cuvânt cu care se consideră, greșit, că este înrudit etimologic”; Luiza și Mircea Seche, *Despre etimologia populară și contaminație*, în LR, V (1956), nr. 1, p. 26: *etimologia populară* este „transformarea fonetică a unui cuvânt, de obicei mai nou în limbă, sub influența altui cuvânt, de obicei mai vechi, înrudit sau nu semantic cu acesta, dar întoideana asemănător cu el prin formă, transformare care merge până la identificarea totală a formei cuvântului influențat cu aceea a cuvântului care a influențat – și care se produce involuntar, foarte rar cu voință [subl. aut.]. Două note caracteristice

și *concordanței de sens*, mijloace indispensabile în stabilirea etimologiei științifice, le iau locul întotdeauna *asemănarea formală* (uneori, și eventuala înrudire *semantică*) dintre cuvântul supus etimologiei populare (*elementul indus*, care suferă transformări ale expresiei și / sau ale sensului) și cel ce o provoacă (*elementul inductor*), precum și asociația de idei pe care o face vorbitorul între înțelesurile acestora, iar rezultatele sunt, de multe ori, surprinzătoare. În producerea fenomenului sunt implicați, așadar, doi termeni foarte asemănători ca înveliș sonor; între ei pot exista „numai raporturi de natură formală, care merg de la vaga similitudine fonetică până la omonimie (între cele două situații extreme aflându-se *paronimia* sau cvasiidentitatea fonetică).”⁷ Este normal ca, în noul element lexical rezultat (inexistent, până atunci, în vocabular), să se regăsească ceva din ambele cuvinte care l-au format, ba chiar întregul lor complex sonor, așa cum se întâmplă în cazul omonimiei rezultate în urma unei etimologii populare.

J. Gilliéron susținea că tocmai aceasta constituie una dintre cauzele multor transformări în limbă și că se pot explica astfel multe aspecte încă neelucidate. Creatorul geografiei lingvistice a arătat, în repetate rânduri, că vorbitorii modifică forma cuvintelor sub influența altora, fără nicio deosebire de ordin cronologic sau semantic⁸, stabilind legături (cel mai adesea aparente) între două lexeme care, din punctul de vedere al etimologiei științifice, nu au nimic comun (nici originea, nici sensul) și care sunt grupate în aceeași familie doar pentru că se aseamănă sub raport fonetic sau pentru că sunt simțite ca înrudite în ceea ce privește conținutul lor semantic⁹. Astfel, în virtutea a ceea ce se numește *simț etimologic al*

aparțin exclusiv etimologiei populare: a) cuvântul influențat trebuie să fie *asemănător din punct de vedere fonetic* cu acela care influențează; b) cuvântul influențat *se confundă din punct de vedere fonetic* [subl. aut.] cu acela care influențează.”; *ibidem*, p. 32: „Etimologia populară este rezultatul unui proces oarecum mecanic de vreme ce nu *conținutul*, ci *forma* [subl. aut.] cuvintelor este hotărâtoare în producerea fenomenului.”

⁷ Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 241.

⁸ Vezi Iorgu Iordan, *Étymologies populaires*, în BL, X (1942), p. 35-36. În lucrarea *Introducere în studiul graiurilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 68, Valeriu Rusu arată că *atracția paronimică* este unul dintre *principiile* introduse de J. Gilliéron în studierea formelor dialectale, iar cauza numeroaselor *etimologii populare* este *apropierea formală* a două cuvinte (diferența constă, de regulă, într-un singur sunet). Atracția acționează în special asupra cuvintelor izolate, căci ele nu dispun de o „familie” care să le protejeze. Față de funcția „distrugătoare” a omonimiei (în cazul coliziunii omonimice), atracția paronimică vizează funcția ei „creatoare”.

⁹ Vezi și următoarea precizare a lui Sextil Pușcariu (în *Limba română. I. Privire generală*. Prefață de G. Istrate. Note, bibliografie de Ilie Dan, București, Editura Minerva, 1976, p. 16): „Trebuie să se creeze false legături de înrudire și produce fenomenul numit în lingvistică *etimologie populară* [subl. aut.]” Aceasta poate determina modificări ale

vorbitorilor, se creează o motivație neștiințifică sau „populară” și există numeroase asemenea cazuri de înlocuire a unui cuvânt prin altul, de identificare totală a acestora.

Fenomenul în discuție, pe care Ernst Förstemann, cel dintâi, l-a numit *etimologie populară* (germ. *Volksetymologie*)¹⁰, a fost cercetat, de-a lungul timpului, de specialiștii români și străini. În lingvistica românească, cel care i-a dedicat un studiu amplu în volumul *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, București, Editura Științifică, 1968, p. 205-275, este Theodor Hristea, autor al multor lucrări consacrate acesteia, în care își propune să facă și o clasificare riguroasă a etimologiilor populare pe tipuri fundamentale, general valabile, și să indice care sunt situațiile mai importante în cadrul fiecăruia¹¹.

Etimologia populară joacă un rol deosebit de important în viața oricărei limbi. De aceea, trebuie precizate aspectele fenomenului, limitele și specificul acestuia, în raport cu altele înrudite.

Termenul *etimologie populară* a început să fie simțit ca impropriu, așa că unii lingviști l-au înlocuit. Astfel, în lucrarea *La Géographie linguistique* (Paris, 1922), Albert Dauzat o numește *atrakție omonimică*, apreciind că e o denumire mult mai potrivită decât cea curentă, pentru că aceasta din urmă ne trimite la originea cuvintelor, despre care, în realitate, nu este deloc vorba în majoritatea cazurilor, ci numai de atracția pe care un lexic o exercită asupra altuia, mai mult ori mai puțin asemănător cu el ca aspect fonetic. În *Les Patois* (Paris, 1927), savantul francez propune o altă denumire, mai justă, cea de *atrakție paronimică*, preferând termenul care-i precizează însăși cauza, pentru că cele două cuvinte care se atrag, influențându-se reciproc, nu sunt omonime, adică perfect identice, ci numai *paronime* (foarte asemănătoare ca formă). Ele *devin* omonime în momentul când atracția s-a produs deja, adică abia după ce etimologia populară are loc. Albert Dauzat identifică *etimologia populară* și *contaminația*, văzând în ele un singur fenomen, dar cu nume diferite, și respinge termenul ultim, pentru că evocă ideea de „boală”, ceea ce nu i se pare just, întrucât cuvântul care influențează este „mai sănătos” decât cel influențat.

cuvintelor în planul formei, în planul conținutului sau atât în planul formei, cât și în acela al conținutului.

¹⁰ Vezi Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 237, nota 1.

¹¹ De pildă, în studiul *Etimologii populare*, în SCL, IX (1958), nr. 4, p. 511-531, Th. Hristea ia în discuție trei categorii de fapte: 1) etimologii populare care au o mare circulație, dar pe care limba literară refuză, deocamdată, să le accepte; 2) etimologii populare care, deși se bucură de o răspândire destul de mare (cel puțin regional sau printre vorbitorii aparținând anumitor straturi sociale), nu au totuși nicio perspectivă de generalizare; 3) etimologii populare care au fost înregistrate o singură dată și care constituie, după toate probabilitățile, fenomene accidentale.

Theodor Hristea demonstrează (și evidențiază), cu exemple și argumente importante, că nu e bine să punem semnul egalității între *atracția paronimică* și *etimologia populară*¹². Nu orice etimologie populară este și o atracție paronimică, deoarece „ultimul fenomen presupune confundarea integrală a două cuvinte paronime sau evasiomonime. [...] Existența multor etimologii populare explicabile prin «atracție omonimică» arată și mai limpede că nu putem generaliza termenul de *atracție paronimică* în locul celui de *etimologie populară* (criticabil și el, dar impus prin tradiție). A numi «atracție paronimică» chiar confundarea sau falsa asociere etimologică a două omonime cu origini total deosebite înseamnă a înmulți confuziile existente în legătură cu paronimia și etimologia populară, nu numai în lingvistica românească, ci chiar în cea generală.»¹³

Desigur, cauzele care duc la confuzia unor termeni sunt multiple și toate decurg, în fond, din gradul de cultură a vorbitorilor: persoane puțin cultivate confundă cuvintele neasimilate deplin, înlocuindu-le forma și înțelesul cu altele, pe care le cunosc aproximativ. Din păcate însă, în ciuda evidențelor, unele lucrări de specialitate (îndeosebi cele lexicografice) definesc *atracția paronimică* în același fel cu *etimologia populară* și *contaminarea (contaminația)*, iar sintagma *atracție paronimică* a fost, deseori, folosită în sens larg, ca sinonimă cu expresia *etimologie populară*. Din multe definiții date acesteia din urmă ar reieși că ea include și fapte ce aparțin atracției paronimice, din moment ce se amintește de suprapunerea totală a celor două cuvinte aproape identice formal. Evident

¹² Vezi Theodor Hristea, *Atracția paronimică și etimologia populară*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984, p. 28-30. Într-adevăr, *atracția* (confuzia, substituția, deraierea) *paronimică* a fost echivalată uneori cu *etimologia populară* sau subsumată acesteia, considerându-se că majoritatea atracțiilor paronimice reprezintă aspecte ale etimologiei populare. Este însă necesar să delimităm cele două fenomene care nu se confundă, căci „atracția paronimică presupune o asemănare formală maximă și duce la substituirea unui termen cu altul, în vreme ce etimologia populară admite o asemănare formală oarecare și are ca rezultat un cuvânt nou” – Aurora Pețan, în Marius Sala (coord.), *Enciclopedia limbii române*, p. 415, s.v. *paronimie*; vezi și Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 37, s.v. *atracție*, unde se precizează că *atracția paronimică* se produce „între două cuvinte care se aseamănă fonetic (așa cum se aseamănă între ele paronimele), cu modificarea formei unuia dintre ele.” În studiul *Despre etimologia populară și contaminarea*, Luiza și Mircea Seche subliniază (p. 25) ideea că etimologia populară și contaminarea sunt două fenomene lingvistice înrudite, asupra cărora încă nu s-a ajuns la un punct de vedere comun și nici la un criteriu ferm care le să diferențieze clar. Pentru a se ajunge la acest criteriu, este nevoie de analiza mai adâncă a trăsăturilor comune și a notelor specifice fiecăreia.

¹³ Theodor Hristea, *Atracția paronimică și etimologia populară*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, p. 30.

că între aceste fenomene există și trăsături comune de natură lingvistică și extralingvistică: din cauza paronimiei, de nenumărate ori, cuvinte foarte diferite atât ca sens, cât și ca origine sunt confundate, din ignoranță, de cei mai puțin instruiți, care ajung să le întrebuințeze greșit în procesul comunicării. Cercetând însă faptele legate de fiecare fenomen lexical amintit și stabilind, după criterii exacte, limitele reale dintre ele, se poate demonstra că, deși înrudite, acestea se deosebesc prin anumite note¹⁴. De aceea, considerăm că trebuie rectificată concepția potrivit căreia noțiunile menționate ar fi sinonime și reformulate definițiile lor din unele lucrări de lexicologie.

Astfel, *contaminarea* rezidă în modificarea unui cuvânt sau a unei construcții gramaticale prin încrucișarea lor cu alte cuvinte sau construcții asemănătoare ca sens¹⁵. În cazul *atrăției paronimice*, asemănarea formală dintre cuvinte trebuie să fie maximă, înrudirea semantică, în majoritatea cazurilor, lipsește, iar „termenul care le este cel mai familiar vorbitorilor îl înlocuiește în procesul comunicării pe cel mai puțin cunoscut. Este mai ales cazul neologismelor, al achizițiilor lexicale recente. Mai puțin cunoscute, acestea sunt substituite cu termeni (mai) cunoscuți. Acest tip de confuzii se produc (sic!), de cele mai multe ori, din cauza necunoașterii exacte a sensului paronimelor care, uneori, pot avea înțelesuri apropiate”¹⁶. Atracția paronimică poate fi o sursă a omonimiei, constând în substituirea unui cuvânt cu altul (de regulă, paronim, cu formă cvasiidentică), din cauza necunoașterii exacte a sensului și a originii lor, a asimilării lor insuficiente¹⁷. Desigur, ea se manifestă mult mai puternic atunci când

¹⁴ Pentru discuția despre diferențierea dintre fenomenele lexicale menționate, vezi Nicolae Felecan, *Paronimia în limba română. Probleme de lexic și de cultivare a limbii, însoțite de un Dicționar de paronime*, Baia Mare, Editura Gutinul S.R.L., 1993, p. 32-42, capitolul *Paronimia și atracția paronimică*; cf. și Liviu Groza, *op. cit.*, p. 103: „Deosebirea dintre analogie, contaminație, hipercorectitudine și etimologie populară este determinată de cauzele care stau la baza producerii acestor fenomene lingvistice. Analogia este determinată de o simplă asociație formală între cuvinte, contaminația este cauzată de o asociație semantică, hipercorectitudinea este urmarea conștientizării opoziției corect / greșit în limbă, iar etimologia populară este un fenomen de falsă analiză și interpretare etimologică. În felul acesta, cuvintele sunt susceptibile să dea naștere unor variante, deci unor inovații sub aspectul formei și al sensului, iar generalizarea și impunerea în cele din urmă a unei variante în detrimentul alteia sau altora sunt determinate de uzul limbii.”

¹⁵ Vezi Nicolae Felecan, *op. cit.*, p. 34.

¹⁶ Angela Bidu-Vrăncianu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Humanitas Educațional, colecția Repere, 2005, p. 84-85. Să nu uităm, de asemenea, că substituirile paronimice nu sunt numai urmarea atracției dintre două paronime, ci apar și în urma unor accidente fonetice precum: acomodarea, asimilarea, disimilarea, diftongarea, monoftongarea, metateza, propagarea unor sunete, reducerea unor grupuri consonantice etc.; pentru exemple, vezi Nicolae Felecan, *op. cit.*, p. 39-40.

¹⁷ Atracția paronimică nu include și deformările specifice etimologiei populare sau contaminației; în anumite situații, este vorba despre formulări cauzate de neglijență sau de

există și relații de ordin semantic între elementul indus și cel inductor; numai când acestea se adaugă asemănărilor formale, singurele obligatorii, confuzia paronimelor poate atinge cuvinte din fondul principal lexical. De multe ori, teama de a nu greși are drept consecință dorința de a evita abaterea prin corectarea formei considerate de către vorbitori drept eronată, ceea ce vine să ilustreze următoarea idee: cu cât sunt mai slabe asociațiile mentale întemeiate pe fapte de gândire, cu atât mai mult tind să treacă pe primul plan, în conștiința vorbitorilor, asociațiile determinate de forma cuvântului, de latura sa materială¹⁸.

Atracția paronimică are un caracter (cvasi)individual, determinat de factori socio-culturali, materializându-se la nivelul vorbirii (*parole*)¹⁹. Ea se produce, cu precădere, între cuvintele de la periferia vocabularului – arhaisme sau regionalisme, pe cale de a fi uitate, dar, mai ales, neologisme recent create sau împrumuturi încă neasimilate de masa largă a vorbitorilor. Frecvența unor asemenea confuzii scade odată cu deplasarea spre vocabularul de bază, comun tuturor categoriilor de vorbitori, și, bineînțeles, cu creșterea gradului de instruire a acestora. Teoretic, datorită unor factori subiectivi, de natură extralingvistică, oricine poate face, conștient sau nu, în procesul comunicării orale, o confuzie paronimică, dar aceasta rămâne, în majoritatea cazurilor, limitată la o circulație restrânsă sau individuală. Puține și rare sunt situațiile în care asemenea confuzii, consacrate de uzul general, au fost acceptate de limba literară și au devenit norme, căci, de obicei, acțiunea factorilor educaționali se face simțită.

*

Fenomenele lexicale discutate au la bază, pe de o parte, fapte lingvistice (asemănarea formală și / sau înrudirea semantică), iar, pe de altă parte, fapte extralingvistice, cum ar fi statutul socio-cultural al vorbitorilor. Având cauze comune, între ele există numeroase afinități care generează confuzii, oscilații și neclarități. De aceea, în stabilirea sferei lor de cuprindere și a delimitării unuia de celălalt, trebuie să se țină seama de mărci lingvistice diferențiatorie, de factori precum gradul asemănării formale dintre două sau mai multe cuvinte, apropierea semantică, rezultatul

dorința de exprimare savantă, bombastică, dar rezultatul este opus intențiilor și denotă ignoranță; pentru exemple, vezi Nicolae Felecan, *Vocabularul limbii române*, Cluj-Napoca, Editura Mega, Presa Universitară Clujeană, 2004, p. 199.

¹⁸ Vezi idem, *Paronimia în limba română. Probleme de lexic și de cultivare a limbii, însoțite de un Dicționar de paronime*, p. 216.

¹⁹ *Ibidem*, p. 41 și p. 215; vezi și idem, *Introducere* la idem, *Dicționar de paronime*, București, Editura Vox, 1995, p. VIII.

final (simpla înlocuire de termeni sau apariția unui cuvânt nou, inexistent în vocabular).

Deși împotriva denumirii curente (prin expresia *etimologie populară*) s-au ridicat mulți specialiști, care au propus să se renunțe la aceasta, întrucât nici aluzia la *etimologie*, nici epitetul *populară* nu se justifică deloc, sintagma „clasică” s-a încetățenit în terminologia de specialitate și continuă să fie utilizată aproape exclusiv²⁰ în explicarea cazurilor de omonimie; asupra unora dintre acestea ne vom opri în continuare.

Astfel, fr. *carte postale* trebuia să dea normal în română *cartă poștală* (cf. fr. *méthode* > rom. *metodă*, fr. *bourse* > rom. *bursă*). Așa s-a și spus (și s-a scris) la început; astăzi, norma literară impune formula generalizată *carte poștală*, la care nu s-a putut ajunge decât prin confundarea (și substituirea) neologismului *cartă* (< fr. *carte* < lat. *charta*) cu vechiul și des folositul cuvânt românesc *carte* (< lat. *charta*), în virtutea paronimiei (*cartă* și *carte* erau aproape identice formal). Neologismul *cartă* a fost atras de paronimul său, *carte* – foarte cunoscut –, care l-a înlocuit, în cele din urmă, în vorbirea tuturor. Influența semantismului popular al termenului *carte* „scrisoare, epistolă, răvaș” nu intră aici în discuție: s-a spus și se spune *carte poștală* nu numai în zonele rurale, ci și în mediile culte. Cei din mediul urban nu foloseau *carte* cu înțelesul de „scrisoare”, iar substituția s-a produs și în alte sintagme în care neologismul *cartă* intră ca element component determinat, fără să aibă vreo afinitate evidentă de ordin semasiologic cu „scrisoare”: **carte de alegător**, **carte de identitate**, **carte de joc**, **carte de membru**, **carte de vizită** etc. Hotărâtoare a fost, în acest caz, cvasiidentitatea formală a celor două cuvinte, nu voga lor înrudire semantică, deși ele au o notă comună, presupunând „însemnări tipărite sau scrise cu mâna”. La început, pluralul lui *cartă* era *carte*, apoi, în urma substituției, norma a impus forma *cărți*, iar *cartă*, devenit *carte* prin etimologie populară, dispăre din uzul curent în contextele amintite. Astfel, din *cartă*, pl. *cărți*, s-a ajuns foarte ușor la *carte*, pl. *cărți*, nu prin refacerea unui singular care a existat deja, ci prin înlocuirea formei neologice *cartă* prin vechiul cuvânt românesc *carte*²¹. În

²⁰ Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, în „Arhiva”, XXXIX (1932), nr. 1-2, p. 34-35; pentru discuția în jurul acestor denumiri, vezi și idem, *Lingvistica romanică. Evoluție. Curente. Metode*, București, Editura Academiei, 1962, p. 177, nota 1.

²¹ Cf. DA, s.v., unde se menționează că rom. *carte* provine din lat. *charta*, -am „hârtie, scrisoare, scriere”, iar forma din română a fost refăcută din pl. *cărți* (*carți*). La fel, în studiul *Dublete etimologice – sincronie și diacronie*, în LL, XLII (1997), vol. II, p. 24, Cristian Moroiu arată că forma *carte*₁, *cărți* a fost reconstituită din pluralul lui **cartă* < lat. *charta* și reprezintă un omonim total al lui *carte*₂, *cărți* (din sintagmele **carte poștală**, **carte de vizită** etc.), menționând, în nota 22, că omonimul *carte*₂ a fost confundat, prin etimologie populară și substituție paronimică, cu neologismul *cartă* (< fr. *carte* < lat.

cazul lui *carte*, se pare că nu avem un cuvânt polisemantic cu două sensuri fundamentale („volum” și „bucată de carton”), ci două cuvinte devenite omonime prin etimologie populară. Pentru limba română, termenii au și etimologii diferite: *cartă* < fr. *carte* (< lat. *charta*), față de *carte* < lat. *charta*²².

Un proces similar cunoaște și cuvântul *roată*, termen învechit și popular din domeniul militar, unde însemna „companie de ostași”. A intrat în română din pol. *rota*, rus. *rota* sub forma **rotă*, pl. *rote* și, fiind un neologism, a fost apropiat, prin etimologie populară determinată de paronimie, de un cuvânt vechi în limbă și care-i seamănă foarte bine ca formă: *roată* „cerc” < lat. *rota*. Legătura semantică (ideea de „mai multe ființe așezate în formă de cerc”) contribuie și ea la identitatea formală a celor două cuvinte, iar **rotă*, pl. *rote* – reflexul românesc al etimonului, împrumutat după încetarea acțiunii legii fonetice de diftongare a lui *o* accentuat în pozițiile *ă*, *e* – dispare și el și este înlocuit prin *roată*. Din paronime, cum erau la început, cele două cuvinte devin omonime, confundându-se formal²³.

*Carte*₂ și *roată*₂ constituie exemple interesante de etimologii populare, consacrate de uzul general și acceptate de norma literară. Atracția pe care *carte*₁ și *roată*₁ au exercitat-o asupra paronimelor lor *cartă* și **rotă* a dus la apariția, în limbă, a unor cazuri de omonimie rezultată în urma acestui proces.

Uneori însă, cuvântul supus etimologiei populare (elementul indus) este substituit prin cel ce o provoacă (elementul inductor), ajungându-se, prin confuzia celor două paronime, la omonimie²⁴. Asemenea „deformări” există în număr destul de mare în românește; iată numai câteva exemple:

- *sfară* „miros greu (cu fum înecăcios) provenit din arderea grăsimilor sau a cărnii” (< slv. *skvara* „fum, miros de friptură”), confundat

charta); cf. și I. Ștefan, *Carte*, în SCȘt., XIV (1963), fasc. 2, p. 289: „Mai acceptabilă este însă presupunerea că a existat inițial o formă *cartă*, cu pluralul *cărți*, adoptându-se ulterior, prin analogie, singularul *carte*.”

²² Vezi Th. Hristea, *Omonimii realizate prin etimologie populară: carte și roată*, în LR, VII (1958), nr. 5, p. 56-60; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 242-247. De altfel, forma *carte* nu a primit o explicație unitară până azi; pentru discuțiile în jurul etimologiei, al accepțiilor, al folosirii termenului, de-a lungul timpului, în limba română, despre evoluția semantică și tratarea lui în dicționare, vezi I. Ștefan, *op. cit.*, p. 289-294; idem, *Cuvântul scrisoare în limba română*, în LR, XI (1962), nr. 1, p. 56-66; idem, *Sensurile „act” și „scrisoare” ale cuvântului carte*, în LR, XI (1962), nr. 5, p. 533-540; Vasile C. Ioniță, *Omonimie sau polisemie?*, în „Reflex”, VI (2005), nr. 1-2-3, p. 48.

²³ Vezi Th. Hristea, *Omonimii realizate prin etimologie populară: carte și roată*, p. 60-62; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 267-270.

²⁴ Pentru mai multe exemple, vezi Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 135, s.v. *etimologie*; Vasile Frățilă, *Dialectologia limbii române. Partea I (Curs)*, Tipografia Universității din Timișoara, 1977, p. 130; Carmen Vlad, *op. cit.*, p. 92.

(și înlocuit) cu *sfoară* (termen cu etimologie nesigură; cf. slv. *súvora*, ucr. *švora*), în expresia *a da sfoară în țară*²⁵;

- *som* (înv.) „pește răpitor” (< sl. *somŭ*, cf. ucr., scr., bg. *som*), devenit omonim al lui *somn* „repaus fiziologic” (< lat. *somnus*). Între aceste două cuvinte n-a existat, inițial, o asociație de idei, dar, după ce s-a produs etimologia populară, fantezia vorbitorilor i-a atribuit peștelui unele particularități în legătură cu somnul. Așa se explică, probabil, versurile din următorul cântec de leagăn: „Vino, pește, / De mi-l crește, / Și tu, *somn*, / De mi-l adormi, / Și tu, știucă, / De mi-l culcă.”²⁶;

- *chiară* (< lat. *clara* „limpede”), confundat cu *chioară*, femininul lui *chior* < tc. *kjor* (*kör*), în expresia *apă chioară*. De altfel, unii vorbitori motivează această sintagmă prin faptul că „supa sau ciorba considerată astfel nu are nici măcar *un ochi* de grăsime”. Este aici o încercare de a elucida o formă deja creată, printr-un proces care nu trebuie ignorat: în expresia citată, *chioară* s-a substituit vechiului *chiară* (< lat. *clara*), din cauză că acesta s-a arhaizat și n-a mai fost înțeles. „Astfel de interpretări, imaginate după producerea și, eventual, generalizarea unei etimologii populare, ar putea fi numite *motivări semantice a posteriori*.”²⁷;

- **urgior* „inflamare a pleoapelor” (< lat. *hordeolus*, diminutiv al lui *hordeus* „orz”), ajuns omonim al lui *urcior* „vas de lut smălțuit, folosit pentru păstrarea unor lichide” < lat. *urceolus*²⁸. Confuzia s-a produs, și în acest caz, la nivel formal, iar sensurile au rămas așa cum au fost inițial, fără să se influențeze unul pe altul. Totuși, în anumite împrejurări, vorbitorul simte nevoia să evite ambiguitatea prin adăugarea determinantului *la ochi*, spunând *am avut (am făcut) un urcior la ochi*. Când se vorbește despre urciorul de păstrat apă, nu e nevoie de nicio lămurire, dovadă că *urcior* a fost, timp îndelungat, numai reflexul lat. *urceolus*, nu și al lat. *hordeolus*, care abia mai târziu a dobândit forma *urcior*. Etimologia populară a dat naștere însă unei credințe în legătură cu urciorul de la ochi: se crede că te poți vindeca de această afecțiune dacă te uiți cu ochiul bolnav într-un...

²⁵ Pentru această discuție, vezi Al. Graur, *Studii de lingvistică generală (variantă nouă)*, București, Editura Academiei, 1960, p. 75; idem, *Etimologie multiplă*, în SCL, I (1950), fasc. 1, p. 33; Liviu Groza, *op. cit.*, p. 100-101.

²⁶ Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, p. 52-53; cf. și Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 243, care afirmă următoarele: „Numai după ce fenomenul s-a produs, iar uzul a consacrat, eventual, deformarea unui cuvânt sau confundarea lui cu altul, se pot imagina și legături semantice între cei doi termeni ai etimologiei populare.”

²⁷ Th. Hristea, *Tipuri de etimologie populară*, p. 243.

²⁸ Cf. și Iulia Mărgărit, *O posibilă etimologie: sucitor < sugitor*, în *Studia in honorem magistri Vasile Frănilă*. Volum coordonat de Maria Micle și Vasile Lațiu, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 357-364.

urcior²⁹. Cât despre transformarea lui *urcior* „vas de păstrat lichide” în *ulcior*, formă întâlnită în unele regiuni românești, nu este vorba neapărat de influența substantivelor *oală* și *ulcică*, ci *l* provenit din *r* se datorează mai degrabă disimilării, ca în cazul lui *saltar* < *sertar*³⁰.

Manifestată în felul acesta, etimologia populară devine un mijloc important de realizare a omonimiei. Ea a acționat și în situația omonimelor etimologice *pană*₁, *pene* „formație epidermică la păsări” < lat. *pinna* – *pană*₂, *pene* (la început, *pane*) „oprire accidentală a funcționării unui mecanism” < fr. *panne*. Ultimul este explicat prin cel dintâi (sau, mai bine zis, confundat cu acesta), în special când este folosit în expresiile, devenite familiare, *a fi în pană*, *a rămâne în pană*, *a lăsa în pană*. Identificarea celor două cuvinte a fost, în primul rând, „opera” șoferilor, care n-au făcut diferența între ele și nu și-au dat seama că *pană*₂ „nefuncționare accidentală a unei mașini” este alt lexem decât vechiul *pană*₁. Rezultatul acestei confuzii a fost că neologismul și-a schimbat pluralul, care a devenit *pene* (în loc de *pane*, cum s-a spus inițial), și, din omonime parțiale, cele două cuvinte au ajuns omonime totale³¹.

Marț(i), cuvânt folosit la jocul de table sau de cărți, în expresii precum *a face* (sau *a fi*, *a rămâne* etc.) **marț** „a câștiga (sau a pierde) la unele jocuri, în special la jocul de table, în condiții în care se punctează dublu”, este un împrumut din tc. *mars*. *Ț* final nu poate fi explicat decât prin apropierea cuvântului turcesc *mars* de numele zilei *marți* (< lat. *martis [dies]*), rostit, în unele regiuni, *marț*. N-ar fi exclus să fi intervenit, cel puțin în cazul unor vorbitori, și atracția lui *marț* „numele popular al lunii martie” < lat. *martius [mensis]*³². *Marț*, termenul împrumutat din turcă, nu trebuia rostit *marți*, așa cum îl pronunță aproape toți, dar prezența lui *i* din *marți* (în loc de *marț*) dovedește fără îndoială că, pentru majoritatea vorbitorilor, cei doi termeni s-au confundat de mult, din punct de vedere formal, prin etimologie populară, și sunt omonimi³³.

Adesea, fenomenul nu atinge nici forma, nici sensul cuvintelor, ci se manifestă prin stabilirea unor false asocieri între doi termeni care nu au nimic comun din punct de vedere etimologic, încercând să-l explice pe

²⁹ S-a mai afirmat că, în ultimul caz, e vorba de o dezvoltare divergentă nemijlocită a două unități lexicale, între care forma, asemănarea obiectelor denumite aruncau cândva o punte de legătură, închegând o metaforă.

³⁰ Vezi Iorgu Iordan, *Etimologii populare*, p. 56-57.

³¹ Vezi Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 239; Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 408.

³² Cf. G. I. Tohăneanu, Teodor Bulza, *O seamă de cuvinte românești*, Timișoara, Editura Facla, 1976, p. 13.

³³ Vezi Th. Hristea, *Corectări și precizări etimologice*, în SCL, X (1959), nr. 2, p. 265-267; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 259-262; Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte românești*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 235-236.

unul cu ajutorul celui alt. Din moment ce sensurile omonimelor sunt, în general, foarte îndepărtate, apropierea lor ar părea imposibilă pe baza unei simple identități formale. Și totuși, fantezia bogată a vorbitorilor, precum și „instinctul” lor etimologic, veșnic viu, reușesc, câteodată, să descopere presupuse legături de înrudire chiar între două omonime cu origini complet diferite³⁴.

Etimologia populară latentă (pasivă) constă în false asociații etimologice între cuvinte care nu sunt înrudite în niciun fel, fără a schimba forma sau sensul acestora. Sunt, de fapt, mai mult convingeri sau explicații subînțelese de natură etimologică. De altfel, și în situațiile de înlocuire a două cuvinte apropiate ca formă se poate observa că acționează uneori false asociații de sfere semantice. Forme nemotivate pentru unii vorbitori relativ cultivați sunt asociate, în mod nejustificat, cu altele, iar aceste variante lexicale capătă ulterior noi motivații semantice, total diferite de cele etimologice.

Există deci și o „atracție” sau o confuzie a *omonimelor*, nu numai a paronimelor sau a cuvintelor vag asemănătoare din punct de vedere fonetic. De exemplu, mulți își explică substantivul *mare* (< lat. *mare*) cu ajutorul adjectivului omonim (după unii, tot de origine latină, dar dintr-o altă rădăcină – *mas*, *maris*, acuzativ *marem* „mascul, bărbat”; după alte opinii, cuvânt cu origine obscură, nesigură, probabil geto-dacă, având legături cu alb. *madhë*, *madhe* „care depășește dimensiunile obișnuite”³⁵). Cert este că *mare*₁ și *mare*₂ provenind din etimoane total diferite, apropierea lor se face numai prin etimologie populară: unii vorbitori își închipuie că *marea* se numește astfel pentru că e o întindere imensă de apă. Indirect, asocierea celor două omonime este „trădată” și de anumite contexte, chiar din opere literare, care conțin expresia **marea cea mare**.

E neîndoielnic că *gol* din terminologia sportivă (< engl. *goal*) a fost identificat cu adjectivul și cu substantivul *gol* „vid” < v.sl. *golŭ*, imaginându-se că *a trage în gol* înseamnă „a trage în vid”. Și mai mulți

³⁴ Pentru această problemă, vezi Theodor Hristea, *Atracția paronimică și etimologia populară*, în idem (coord.), *Sinteze de limba română*, p. 30; idem, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, p. 229-240; idem, *Tipuri de etimologie populară*, p. 251; Gheorghe Constantinescu-Dobridor, *op. cit.*, p. 135-136, s.v. *etimologie*. Așadar, etimologia populară poate determina schimbări ale sensurilor unor cuvinte, lăsând nemodificată forma acestora. Altfel spus, influența unui cuvânt mai cunoscut și mai des întrebuințat asupra altuia mai puțin folosit, deci mai puțin cunoscut, se manifestă, de această dată, numai în planul conținutului: este vorba de reinterpretări, de modificări ale sensului ca urmare a unei false analize a formei; pentru această discuție și exemple, vezi Liviu Groza, *op. cit.*, p. 101-103.

³⁵ Pentru discuția în jurul etimologiei adjectivului *mare*, vezi Ion Coteanu, Marius Sala, *op. cit.*, p. 118; Gr. Brîncuș, *Observații asupra etimonurilor albaneze din DLRM*, în SCL, XII (1961), nr. 2, p. 199.

stabilesc o falsă legătură etimologică între numele animalului *râs* „linx” (< v.sl. *rysŭ*) și *râs*, abstractul verbal al lui *a râde* (< lat. *risus*). Deși primul cuvânt e slav, iar al doilea – moștenit din latină, majoritatea vorbitorilor ignoră etimologia celor două omonime, existând chiar credința că animalul și-a primit numele din cauza botului său, care îi face impresia că râde.

În unele zone (mai ales în Transilvania), amintirea *bourului* (< lat. *bubalus*) a fost prelungită în numele *bourelului* „melc” (format din *bour*, sinonim cu *zimbru*, + sufixul diminutival *-el*), de la care mai derivă și adjectivul *bouresc*. În alte regiuni, unde nu se mai cunoaște sensul „melc” al lui *bour(el)*, prin etimologie populară, s-a format, de la substantivul *boier*, adjectivul *boierești* (în loc de *bourești*, derivatul firesc de la substantivul *bour* cu sufixul adjectival *-esc*); cf. cunoscutul cântec de copii: „Melc, melc, codobelc, / Scoate coarne *bourești* / Și te du la Dunăre / Și bea apă tulbure, / Și te du la baltă / Și bea apă caldă.”, unde *coarne bourești* înseamnă „coarne ca de bour”. În cântecul de mai sus, adjectivul nu putea fi eliminat, pentru că era legat de alte cuvinte, iar cântecele din jocurile copiilor se păstrează cu mai mare tenacitate. De aceea, în sintagma amintită, adjectivul *boierești* l-a substituit pe *bourești* (deși *coarne boierești* n-are niciun înțeles, dacă luăm pe *boierești* drept adjectiv derivat de la *boier*), iar în unele arii, se spune *boierel* în loc de *bourel* „melc”³⁶.

Numărul etimologiilor populare (datorate, în special, atracției formale) este mare atât în limba română, cât și în alte limbi: cf. fr. *aspic*₁ „aspidă” (< lat. *aspis*) – *aspic*₂ „levănțică” (< prov. *espīc* „spīc”); *cousin*₁ „văr” (< lat. *consobrinus*) – *cousin*₂ „țânțar” (< lat. **cŭlicinus* < *cŭlex* „țânțar”), astăzi eliminat de termenul *moustique* „idem”; *dé*₁ „zar” (< lat. *datum* < lat. *dare*, vb.) – *dé*₂ „degetar” (< *deel* > *dé* – sub influența lui *dé*₁ – < lat. **dītale*, în loc de *digitale*); *fonte*₁ „topire, turnare”; „fontă” – *fonte*₂ „buzunar de șa, oblânc” (alterare, prin influența lui *fonte*₁, a it. *fonda* < lat. *funda*); *patelin*₁ „pehlivan, mucalit” (< *Pathelin*, personajul unei farse celebre) – *patelin*₂ (fam. și pop.) „sătuc, cătun” (< fr. *pacquelin* < v.fr. *pastiz* „izlaz, pășune”). *Poids*, s.m. „greutate” (< lat. *pensum*), a avut, în franceza veche, forma *peis*, apoi *pois*. Apropiat, prin falsă etimologie, de lat. *pondus*, i s-a adăugat un *d* (presupus etimologic), care trebuia să

³⁶ Vezi această discuție la Iorgu Iordan, *Cronica filologică. Etimologia populară*, p. 120; Ștefan Munteanu, *Limba și cultură*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2006, p. 78-80; Vasile Frățiță, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Editura de Vest, 1993, p. 186; cf. *ibidem*, p. 201 (și idem, *Lexicologie și toponimie românească*, Timișoara, Editura Facla, 1987, p. 63-64) – discuția despre *lună* „lume, lumină”, ca rezultat al unei etimologii populare a termenului *lume* „lumină” (< lat. *lumen*), păstrat doar regional în sintagmele *lumea ochilor* „pupilă” și *lume de inel* „lumina inelului, piatra inelului”.

diferențieze acest cuvânt de omonimul său, *pois*, s.m. „mazăre”, dar care nu a fost niciodată pronunțat³⁷.

*

Desigur, cauzele apariției omonimelor nu se reduc la etimologia populară sub influența paronimiei; omonimia mai poate avea drept surse și convergența fonetică a unor lexeme diferite ca înțeles, derivarea și evoluția divergentă a sensurilor aceluiași cuvânt. De reținut că fenomenul nu constituie întotdeauna o consecință a proceselor motivate lingvistic, ci un rol important îi revine unui factor mai puțin obișnuit: *jocul coincidențelor*.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

DA = ***, *Dicționarul limbii române*, tomul I, partea a II-a (C), București, 1940.

BL = „Bulletin linguistique”, București – Paris, I, 1933 ș.u.

DEX = * * *, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

LL = „Limba și literatură”, București, I, 1955 ș.u.

LR = „Limba română”, București, I, 1952 ș.u.

MDA = ***, *Micul dicționar academic*, volumul II, literele D-H, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1950 ș.u.

SCȘt. = „Studii și cercetări științifice”, Iași, I, 1950 ș.u.

L’HOMONYMIE ET L’ÉTYMOLOGIE POPULAIRE (Résumé)

L’article se propose de relever les traits caractéristiques de l’étymologie populaire et les éléments qui la distinguent par rapport à d’autres phénomènes linguistiques (l’attraction paronymique et la contamination). Nous avons illustré ensuite (par l’intermédiaire de quelques exemples intéressants d’homonymes) l’idée que l’homonymie peut avoir comme source l’étymologie populaire sous l’influence de la paronymie.

³⁷ Pentru mai multe explicații și exemple, vezi Otto Ducháček, *Précis de sémantique française*, Brno, Universita J. E. Purkyně, 1967, p. 72.

TOPONIMIA VĂILOR BISTRA ȘI SEBEȘ. GLOSAR (II)

de

Diana BOC-SÎNMĂRGIȚAN

Lucrarea de față reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă privind *Toponimia văilor Bistra și Sebeș*. Prima parte a fost publicată în numărul anterior al revistei (respectiv literele A-F).

Materialul toponimic a fost cules prin anchete la fața locului, apelându-se în egală măsură și la lucrările de toponimie (dicționare, monografii, articole, studii), la culegeri de documente, la lucrări istorice și memorialistice, ghiduri, planuri etc. Localitățile ale căror nume topice au făcut obiectul nostru de studiu sunt așezate de-a lungul văilor Bistra (localitățile: Băuțar, Bucova, Cireșa, Ciuta, Cornișoru, Glimboca, Iaz, Măgura, Mal, Marga, Măru, Obreja, Ohaba, Oțelu Roșu, Poiana Mărului, Preveciori, Rusca Montană, Ruschița, Valea Bistrei, Vama Marga, Var, Voislova, Zăvoi) și Sebeș (localitățile: Borlova, Caransebeș, Cicleni, Dalci, Turnu Ruieni, Zervești, Zlagna) principali afluenți ai râului Timiș.

Gai (OR) – loc cu fânețe, cartier al orașului. – După s. *gai* „tufiș pădure” (DEX, v. și DTB, IV, 74), cf. și Densusianu, Ț.H., 58 *gai* „cocoșul care, după credința populară, cântă sub cloșcă la trei zile” < vbulg. *gajati* „a croncăni” < srb. *gaj* (Gămulescu, *Elemente* 187). Tomici, *Onomastica*, 383, îl consideră de origine sârbească < *gaj* „pădurice, dumbravă”.

Gai (Vos) – fânețe. V. *supra*.

Gai (Zăv) – șes cu tufe și pășune. V. *supra*.

Gaiu (Iaz) – șes cu tufișuri. V. *supra*.

Gaiu ăl Mic (Obr) – șes arabil. – După top. **Gaiu* + determ. adj. *mic*, cu art. adj. *ăl* „cel”.

Gaiu Malului (OR) – șes arabil. – După s. *gai* + determ. topon. *Mal* (gen.).

Galbenu Grădiștenilor (Băt) – vârf de munte. – După top. *Galbenu* (< adj. *galben* prin substantivizare) + determ. n. grup *grădișteni* < *Grădiște* (numele vechi al Sarmizegetusei) (cf. DTB, IV, 75).

Gálița (Var) – drum. – După antrop. *Galița* (DNFR, 213).

Galița (Var) – șes arabil. V. *supra*.

Gard (Măg) – teren arabil. – După s. *gard* „construcție de lemn, de metal, de zidărie etc. care împrejmuește o curte, un teren, o grădină etc.” (cf. alb. *gardh*, sl. *gradŭ*) (DEX).

Gardu Țărinii (Băț) – șes arabil. – După s. *gard* + determ. subst. *țarină* (gen.).

Gârjobina Mare (Bor) – pădure de foioase. – După top. **Gârjobina* (cf. scr. *kržav* „schilod”) (+ suf. *-ina*), adj. rom. *gârjob* „încovoiat, strâmb” (DA), n. fam. *Gârjoabă* (DNFR, 225), cf. și DTB, IV, 98 + determ. adj. *mare*.

Gârjobina Mică (Bor) – pădure de foioase. – După top. **Gârjobina* + determ. adj. *mică*.

Gădăvănu (Băț) – groapă în coastă de deal. – Cf. s. *găvan* „locuri joase cu văi întunecoase, în păduri” (DA) „scobitură, adâncitură pe care o prezintă un obiect” (< bg., scr. *vagan*) (DEX), cf. *găvan* „scobitură”; „obiect sau parte a unui obiect care prezintă o scobitură sau care poate lua o formă scobită”; „strachină sau blid (de lemn); conținutul unui astfel de vas” (< *găv* refăcut din pl. *găvuri* (< lat. *cavum*) + suf. augum. *-an*) (Loșonți, *Toponime*, p. 145-154).

Găina (Bor) – crac de deal cu pădure. – După antrop. *Găină* (DNFR, 216) sau s. *găină* (DTB, IV, 80).

Găina (Obr) – pârau. V. *supra*.

Găina (Var) – izlaz cu pârau, izvorăște din Vârful Bătrân și se varsă în Acsin. V. *supra*.

Găina Mare (Var) – pădure de fag. – După top. *Găina* + determ. adj. *mare*.

Găina Mică (Var) – pădure de fag. – După top. *Găina* + determ. adj. *mică*.

Găinoń (Băț) – cartier al satului Băuțar. – După n. grup *găinoń* (< antrop. *Găină*) (DTB, IV, 81).

Gărâna (M) – parte ferită de soare. – După s. *gărână*, sinonim al lui *curătură* „loc într-o pădure, curățat de arbori, de mărăcini etc. pentru a putea fi cultivat” (DEX, v. și DTB, IV, 81).

Gărâna Jidănuului (Cir) – pădure. – După s. *gărână* + determ. antrop. *Jidănu* (< s. *jidan* „evreu”, v. și *Jidana*) (TTRT (Sălaj), 176) (gen.).

Gărâna la Petrinel (Vos) – pădure de brad. – După s. *gărână* + determ. antrop. *Petrinel* (< antrop. *Petrin* (DNFR, 364) + suf. dim. *-el*) cu prep. *la*.

Găunoasa (Mal) – pădure de foioase. – După adj. *găunos*, fem. *găunoasă* (substantivizat) „(Despre copaci sau trunchiuri de copaci) care este găurit, gol, mâncat pe dinăuntru; scorbuos” (DEX).

Găuréní (Zăv) – deal cu denivelări de teren. – După n. grup *găureni* (< *gaură* + suf. *-eni*).

Gâfú (Bcv) – munți cu pășune. – După antrop. pop. *Gâfu* postverbal din *gâfâi*, cf. s. reg. Ban. *gâfă* „poreclă dată oamenilor grași care gâfâiesc” (DA, cf. DTB, IV, 95), cf. și s. reg. *gâf* „covată mică; măsură de 3 litri pentru luat vama la moară” (DAR).

Geamăna [zámăna] (RusM) – loc cu fânețe. – După adj. *geamănă* prin substantivizare.

Gemenița [žemeńița] (Băț) – parte de sat. – După top. *Geamăna* + suf. dim. *-ița*.

Giurgi [žurž] (Măr) – pârau. – După antrop. *Giurgi* (DOR, 67).

Goana Mare (Obr) – pârau. – După *top. *Goană* < s. *goană* „vânătoare de gonaci”, prin ext. „vânătoare” (DA, s. v. *goană*), substantiv postverbal din *goni*; (cf. *prigoană*) + determ. adj. *mare*.

Goana Mică (Bor) – pârau. – După *top. *Goană* + determ. adj. *mică*.

Goana Mică (Obr) – pârau. V. *supra*.

Gocicanu [goćcánu] (Cic) – deal cu pomi fructiferi. – După antrop. pop. *Gocicanu* (DTB, IV, 107).

Godeana [godána] (Obr) – pârau. – După antrop. *Godeanu* + suf. top. *-a* (DTB, IV, 108).

Godeana (Glb) – pădure de conifere. V. *supra*.

Godeanu (Car) – stradă. V. *supra*.

Godeanu (VB) – vârful de munte. V. *supra*.

Godenile [godéńilje] (Bcv) – munte. – După top. *Godeanu* (pl.), art. cu art. fem. (DTB, IV, 108).

Góleș (Bor) – pășune alpină. – După adj. *goleș*, despre dealuri, munți etc. „gol, pleșuv” sau antrop. *Goleș* (DOR, 285, s. v. *Gol*), cf. și top. scr. *Goleș*, VUK, 96; REZ, POPISA, 100, cf. DTB, IV, 110; Densusianu, Ț.H., 68.

Golu de la Lunci (Băț) – gol pe fund de vale. – După s. *gol* (art.) „teren neîmpădurit” (DEX) + determ. subst. *luncă* (pl.) cu prep. comp. *de la*.

Golu de la Prislóp (Băț) – pășune. – După s. *gol* (art.) + determ. topon. *Prislóp* precedat de prep. comp. *de la*.

Golu de Munte (Bor) – pășune. – După s. *gol* (art.) + determ. subst. *munte* precedat de prep. *de*.

Golu lu Dămián (VB) – izlaz comunal. – După s. *gol* (art.) + determ. antrop. *Dămian* (gen.) (DNFR, 164).

Golu Măciștii [gólu măśiśćí] (M) – pășune pe valea râului Măciște, „gol mare unde pasc vacile”. – După s. *gol* (art.) + determ. topon. *Măciște* (gen.).

Golu Orlui (Bor) – fânețe. – După s. *gol* (art.) + determ. topon. *Orlea* (gen.).

Golu Popii (Dlc) – pășune. – După s. *gol* + determ. subst. *popă* (gen.).

Górița (TRu) – deal accidentat. – După antrop. *Goriță*, diminutiv al lui *Gore(a)*, cf. și bg. *Goritsa* (DNFR, 229), sau mai degrabă top. slav (sârbesc) < *gòrica*, dimin. al lui *gora* „munte, pădure” (vezi Schütz, *Terminologie*, 22).

Gorúni (Glb) – crac de deal. – După s. *gorun* (pl.) „specie de stejar cu trunchiul drept, cu frunze ovale, lobate pe margine și cu fructul o ghindă (*Quercus petraea*) (< bg., scr. *gorun*) (DEX).

Gorunu (Bor) – vârf de deal. – După s. *gorun*.

Grána (OR) – șes arabil. – După top. scr. *Grana* (s. *grana* „ramură, creangă” sau, mai degrabă, cu sens entopic, „frunte” VUK, 102, „braț de fluviu” (DTB, IV, 122).

Grădina [grădina] (Ciut) – teren arabil. – După s. *grădină* „suprafață de teren arabil, de obicei îngrădită, pe care se cultivă legume, flori sau pomi fructiferi, în vederea obținerii unor produse; grădinărie” (< bg., scr. *gradina*.) (DEX).

Grădina (Obr) – teren arabil. V. *supra*.

Grădina (OR) – șes arabil. V. *supra*.

Grădina Babii (Măr) – fânețe și livezi. – După s. *grădină* + determ. antrop. *Baba* (DNFR, 42) (gen.).

Grădina Bersămáni (Măr) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. topon. *Bersăman* (pl.).

Grădina cu Brazi (Bor) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. subst. *brad* (pl.) precedat de prep. *cu*.

Grădina cu Brazi [grădina cu brád] (M) – poiană, pășune pe valea râului Hodinț, fostă pepinieră de rășinoase; în limbajul popular este folosit termenul de *grădină* pentru „pepinieră”. V. *supra*.

Grădina de la Copaci (Iaz) – teren arabil cu fânețe. – După s. *grădină* + determ. topon. *Copaci* precedat de prep. comp. *de la*.

Grădina de la Progáde (M) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. subst. *progade* „cimitir” precedat de prep. comp. *de la*.

Grădina de prin Băn (M) – loc lângă apă. – După s. *grădină* + determ. topon. *Băn* precedat de prep. comp. *de prin*.

Grădina din Izvoare (Bcv) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. topon., cf. *Izvoarele*, precedat de prep. *din*.

Grădina Feșterească (Mal) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. adj. *feșterească* (< s. reg. inv. *fērșter* „silvicultor”) (DAR) (< germ. *Förster*).

Grădina în Potoc (Dlc) – fânețe și pomi fructiferi. – După s. *grădină* + determ. topon. *Potoc* precedat de prep. *în*.

Grădina lu David (RusM) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. antrop. *David* (DNFR, 166) (gen.).

Grădina lu Gândac (Bcv) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. antrop. *Gândac* (gen.) (< s. *gândac*) (DNFR, 225) (gen.).

Grădina lu Mióh (Mal) – pășune. – După s. *grădină* + determ. antrop. *Mioni*, cf. *Miu* (< *Mihu*) + suf. *-oń* sau n. grup *mioni* < *Miu* = *Mihu*.

Grădina Mare (VB) – teren în pantă arabil. – După s. *grădină* + determ. adj. *mare*.

Grădina pe Cióburi (Dlc) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. topon. *Cioburi* precedat de prep. *pe*.

Grădina pe Dealuri (Dlc) – deal cu fânețe. – După s. *grădină* + determ. topon. *Dealuri* precedat de prep. *pe*.

Grădina Sătească (Zăv) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. adj. *sătească*.

Grădini Masa Neamțului (Dlc) – teren arabil. – După s. *grădină* (pl.) + determ. topon. *Masa Neamțului*.

Grădini (Var) – teren arabil. – După s. *grădină* (pl.).

Grădinile (Mal) – teren arabil. – După s. *grădină* (pl. art.).

Grădinile ale Mari (O) – teren arabil. – După s. *grădină* + determ. adj. *mari*, precedat de art. adj. *ale* „cele”.

Grădinile de la Sat [grădínîlîe đî la sat] (Băț) – teren arabil la marginea satului, fostă vatră a satului. – După s. *grădină* (pl.) + determ. subst. *sat* precedat de prep. comp. *de la*.

Grădinile la Hodînt (Măr) – teren arabil. – După s. *grădină* (pl.) + determ. topon., cf. *Hodîntu* precedat de prep. *la*.

Grădinile sub Dealu Pârâuănea (Măr) – teren arabil. – După s. *grădină* (pl.) + determ. topon. *Dealul Pârâuaneu*, cf. *Vârful Pârâuaneu*, precedat de prep. *sub*.

Grădinile sub Râpi (Măr) – teren arabil. – După s. *grădină* (pl.) + determ. topon. *Râpi* precedat de prep. *sub*.

Grănicéru (Var) – izlaz. – După s. *grănicer* „militar instruit pentru pază la granița unei țări; cordonaș” (< *graniță* + suf. *-ar*) (DEX).

Grăucea [grăúca] (Măr) – uliță. – După antrop. *Grăucea* (DTB, IV, 130).

Grîvița Roșie (Primăriei) (Car) – stradă. – După top. *Grîvița*, cu referire la greva de la uzinele Grîvița din Capitală, când au căzut uciși câțiva greviști + determ. adj. *roșie*, cu referire la culoarea sîngelui.

Groapa Bistrii (Bcv) – afluent al Bistrei. – După s. *groapă* „gaură largă și adîncă în pămînt” (DA) cu mare răspîndire în toponimie (DTB, IV, 134) + determ. topon. *Bistra* (gen.).

Groapa cu Lupi [gruápa~] (M) – pășune în Tâlvele, „acolo au pus oamenii curse pentru lupi”. – După s. *groapă* + determ. subst. *lup* (pl.) precedat de prep. *cu*.

Groapa Hobánului (Măr) – vârf de munte. – După s. *groapă* + determ. antrop. *Hoban* (DNFR, 243) (gen.).

Groapa Hobanului (Var) – depresiune cu fânețe. – După s. *groapă* + determ. topon., cf. *Izvoru Hobanului* (gen.).

Groapa lu Lăpădat [gruóapa lu lăpădát] (M) – fânețe pe valea Stârna, „acolo or stat a lu Lăpădat”. – După s. *groapă* + determ. antrop. germ. *Lăpădat* (DNFR, 274), cf. și Densusianu, Ț.H., 73 (gen.).

Groapa Lupului (TRu) – deal domol cu adâncituri. – După s. *groapă* + determ. subst. *lup* sau antrop. *Lupu* (gen.).

Groapa Mare (Măg) – fânețe. – După s. *groapă* + determ. adj. *mare*.

Groapa Mică (Măg) – fânețe. – După s. *groapă* + determ. adj. *mică*.

Groapa Névoii (Bor) – gol alpin. – După s. *groapă* + determ. topon. *Nevoia* (gen.).

Groapa Șchéiului (Bor) – gol alpin. – După s. *groapă* + determ. topon. *Șcheiu* (gen.).

Groapa Șoimului (RusM) – fânețe. – După s. *groapă* + determ. topon., cf. *Cleanțu Șoimului* (gen.).

Grohote [gróhoće] (Măr) – cătun, loc cu piatră. – După s. *grohot* (pl.) „grămadă de pietre” (DA).

Gropán (Bcv) – un munte în formă de șa, mai așezat, *groapă* adâncă în partea de est a Văii Lupului, acoperit cu pădure de brad „îi ca o șă”. – După s. reg. Ban. *gropan* (augum.) „groapă mare”.

Gropanu Bucovenilor [gropánu bucovénilor] (M) – munte. – După s. *gropan* + determ. n. grup *bucoveni* „spre satul Bucova” (gen.).

Gruiu Lung (Car) - deal. – După s. *grui* + determ. adj. *lung*.

Gruń (Glb) – deal. – După s. *gruń* „bot de deal”, prin extensie și „deal” (< lat. *grünnium*) (DEX).

Gruń (Mal) – vârf stâncos în Muntele Mic. V. *supra*.

Gruń Mani (Mal) – vârf stâncos în Muntele Mic. – După s. *gruń* + determ. antrop. *Mani* (DNFR, 289), cf. și n. fam. *Mańi* (Densusianu, Ț.H., 77).

Gruńețale (Cir) – deal cu pietre. – După s. reg. Ban. *gruńeț* (pl.) „grui mai mic” (< *gruń* + suf. *-eț*)

Grunéțu (Băț) – teren în pantă. – După s. reg. Ban. *gruńeț*.

Gruńețu ăl Mare (Bor) – deal cu pășune. – După top. **Gruńeț* + determ. adj. *mare*, precedat de art. adj. *ăl* „cel”.

Gruñețu ăl Mic (Bor) – deal cu pășune. – După top. **Gruñeț* + determ. adj. *mic*, precedat de art. adj. *ăl* „cel”.

Gruñețu Crucea Feti (Zăv) – deal. – După s. reg. Ban. *gruneț* + determ. topon. *Crucea Feti*.

Gruñețu Dâlmelor (Zăv) – deal. – După s. *gruñeț* + determ. topon. *Dâlme* (gen.).

Gruñețu lu Baraj (Măr) – deal în apropierea barajului. – După s. *gruñeț* + determ. topon. *Baraju* (gen.).

Gruñețu lu Crăciun Bunei (Zăv) – deal. – După s. *gruñeț* + determ. antrop. *Crăciun Bunei* (gen.).

Gruñețu lu Grind (Măr) – deal. – După s. *gruñeț* + determ. topon., cf. *În Grind* (gen.).

Gruñețu lu Sălătruc (Măr) – deal. – După s. *gruneț* + determ. topon., cf. *În Sălătruc* (gen.).

Gruñețu lu Șara (Măr) – deal. – După s. *gruñeț* + determ. antrop. *Șara* (gen.), v. *infra Șaru*.

Grunigéi (Bor) – deal cu pășune. – După s. dim. *grunigel* (pl.) „grui mai mic”.

Gruñețe (Cic) – dâmb cu teren arabil. – După s. *gruñeț* (pl.).

Gruñu Borlovénilor (Dlc) – drum. – După s. *gruñ* + determ. n. grup *borloveni* (gen.) arată proximitatea, dinspre localitatea Borlova.

Gruñu cu Calea (Bor) – drum. – După s. *gruñ* + determ. subst. *cale* cu prep. *cu*.

Gruñu cu Calea (Zer) – deal cu drum. V. *supra*.

Gruñu dintre Călovița și Călova Mare (Obr) – deal între două ape. – După s. *gruñ* + determ. topon. *Calovița*, *Calova Mare* cu prep. *dintre*.

Gruñu Juléștiului (Dlc) – deal. – După s. *gruñ* + determ. n. grup *julești* cu formă de singular (< *Julea*) (DNFR, 269).

Gruñu Lazului (Dlc) – deal. – După s. *gruñ* + determ. topon. *Laz* (gen.).

Gruñu lu Bálbeș (Dlc) – crac fără vegetație lemnoasă. – După s. *gruñ* + determ. antrop. *Balbeș* (gen.), cf. *Balbea* (DNFR, 45), v. și *Balb* (DOR, 188).

Gruñu Ramnii (Glb) – deal. – După s. *gruñ* + determ. topon. *Ramna* (gen.).

Gruñu Rúncului (Bor) – deal. – După s. *gruñ* + determ. topon. *Runcu* (gen.).

Guda (Bor) – teren arabil. – După antrop. *Guda* sau scr. *guda* „scroafă, femelă a mistrețului” (SKOK, I, 629, s. v. *guć*) (DTB, IV, 146), cf. și apel. reg. *gudă* „cățea” (DAR, DER).

Gura Balotîţei (PoiMr) – loc cu fâneţe. – După s. *gură* cu sens entopic, sinonim al lui *răstoacă* + determ. topon. *Balotiţa* (gen.).

Gura Bălăanii [gúra bălăni] (M) – fâneţe naturale în partea de jos a izvorului Balana, tocmai în locul de vărsare. – După s. *gură* + determ. topon. *Bălana* (gen.).

Gura Bălţii (Glb) – fâneţe. – După s. *gură* + determ. subst. *baltă* (gen.).

Gura Bistrii (Bcv) – locul unde iese *Bistra* din munţi. – După s. *gură* + determ. topon. *Bistra* (gen.).

Gura Borlôvii (Bor) – pădure şi izlaz. – După s. *gură* + determ. topon. *Borlova* (gen.).

Gura Borlovîţei (Bor) – pădure. – După s. *gură* + determ. hidron. *Borloviţa* (gen.).

Gura Brátonii (Iaz) – deal de unde izvorăşte Bratonea. – După s. *gură* + determ. topon. *Bratonea* (gen.).

Gura Cătămărului (RusM) – parte de sat. – După s. *gură* + determ. topon. *Cătămaru* (gen.).

Gura Ciúbrii (Ciut) – locul de vărsare în Vâneţa. – După s. *gură* + determ. topon. *Ciubra* (gen.).

Gura Cócínului (Vos) – izlaz. – După s. *gură* + determ. topon. *Cocinu* (gen.).

Gura Craiului (Bor) – pădure de unde izvorăşte pârâul Craiu. – După s. *gură* + determ. topon. *Craiu* (gen.).

Gura Drăcsâniului (Obr) – vale. – După s. *gură* + determ. topon. *Drăcsâniu* (gen.).

Gura Găina (Var) – izlaz. – După s. *gură* + determ. topon. *Găina*.

Gura Gropii (Var) – izvor. – După s. *gură* + determ. topon. *Groapa* (gen.).

Gura Jgheábului (Cir) – vale cu fâneţe. – După s. *gură* + determ. topon. *Jgheabu* (gen.).

Gura Măloásei (Bor) – păşune împădurită. – După s. *gură* + determ. topon. *Măloasa* (gen.).

Gura Merii (Vos) – vale cu apă. – După s. *gură* + determ. topon. *Meria* (gen.).

Gura Modúşului (Bcv) – deal. – După s. *gură* + determ. topon. *Moduşu* (gen.).

Gura Nédéii (Glb) – deal. – După s. *gură* + determ. topon. *Nedeia* (gen.).

Gura Négrii (RusM) – deal. – După s. *gură* + determ. topon., cf. *La Negrii* (gen.).

Gura Ogášului (Măg) – teren agricol. – După s. *gură* + determ. subst. *ogaş* (gen.).

Gura Ogaşului (VB) – vale îngustă şi pârâu. V. *supra*.

Gura Pârâului (Zăv) – fâneţe. – După s. *gură* + determ. subst. *pârâu* (gen.).

Gura Părincii (Zăv) – fâneţe. – După s. *gură* + determ. topon. **Părinca* (< **Părinca* + suf. top. -a) < *părinca* „numele mai multor plante: mei, meişor, mohor, fân, *prin ext.* fânaţ < lat. *panicum* (DLR s. v. *parâng*) (gen.).

Gura Pelânului (Zăv) – fâneţe. – După s. *gură* + determ. topon. **Pelan* (< prep. *pe* + determ. subst. *lan*, iniţial locul s-ar fi numit **Gura pe Intarea Lanului*) (gen.).

Gura Pietroasii [~pietroasi] (Bor) – deal. – După s. *gură* + determ. topon. *Pietroasa* (gen.).

Gura Pietroasii (Mal) – vale deschisă. – După s. *gură* + determ. topon. *Pietroasa* (gen.).

Gura Plăiiului (Bcv) – fâneţe. – După s. *gură* + determ. subst. *plai* (gen.).

Gura Popii (Băţ) – parte de sat, „parte de sat la poalele unui deal”. – După s. *gură* + determ. topon., cf. *Izvoru Popii* (gen.).

Gura Reméţii (Bcv) – loc de vărsare a pârâului Remetea. – După s. *gură* + determ. topon. *Remetea* (gen.).

Gura Scorilii (PoiMr) – deal. – După s. *gură* + determ. topon. *Scorila* (gen.).

Gura Şucului (PoiMr) – loc cu fâneţe. – După s. *gură* + determ. topon. *Şucu* (gen.).

Gura Tarniţei [gúra tárniţî] (Bcv) – pădure de răşinoase. – După s. *gură* + determ. topon. *Tarniţa* (gen.).

Gura Tihóbului (Ciut) – deal cu pădure. – După s. *gură* + determ. topon. **Tihobu* (gen.).

Gura Úlişii (Vos) – răscruce de drumuri. – După s. *gură* + determ. subst. *ulişă* (gen.).

Gura Văii (Zăv) – fâneţe. – După s. *gură* + determ. topon. *Vale* (gen.).

Gura Văii Cérbului (M) – locul de vărsare al Văii Cerbului în Nermeş. – După s. *gură* + determ. topon. *Valea Cerbului* (gen.).

Gura Văii Lúpului (TRu) – pădure. – După s. *gură* + determ. topon. *Valea Lupului*, cf. *Valea Văilup* (gen.).

Gura Zbégului (Bcv) – deal. – După s. *gură* + determ. topon. **Zbegu* (gen.).

H

Hándre (Măr) – fâneţe. – După s. reg. *handră* (pl.) „iarbă ce creşte prin grâu, agăţându-se de el şi încurcându-l” (DAR).

Hoagă [hʉágă] (Băţ) – fâneţe. – După s. reg. *hoagă* „groapă cu apă” (DA, v. şi Sufletele, *Gorj*, 274, BTB, V, 12).

Hobéni (Glb) – şes arabil. – După n. grup *hobeni* (< (o)hăbeni > *oăbeni > obeni) „originari din satul Ohaba”.

Hodincior [hodínsór] (M) – pârau, afluent al Şipotului. – După top. *Hodinţu* + suf. dim. *-ior*.

Hodinţu [hodínţu] (M) – pârau, afluent al Şipotului. – După antrop. *Hodinţu* (DTB, V, 13).

Hodinţu (Măr) – deal cu fâneţe şi pomi fructiferi. V. *supra*.

Hotar (Zg) – terenuri agricole. – După s. *hotar* „linie care desparte o proprietate de alta sau o aşezare de alta. 2. Fig. Limită, margine, capăt, sfârşit. 3. Moşie, proprietate (mare); p. ext. regiune, ţară. (Reg.) Teritoriu în proprietatea (locuitorilor) unei comune.” (< magh. *határ*) (DEX).

Hotáru (RusM) – teren mai jos, arabil. V. *supra*.

Húcu Mare (Măr) – cascadă pe râul Şucu. – După un antrop. *Hucu*, *Ucu* cu *h* protetic + determ. adj. *mare*.

Hucu Mare (PoiMr) – cascadă pe Şucu. V. *supra*.

Hucu Mic (Măr) – cascadă pe râul Şucu. – După top. *Şucu* + determ. adj. *mic*.

Hucu Mic (PoiMr) – cascadă pe Şucu. V. *supra*.

Huşăniţa [huşáníţa] (RusM) – pârau. – Hidronimul presupune o temă **Huşana* căreia i s-a adăugat suf. *-iţa*, cu valoare diminutivală.

I

Ibârlonţ (Bor) – coastă cu teren arabil. – După s. reg. *ibrilont* < germ. *Überland* „teren, proprietate care nu poate fi vândută” (v. DTB, V, 31).

Ibârlonţ (Ciut) – teren în pantă cu fâneţe. V. *supra*.

Ibrilonţ (Mal) – izlaz comunal.

Ibrilonţ (Zer) – teren arabil şi fâneţe.

Ibirloánţe (Zăv) – şes arabil. – După s. reg. *ibrilont* (pl.).

Ibriloanţe (Cir) – şes arabil. V. *supra*.

Icoană [icǒánă] (Glb) – teren în pantă, arabil. – După s. *icoană* „imagine pictată sau, mai rar, sculptată, care reprezintă diferite divinităţi sau scene cu temă religioasă şi care serveşte ca obiect de cult” (< sl. *ikona*) (DEX).

Iedera [iédéra] (Bor) – pădure amestec. – După s. *iederă* „specie de arbust târâtor sau agăţător, cu frunze verzi strălucitoare şi cu flori mici, galbene-verzui, adesea cultivat ca plantă decorativă (*Hedera helix*)” (< lat. *hedera*) (DEX).

Iegărie [iegăríje] (Var) – groapă de var. – După s. reg. *iagă* (< *uiagă*) „sticlă” + suf. col. *-ărie*.

Ieruga [ierúga] (Car) – canal, cu lăgime totală de 9 km / 14 km². – După s. *ierugă* „braț de râu ce duce apa la moară; iazul morii, gârla morii” (DA, v. și DTB, V, 38-39; DTRO, III, 229-230; Porucic, *Lexiconul*, 37; Frătilă, SDT, 99-100; Loșonți, *Toponime*, 174; Oancă, *Probleme*, 114) (< scr. *jaruga* „canal”) (DEX).

Ieruga (Iaz) – braț descins din Bistra. V. *supra*.

Ieruga (Obr) – apă curgătoare artificială, fostă moară. V. *supra*.

Ieruga de la Moară (Măg) – canal ce duce la moară. – După s. *ierugă* + determ. subst. *moară* precedat de prep. comp. *de la*.

Ieruga lu Néta (Glb) – foste mori și cazane pe Bistra. – După s. *ierugă* + determ. antrop. *Neta* (DNFR, 352), cf. și *Netă* (Densusianu, Ț.H., 74) (gen.).

Ierugă (Măr) – afluent al Bistrei. – După s. *ierugă*.

Ierugi [ierúž] (OR) – fânețe. – După s. *ierugă* (pl.).

Iezéru (Măr) – iezer. – După s. *iezer* (art.) „lac adânc situat între munți” (< sl. *jezerŭ*) (DEX).

Iezeru [iezăru] (Bcv) – zonă alpină stâncosă cu jnepeni. – După s. *iezer* (art.).

Iezăru Búcovii (Bcv) – lac. – După s. *iezer* + determ. topon. *Bucova* (gen.).

Iezeru Mare (M) – lac sub Vârful Pietrii. – După top. *Iezeru* + determ. adj. *mare*.

Iezeru Mic (M) – lac sub Vârful Pietrii. – După top. *Iezeru* + determ. adj. *mic*.

Iezeru Mijlociu [iezăru mijlošiu] (M) – lac sub Vârful Pietrii. – După top. *Iezeru* + determ. adj. *mijlociu*.

Iezărúț (Bcv) – lac. – După s. dim. *iezăruț*.

Iezúțu (Obr) – pârau, izvorăște din Olan și se varsă în Bistra. – După s. dim. *iezuț* (< s. *iaz*).

Imăloása (Mal) – poiană. – După adj. reg. Ban. *imălos* „lutos” (ANON. CAR. *apud* DTB, V, 44) prin substantivizare.

Intrare Nord (act. **Pavel Chinezu**) (Car) – stradă. – După s. *intrare* „stradă mică (înfundată la un capăt); fundătură” (DEX) + determ. subst. *nord*.

Intravilán (VB) – teren arabil în vatra satului. – După s. *intravilan* „suprafață de întindere a unei localități” (< lat. *intra villa*) (DEX).

Irigiș [iriğ iș] (Bor) – vale cu apă și plantație de pomi fructiferi. – După magh. *űreges* „scorburos” sau *űreg* „bârlog, vizuină, scorbură” (v. DTB, V, 49) + suf. col. *-iș*.

Iugiu [iúžu] (Măr) – porțiune a dealului Runcurelu. – După s. *iugă* „vânt de sud” (< bg. scr. *jug* „idem”) (DA *apud* DTB, V, 51).

Izlázu (Ciut) – pășune. – După s. *izlaz* „loc sau câmp nelucrat, pe care crește iarba, folosit ca pășune; imaș, pășune” (< bg. *izlaz*) (DEX).

Izlazu (OR) – pășune. V. *supra*.

Izlazu (VB) – pășune. V. *supra*.

Izlazu (Zăv) – pășune. V. *supra*.

Izlazu lu Țarina Nouă [~lu țarina nóuă] (Iaz) – teren în pantă cu pășune și livadă. – După s. *izlaz* + determ. topon. *Țarina Nouă* (gen.).

Izlazu Nou (Ciut) – fânețe și teren arabil. – După top. *Izlazu* + determ. adj. *nou*.

Izlazu Satului (Zăv) – pășune. – După top. *Izlazu* + determ. subst. *sat* (gen.).

Izvoărele (Bcv) – teren în pantă cu fânețe. – După s. *izvor* „apă subterană care iese sau țâșnește la suprafața pământului; fântână; loc de unde izvorăște la suprafața pământului un izvor, o apă curgătoare; începutul unui râu; obârșie” (< sl. *izvorŭ*) (DEX) (pl. art.).

Izvoarele [izvɔárăli] (Iaz) – teren arabil. V. *supra*.

Izvoarele (Măr) – teren cu văi multe și fânețe. V. *supra*.

Izvoarele de la Dâmb (Iaz) – izvoare în Sat Bătrân. – După s. *izvor* (pl. art.) + determ. topon. *La Dâmb* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoarele de la Șușară (Iaz) – din Sat Bătrân. – După s. *izvor* (pl.) + determ. topon. *Șușară* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoarele de Lemene [~dă lémne] (VB) – izvor. – După s. *izvor* (pl.) + determ. subst. *lemn* (pl.) precedat de prep. *de*.

Izvoarele din Cleanț (Glb) – izvoare în Valea Merișoru. – După s. *izvor* (pl.) + determ. subst. *cleanț* precedat de prep. *din*.

Izvoarele din Troiene [~din troiéne] (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* (pl.) + determ. topon., cf. *Troiene*, precedat de prep. *din*.

Izvorelele [izvorăli] (Glb) – izvoare mici. – După s. *izvorel* (pl. art.) „izvor mic”.

Izvorelele (PoiMr) – fânețe. – După s. dim. *izvorel* (pl. art.).

Izvor la Bunei (Măg) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Bunei* (gen.), cf. *Cotul lu Bunei* precedat de prep. *la*.

Izvoru Alb (Mal) – ivor, izvorăște din Bloju. – După s. *izvor* + determ. adj. *alb*.

Izvoru Alb (Măr) – izvor, izvorăște din Vârfu Pietrii și se varsă în Bistra. V. *supra*.

Izvoru Alb (PoiMr) – izvor, izvorăște din Bloju și se varsă în Bistra. V. *supra*.

Izvoru Albinii (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Albina și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Albina* (gen.).

Izvoru ăl Mare (Băț) – izvor. – După s. *izvor* + determ. adj. *mare* cu art. adj. *ăl* „cel”

Izvoru Báieru (Bor) – pârau, izvorăște din Baieru și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Baieru*.

Izvoru Balcii [~bălși] (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Balca și se varsă în Bordu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Balca* (gen.).

Izvoru Balotii [~báloci] (Cir) – izvor. – După s. *izvor* + determ. topon. *Balota* (gen.).

Izvoru Bârnărad (Bor) – izvor, izvorăște din Bârnărad și se varsă în Apa Zlăgnii. – După s. *izvor* + determ. topon. *Bârnărad* (< antrop. *Bernard*).

Izvoru Borlovii (Bor) – locul de unde izvorăște Borlova, de sub Muntele Mic. – După s. *izvor* + determ. topon. *Borlova* (gen.).

Izvoru Boului (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Cracu Boului și se varsă în Valea de Rug. – După s. *izvor* + determ. topon. *Bou*, cf. *Cracu Boului* (gen.). Inițial locul s-ar fi numit **Izvoru de la Cracu Boului*.

Izvoru Brădățelului (Bor) – izvor, izvorăște din Brădățel și se varsă în Apa Zlăgnii. – După s. *izvor* + determ. topon. *Brădățel* (gen.).

Izvoru Călugarului (Car) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst. *călugăr* „bărbat care a făcut legământ să ducă o viață religioasă-ascetică și care trăiește într-o comunitate mănăstirească; monah. II. Instalație hidrotehnică cu ajutorul căreia se poate evacua apa din heleșteie, lacuri sau bazine artificiale în vederea primenirii ei” (< sl. *kalugerŭ*) (DEX) (gen.).

Izvoru Ciurilii (Bor) – izvor, izvorăște din Ciurila și se varsă în Apa Bolvașniței. – După s. *izvor* + determ. topon. *Ciurila* (gen.).

Izvoru Copacilor (Bor) – izvor, izvorăște de la Copaci și se varsă în Apa Zlăgnii. – După s. *izvor* + determ. topon. *Copaci* (gen.).

Izvoru Corhănelui (Bor) – izvor, izvorăște din Văratica Mică și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Corhanu* (gen.).

Izvoru Cracu Lat (Bor) – izvor, izvorăște din Văratica Mare și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Cracu Lat*.

Izvoru Craiului [~crăiului] (Bor) – izvor, izvorăște din Muntele Mic și se varsă în pâraul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Craiu* (gen.).

Izvoru Crucișoarelor [~crușișoarelor] (Bor) – izvor, izvorăște din Goleș și se varsă în Râu Mare, fostă cabană forestieră numită Crucișoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Crucișoarele* (gen.).

Izvoru Cucuții (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Fâșcu și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Cucuta* (gen.).

Izvoru Cântului (Bor) – izvor, izvorăște de sub Țarcu și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Cuntu* (gen.).

Izvoru Danciului [~dânsului] (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Danciu* (v. bg. *Dančo*) (DNFR, 165) (gen.).

Izvoru de la Fața Craiului (Bor) – izvor, izvorăște de sub Brazilii lu Borca și se varsă în pâraul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Fața Craiului* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Mormiș (Var) – fântână artificială. – După s. *izvor* + determ. subst. *mormiș* „cimitir” precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Plopi (Bor) – izvor, izvorăște de la Fața Plopilor și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Plopi* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Pustăliu (Bor) – izvor, izvorăște de la Fiuloania și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Pustăliu* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Vălăie (Bor) – izvor, izvorăște din Văratice Mare și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. subst. *vălău* (pl.) precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de Apă [~dă apă] (VB) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst. *apă* precedat de prep. *de*.

Izvoru de la Anini (Glb) – izvor, izvorăște de sub Purcăreța Mică și se varsă în Bistra. – După s. *izvor* + determ. subst. *anin* (pl.) precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Boia Draga [~dă la bója drága] (Bor) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Boia Draga* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Butoară [~di la butoáră] (Băț) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst. *butoară* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Cheia Mare [~dă la kéja] (Bor) – crac de deal cu pădure și un izvor care se varsă în Borlova. – După s. *izvor* + determ. topon. *Cheia Mare* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Coman [~dă la cóman] (Bor) – izvor, se varsă în Borlova. – După s. *izvor* + determ. topon., cf. *Cracu lu Coman* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Fața Orliei [izvʰóru dă la fáța ʰórlji] (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Fața Orliei și se varsă în Borlova Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Fața Orliei* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Fluieroagă [~di la fluieroágă] (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Fluieroagă* (< poreclă, cf. *Flueroń* (DTB, IV, 60), *Fluireci*, *Fluierici* (DNFR, 204)) precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Ladă [~de la ládă] (Obr) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Ladă*, hipoc. slav de la *Ladislava*, variantă a lui *Vladislava*, cf. și n. fam. germ. *Lada* (Densusianu, Ț.H., 77) precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Lunca cu Aluni (Bor) – izvor, se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Lunca cu Aluni* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Ogașu Poienii [~dă la ogașu poieni] (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Surpătură și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. topon. *Ogașu Poienii* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Pădînă (Zg) – ogaș. – După s. *izvor* + determ. topon. *Padina* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru de la Vărățicea [izvǔóru dă la vărățișa] (Bor) – izvor, izvorăște din Vărățicea și se varsă în Borlova Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Vărățicea* precedat de prep. comp. *de la*.

Izvoru din Dealu Florii (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* + determ. topon. *Dealul Florii* precedat de prep. *din*.

Izvoru din Ogrăzi (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* + determ. topon. *Ogrăzi* cu prep. *din*.

Izvoru din Poiana Bradului (Glb) – izvor în Poiana Bradului. – După s. *izvor* + determ. topon. *Poiana Bradului* precedat de prep. *din*.

Izvoru Dobréștii (Bor) – izvor, izvorăște din Dobreasca și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Dobreasca* (gen.).

Izvoru după Moară (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. subst. *moară* precedat de prep. *după*.

Izvoru Gârjobinii Mare [~gîrjâbîni mărie] (Bor) – izvor, izvorăște de sub Vărățica Mică și se varsă în pârâul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Gârjobina Mare* (gen.).

Izvoru Gârjobinii Mici [~gîrjâbîni miș] (Bor) – izvor, izvorăște de sub Vărățica Mică și se varsă în pârâul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Gârjobina Mică* (gen.).

Izvoru Găinii (Bor) – izvor, izvorăște din Cracu Găinii și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. topon. *Găina* (gen.).

Izvoru Golețului [~goliéțului] (Bor) – izvor, izvorăște din Culmea Ursului și se varsă în Valea de Rug. – După s. *izvor* + determ. topon. *Goleț*, cf. top. sl. **Golīčī* (< sl. *golŭ* + suf. *-īčī*), cu tratamentul sud-slav oriental ca *e* al ierului slab intens din suf. *-īčī*. Cf. și bg. *Golec* (gen.).

Izvoru Gorunului (Bor) – izvor, izvorăște din Vârful Gorun și se varsă în pârâul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Gorunu* (gen.).

Izvoru Hobanului [~hobánului] (Var) – loc în pășunatul de munte al satului, lângă un izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Hoban* (DNFR, 243) (gen.).

Izvoru Holdelor [~hóldelor] (Cir) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst. *holdă* „grădină” (gen.).

Izvoru Iedului (Bor) – izvor, izvorăște din Brazii lui Iovițăscu și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Iedu* (gen.) (DNFR, 254) sau s. *ied*.

Izvoru Iosiv [~iósiv] (Bor) – izvor, izvorăște de sub Orlea și se varsă în Borlovița. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Iosâv* (cf. *Iosiv*) (DNFR, 260).

Izvoru la Fântânele (Zăv) – izvor în izlazul comunal. – După s. *izvor* + determ. topon. *Fântânele* cu pep. *la*.

Izvoru la Maria lu Fon (Măg) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Maria lu Fon* (prenume + poreclă, cf. *Fon/e*, *-ea*, *-escu*) (DOR, 59) cu prep. *la*.

Izvoru la Văile Rele (Bor) – izvor, izvorăște de la Văile Rele și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Văile Rele* cu prep. *la*.

Izvoru Largului (Bor) – izvor, izvorăște de sub Văratica Mare și se varsă în pâraul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Largu* (gen.).

Izvoru lu Achim [~lu akim] (Vos) – izvor, se varsă în Bistra. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Achim* (< *Ioachim*, nume biblic) (DNFR, 20) (gen.).

Izvoru lu Aglicériu (Glb) – pârau, izvorăște din Ponorna Mică și se varsă în Ponorna. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Agliceriu* (< s. reg. Ban. *aglică*, v. *supra Aglicea*) (gen.).

Izvoru lu Băcșănu (Bor) – izvor, izvorăște din Goleș și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Bocșan*, cu varianta *Băcșan*, v. *supra Clențurile lu Bocșan*.

Izvoru lu Bénța (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Bența* (același cu *Bența*) (DNFR, 60) (gen.).

Izvoru lu Burtea [~lu búrcă] (Ciut) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Burtea* (poreclă) (DNFR, 90) (gen.).

Izvoru lu Buru (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Buru* (cf. bg. *Buro*) (DNFR, 90) (gen.).

Izvoru lu Ceca [~lu céca] (Var) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Ceca* (DOR, 236) sau s. reg. *cecă* „ciuhurez, huhurez, bufniță” (DAR) (gen.).

Izvoru lu Chentu [~lu kéntu] (Ciut) – izvor natural în Săliște. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Chentu* (poreclă cunoscută în localitate), hipoc. de la *Vichente* (gen.).

Izvoru lu Cioaba [~lu šuqába] (Bor) – izvor, izvorăște din Vâlful lui Gorun și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Cioaba* (DNFR, 122-123) sau s. reg. *cioabă* „vas de lemn spurcat. 2. pipă; lulea mare de lut, veche, cu ciubuc lung” (DAR) (gen.).

Izvoru lu Crai [~lu crai] (Zer) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Crai* (gen.), v. *supra Craiu*.

Izvoru lu Crîsta (Ciut) – izvor, izvorăște din Nedeia și se varsă în Șucu. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Crîsta* (DNFR, 158) (gen.).

Izvoru lu Curea [~lu cúřea] (Var) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Curea* (< *cur* + suf. *-ea*) (DNFR, 161) (gen.).

Izvoru lu Dila (Bor) – izvor, izvorăște din Șauca lu Dila și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Dila* (cf. srb. *Dila*) (gen.).

Izvoru lu Dila 2 (Bor) – izvor, izvorăște din Șauca lu Dila și se varsă în Râu Mare. V. *supra*.

Izvoru lu Drăgălină (Bor) – izvor, izvorăște din Poiana lu Drăgălină și se varsă în Valea de Rug. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Drăgălină* (cf. bg. *Dragalina*) (DNFR, 180) (gen.).

Izvoru lu Firăru [~lu firăru] (Bor) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Firăr* (gen.).

Izvoru lu Fodor (Bor) – izvor, izvorăște din Pădurea Dosu Râului și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Fodor* (gen.).

Izvoru lu Gărau [~lu gărău] (Bor) – izvor, izvorăște din Culmea Ursului și se varsă în Valea de Rugi. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Gărau* derivat din tema *Gar-* (cf. *Garcea*) + suf. *-ău*. (gen.).

Izvoru lu Gheaba (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Gheaba* (< s. *ghebă* „manta țărănească lungă, împodobită cu găitane” (cu varianta reg. *gheabă*) (< tc. *kebe*) (DEX), ar putea fi pus și în legătură cu s. *ghebe* „*Armillaria mellea*, *Boletus calopus*” (Dicț. *etnobotanic*, 238) (gen.).

Izvoru lu Gruia [~lu grúja] (Bor) – izvor, izvorăște din Pogări și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Gruia* (cf. bg. *Gruja*) (DNFR, 232) (gen.).

Izvoru lu Hamat (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Hamat* (DNFR, 235) (gen.).

Izvoru lu Iosiv a lu Costan [~lu jósv a lu costán] (Var) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. prenume + preclă *Iosiv a lu Costan* (< s. *Costa*, hipoc. de la *Constantin* + suf. *-an*) (gen.).

Izvoru lu Iovițăscu (Bor) – izvor, izvorăște din Pustăliu și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Iovițăscu* (gen.), v. *supra* *Brazii lu Iovițăscu*.

Izvoru lu Jan (Iaz) – din Sat Bătrân. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Jan* (cf. bg. *Žan*) (DNFR, 265) (gen.).

Izvoru lu Jidanu [~lu jîdănu] (Bor) – pârau, izvorăște din Poienile Orlea și se varsă în Borlova Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Jidanu* (< s. *jidan* „evreu”) (DEX) (gen.).

Izvoru lu Láibăr (VB) – izvor în lunca Valea Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Laibăr* (< s. *laibăr* „haină țărănească (de postav) scurtă până în talie, strânsă pe corp și de obicei fără mâneci; lăibărac. 2. Manta lungă și largă pe care o purtau odinioară boierii” (< sâs. *leibel*) (DEX)) (gen.).

Izvoru lu Luca (Vos) – izvor, izvorăște din Cocinu și se varsă în Bistra. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Luca* (nume biblic) (DNFR, 283) (gen.).

Izvoru lu Luță (Vos) – izvor, izvorăște din Cocinu și se varsă în Bistra. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Luță* (hipoc de la *Vasile, Ilie* etc.) (cf. și DNFR, 285) (gen.).

Izvoru lu Micșán (Iaz) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Micșan* (< *Micșa* + suf. *-an*) (DNFR, 304).

Izvoru lu Miculésu (Obr) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Miculescu* (< *Micul(a)* sau *Micu(l)* + suf. *-escu*) (DNFR, 304) (gen.).

Izvoru lu Moájär (Glb) – izvor, izvorăște din Bogdanu și se varsă în Valea Glimbocii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Moajer* (< s. *moajer*, variantă a lui *mojar*) (DNFR, 312), cf. și Densusianu, Ț.H., 84 care înregistrează numele de bou *Možar* (gen.).

Izvoru lu Mochin [~lu mokín] (Var) – izvor amenajat de un cioban. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Mochin* (< *Moca* + suf. *-in*) (gen.).

Izvoru lu Niștotă [~lu niștótă] (Obr) – izvor, se varsă în Vălău Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Niștotă* (< s. *niștótă* „scumpete, penurie” < sl. *ništeta* (Tiktin), cf. bg. *ništeta* (DER)) (gen.).

Izvoru lu Órbu (Bor) – izvor, izvorăște de sub Poiana lui Orbu și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Orbu*, poreclă (< s. *orb*).

Izvoru lu Pălădin [~lu pălăđín] (Băț) – izvor în dealul Stâmbului. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Pălădin* (< antrop. *Palade*) (DNFR, 348) (gen.).

Izvoru lu Pemu [~lu piěmu] (Bor) – izvor, se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Pemu*, cf. și s. *pem* „ceh din Boemia”, v. *infra Stâna lu Pemu* (gen.).

Izvoru lu Peștereanu [~lu peșćerěánu] (Glb) – izvor natural în Valea Slatina. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Peștereanu* (< top. *Peștera* + suf. *-ean*) (gen.).

Izvoru lu Pistríțu (Bor) – izvor, izvorăște de la Bord și se varsă în Borlova. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Pistríțu* (DNFR, 367) (gen.).

Izvoru lu Puiu (Vos) – izvor, izvorăște din Cocinu și se varsă în Bistra. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Puiu* (DNFR, 382) (gen.).

Izvoru lu Radu (Obr) – pârau, izvorăște de sub Vârful Ascuțita Mare și se varsă în Vârciorova. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Radu* (prenume) (DNFR, 386) (gen.).

Izvoru lu Repu (Iaz) – din Sat Bătrân. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Repu* (gen.).

Izvoru lu Rudină [~lu ruđínă] (Obr) – izvor, – După s. *izvor* + determ. antrop. *Rudină* (cf. *Rodina* < bg. *Rodina*) (DNFR, 396).

Izvoru lu Saltu (Bor) – izvor, izvorăște din Vărățicea și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Saltu* (gen.).

Izvoru lu Șerbán (Zer) – pășune cu izvor și stână. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Șerban* (prenume, cf. bg. *Šerban*) (DNFR, 433) sau < s. *șerb* „țăran legat de pământul moșierului, depinzând cu persoana și cu bunurile sale de acesta; iobag. 2. (Înv.) Sclav, rob” (< lat. *servus*) (DEX) + suf. *-an*) (gen.).

Izvoru lu Șócu (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Șocu* (gen.).

Izvoru lu Șușoi [~lu șușói] (Var) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Șușoi* (< *Șușu* + suf. *-oi*, cf. bg. *Šušu*) (DNFR, 438).

Izvoru lu Țigani (VB) – izvor în izlazul comunal. – După s. *izvor* + determ. n. grup *țigani* (gen.).

Izvoru lu Țâțu (Bor) – izvor, izvorăște din Fața Zlăgnii și se varsă în Apa Zlăgnii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Țâțu* (cf. gr. *Tsisos*, *Tsitsu*) (DNFR, 471).

Izvoru lu Țuican [~lu Țuicán] (Cic) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Țuican*, (nume de familie < *Țuicu* (DNFR, 472) + suf. *-an*) (gen.).

Izvoru lu Verendeanu [izvóru lu verenghiánu] (M) – izvor pe dealul Tocii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Verendeanu* (< oicon. *Verendin* > *Verendineanu* > *Verendeanu*) (gen.).

Izvoru lu Vida (OR) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Vida* (cf. bg. *Vida*) (DNFR, 484) (gen.).

Izvoru Mălița (Bor) – izvor, izvorăște de la Pădurea Maliț și se varsă în Apa Bolvașniței. – După s. *izvor* + determ. topon. *Mălița* (gen.).

Izvoru Mănciului (Bor) – izvor, izvorăște de la Manci și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Manci* (gen.).

Izvoru Mârșavului (Bor) – gol alpin. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Mârșavu* (< s. *mârșav*), cf. n. fam. *Mârșáv* (Densusianu, Ț.H., 77) (gen.).

Izvoru Măloasii [~mălqásî] (Bor) – izvor, izvorăște din Măloasa și se varsă în pâraul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Măloasa* (gen.).

Izvoru Măloșița (Bor) – izvor, izvorăște din Floace și se varsă în pâraul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Măloșița*.

Izvoru Mărăiacu (Bor) – izvor, izvorăște din Dosu Măgăzânii și se varsă în Valea de Rug. – După s. *izvor* + determ. topon. *Mărăiacu*.

Izvoru Mărganilor [~mărgánilor] (Cîr) – izvor. – După s. *izvor* + determ. n. grup *mărgani* „locuitori ai comunei Marga” (gen.).

Izvoru Măstăcănului (Bor) – izvor, izvorăște de sub Cuntu și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. subst. *mesteacăn* (gen.).

Izvoru Orășanului [~orășănu] (Ciut) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst. *orășan* (locuitor de la oraș; caransebeșean) (gen.).

Izvoru Pietroăsei (Bor) – izvor, izvorăște din Muntele Mic și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Pietroasa* (gen.).

Izvoru Pietroșiței (Bor) – izvor, izvorăște din Pogări și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon., cf. *Fața Pietroșiței* (gen.).

Izvoru Pigii (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Piga și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. topon. *Piga* (gen.).

Izvoru Pópui (Băț) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst. *popă* (gen.).

Izvoru Popii (M) – izvor în Poiana Popii, pădure de rășinoase și foioase. – După s. *izvor* + determ. subst. *popă* (gen.).

Izvoru Pustăliului [~pustăliu] (Bor) – izvor, se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Pustăliu* (gen.).

Izvoru Răchii (Bor) – izvor, izvorăște din Răchita și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Răchita* (gen.).

Izvoru Răcuinii [~răcui] (Bor) – izvor, izvorăște din Pădurea Răcuinii și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. subst. *răcuină* variantă a lui *răcovină* „mică plantă erbacee târătoare, cu flori mici, albe sau albe-verzui și cu fructul o capsulă lunguiată (*Galium rotundifolium*). 2. Mică plantă erbacee cu tulpina târătoare, cu flori albe, cu petalele mai scurte decât sepelele, folosită în medicina populară (*Stellaria media*)” (DEX) (gen.).

Izvoru Rădăcinii [~rădăcin] (Bor) – izvor, izvorăște din Văratica Mare și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. subst. *rădăcină* (gen.).

Izvoru Rece [~răse] (Băț) – izvor. – După s. *izvor* + determ. adj. *rece*.

Izvoru Rece (Bor) – câmpie alpină. V. *supra*.

Izvoru Rece (Mal) – izvor. V. *supra*.

Izvoru Sec [~săc] (Iaz) – izvor care seacă. – După s. *izvor* + determ. adj. *sec*.

Izvoru Sârboni (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Sârboni* (< *Sârbu* (DNFR, 417) + suf -*on*).

Izvoru Scării (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Cracu Scării și se varsă în pâraul Bordu. – După s. *izvor* + determ. topon. **Scara*, cf. *Scările*, *Cracu Scării* (gen.).

Izvoru Sebeșului [~săbeșu] (Bor) – izvor. – După s. *izvor* + determ. topon. *Sebeș* (gen.).

Izvoru Stânii [~stîni] (Mal) – izvor. – După s. *izvor* + determ. topon., cf. *Stâna Mălănilor* (gen.).

Izvoru Strâgónului (Bor) – izvor, izvorăște din Poiana Străgoniului și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Strâgoñu* (gen.).

Izvoru Strâmbului (Bor) – izvor, izvorăște din Văratica Mare și se varsă în pâraul Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon. *Strâmbu* (gen.).

Izvoru Strâmtu (Bor) – izvor, izvorăște de sub Fâșcu și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Strâmtu*.

Izvoru Strau (Var) – pârau, izvorăște din Pădurea Straului și se varsă în Acsin. – După s. *izvor* + determ. topon. *Strau* (< antrop. *Strah* < srb. *strah* „groază, frică”).

Izvoru Surpăturii (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Surpătură și se varsă în Borlova Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Surpătură* (gen.).

Izvoru Șarului [~șáruľu] (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Șar și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Șaru* (gen.).

Izvoru Șopotului [~șópóťulu] (Bor) – izvor, izvorăște din Șopotu și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Șopotu* (gen.).

Izvoru Tolațu (Bor) – izvor, izvorăște de sub Jurma și se varsă în Borlovița. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Tolațu* (< *Tol-* (cf. *Tola*, *Tolea*) (< *Anatol*) + suf. srb. *-ac* < *-iči*).

Izvoru Țândării (Bor) – izvor, izvorăște de la locul numit Cucuiu Țândării și se varsă în Borlova Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Țândăra* (gen.).

Izvoru Țiganilor [~țigánilor] (Cic) – izvor. – După s. *izvor* + determ. n. grup *țigani* (gen.).

Izvoru Ursului (Bor) – izvor, izvorăște din Cracu Ursului și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon., cf. *Culmea Ursului* (gen.).

Izvoru Uzinii (Bor) – izvorăște de sub Muntele Mic și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. subst. *uzină* (gen.).

Izvoru Valea Runcului (Bor) – izvor, izvorăște de la Râpa Roșie și se varsă în Sebeș. – După s. *izvor* + determ. topon. *Valea Runcului*.

Izvoru Vâna Miéirii (Iaz) – izvor format în malul Ierugii. – După s. *izvor* + determ. topon. *Vâna Mierii*.

Izvoru Vârtoápelor (Bor) – izvor, izvorăște din Vârtoapele lu Crai și se varsă în Craiu. – După s. *izvor* + determ. topon., cf. *Vârtoapele Craiului* (gen.).

Izvoru Vălcelilor (Bor) – izvor, izvorăște din Vălcele și se varsă în Apa Bolvașniței. – După s. *izvor* + determ. topon. *Vălcele* (gen.).

Izvoru Văraticii Mici [~vărăciși miș] (Bor) – izvor, izvorăște din Cuntu și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Văratica Mică* (gen.).

Izvoru Veza (Bor) – izvor, izvorăște din Pogări și se varsă în Slătinoara. – După s. *izvor* + determ. topon. *Veza* (cf. Frățilă, STD, 209-210).

Izvoru Voinii [~vóiŋi] (Bor) – izvor, vine de la culmea Voina și se varsă în Izvoru Găinii. – După s. *izvor* + determ. topon., cf. *Fața Voinii* (gen.).

Izvoru Zăvoienilor (Cir) – izvor. – După s. *izvor* + determ. n. grup *zăvoieni* „din localitatea Zăvoi” (gen.).

Izvoru Zbegului [~zbăgului] (Bor) – izvor, vine din Cracu Zbegului și se varsă în Râu Mare. – După s. *izvor* + determ. topon. *Cracu Zbegului* (gen.).

Izvorul de la Căzănîe (Măg) – izvor. – După s. *izvor* + determ. subst *căzănîe*, variantă a lui *căzănărie* „loc unde se află instalat un cazan pentru distilat rachiu; instalație pentru distilat rachiu” (DEX), precedat de prep. comp. *de la*.

Izvorul de la Mijlocu Plaiului (Bor) – izvorăște de la locul numit Mijlocu Plaiului și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. topon. *Mijlocu Pliului* cu prep. comp. *de la*.

Izvorul Seciului [~săsulu®] (Bor) – izvor, izvorăște din Muntele Mic de la Zănoaga și se varsă în Sebeșel. – După s. *izvor* + determ. topon. *Seciu* (gen.).

Î

În Bălț (Mal) – teren arabil. – După s. *baltă* (pl.) cu prep. *în*.

În Câmp (Mal) – teren arabil. – După s. *câmp* cu prep., v. *supra* alte toponime pornind de la acest apelativ.

În Carieră (Măr) – deal stâncos în Surupata. – După s. *carieră* „exploatare minieră la *suprafața* solului de unde se extrage material de construcție (piatră, marmură, roci etc.)” (DEX), precedat de prep. *în*.

În Carpeni (Iaz) – deal. – După s. *carpen* (pl.) precedat de prep. *în*.

În Căldăre (VB) – vale ce face legătura între izlaz și Dealu Stârcu. – După s. *căldare* „depresiune circulară cu versante prăpăstioase în zona munților înalți; scobitură în albiile apelor curgătoare, la baza unei cascade; cazan” (< lat. *caldaria*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Căldări (PoiMr) – gol alpin. – După s. *căldare* (pl.) precedat de prep. *în*.

În Cróvuri (Zer) – teren împădurit. – După s. *crov* (pl.) precedat de prep. *în*.

În Cucui (Măr) – vârf de deal. – După s. *cucui* precedat de prep. *în*.

În Deal (Vos) – coastă cu fânețe și grădini. – După s. *deal* precedat de prep. *în*.

În Deluț (Zer) – fânețe. – După s. dim. *deluț* (< *deal* + suf. dim. *-uț*) precedat de prep. *în*.

În Dos (Mal) – față de deal. – După s. *dos* precedat de prep. *în*.

În Dos (TRu) – față cu fânețe. V. *supra*.

În Dos (Vos) – față cu pădure de foioase. V. *supra*.

În Față (Bor) – fânețe. – După s. *față* precedat de prep. *în*.

În Față (Var) – teren în pantă cu fânețe și pomi fructiferi. V. *supra*.

În Gai (Iaz) – pădurice. – După s. *gai* precedat de prep. *în*.

În Gai (Mal) – izlaz comunal. V. *supra*.

În Gai (Zăv) – pădurice. V. *supra*.

În Gâldău (Măr) – deal mocirlos cu fânețe. – După s. reg. *gâldău* „groapă plină de apă; băltoacă” (DAR) precedat de prep. *în*.

În Gărână în Sălătruc (Măr) – loc împădurit. – După s. *gărână* + determ. topon. *Sălătruc*, cf. *Gruñetu lu Sălătruc*, precedat de prep. *în*.

În Grădini (Var) – teren arabil și fânețe. – După s. *grădină* precedat de prep. *în*. Aici se află fragmente ceramice preistorice și resturile unei construcții romane (Luca, *Descoperiri*, 266).

În Grind (Măr) – platou de deal. – După s. *grind* „mică ridicătură de teren de formă alungită, care rezultă din depunerile aluvionare ale unei ape curgătoare sau ale mării” (< sl. *grenddu*) (DEX), prin extindere „loc ridicat, deal mic, tăpșan” (DA) precedat de prep. *în*.

În Gruñ la Ștefănoń (TRu) – deal. – După s. *gruñ* + determ. antrop. *Ștefănoń* (< *Ștefan* + suf. *-oń*, cf. *Ștefănoiu*) (DNFR, 437) precedat de prep. *în*.

În Gura Uliței (Mal) – răscruce de 4 drumuri. – După s. *gură* cu sens entopic + determ. subst. *uliță* (gen.) precedat de prep. *în*.

În Pliscuri (Bor) – pășune împădurită. – După s. *plisc* (pl.) „capătul ascuțit sau lunguiet, în formă de cioc, al unui obiect, vârf” (DEX) precedat de prep. *în*.

În Plopi (Măg) – deal cu fânețe. – După s. *plop* (pl.) precedat de prep. *în*.

În Plopi (Măr) – deal cu plop. V. *supra*.

În Poiéni (Mal) – teren arabil. – După s. *poiană* „suprafață de teren în interiorul unei păduri, lipsită de copaci și acoperită cu iarbă și cu flori; luminiș” (< sl. *poljana*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Potóc (Zer) – deal. – După s. *potoc* „râu mare cu curgere repede”, cf. sl. *potokŭ* „torent”, bg. *potok* „pârâu”, rus. *potok* „râu, fluviu”, v. și top. croat *Potok*, srb. *Potočanje*, ucr. *Potók*, *Potočany* (Iordan, *Top. rom.*, 93), precedat de prep. *în*.

În Prelúca lu Bogat (Măr) – pășune alpină. – După s. reg. *prelucă* „poiană mică de pădure” (CADE); „loc cultivat înconjurat de o pădure sau de un teren sterp; loc neșemănat, rămas în interiorul unui loc semănat; (inv., în forma: *preloacă*) teren despădurit, arat și pregătit ca ogor; izlaz, imaș; luncă, crâng, zăvoi; vale îngustă, vâlcea înfundată; spărtură, despicătură, gaură; scobitură, loc prin care se scurge apa; (în forma: *prilucă*) creștătură făcută în piciorul de sus al prispei; staul pentru oi” (DAR) + determ. antrop. *Bogat* (< adj. *bogat*) precedat de prep. *în*.

În Prisăcă (TRu) – poiană sub Muntele Mic. – După s. *prisacă* „curătură” „(popular) loc într-o pădure unde s-au tăiat copacii; poiană rămasă după tăierea copacilor”, „loc unde sunt așezați stupii, unde se cresc albine; totalitatea stupilor așezați pe acest loc; stupină, prisăcărie” (DLR) (cf. sl. *prěšěsti* „a tăia”, *presaka* „tăiere (în pădure)”, ceh. *preseka* „tăierea pădurii”, pol. *preseka* „gard viu” (Iordan, *Top. rom.*, 24)) precedat de prep. *în*.

În Râpi (Măr) – râpă. – După s. *râpă* (pl.) precedat de prep. *în*.

În Răstoacă (Măr) – loc plan înconjurat de apele Eruga și Bistra. – După s. *răstoacă* „vârtej produs în locul unde o apă cugătoare, puțin adâncă, trece peste prund și peste bolovani”, prin extindere „gârlă puțin adâncă prin abaterea apei cu scopul de a se prinde pești în albia secată” (DLR) (< sl. **rastokŭ* (cf. rus. *rastóka* „separare, despărțire”, *rastók* „desfacerea unei ape din albia ei”, ceh. *rastok(a)* „locul unde două râuri se desfăc sau se unesc”, Iordan, *Top. rom.*, 72) precedat de prep. *în*.

În Róvină (Dlc) – deal. – După s. *rovină* „loc mlăștinos; mlaștină, mocirlă” (< sl., bg. *rovŭ* „șanț”) (DEX), „groapă, adâncitură, surpătură de teren” (DLR) precedat de prep. *în*.

În Runc (Măr) – fânețe. – După s. *runc* „loc despădurit folosit ca pășune sau pentru a fi cultivat; curătură” (< lat. *runcus*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Sălătrúc (Măr) – loc împădurit. – După s. reg. *sălătrúc* „cotitură a unui drum” (DAR, cf. și TTRT (Sălaj), 285-286) precedat de prep. *în*.

În Strungi (TRu) – teren arabil. – După s. *strungă* (pl.) „loc îngrădit la stână, unde se mulg oile, deschizătură, porțiță îngustă făcută în acest loc, prin care trec oile una câte una la muls” (DEX), „trecătoare îngustă, spintecătură între munți” (Iordan, *Top. rom.*, 532) (cf. alb. *shtrungă* DLRM, DEX, Russu, ER, 393-396; Giuglea, CRR, 41-45; Brâncuș, *Vocabularul autohton*, 117-118; Ivănescu, ILR, 254) precedat de prep. *în*.

În Surupét (Măr) – râpă. – După s. *sur(u)pătură* „loc prăpăstios în curs de surpare; loc de unde s-a rupt o porțiune de teren” (DEX) precedat de prep. *în*.

În Șes (Zer) – grădini. – După s. *șes* „întindere vastă de pământ, fără diferențe (mari) de nivel, situată la mică altitudine; câmpie; suprafață plană de pământ situată într-o depresiune” (< lat. *sessus*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Șui (Zer) – teren arabil. – După antrop. *Șuiu* (DNFR, 438) < adj. *șui*, prin substantivizare, „strâmb; diform. 2. zănatic, țicnit; nătâng” (< sl. *šuj*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Topile (Măr) – loc pe malul râului Bolvașnița. – După s. *topilă* (pl.) „loc îngrădit în albia unui râu sau într-o apă stătătoare unde se pun la topit cânepa sau alte plante textile; bazin de topire a plantelor textile, săpat în câmp și legat printr-un canal de o apă curgătoare sau de un lac” (< bg., sb. *topilo*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Văcăreăț (Măr) – pășune alpină. – După s. *văcăreăț* „loc unde stau vitele la amiază” (informație din anchetă) precedat de prep. *în*.

În Văratice (Măr) – deal cu fânețe. – După s. *văratice* „locul unde sunt duse oile vara la pășunat; (Reg.) Taxă pentru pășunatul vitelor pe locul cuiva în timpul verii; vâra” (DEX) (< *vară* + suf. *-atic*) precedat de prep. *în*.

În Vâni (Obr) – pârau. – După s. *vână* (pl.) „izvor, pârau” precedat de prep. *în*.

În Zăvodie (Mal) – teren arabil. – După s. *zăvoi* (pl.) „pădurice pe malul unei ape; luncă” (< sl. *zavoj*) (DEX) precedat de prep. *în*.

În Zăvoi (Var) – teren arabil. – După s. *zăvoi* precedat de prep. *în*.

Îngusta (Dr. Iosif Olaru) (Car) – stradă. – După adj. *îngust*, fem. *îngustă* prin substantivizare.

Între Ape [întră apă] (Măr) – confluența dintre Bolvașnița, Bistra și Erugă. – După s. *apă* (pl.) „râu, pârau” precedat de prep. *între*.

Între Ape (Vos) – confluența râurilor Bistra (ce trece prin Rusca Montană) și Bistra Mărgii. – După s. *apă* (pl.) precedat de prep. *între*.

Între Bistre (Iaz) – teren arabil. – După top. *Bistra* (pl.) (< sl. **Bystra* < **bystra* „repedea”, „rapida”) precedat de prep. *între*.

Între Bistre (Obr) – luncă aproape de albia râului. V. *supra*.

Între Drumuri (VB) – confluența Bistrei cu pâraiele aferente. – După s. *drum* (pl.) precedat de prep. *între*.

Între Cioace [~șoáše] (Zăv) – fânețe. – După s. *cioacă* (pl.) „deal, înălțime, vârf de deal” (DA) (< scr. *čuka* „movilă”) (DEX) precedat de prep. *între*.

Între Dealuri (Măg) – teren cu fânețe între două dealuri. – După s. *deal* (pl.) precedat de prep. *între*.

Între Ierugi (Obr) – luncă. – După s. *ierugă* (pl.) precedat de prep. *între*.

Între Izvoare (Bor) – câmpie alpină. – După s. *izvor* (pl.) precedat de prep. *între*.

Între Mori (Iaz) – teren arabil. – După s. *moară* (pl.) „instalație special amenajată pentru măcinarea cerealelor; clădire, construcție prevăzută cu asemenea instalații” (< lat. *mola*) (DEX) precedat de prep. *între*.

Între Strâmburi [întă stîmburî] (Băț) – poiană aflată între Strâmbu Mic, Strâmbu Mare. – După top. * *Strâmbu* (pl.) precedat de prep. *între*.

J

Jangu (Bcv) – pădure. – După antrop. * *Jangu*, cf. *Janghiul* (DOR, 441) prin derivare regresivă.

Jgheabu (Glb) - pârâu. – După s. *jgheab* „canal pentru scurgerea apei” (< sl. *žlěbŭ*).

Jghebuțu (Cir) – pârâu, se varsă în Bistra. – După top. *Jgheabu* prin derivare cu suf. dim. *-uț*.

Jghebuțu (OR) – pârâu, izvorăște de sub Poiana Bradului și se varsă în Bistra. V. *supra*.

Jghimîr (O) – pârâu. – Probabil, un antroponim slav, în care a doua parte este *-mir* (cf. DTB, V, 84).

Jidanu (Bor) – pârâu, izvorăște din Golu Orlii și se varsă în Borlova Mare. – După antrop. *Jidanu*, v. *supra*.

Jipet [jîpet] (Băț) – teren în pantă cu pășune. – După n. grup. *jipet* (< *jip* „copac tânăr, lung și subțire” (DTB, V, 85) + suf. col. *-et*).

Jireada [jîrîáda] (VB) – culme de deal cu fânețe. – După s. *jireadă* „claie mare de grâu, de fân” (DTB, V, 86).

Jireada lu Căpeț (Car) – loc. – După s. *jireadă* + determ. antrop. *Căpeț* (< s. *căpeț*, var. a lui *căpăț* „măsură de lemn cu care se ia vama la moară” (DNFR, 105), cf. și n. fam. *Căpeț* (Densusianu, Ț.H., 75).

Jneapăn (M) – pășune cu jnepeni către Valea Rea, de la Zănoaga înspre vârful Sturu. – După s. *jneapăn* „arbust cu tulpină ramificată, cu crengile plecate la pământ și cu frunze aciculate, răspândit în regiunile alpine; jep” (< lat. *juniperus*) (DEX).

Jneapănu (VB) – deal cu pădure de jnepeni. V. *supra*.

Jupénu (Glb) – pârâu, izvorăște din Vecsele și se varsă în Valea Satului. – Din n. grup *jupeni* „originari din localitatea Jupa”, interesantă este forma de singular.

Jurma [zúrma] (Bor) – fânețe. – După antrop. *Jurma* (< ung. *gyurma* „stofă, materie” (DNFR, 270).

L

La Ánini (Glb) – pârau, izvorăște din Viecsăle și se varsă în Valea Satului. – După s. *anin* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Arenă (Glb) – izlaz comunal. – După s. *arenă* „spațiu așternut cu nisip, rumeguș etc. din mijlocul unui amfiteatru antic, unde se desfășurau reprezentațiile; teren de sport, împrejmuit cu tribune pentru spectatori (< fr. *arène*, lat. *arena*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Argilă (Măr) – deal. – După s. *argilă* „rocă sedimentară alcătuită dintr-un amestec de silicați și din fragmente de cuarț, mică etc., întrebuințată în olărie, la lucrări de construcție, în sculptură etc.; lut” (< fr. *argile*, lat. *argilla*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Arie (Mal) – pădure de foioase. – După s. *arie* „loc special amenajat unde se treieră cerealele; arman; *suprafață* de teren sau platformă pe care se așază cărămizile la uscat, se montează unele elemente de construcții, se prepară betonul etc.” (< lat. *area*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Armată (Bor) – pădure de foioase și conifere, fost depozit militar. – După s. *armată* „totalitatea forțelor militare ale unui stat; oaste, oștire, armie” (< it. *armata*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Baraj (Măg) – loc de scăldat. – După s. *baraj* „construcție care oprește cursul unui râu spre a ridica nivelul apei în amonte, a crea o rezervă de apă, o cădere de apă pentru hidrocentrale etc.; stăvilă, zăgaz” (< fr. *barrage*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Bauman [la báuman] (RusM) – loc în deal. – După antrop. germ. *Bauman* (< s. germ. *Baumann* „muncitor, instructor”, „argat bătrân”) precedat de prep. *la*.

La Băláci (Bor) – pășune. – După antrop. *Bălaci* (DOR, 195) precedat de prep. *la*.

La Bărbulea [la bărbúlja] (Iaz) – loc de scaldă în Bistra. – După antrop. *Bărbulea* (poreclă pentru un om bărbos) (DNFR, 56) precedat de prep. *la*.

La Bereoaie (Glb) – izlaz comunal. – După antrop. *Bereoaie* (< *Bere(a)*, (DNFR, 61) + suf. *-oaie*) precedat de prep. *la*.

La Biserică (Zg) – terenuri arabile în zona Sat Bătrân, fostă proprietate a locuitorului Moise Boța, fostă biserică construită aici înainte de 1749 (Cf. *Monografia localității Zlagna*, 41). – După s. *biserică* precedat de prep. *la*.

La Biserici (Zg) – loc în Muntele Nevoia. – După s. *biserică* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Bistra (M) – loc arabil în lunca Bistrei. – După top. *Bistra*, v. *supra* precedat de prep. *la*.

La Blide (Bor) – câmpie alpină. – După s. *blid* „vas de lut, de lemn sau de tinichea în care se pun bucatele; strachină” (< sl. *bliudŭ*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Bogrea [la bógr̥ea] (Iaz) – șes arabil. – După antrop. *Bogrea* (DOR, 207) precedat de prep. *la*.

La Boșnégi (Car) – teren arabil. – După n. grup. *boșnegi* (< antrop. *Boșneag* < *boșneag* „originar din Bosnia”) (DNFR, 75) precedat de prep. *la*.

La Brazi (Car) – pădure de foioase și conifere. – După s. *brad* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Brazi (Glb) – izlaz comunal. – După s. *brad* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Bruscălanu (TRu) – pădure de foioase. – După s. *bruscălan* „brusture” precedat de prep. *la*.

La Búciwm (VB) – coastă cu livezi și fânețe. – După s. *bucium* „trunchi sau buștean (de arbore); *spec.* butuc de viță-de-vie. 2. Butuc (al roții carului)” (DEX) sau antrop. *Bucium* (DOR, 219) precedat de prep. *la*.

La Bugáriu (Bor) – pășune împădurită. – După antrop. *Bugar(i)u* (< scr. *bugar*) (DNFR, 84) precedat de prep. *la*.

La Calea Popii (Dlc) – cale de acces spre Pădurea Mare. – După s. *cale* + determ. subst. *popă* (gen.) precedat de prep. *la*.

La Cămping (Bor) – pășune. – După s. neol. *camping* precedat de prep. *la*.

La Cariéră (Glb) – carieră de piatră. – După s. *carieră*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Carpen (Măr) – teren arabil. – După s. *carpen* precedat de prep. *la*.

La Carpeni (Car) - teren arabil. – După s. *carpen* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Căldări (RusM) – cascadă pe Lozna. – După s. *căldare* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Căheasă [la căhásă] (Bor) – pășune. – Din antrop. *Cană* (DNFR, 97), *Caneu* + suf. *-easă*, precedat de prep. *la*.

La Căpută (Glb) – confluența apelor Valea din Izlaz și Valea din Țarină. – După s. *căpută* „parte a încălțăminteii care acoperă partea superioară a labei piciorului; căputătură” (DEX), în sens metaforic „partea de la poalele dealului” (DTB, II, 23), precedat de prep. *la*.

La Cărămizi (Zer) – izlaz. – După s. *cărămidă* (pl.) „material de construcție artificial, având forma unei piese prismatice, obținut dintr-un amestec de argilă, nisip și apă sau din alte materiale (beton, zgură de furnal etc.), uscat la soare sau ars în cuptor” (< ngr. *keramidi*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Căruța Răsturnată (Car) – pădure de foioase și poiană. – După s. *căruță* „vehicul de transport mai mic și mai ușor decât carul, tras mai ales de cai” (DEX) + determ. adj. *răsturnată* precedat de prep. *la*.

La Cheie (Bor) – pășune. – După s. *cheie*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Chenta (Car) – pădure de foioase. – După antrop. *Chenta*, hipoc. de la *Vichent(i)e* precedat de prep. *la*.

La Chici [la čiš] (Zer) – drum spre izlaz. – După s. reg. *cică* (pl.) var. a lui *chică* (< sl. *kyka* (DEX) având sensul de „mătase de porumb” sau „coadă, păr împletit în coadă” (informație din anchete), v. și *chică* în sens metaforic „creastă de deal”, „vârf de deal împădurit” (DTB, II, 47; DTRO, II, 94) precedat de prep. *la*.

La Cioabe (Măg) – drum. – După s. *ciob* (pl.), v. *supra* precedat de prep. *la*.

La Cioacă [la šoácă] (Bcv) – pădure de fag pe un loc abrupt în masivul Țarcu. – După s. *cioacă* precedat de prep. *la*.

La Cioacă (TRu) – gol alpin. V. *supra*

La Ciocan (Zer) – grădini. – După antrop. *Ciocan*, v. *supra* precedat de prep. *la*.

La Circu (Glb) – pârau, izvorăște de sub Culmea Joianului și se varsă în Purcăriața Mare. – După antrop. *Circu* (cf. bg. *Čirko*) (DNFR, 129) precedat de prep. *la*.

La Coastă (Zăv) – teren în pantă cu fânețe. – După s. *coastă* precedat de prep. *la*.

La Comandă (Bor) – munte. – După s. *comandă* „casa satului, primărie în ținuturile grănicerești” (CADE), cf. și sensul de „stână de vaci (în munții Clopotivei)” (R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, București, EA, 1964, p. 194), precedat de prep. *la*.

La Cot (Măr) – cotitură de deal. – După s. *cot* „cotitură”, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Covăciu (Var) – deal. – După antrop. *Covaciu*, v. *supra* *Fântâna lu Covaciu*, precedat de prep. *la*.

La Covei (Zer) – fânețe și teren arabil. – După s. *covei*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Crov – loc de scăldat în Sebeș. – După s. *crov*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Cruce (Cir) – răscruce de drumuri. – După s. *cruce*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Cruce (Dlc) – deal. V. *supra*

La Cruce (Var) – teren arabil. V. *supra*.

La Cruce de Drum (Măg) – răscruce de drumuri. – După s. comp. *cruce de drum* „răscruce” precedat de prep. *la*.

La Cruce la Icoană (Glb) – cruce de piatră pe Valea Glimbocii. – După s. *cruce* + determ. Subst. *icoană* precedat de prep. *la*.

La Crucea Varului (Glb) – deal. – După s. *cruce* + determ. topon. *Var* precedat de prep. *la*.

La Cruci (Obr) – teren arabil și fânețe. – După s. *cruce* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Cur de Oaie (Ciut) – exploatare de piatră pe fața pârâului Ciob. – După s. *cur*, cu sens entopic + determ. subst. *oaie* precedat de prep. *la*. Cf. și antrop. *Cordeoaie* (< *Cordea* (DOR, 249), s. v. *Cordea* + suf. *-oaie*) cu *o* neaccentuat > *u*. Se opune însă sufixul, care în Banat păstrează pe *ń* (*-oańe*).

La Curmătură (Băț) – teren arabil și fânețe. – După s. *curmătură*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Curmătură (Bcv) – pășune alpină. V. *supra*

La Curmătură (Bor) – câmpie alpină. V. *supra*

La Curmătură (Zăv) – fânețe. V. *supra*.

La Dâmb (Iaz) – loc mai ridicat cu teren arabil și fânețe pe marginea terasei a doua a Timișului, în locul în care ea cotește spre est, formând intrarea în *Valea Bistrei*. – După s. *dâmb* precedat de prep. *la*. Pe acest loc au fost descoperite materialele arheologice aparținând epocii neolitice (cultura Starčevo-Criș), eneoliticului (cultura Coțofeni), epocii bronzului (grupul cultural Balta Sărată), hallstattiene (cultura Basarabi), dacice și romane. Tot aici s-a descoperit restul unui mormânt Hallstattian de femeie în care erau mai multe obiecte și podoabe din bronz, cimitirul municipiului roman *Tibiscum*, observându-se și urmele drumului roman imperial (Cf. Luca, *Descoperiri*, 140).

La Deal (Ciut) – teren în pantă. – După s. *deal*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Dealu Șes (Bor) – munte. – După s. *deal* + determ. adj. *șes* precedat de prep. *la*.

La Dinamită (TRu) – fost depozit de dinamită. – După s. *dinamită* „exploziv detonant care are la bază nitroglicerina” (< fr. *dynamite*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Dodu (OR) – teren arabil. – După antrop. *Dodu*, hipoc. de la *Dobromir*, *Dobrislav* etc. (cf. *Doda*, *Dode*, *Dodo*) (cf. și DNFR, 176) precedat de prep. *la*.

La Dole [la dólje] (Băț) – pădure de foioase pe Valea Țuțurăului. – După antrop. *Dolea*, cf. bg. *Dole* (DNFR, 177) precedat de prep. *la*. Cf. și srb. *Dola* „vale” sau srb. *dole* „jos, partea de jos” (Tomici, *Onomastica*, 373).

La Drumurile Mici (Măr) – răscruce de drumuri. – După s. *drum* (pl. art.) + determ. adj. *mici*, precedat de prep. *la*.

La Dulbina Mare la Boițan (Glb) – loc de scăldat pe Bistra. – După s. *dulbină* + determ. antrop. *Boițan* (< top. *Boița* + suf. *-(e)an*, Ardeal) (DNFR, 70) precedat de prep. *la*.

La Erúgi (Cir) – teren arabil. – După s. *ierugă* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Fagii Rari (Măr) – pășune alpină. – După s. *fag* (pl.) + determ. adj. *rari*, precedat de prep. *la*.

La Fântânehle (Măr) – izvor în Ciuncii lu Gheorghe. – După s. dim. *fântânea* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Floace [la floășe] (Bor) – pășune. – După s. *floc* (pl.), v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Florea (Var) – deal. – După antrop. *Florea* (DNFR, 203), cf. și Densusianu, Ț.H., 84 care înregistrează numele de bou sau de câine *Flor'ea* precedat de prep. *la*.

La Gáură (M) – loc pietros pe Valea Nermeș. – După s. *gaură*, cu sens entopic „scobitură, adâncitură, spărtură ivită de la sine sau anume făcută într-un corp, într-un material, în pământ etc.” (< lat. *cavula*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Ghețări (Car) – loc. – După s. *ghețar* „masă de gheață formată în regiunile alpine și în cele polare și care, de obicei, se deplasează lent sub influența gravitației” (DEX). În monografia Caransebeșului se amintește despre ghețaria din strada Banului, între drumul de rând al orașului, apa Potocului și moșia lui Nicolae Oltean: „în anul 1630 vinde Mihai Paleș o ghețarie lui Nicolae Găman cu 10 fl., cu tot cu locul de lângă ea” (Ghidu, Bălan, *Monografia Caransebeșului*, 259), cf. și n. p. *Ghețaru* (DOR, 282, s.v. *Gheață* (DNFR, 220) precedat de prep. *la*.

La Gomilă (Iaz) – loc mai înalt la hotar, între satul Iaz și Obreja. – După s. *gomilă* = *movilă* „ridicătură de pământ naturală, mai mică și mai rotunjită decât dealul, care se află de obicei în regiunile de câmpie sau de podișuri joase. Mică ridicătură de pământ sau de pietre, făcută de om pentru a servi ca semn de hotar, de aducere aminte pentru un mort etc. Grămadă de obiecte (de același fel); morman, maldăr” (< sl. *gòmila*) (DEX) cu prep. *la*.

La Grădină (Băț) – șes arabil. – După s. *grădină* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Grădină (Bor) – fostă pepinieră. V. *supra*.

La Grădină (Zăv) – șes arabil. V. *supra*.

La Gróhote (Bor) – pășune, izlaz. – După s. *grohot* (pl.) „strat de sfărâmaturi pe dealuri sau pe munți” (Porucic, *Lexiconul*, 61) precedat de prep. *la*.

La Gropánu (Bcv) – pășune și pădure de rășinoase. – După s. *gropan*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Gruńu Bisericii (Dlc) – deal. – După s. *gruń* „grui” + determ. subst. *grui* + s. *biserică* (gen.) precedat de prep. *la*.

La Gura Porcului (RusM) – deal. – După s. *gură*, cu sens entopic + determ. topon., cf. *Pârâu Porcului* (gen.), precedat de prep. *la*.

La Hanțu (Glb) – răscruce de drumuri. – După antrop. *Hanțu* (< s. *hanț* „stârv, hoit”, „iță slabă” (DNFR, 236); v. altă explicație la Pătruț, OR, 50, Pătruț, *Nume*, 51) precedat de prep. *la*.

La Hodinț (Măr) – luncă. – După top. *Hodințu* precedat de prep. *la*.

La Horă (Zg) – locul unde se ținea hora. – După s. *horă* „dans popular românesc cu ritm domol, în care jucătorii se prind de mână, formând un cerc închis; cerc format de aceia care execută acest dans; melodie după care se execută acest dans. 2. (Pop.) Petrecere țărănească unde se dansează jocuri populare” (< bulg. *horo*, ngr. *horos*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Hotar (Bor) – fânețe. – După s. *hotar* precedat de prep. *la*.

La Hotar (Măg) – teren arabil. V. *supra*.

La Hotar (TRu) – fânețe. V. *supra*.

La Hoț (Ciut) – loc la munte. – După s. *hoț* precedat de prep. *la*.

La Ieréu (Bor) – pășune. – După s. înv. *ieréu* „preot”, „sacerdot” (DAR) (< cf. sl. (bg.) *jerei*) (DER) precedat de prep. *la*.

La Ierugă (Mal) – canal artificial către moară. – După s. *ierugă*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Izvor (Car) – izvor. – După s. *izvor* precedat de prep. *la*.

La Izvor (Iaz) – loc de agreement. – După s. *izvor*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Izvor la Baba Ieva (Zer) – izvor. – După s. *izvor* + determ. antrop. *Baba Ieva* precedat de prep. *la*.

La Izvorele (PoiMr) – fânețe. – După s. dim. *izvorel* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Jupéni (Iaz) – teren arabil. – După n. grup. *jupeni* (< oicon. *Jupa* + suf. *-eni*) precedat de prep. *la*.

La Jurcăi [la jurcăi] (Băț) – parte de sat. – După n. grup. *jurcăi* < antrop. *Jurca*, cf. ung. *Gyurca* „Georgică”, cf. și bg. *Džurka* (DNFR, 270) precedat de prep. *la*.

La Lac (PoiMr) – fânețe. – După s. *lac* „întindere mai mare de apă stătătoare, închisă între maluri, uneori cu scurgere la mare sau la un râu” (< lat. *lacus*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Luncă (Cir) – teren arabil. – După s. *luncă* „șes de-a lungul unei ape curgătoare, caracterizat prin soluri aluvionare și prin vegetație specifică; regiune inundabilă a unei văi. 2. Pădure formată din sălcii,

răchită, anini, plopi etc. pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi” (DEX) (< sl. *loⁿka, lōka*), precedat de prep. *la*.

La Luncă (Ciut) – teren arabil. V. *supra*

La Lupu (Măg) – loc de scăldat. – După antrop. *Lupu* (DNFR, 285) sau s. *lup* precedat de prep. *la*.

La Măieri (VB) – loc de scăldat pe Bistra. – După n. grup *maieri*, cf. antrop. *Maier* (DNFR, 287) < s. *maier* „proprietar, fermier” (DER), cf. și sensul de „țărani mai înstăriți, cu oi mai multe... care plăteau arenda și stabileau aruncu, contribuția fiecăruia la cheltuielile muntelui” (R. Vuia, *op. cit.*, 110), precedat de prep. *la*.

La Mlacă (Glb) – fânețe. – După s. *mlacă* „mlaștină, smârc” (< bg., scr. *mlaka*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Mlacă (Zăv) – loc băltoș cu fânețe. V. *supra*.

La Mlăci (Bor) – pădure de foioase. V. *supra*.

La Moara lu Ilie Sârbu (Ciut) – moară. – După s. *moară* „construcție prevăzută cu instalații speciale pentru măcinarea cerealelor” (< lat. *mola*) (DEX) + determ. antrop. *Ilie Sârbu* (prenume + n. fam.) (gen.).

La Moara Popii (Zg) – „fostă moară”. În trecut se spune că ar fi existat o așa-zisă „moară de aur”, adică un jgheab anume pregătit cu postav prin care trecea apa cu nisip, iar aurul rămânea pe fundul jgeabului (*Monografia Localității Zlagna*, p. 13). – După s. *moară* + determ. subst. *popă* (gen.).

La Moară (Var) – moară de făină, teren arabil. – După s. *moară* precedat de prep. *la*.

La Moară la Mircea (VB) – cazan pe Bistra. – După s. *moară* + determ. antrop. *Mircea* (cf. bg. *Mirča*) (DNFR, 308) precedat de prep. *la*.

La Moldoviń (TRu) – pădure de foioase. – Probabil după n. grup *moldovini* (< antrop. *Moldovin*) precedat de prep. *la*.

La Morminț (Zer) – cimitirul satului. – După s. *morminț* (interesantă este forma de singular refăcută după pl. *morminți*) precedat de prep. *la*.

La Movilă (OR) [la moǵílă] – deal. – După s. *movilă* „ridicătură de pământ naturală, mai mică și mai rotunjită decât dealul, care se află de obicei în regiunile de câmpie sau de podișuri joase. Mică ridicătură de pământ sau de pietre, făcută de om pentru a servi ca semn de hotar, de aducere aminte pentru un mort etc.” (< sl. *mogyla*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Murăreăța de Jos (Ciut) – teren arabil cu fânețe. – După antrop. *Murăreăț*, fem. lui *Murăreț* (cf. DNFR, 320) < *Murar(i)u* + suf. dim. *-eț* + determ. adv. *jos*.

La Mutu (Bor) – pădure de foioase și conifere. – După antrop. *Mutu* (DOR, 330; DNFR, 321) precedat de prep. *la*.

La Negri [la négri] (RusM) – a fost cândva mină de fier. – Probabil în legătură cu praful de mină care se depunea pe fețele și hainele muncitorilor având culoarea neagră, cf. și antrop. *Negri* (DNFR, 329) precedat de prep. *la*.

La Nemți (TRu) – câmpie pe Valea Zerveștiului. – După s. *neamț* (pl.) „german, șvab” (DTB, VI, 85) precedat de prep. *la*.

La Nemți (Zer) – fânețe și terenuri arabile. V. *supra*.

La Obârșoacă [la obîrșuăcă] (Zăv) – teren apos cu fânețe. – După s. *obârșoacă* „vale întunecată, înfundătură” (< *obârșie* + suf. *-oacă*) (DTB, VII, 17) precedat de prep. *la*.

La Orășeni (Iaz) – teren arabil. – După n. grup *orășeni* „caransebeșeni”, precedat de prep. *la*.

La Ou (Glb) – loc de scaldă în Pârâu Morilor. – După s. *ou* (< lat. *ovum*), prin extindere „ridicătură de teren de formă ovală” (DTB, VII, 92), precedat de prep. *la*.

La Paltini (Glb) – pădure de foioase și izvor. – După s. *paltin* (pl.) „numele a doi arbori: arbore înalt, cu frunzele crestate adânc, cu florile mici și fructele prevăzute cu aripi, având trunchiul din lemn tare, folosit la fabricarea mobilei, a unor instrumente muzicale etc. (*Acer pseudoplatanus*); arțar. Lemnul arborilor de mai sus” (< lat. *platanus*) (DEX), precedat de prep. *la*.

La Pavilion (Car) – loc în Caransebeș. – După s. *pavilion* „clădire mică, pitorească, situată într-o grădină, într-un parc sau la extremitățile unui edificiu; clădire izolată într-o pădure, pe malul unui lac etc.” (< fr. *pavillon*, germ. *Pavillon*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Pârâu Pietrii (TRu) – galerie în pârâul Slatina spre Borlovița. – După top. *Pârâu Pietrii* precedat de prep. *la*.

La Pârleaz (TRu) – cale de acces între Costăș și Ponoave. – După s. *pârleaz* „trecătoare îngustă peste un gard (mai ales la țară), făcută din una sau mai multe scânduri (ca niște trepte) care se sprijină, la extremități, pe câte un țăruș bătut în pământ” (< bg., scr. *prelaz*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Pârlitúra Mijlocínii (Glb) – pădure de rășinoase. – După s. *pârlitură* „loc ars de foc; porțiune de pădure cu copaci arși; (reg.) luminiș de pădure; (reg.) câmp ars de soare, pârlit, pălit; pălitură, păliște; (înv.) arșiță, dogoare (a soarelui); (reg.) ofilire, veștejire, uscarea a plantelor (din cauza soarelui, a vântului, a brumei), pălitură” (DAR) + determ. topon. *Mijlocina* (gen.), precedat de prep. *la*.

La Pârvu (Bor) – pădure de rășinoase. – După antrop. *Pârvu* (< s. *pârv* „(înv. și reg.; despre oi) cu lâna scurtă, groasă, crețată și puțină. 2.

(despre capre) fără păr. 3. (despre oameni) scund” (DAR)), cf. bg. *Părvo* (DNFR, 369), cf. sl. *prŭvŭ*, -a, -o „primul născut” precedat de prep. *la*.

La Pârâu [părău] (Bcv) – pășune în masivul Godeanu. – După s. *pârâu* precedat de prep. *la*.

La Pârâu Tuŭi (Glb) – pârâu, izvorăște de sub Culmea Joianului și se varsă în Purcăreața Mare. – După s. *pârâu* + determ. antrop. *Tuța*, hipocor. de la *Mituță* (DNFR, 466), precedat de prep. *la*.

La Peștereánu (Glb) – izlaz comunal. – După antrop. *Peștereanu* „originar din localitatea Peștera” precedat de prep. *la*.

La Petec (Var) – fânețe. – După antrop. *Petic* (DOR, 346) precedat de prep. *la*.

La Pietroáňe (Zer) – deal cu fânețe. – După s. augum. *pietroň* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Pilă (VB) – cazan pe Bistra. – După antrop. *Pilă* (cf. *Pilea*, *Pilescu*, *Pilici*) (DNFR, 365) sau s. *pilă* „unealtă de oțel călit, având una sau mai multe fețe prevăzute cu numeroși dinți mărunți și ascuțiți, folosită la ajustarea manuală sau mecanică a unor obiecte dure” (< sl. *pila*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Pini (Bor) – pădure de rășinoase. – După s. *pin* (pl.) „arbore din familia pinaceelor, înalt până la 40 de metri, cu frunze persistente în formă de ace lungi, cu scoarța roșcată și lemnul rezistent (*Pinus silvestris*)” (< lat. *pinus*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Plută (Car) – loc. – După s. *plută*. „specie de plop ale cărui ramuri cresc aproape de la baza trunchiului, dând coroanei o formă de piramidă lungă și îngustă; plutaș” (*Populus pyramidalis*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Pod (Zăv) – loc de scăldat pe Bistra. – După s. *pod* „construcție de lemn, de piatră, de beton, de metal etc. care leagă între ele malurile unei ape sau marginile unei depresiuni de pământ, susținând o cale de comunicație terestră (șosea sau cale ferată) și asigurând continuitatea căii peste un obstacol natural sau artificial” (< sl. *podŭ*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Popa Tămășilă în Zăvoaie (Obr) – șes arabil. – După s. *zăvoi* (pl.) + determ. antrop. *Popa Tămășilă* (cf. Densusianu, Ț.H, 79 care înregistrează n. fam. *Tămășilă*) + determ. topon. *Zăvoaie* precedat de prep. *la*.

La Popas (Car) – izvor. – După s. *popas* „oprire pentru odihnă în timpul unui drum mai lung; ședere mai îndelungată într-un loc (în timpul unei călătorii)” (< sl. *popasŭ*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Popi (Bor) – pădure de foioase și conifere. – După s. *popă* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Prislop (PoiMr) – loc mai jos între dealuri, fostă stână pe Măgura. – După s. *prislop* „pas în formă de șa, situat la înălțime” (DEX) precedat de prep. *la*.

La Puntea Murgului (Bor) – pășune. – După s. *punte* „pod îngust (format adesea dintr-o scândură sau dintr-o bârnă) așezat peste un șanț, peste o râpă sau peste o apă, care poate fi trecut numai cu piciorul” (< lat. *pons*, -*ntis*) (DEX) + determ. subst. *murg* (gen.).

La Răchii (Car) – teren arabil. – După s. *răchită* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Râpă (Zer) – râpă. – După s. *râpă* precedat de prep. *la*.

La Râpi (Var) – teren cu pomi fructiferi. – După s. *râpă* (pl.) precedat de prep. *la*.

La Râu (Mal) – denumirea locală a râului Bistra. – După s. *râu* „apă curgătoare (permanentă) formată din unirea mai multor pâraie și care se varsă într-un fluviu, în alt râu, într-un lac etc. 2. P. anal. cantitate mare de lichid care curge; torent, val” (< lat. *rivus*) (DEX), precedat de prep. *la*.

La Răcoviță (TRu) – câmpie pe malul Timișului. – După antrop. *Racoviță*, cf. top. *Racovița* (< *Racova* < sl. *rakov* „de rac” + suf. -*iță* (Iordan, *Top. rom.*, 458). Datorită faptului că accentul cade pe radical și nu pe sufix, toponimul este derivat de slavi: *Rakovica* (DTB, *litera R*, 275) precedat de prep. *la*.

La Rădula (Var) – fânețe. – După antrop. *Rădulea* (< *Radu*, *Rada* + suf. -*ulea*) (DNFR, 389) precedat de prep. *la*.

La Róvină (Dlc) – pășune. – După s. *rovină*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Rovină (Zăv) – teren mlăștinos. V. *supra*.

La Ruieneanțu (Var) – fânețe. – După antrop. *Ruieneanțu* „originar din localitatea (Turnu) Ruieni, precedat de prep. *la*.

La Sabău (Glb) – izlaz comunal. – După antrop. *Sabău* (< s. *săbău* „croitor”) (DNFR, 403) precedat de prep. *la*.

La Salcie (Car) – loc în Caransebeș. Denumirea locului își are originea într-o frumoasă poveste de dragoste pe care o aflăm din cartea prof. Groza (Groza, Rădulescu, *Legende*, 43-46). O mlădiță de salcie a fost plantată pe locul în care a fost înmormântată o frumoasă rusoaică. – După s. *salcie* precedat de prep. *la*.

La Săivani (Var) – teten arabil și fânețe. – După s. *saivan* (pl.) „adăpost de iarnă pentru oi (sau pentru vite); perdea” (< tc. *sayvan*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Săliște (Măg) – teren arabil. – După s. *seliște* „denumire dată în Evul Mediu, în țările române, locului pe care fusese sau pe care era așezat un sat; vatra satului. (Reg.) Loc de casă. (Pop.) Loc necultivat, bun pentru

cultura cerealelor, sau loc plantat cu pomi (în apropierea sau în vatra satului). (Reg.) Pășune” (< sl. *selište*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Săliște (TRu) – fostă vatră a satului, actualmente grădinile sătenilor. V. *supra*.

La Secu (Băț) [la săcu] - pădure de foioase pe Valea Țuțurăului. – După adj. *sec*, prin substantivizare (în legătură cu pârâul Țuțurău care seacă vara) precedat de prep. *la*.

La Slăveiu [la slăvéiu] (Var) – șes arabil cu fânețe. – După antrop. *Slăveiu* (DNFR, 417), cf. srb. *Slavej* (Densusianu, Ț.H., 69) precedat de prep. *la*.

La Soinărai [soinărăi] (PoiMr) – fânețe.

La Son (Bor) – pășune împădurită. – După antrop. *Son* (< *Samson*) (DNFR, 420) precedat de prep. *la*.

La Spini (Bor) – pășune. – După s. *spin* (pl.) „nume dat mai multor plante erbacee sau lemnoase care au spini, plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina spinoasă și ramificată, cu frunze dințate și spinoase și cu flori roșii, dispuse în capitule (*Carduus acanthoides*)” (< lat. *spinus* „prun sălbatic”) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Stână la Crâsta (Ciut) – stână. – După s. *stână* „așezare păstorească de vară, la munte sau în afara satului (cuprinzând locul și amenajările necesare), unde se adăpostesc oile și ciobanii și unde se prepară produsele din laptele oilor” (DEX) + determ. antrop. *Crâsta*, v. *supra*, precedat de prep. *la*.

La Stână la Deăcu (Ciut) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Deacu* (DNFR, 168) precedat de prep. *la*.

La Stână la Prislop (Măr) – pășune alpină. – După s. *stână* + determ. topon. *Prislop* precedat de prep. *la*.

La Stână la Vilă (Ciut) – stână. După s. *stână* + determ. antrop. *Vilă* (hipoc. de la *Gavrilă*) (cf. și DNFR, 485) precedat de prep. *la*.

La Strături (Bor) – pădure de rășinoase. – După s. *strat* (pl.), „fâșie de pământ, cu cărări pe margini, pe care se seamănă legume sau flori; fâșie de pământ împreună cu vegetația respectivă”, „depozit de roci sedimentare sau metamorfice cu o compoziție relativ omogenă, care se găsește, sub forma unei pânze, între alte depozite” (< lat. *stratum*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Șantier (Bor) – câmpie alpină. – După s. *șantier* „loc pe care se construiește (sau se repară) o clădire, un obiectiv industrial, un pod, un baraj, o șosea etc., împreună cu materialele și instalațiile necesare desfășurării acestei activități” (DEX) precedat de prep. *la*.

La Șporn (Ciut) – loc pe Bistra. – După s. *șporn* „dig” (Ioniță, *Glosar*, 36) precedat de prep. *la*.

La Șporn (Mal) – loc pe Bistra. V. *supra*.

La Știubéi (Car) – teren arabil. – După s. *știubei* „adăpost (natural sau făcut de oameni) pentru albine, în care acestea clădesc faguri și depun miere; stup. 2) *înv.* Vas reprezentând un trunchi scobit, în care se păstrează diferite obiecte sau se opăresc rufe. 3) *reg.* Trunchi scorbuos sau scobit, care servește ca ghizd la o fântână” (< *știob* + suf. *-ei*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Șușără (Ciut) – fânețe. – După antrop. *Șușară* sau s. *șușără* „pădure de goruni sau rariști; tufiș; colină” (DAR) precedat de prep. *la*.

La Șușúi (Var) – deal. – După antrop. *Șușui* (DNFR, 438) precedat de prep. *la*.

La Tău (Băț) – fânețe, „acolo îi mûltă rău apă”. – După s. *tău* „apă stătătoare puțin adâncă; baltă. Lac (glaciar); iez. (Înv.) Prăpastie, abis” (< magh. *tó*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Tău (Bcv) – pășune alpină în masivul Godeanu, „un loc cu multă apă”. V. *supra*.

La Tińele (PoiMr) – fostă fântână, actualmente baraj. V. *infra Tinele*.

La Topíle (Dlc) – fost cazan pentru cânepă pe Valea Dalciului. – După s. *topilă*, (pl.), v. *supra În Topile*, precedat de prep. *la*.

La Topile (Var) – confluența dintre Văruțu și Valea Satului. V. *supra*.

La Tranșée (Măr) – deal în Drăgușu. – După s. *tranșeu* „șanț adânc, uneori întărit și apărat de o rețea de sârmă ghimpată, folosit în război ca adăpost. Șanț sau săpătură de lungime mare, executate în anumite scopuri tehnice” (DEX) precedat de prep. *la*.

La Tunél (Vos) – deal cu pășune. – După s. *tunel* „galerie subterană care traversează un masiv muntos sau deluros sau trece pe sub nivelul solului, pe sub o apă etc., servind drept cale de comunicație” (< fr. *tunnel*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Țigani [la ȝigán] (Vos) – loc în sat, locul de unire al celor două Bistre. – După n. grup *ȝigani* precedat de prep. *la*.

La Țúțu (OR) – loc. – După antrop. *Țúțu* (cf. bg. *Tsutso*) (DNFR, 473) precedat de prep. *la*.

La Valea Rea [la válja ră] (Glb) – fostă exploatare minieră. – După top. *Valea Rea* precedat de prep. *la*.

La Varnițe [la vărniț] (Var) – deal calcaros. – După s. *varniță* (pl.) „ladă de scânduri deschisă în partea de sus și îngropată pe jumătate în pământ, folosită la stingerea varului sau la prepararea manuală a mortarului pe un șantier. Groapă amenajată în pământ pentru construirea cuptoarelor de var; cuptor în care se arde piatra de var” (< bg., scr. *varnica*) (DEX), „groapă adâncă special amenajată pentru arderea pietrei-de-var; cuptor de var cu funcționare intermitentă” (DLR) precedat de prep. *la*.

La Văiegări (Bor) – pădure de foioase. – După s. *văiegar* (pl.) „piuă” (< *văioagă* „piuă” (DLR), precedat de prep. *la*.

La Vălăi (Zer) – izlaz. – După s. *vălău* (pl.) „jgheab” (DAR), „troacă în care se adapă animalele” (informație din anchetă) (< magh. *vályu*) precedat de prep. *la*.

La Vălău (Var) – pășune. – După s. *vălău* precedat de prep. *la*.

La Vălemăreți (Vos) – șes arabil, la hotar cu satul Valea Mare. – După n. grup *vălămăreți* „originari din localitatea Valea Bistrei (fostă Valea Mare)” precedat de prep. *la*.

La Vălcu – lac de acumulare. – După antrop. *Vălcu* (cf. bg. *Válko*) (DNFR, 487) precedat de prep. *la*.

La Vârtej [la vîrcéj] (Zăv) – loc de scăldat pe Bistra. – După s. *vârtej* „porțiune din masa unui fluid în care acesta, datorită unui obstacol ivit în cale, are o mișcare de rotație; turbion, bulboană, vârtoare, vârticuș” (< bg. *vârtež*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Vêtele Multe (RusM) – loc drept unde se făcea mangal, actualmente fânețe. – După s. *vatră* (pl.) „porțiune de pământ, pe un câmp, care se deosebește de restul locului printr-o vegetație diferită sau prin absența vegetației” (DEX) + determ. adj. *multe* precedat de prep. *la*.

La Viș [viș] (Zer) – teren agricol. – După s. *vișe* (pl.) „teren plantat cu viță; plantație de viță. Viță ” (< lat. *vinea*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Voina (Măg) – loc de scăldat. – După antrop. *Voina* (cf. bg. *Voina*) (DNFR, 487) precedat de prep. *la*.

La Vúlpea (Măr) – luncă. – După s. *vulpe* precedat de prep. *la*.

La Zătóni (Vos) – cădere de apă pe Bistra. – După s. *zăton* „loc din cursul unui râu cu apă domoală și adâncă, unde se pot adăposti iarna vasele plutitoare. Scobitură în malul unui râu, unde se adună peștele. Zăgaz făcut spre a abate sau a opri apa din cursul ei. Spec. Îngrăditură din stuf sau din nuiele, care se așază în râu pentru prinderea peștelui; *p. ext.* locul astfel îngrădit” (< rus., ucr. *zaton*) (DEX) precedat de prep. *la*.

La Zăvoi (Zer) – zăvoi sub lacul de acumulare. – După s. *zăvoi* „pădurice pe malul unei ape; luncă” (< sl. *zavoj*) (DEX) precedat de prep. *la*.

Lăcu ăl Mic (TRu) – lac de acumulare. – După top. *Lac*, cf. *Lacu de la Zărvești* + determ. adj. *mic*.

Lacu cu Nufferi (Mal) – loc mlăștinos. – După s. *lac* + determ. subst. *nufăr* (pl.) cu prep. *cu*.

Lacu de la Zărvești (TRu) – lac de acumulare. – După s. *lac* + determ. topon. *Zărvești* cu prep. comp. *de la*.

Lacu Izvór (Bor) – pădure amestec. – După s. *lac* + determ. subst. *izvor*.

Lacu Izvor (Măg) – loc în Muntele Mic. V. *supra*.

Lárga (Var) – pârau împădurit, se varsă în Acsin. – După adj. *larg*, fem. *largă* prin substantivizare (acordul s-a făcut cu s. *vale*).

Largu Izvor (Bor) – pădure de foioase. – După s. *izvor*, interesantă este antepunerea adjectivului, probabil că ulterior s-a adăugat specificația „izvor”.

Laz (Dlc) – poiană. – După s. *laz* „teren de curând despădurit, transformat în loc arabil sau în pășune” (< scr., ucr. *laz*) (DEX).

Lázu (Var) – teren arabil. V. *supra*.

Lazu ăl Mare (TRu) – pârau, izvorăște din Poiana Lazu Mare și se varsă în Valea Turnului. – După s. *laz* + determ. adj. *mare*, precedat de articolul *ăl* „cel”.

Lazu ăl Mic (TRu) – pârau, izvorăște din Poiana Lazu Mic și se varsă în Valea Turnului. – După s. *laz* + determ. adj. *mic* precedat de articolul *ăl* „cel”.

Lázuri (Băț) – munte. – După s. *laz* (pl.). Cf. și Densusianu, Ț.H., 64.

Lăcșor (M) – pășune și pădure de brad la obârșia Văii Nermeș. – După s. *lăcșor* „lac mai mic, lăcuț”.

Liváda Hotár (Ciut) – șes arabil. – După s. *livadă* „suprafață de teren plantată cu pomi fructiferi. 2. Întindere de pământ pe care se lasă să crească iarba pentru cosit sau pentru pășunat” (< bg. *livada*, ucr. *levada*) (DEX) + determ. subst. *hotar*.

Livezi [livéd] (Ciut) – poiană. – După s. *livadă* (pl.).

Livezi (Obr) – șes arabil. V. *supra*.

Loánța Mare (Car) – pădure spre localitatea Poiana. – După top. *Loanța*, scr. *Lonac* < *lonac*, cu gen. *lonca* „oală” (Ioniță, *Nume*, 193) + determ. adj. *mare*.

Loanța Mică (Car) – pădure spre localitatea Poiana. – După top. *Loanța*, vezi *supra*, + determ. adj. *mică*.

Lócu lu Mihái Găină (M) – loc de vărsare a pâraului Pupăza Mică în Hodinț. – După s. *loc* „teren”, „grădină” + determ. antrop. *Mihai Găină* (prenume + nume de familie) (gen.).

Locu lu Mihái Pop (Zg) – teren arabil și fânețe. – După s. *loc* (v. *supra*) + determ. antrop. *Mihai Pop* (prenume + nume de familie) (gen.).

Locu Popii (Mal) – locul rezervat preotului, grădină. – După s. *loc* + determ. subst. *popă* (gen.).

Lóiştea lu Crumpél (Záv) – loc pe Bistra. – Cf. scr. *lòvişte* „teren de vânatoare, loc de pescuit”, cf. și top. *Lovišće* (Skok, II, 320), s. v. *lov*, cf. și top. rom. *Loviște* (Țara Loviștei).

Lolaia [loláia] (M) – pârau, afluent al Șipotului. – După antrop. *Lolaia* (cf. *Loloiu*) (DNFR, 282).

Lolaia (M) – pășune montană pe Valea Rea înspre Vârful Sturu. V. *supra*.

Lolaia (PoiMr) – gol alpin. V. *supra*.

Lózna (RusM) – afluent al Bistrei, cu o lungime de 16 km/63 km²; parte de sat. – Cf. top. scr. *Lozna* (Iordan, *Top. rom.*, 104) < *loza* „viță de vie”, v. și antrop. *Lozna* (GRKOVIC, 272, V. DTB, V, 165).

Loznișoára (RusM) – pârau, izvorăște din Munții Poiana Ruscă și se varsă în Bistra Rusca, având o lungime de 8 km /22 km². – După top. *Lozna* + suf. dim. *-ișoara*.

Loznișoara Mare (RusM) – pârau, vine de la Luncă și se varsă în Loznișoara. – După top. *Loznișoara* + determ. adj. *mare*.

Loznișoara Mică (RusM) – pârau, vine de la Padeș și se varsă în Loznișoara. – După top. *Loznișoara* + determ. adj. *mare*.

Lunca (TRu) – teren arabil. – După s. *luncă* „șes de-a lungul unei ape curgătoare caracterizat prin soluri aluvionare și prin vegetație specifică; regiune inundabilă a unei văi. 2. Pădure formată din sălcii, răchită, anini, plop etc. pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi” (DEX).

Lunca (Bor) – fânețe. – După s. *luncă*.

Lunca (Car) – câmpie. – După s. *luncă*.

Lunca (Iaz) – teren inundabil. V. *supra*.

Lunca (VB) – șes arabil pe lângă un braț al Bistrei dispărut. V. *supra*.

Lunca (Zăv) – șes arabil. V. *supra*.

Lunca Asan (Car) – stradă. – După s. *luncă* + determ. antrop. *Asan* (DNFR, 38).

Lunca Bistrei (Vos) – șes arabil. – După s. *luncă* + determ. topon. *Bistra* (gen.).

Lunca cu Alúni (Bor) – pădure de foioase. – După s. *luncă* + determ. subst. *alun* (pl.) cu prep. *cu*.

Lunca Dálciului (Zer) – teren agricol. – După s. *luncă* + determ. topon. *Dalci* (gen.).

Lunca Grófului (Car) – stradă. – După s. *luncă* + determ. topon. v. *supra Dealu Grof*.

Lunca Hasán Ága (Car) – luncă. – După s. *luncă* + determ. antrop. *Hasan* (DNFR, 238) + s. *aga* „ofițer (comandant) din armata otomană; titlu dat comandantului pedestrilor însărcinați cu paza orașului de reședință, iar ulterior șefului agiei; persoană care avea titlul de agă” (< tc. *aga*) (DEX).

Lunca lu Ienéi (VMg) – luncă. – După s. *luncă* + determ. antrop. *Ienei* (gen.).

Lunca lu Moiescu [~lu moišăscu] (Cir) – fânețe. – După s. *luncă* + determ. antrop. *Moiescu* (< *Moise*) (DNFR, 314) (gen.).

Lunca lu Potúrá (Bor) – șes arabil. – După s. *luncă* + determ. antrop. *Potură* (< s. înv. pop. *poturi*, cu forma de sg. „pantaloni largi în partea de sus și strânși pe pulpe (cu obiele), împodobiiți pe margini cu găitane, purtați astăzi de țăranii din unele regiuni, iar odinioară de arnăuți și de haiduci. Pantaloni țăărănești confecționați din piele tăbăcită de oaie sau de miel” (< tc. *potur*) (DEX) sau de la o bază *Pot-* (cf. *Potea* (DOR, 352) + suf. *-ură*, ca *Ștefură* < *Ștef* (Pătruț, SOR, 73-75) (gen.)).

Lunca Mare [lúnca mărie] (M) – loc arabil în lunca Bistrei. – După top. **Luncă* + determ. adj. *mare*.

Lunca Mare (Zg) – terenuri arabile. V. *supra*.

Lunca Mărgănească (Vos) – teren arabil și fânețe. – După s. *luncă* + determ. adj. *mărgănească* (< *mărgan* (< top. *Marga*)).

Lunca Mórii (Cir) – șes arabil. – După s. *luncă* + determ. subst. *moară* (gen.).

Lunca Plăiului (M) – pășune montană pe Valea Nermeș, de acolo pornește plaiul spre munte. – După s. *luncă* + determ. subst. *plai* (gen.).

Lunca Sebeșelului (Bor) – izlaz. – După s. *luncă* + determ. topon. *Sebeș* (gen.).

Lunca Todii [~tóđi] (Vos) – șes cu pășune. – După s. *luncă* + determ. antrop. *Tode(a)*, hipocoristic de la *Toader*, *Teodor*, *Todor*, cf. bg. *Tode* (DNFR, 455) (gen.).

Lunca Vălămărească (VB) – teren arabil. – După s. *luncă* + determ. adj. *vălămărească* (< top. *Valea Mare*, actualmente *Valea Bistrei*).

Lunca Voislóvei (Vos) – teren arabil. – După s. *luncă* + determ. topon. *Voislova* (gen.).

Lunca Zervéștiului (Zer) – teren agricol. – După s. *luncă* + determ. topon. *Zărvești* (gen.).

Lunca Zăvoiiului (Zăv) – luncă de-a lungul râului Bistra. – După s. *luncă* + determ. topon. *Zăvoi* (gen.).

Luncile (Cir) – șes arabil. – După s. *luncă* (pl. art.).

Lupoáňa (Bor) – fânețe. – După s. *lupoáňa* „lupoaică” sau după un antrop. *Lupoáňa* < *Lupu* + suf. *-oaňa*.

Lupu (Bcv) – pârau împădurit, afluent al Bistrei. – După antrop. *Lupu* sau s. *lup*, v. *supra* *La Lupu*.

Lupu (RusM) – pârau împădurit, izvorăște din Șestu lu Eisler. V. *supra*.

Lușca (Bcv) – deal cu fânețe. – După antrop. *Lușcă* (DNFR, 285).

M

Magoni [maguón] (Băț) – parte de sat. – După n. grup *magoń* (< antrop. *Maga*, *Magu*) (DOR, 98, DTB, VI,5).

Malingea [malínza] (Bcv) – pârau ce izvorăște de sub Piata Gîf și se varsă în Bistra. – După antrop. pop. *Malingea* (DTB, VI, 11).

Mălița (Bor) – fânețe. – După antrop. *Malița* (DNFR, 289; DOR, 443; DTB, VI, 12).

Manciu [mánśu] (Bor) – pășune împădurită. – După antrop. *Manciu* (DNFR, 289).

Marinești [marinésć] (Băț) – parte de sat. – După n. grup. *marinești* (< antrop. *Marin*, *Marinescu*) (DTB, VI, 17).

Mărmure (Bcv) – loc cu piatră și marmură. – După s. reg. *marmure*, s. v. *marmură* „rocă calcaroasă cristalină, de diverse culori, care se poate ciopli și lustrui, întrebuințată la lucrări de sculptură și arhitectură” (DEX).

Masa Neamțului (Dlc) – platou de deal. – După s. *masă* cu sens metaforic „teren drept, întins” + determ. antrop. *Neamțu* (gen.).

Masa Neamțului (Var) – pădure de foioase și rășinoase. V. *supra*.

Măuru (Măr) – hotar între grădini. – După s. reg. Ban. *maur* „dig, zid de piatră fără mortar” (< germ. *Mauer* „zid, perete”) (DTB, VI, 20).

Mauru (PoiMr) – pârau, izvorăște din Muntele Mic și se varsă în Bistra. V. *supra*.

Măceșu [măšéșu] (Glb) – pârau, colectează apele pâraielor Valea din Izlaz și Valea din Țarină și se varsă în Bistra. – După s. *măceș* „gen de arbuști cu spini, cu flori roșii, trandafirii, galbene sau albe și cu fructe roșii; trandafir sălbatic, cacadâr, rujă” (DEX).

Măciște [măšísće] (M) – pârau, afluent al Șipotului. – După n. grup. *măciște* (< *mac* „numele mai multor plante din familia papaveraceelor, cu flori de obicei roșii și cu semințe mărunte, uleioase, închise într-o capsulă (*Papaver*); din fructele uneia dintre specii se extrage opiu, iar semințele ei se folosesc în alimentație, sămânța macului, folosită în alimentație” (< bulg. *mak*, sb. *mak*) (DEX) + suf. col. *-iște*).

Mădincea [mădínša] (OR) – șes arabil. – După antrop. *Mădincea* (cf. antrop. rom. *Mădoia*, *Mădoi*) (DOR, 314).

Măgulicea [măgulíša] (M) – mamelon acoperit cu salcâmi și brazi. – După top. *Măgura* + suf. dim. *-ice*.

Măgulicea (Măg) – deal rotund. – După s. reg. *măgulice* „măgurice, măgură mai mică” (DLR, cf. și DTB, VI, 23).

Măgulicea Mare (Bcv) – deal cu fânețe. – După top. **Măgulice* + determ. adj. *mare*.

Măgulicea Mică (Bcv) – deal cu fânețe. – După top. **Măgulice* + determ. adj. *mică*.

Măgúra [măgúrá] (M) – gol de munte cu afinari. – După s. *măgură* „munte mai mic sau deal înalt cu culmea ușor ondulată și de obicei împădurit; movilă” (DLR, cf. și Brâncuș, *Vocabularul autohton*, 95-96).

Măgúra (Mal) – munte. V. *supra*.

Măgúra (Măg) – munte. V. *supra*.

Măgúra (Măr) – munte. V. *supra*.

Măgúra (PoiMr) – gol alpin. V. *supra*.

Măgúra (Prev) – munte. V. *supra*.

Măgúra (RusM) – munte cu pădure. V. *supra*.

Măgúra (VB) – munte. V. *supra*.

Măgúra (Vos) – munte. V. *supra*.

Măgúra (Zăv) – munte. V. *supra*.

Măgúra Frunții [~frunți] (Crn) – deal cu fânețe. – După s. *măgură* + determ. subst. *frunte* cu sens entopic, desemnând „partea din față a unui deal, munte” (gen.).

Măgúra Mărgănelui (Zăv) – deal cu fânețe. – După s. *măgură* + determ. antrop. *Mărgan* (< oiconimul *Marga* + suf. -an).

Măgúra Ruspércului (Măg) – deal. – După s. *măgură* + determ. topon. *Rusperc* „Rusca Montană” (< germ. dial. *Rusperc* = *Rusberg* (prin etimologie populară „muntele rusului” în loc de „muntele Ruscăi”, cf. și forma *Ruskberg* (DTB, litera R, 325) (gen.).

Măgúra Ruspércului (RusM) – munte. – După s. *măgură* + determ. topon. *Rusperc* (gen.).

Măhăla (Car) – șes arabil. – După s. *măhală* „stradă sau cartier mărginaș, periferie” (DTB, VI, 26, v. și Goicu, *Note*, 51-52; la Ghidiu, Bălan, *Monografia Caransebeșului*, 264 toponimul apare cu var. *Măhăli*). Aici s-a descoperit o *villa rustica* romană, precum și câteva fragmente ceramice hallstattiene (cultura Basarabi). Tot aici s-a descoperit și un silex (cf. Luca, *Descoperiri*, 56).

Mălăiescu [mălăjescu] (VB) – loc de scăldat pe Bistra. – După antrop. *Mălăiescu* (< *Mălai(u)* + suf. -escu) (DNFR, 297).

Mălin (Bor) – crac de deal cu pădure. – După antrop. *Mălin* (DNFR, 297) sau s. *mălin* „arbust, sau arbore mic din familia rozaceelor” (DEX).

Mălingioru [mălinzóru] (Bcv) – pârau. – După top. *Malingea* + suf. -ior.

Măloása (Bor) – pârau și pășune alpină pe valea râului Râu Mare. – După adj. *imălos* „noroios” (cu afereza lui *i* inițial neaccentuat) prin substantivizare. S-a zis inițial *Apa (i)măloasă* și apoi s-a folosit doar determinantul, cf. și *mălos* „nămolos, mocirlos” (DLR). Este posibil ca transferul de nume să se fi produs de la numele dealului spre cel al apei, adj. *mălos* provenind de la s. *mal*, cu sensul originar „munte, deal”, v. Iordan, *Top. rom.*, 32; Ioniță, *Nume*, 233; DTB, VI, 27).

Măloasa (TRu) – fânețe, pârau, izvorăște din Obârșia Măloasei și se varsă în Sebeș. V. *supra*.

Măloșița (TRu) – grădinile sătenilor, pârau, se varsă în Valea Turnului. V. *supra*.

Măloșița (Bor) – pârau. V. *supra*.

Mărăiacu [mărăiăcu] (Bor) – pârau, se varsă în Sebeșel. – După antrop. *Mărăiacu* (cf. *Mărăiu*) (DOR, 316; DTB, VI, 29).

Mărăneasa [mărănăsa] (Obr) – teren în pantă cu pădure. – După antrop. pop. *Mărăneasa* (< antrop. pop. *Măranu*, *Măran*) (DOR, 316, s. v. *Mare*, DTB, VI, 29).

Mărășăști [mărășășc] (Măr) – afluent al Pârâului Șucu. – După n. grup. *mărășești* (< antrop. *Mareș* sau *Mărășescu*) (DTB, VI, 29).

Mărășești (PoiMr) – vale cu fânețe. V. *supra*.

Mărcuș (TRu) – deal. – După antrop. *Mărcuș* (DOR, 101; DNFR, 299).

Mărgani [mărgán] (Cir) – șes arabil și fânețe. – După n. grup. *mărgani* „locuitori ai comunei Marga”.

Mărgăniu (Bor) – fânețe și izvor ce izvorăște de sub Orlea și se varsă în Borlovița. – După n. grup *mărgani* (art.) cu formă de sg.

Mărguța (M) – pârau, afluent al Bistrei cu doi afluenți: Mărguța Mare și Mărguța Mică. – După top. *Marga* + suf. dim. *-uța*.

Mărguța Mare [mărgúța mărie] (M) – pârau, afluent al Mărguței și izlaz comunal. – După top. *Mărguța* + determ. adj. *mare*.

Mărguța Mică (M) – afluent al Mărguței. – După top. *Mărguța* + determ. adj. *mică*.

Mărioasa [măriqása] (TRu) – ogaș cu un izvor. – După antrop. pop. *Mărioasa* (DTB, VI, 30).

Măstăcăni (M) – șes arabil. – După s. *mestacăn* (pl.) variantă a lui *mesteacăn*.

Măstăcăni (Var) – pășune. V. *supra*.

Mătania [mătáníja] (PoiMr) – munte. – După s. *mătanie* (înv) „mănăstire în care a fost călugărită o persoană” (DLR).

Mătania Báicului (Bor) – câmpie alpină. – După s. *mătanie* + determ. topon. *Baicu* (gen.).

Mătânii (Zg) – loc în Muntele Nevoia. – După s. *mătanie* (pl.).

Mătăcioane [mătăsóáne] (Băț) – teren arabil „acolo o avút sălășŭ a lu Mătăsóáne”. – După antrop. *Mătăciune* (cf. DNFR, 300) + suf. *-oane* (< s. *mătăcine* „numele a două plante erbacee aromatice: a) plantă meliferă, originară din Siberia, cu frunze lanceolate și cu flori albastre sau albe, cultivată ca plantă ornamentală și pentru florile ei bogate în nectar (*Dracocephalum moldavica*)” (< bg. *maticina*, scr. *matočina*) (DEX).

Mătrăgúna (OR) – pârau. – După s. *mătrăgună* „plantă erbacee otrăvitoare din familia solanaceelor, cu flori brune-violete care conțin atropină și cu fructe negre, lucitoare, întrebuințată în medicină pentru proprietățile ei antiseptice și cardiace; beladonă, doamna-codrului, doamnă-mare (*Atropa belladonna*)” (cf. alb. *matërgonë*) (DEX), prin metaforizare, apa fiind neagră și murdară (cf. DTB, VI, 32).

Mătrăgună (Mal) – deal cu fânețe. V. *supra*.

Mândrețele [mîndrițăli] (Măr) – teren în pantă cu pășune și pădure. – După s. *mândrețe* „frumusețe” (cu referire la locuri), (pl. art.) (DTB, VI, 48).

Mândrișu (Glb) – teren arabil. – Cf. adj. *mândru* + suf. *-iș* (cf. DTB, VI, 49).

Mânea [mîna] (Băt) – teren arabil „unde au grădinile ai lui Obrejeni”. – După antrop. *Mânea* (DNFR, 311, cf. și Densusianu, Ț.H., 64).

Mânzișor [mîndîsór] (M) – pășune și pădure de fag pe Valea Mânzului. – După top. *Mânzu* + suf. dim. *-ișor*.

Mânzu (M) – pășune, pădure de fag și pârau, izvorăște de sub golul de munte Măgura și se varsă în pâraul Nermeș. – După s. *mânz* sau antrop. *Mânzu* (DNFR, 312).

Mâțâi [mîțâi] (Obr) – șes arabil și fânețe. – După antrop. pop. *Mâțâi*, v. și *Mâțâu* (DTB, VI, 51).

Mehinciori [mehinśóri] (Obr) – șes arabil. – Din n. grup. *mehinciori*, provenind dintr-un antrop. *Mehincioru* (DTB, VI, 36)

Merezánca (RusM) – pârau. – După un antrop. *Merezanca*, cf. np. *Merezeanu* < s. *meresz*, var. a lui *meriză* (Trans., Ban., Maram.) „loc, de obicei la umbră, unde se odihnesc vitele, vara, la câmp, în timpul amiezei sau noaptea”; (regional) staniște, bătătură, bouriște, zăcătură, merizătoare, meriziș, meriziște, merizuș”, un derivat regresiv de la *meriza*, *mereza* (despre vite) „a se odihni (la umbră) în timpul verii” (< lat. *meridiare*) (DLR).

Meria (Vos) – pășune în pantă și pârau, vine din satul Meria și se varsă în Bistra. – După adj. fem. *mieriu*, *mierie*, substantivizat, însemnând (regional) „de culoare albastră, care variază între albastru deschis și albastru închis până la violet” (< *mieru* „mieriu” (< lat. *mērus*) + suf. *-iu*, fem. *-ie*. Cf. și oiconimul *Meria*, sat, com. Lunca Cernii de Jos, jud. Hunedoara (cf. Densusianu, Ț.H., *nota* 2, p.71). Forma toponimului înregistrată de noi – ca și cea din Hunedoara – se explică prin pierderea *iotului* din diftongul *ie*, *mērus* trebuind să dea în rom. *mieru*, cum, de altfel, a și dat. Fenomenul „depalatalizării” labialelor este specific graiurilor bănățene, hațegane, dar și unora din nordul Olteniei (vezi Frățilă, *Studii*, 96).

Merişóru (Glb) – deal şi pârau, izvorăşte de sub Merişoru şi se varsă în Bistra. – După s. *merişor* „mic arbust din regiunile muntoase, cu frunze persistente, cu flori albe sau roz şi cu fructe comestibile în formă de boabe roşii.” (DEX).

Mesteacănu [măstăcănu] (Iaz) – izlaz. – După s. *mesteacăn*.

Michi (PoiMr) – pârau, izvorăşte din Bloju şi se varsă în Bistra. – După antrop. *Michi* (< hipoc. de la *Mihai*), cf. şi antrop. scr. *Mikić* (DTB, VI, 41).

Miclăuşu (RusM) – pârau, izvorăşte din Munţii Poiana Ruscă şi se varsă în Apa Ruschiţei. – După antrop. *Miclăuşu* (DTB, VI, 41).

Micota (Băţ) – pârau, cu o lungime de 8 km/18 km². – După antrop. *Micota* (DTB, VI, 41, cf. şi Densusianu, T.H., 64).

Mienţ [mijénţ] (Glb) – şes arabil. – După n. grup. *mienţi* (< *mihăienţi* (< *Mihai*) sau *miheienţi* (< *Mihei*), cum sugerează atestările documentare. Prin căderea lui *h* (intervocalic) şi, prin contragere, s-a ajuns la forma actuală (cf. DTB, VI, 42).

Mienţ (Obr) – teren arabil în lunca Bistrei. V. *supra*.

Mihocu [mihócu] (Bcv) – poiană cu fâneţe, „acolo au grădina a lu Mihóc”. – După antrop. *Mihoc* (DTB, VI, 43).

Mijlocina [mizloşina] (Glb) – plantaţie de brazi şi pârau, izvorăşte din Culmea Mijlocinii şi se varsă în Vârciorova. – După adj. *mijlocin*, -ă, cunoscut în Banat şi Transilvania de sud, „mijlociu, de mijloc”, prin substantivizare (cf. DTB, VI, 43).

Mijlócu Plăiului (Bor) – pădure de foioase şi răşinoase. – După s. *mijloc* + determ. subst. *plai* (gen.).

Mina de la Bou (RusM) – mină. – După s. *mină* „loc subteran cu zăcămintele de substanţe minerale utile; complex de lucrări, de instalaţii în subteran şi la suprafaţă, destinate exploatarei, cu ajutorul puţurilor şi galeriilor, a unui zăcământ de substanţe minerale utile; subteran, baie” (< fr. *mine*, germ. *Mine*) (DEX) + determ. topon. *Bou* cu prep. comp. *de la*.

Mina de la Părau Morii (RusM) – mină. – După s. *mină* + determ. topon. *Părau Morii* (cu prep.).

Mina de la Sfântu Ilie (RusM) – loc unde se scotea piatra pe Loznişoara. – După s. *mină* + determ. antrop. *Sfântu Ilie*.

Mina lu Butúza (Ruş) – mină. – După s. *mină* + detrm. antrop. *Butuza* (DNFR, 92) (gen.).

Mina lu Şuica (Dlc) – fostă mină. – După antrop. *Şuica* (< s. *şuică* „obleţ”) (DNFR, 438) (gen.).

Miuţoaña [miuţoána] (Bor) – pădure de foioase şi conifere şi pârau, se varsă în Cuntu. – După antrop. *Miuţ* (< *Mihuţ*, prin căderea lui *h* intervocalic) + suf. fem. + -oañe.

Mlăca (Glb) – teren în pantă, mlăștinos. – După s. reg. Ban. *mlacă* „loc apătos, mocirlos, mlaștină, smârc” (DLR) (< scr. *mlaka*) (DEX).

Mlăștina din Dos (Var) – fânețe. – După s. *mlăștină* „depresiune naturală de teren fără scurgere, în care se adună și stagnează apa provenită din precipitații, din inundații sau din pânza freatică; mlacă” (< sl. **mlăștina*) (DEX) + determ. topon. *Dos* cu prep. *din*.

Mlăci (Măg) – izlaz comunal. – După s. *mlacă* (pl.).

Mlăci (VB) – izlaz comunal. – După s. *mlacă* (pl.).

Mlăci (Zăv) – izlaz comunal. – După s. *mlacă* (pl.).

Mlăcile (OR) – locuri care țin apă. – După s. *mlacă* (pl. art.).

Mlăcile lu Cioc [mlășile lu ćoc] (Bor) – fânețe. – După s. *mlacă* + determ. antrop. *Cioc* (cf. bg. *Ćoko*) (DNFR, 123) (gen.).

Moăra lu Bib (Glb) – moară. – După s. *moară* + determ. antrop. *Bib(u)*, v. *supra Biburi* (gen.).

Moara lu Criștov (Glb) – moară. – După s. *moară* + determ. antrop. *Criștof* (< *Cristofor*) (DOR, 37) cu trecerea lui *f* la *v* (gen.).

Moara lu Hup (Glb) – moară. – Probabil după un antrop *Hup* (gen.).

Moara lu Liciu (Iaz) [~líśu] – moară. – După s. *moară* + determ. antrop. *Liciu* (cf. bg. *Lićo*) (DNFR, 279) (gen.).

Moara lu Mútu (Vos) – după s. *moară* + determ. antrop. *Mutu*, v. *supra La Mutu*.

Moara lu Oprițón – moară. – După s. *moară* + determ. antrop. *Oprițón* (< *Oprița* + suf. *-oń*) (gen.).

Moara Mare (Iaz) – teren arabil. – După s. *moară* + determ. adj. *mare*.

Moara Mică (Iaz) – teren arabil. – După s. *moară* + determ. adj. *mică*.

Moara Mică (Vos) – fostă moară, actualmente teren de fotbal. V. *supra*.

Modúșu (Bcv) – pârau, se varsă în Bistra. – După antrop. *Modușu* (DTB, VI, 57).

Modușu ăl Mare (Bcv) – pârau, izvorăște de sub Vălău și se varsă în Modușu. – După top. *Modușu* + determ. adj. *mare*.

Modușu ăl Mic (Bcv) – pârau, izvorăște de sub Șeșu și se varsă în Modușu. – După top. *Modușu* + determ. adj. *mic*.

Móga (Măr) – deal cu fânețe. – După n. pers. *Moga*, cf. și srb. *Moga* (Pașca, ȚO, 282). Toponimul este un derivat regresiv de la *Mogoș*, cf. și srb. *Mogoș* (DNFR < *mogoș* „înalț” > rom. *mogoș* „idem”), *Moga* – fost hipocoristic care apare din vechime ca nume unic (Pătruț, *Nume*, p. 94). Cf. și n. fam. bg. *Moga* la Ilčev, *Rečnik*, 341) (Frățilă, STD, 86).

Moghila [moǵíla] (M) – loc de fânaț pe versantul sudic al pârauului Stârna. – După s. *movilă* „ridicătură de pământ naturală, mai mică și mai rotunjită decât dealul, care se află de obicei în regiunile de câmpie sau de podișuri joase”, „mică ridicătură de pământ sau de pietre, făcută de om pentru a servi ca semn de hotar, de aducere aminte pentru un mort etc.”, „grămadă de obiecte (de același fel); morman, maldăr” (< sl. *mogyla*) (DEX).

Moieșu [móieșu] (VB) – pârau. – După, probabil, un apelativ *moieș*, înrudit cu *moște* „moină, loc apăsător” (cf. DTB, VI, 58).

Moieșu (Zăv) – pârau. V. *supra*.

Moldovișu (Bor) – pădure de foioase. – După un antrop. *Moldovișu*, v. *supra* *La Moldoviș*.

Morgána (PoiMr) – gol alpin. – După adj. *murgán* (reg.) (animal) „cu părul murg” cu trererea lui *u* la *o*, v. și „*fata morgana* = fenomen optic din regiunile tropicale, care face ca obiectele aflate la orizont sau dincolo de el să apară multiplicat sau răsturnat, ca într-o apă; apă a morților” (DEX).

Mormiți (Măr) – deal, fost cimitir. – După s. *mormiți* „cimitir”.

Mormițu Căilor (RusM) – deal. – După s. *mormiți* + determ. subst. *cal* (gen. pl.).

Mórtu Țăpului (RusM) – munte. – După s. *mort* + determ. subst. *țap* (gen.).

Movilele [moǵíle] (Băț) – dealuri cu fânețe. – După s. *movilă* (pl. art.).

Muchia [múkĭa] (Zăv) – coamă de deal. – După s. *muchie* „partea cea mai înaltă, ascuțită și prelungită a unui munte, a unui deal, a unei stânci; creastă, coamă, culme; *p. ext.* coastă a unui munte sau a unui deal; pantă, povârniș” (< probabil lat. **mutila* (= *mutulus*)) (DEX).

Muchia Berzii [múkĭa bérzĭ] (Bcv) – parte de deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *barză* (gen.).

Muchia Brăduiului (M) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. subst. dim. *brădui* (< *brad* + suf. *-ui*) (gen.).

Muchia Cerbului [~šérbului] (M) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. topon. *Cerbu* (gen.).

Muchia Chiceanului [múkĭa kišanului] (Bcv) – muchie de deal în satul Prevecior. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Chiceanului* (cf. *Chicea*, bg. *Kičea*) (DNFR, 114), cf. și numele localității *Checea* „localitate în jud. Timiș” (vezi Crețan, Frățilă, *Dicționar*, 142-144).

Muchia Chisului (Bcv) – coamă de deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Chisu*, v. *supra* *Cleanțu Chisului*.

Muchia Cioclodânului (M) – muchie de deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Cioclodanu* (gen.).

Muchia Cocâlțăului [múkĭa cocîlțăului] (M) – muchie de deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Cocâlțau* (gen.).

Muchia Codrișóruului (M) – deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *codrișor* (gen.).

Muchia Cornișóruului (Bcv) – parte de deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Cornișor* (gen.).

Muchia Córnuului (Bcv) – deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Cornu* (gen.).

Muchia cu Aluni (M) [múkĭa cu alún] – pășune montană, stână. – După s. *muchie* + determ. subst. *alun* (pl.) cu prep. *cu*.

Muchia cu Brăduiu [múkĭa cu brădúiu] (Bcv) – deal cu fânețe. – După s. *muchie* + determ. subst. dim. *brădui* cu prep. *cu*.

Muchia cu Ciungi [~súnz] (Băț) – pădure de foioase și conifere „aici a existat o altă pădure care a luat foc, rămânând doar ciungii”. – După s. *muchie* + determ. subst. *ciung* (pl.) „ciot”, „butuc”, „trunchi de copac” (DTB, II, p. 71, cf. și Crețan, Frățilă, *Dicționar*, 258) cu prep. *cu*.

Muchia cu Fonfiu (Băț) – deal cu fânețe. – După s. *muchie* + determ. subst. *fonfiu*, var. a lui *foionfiu* cu prep. *cu*.

Muchia cu Hotáru (Băț) – deal cu fânețe la hotarul Bucova. – După s. *muchie* + determ. subst. *hotar* cu prep. *cu*.

Muchia cu Hotaru (Bcv) – deal cu fânețe la hotarul Băuțar. V. *supra*.

Muchia cu Măgrini (M) – deal cu fânețe. – După s. *muchie* + determ. subst. *măgrin* „salcâm” (pl.) cu prep. *cu*.

Muchia cu Ștándurile (Băț) – deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *ștand* „schelă la o casă; (în forma: *ștant*) bară care desparte caii sau vitele în grajd” (DAR) cu prep. *cu*.

Muchia de la Bórdú (Bcv) – deal cu fânețe. – După s. *muchie* + determ. topon. *Bordu* cu prep. comp. *de la*.

Muchia Frásinii (Băț) – deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Frasina* (gen.).

Muchia Frásinéilor (M) – coamă de deal, pădure de foioase între pâraul Șipot și Măciște. – După s. *muchie* + determ. subst. dim. *frăsinel* (pl. gen.).

Muchia Georgeoani [~ÈorÈoăni] (Bcv) – muchie de deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Ghiorghioahe* (gen.) (< antrop. *Gheorghe* + suf. + *-oahe*).

Muchia Iliónilor (Bcv) – coamă de deal. – După s. *muchie* + determ. n. grup *ilioani* (cf. *Ilio(u)* (DNFR, 256) < *Ilie* + suf. *-oani*) (gen.).

Muchia Iovănéscului (Bcv) – parte de deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Iovănescu* (< *Iovan* (DNFR, 260) + suf. *-esc*) (gen.).

Muchia Izlázului (Băţ) – deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *izlaz* (gen.).

Muchia lu Bârbu (Bcv) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Barbu*, cf. *Cotu lu Barbu* (gen.).

Muchia lu Boámfă (M) – deal cu fâneţe pe valea pârauului Hodinţ. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Boamfă* (poreclă cunoscută în localitate) (gen.).

Muchia lu Boián (M) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Boian* (cf. n.p. *Boian* (DOR, p. 207, s.v. *Boi*). Iordan (DNFR, 69) îl explică din bg. *Bojan* (şi sl. *Bojan*), admiţând că uneori ar putea fi un derivat de la top. *Boia*. Frăţilă, STD, 72 dă mai multe oiconime *Boiu*, dintre care unul pe Târnava Mare, lângă Sighişoara (sat al comunei suburbane Albeşti, municipiul Sighişoara), de la care, cu suf. *-ean*, se putea forma numele *Boian* (gen.).

Muchia lu Búfi (Băţ) – deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *buf* „arbus mic” (DSB, IV, 174), întrebuinţat de obicei la pl., v. *supra Calea de la Bufi*.

Muchia lu Coadă (Bcv) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Coadă* (DNFR, 136) (gen.).

Muchia lu Dobréi (Bcv) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Dobrei* (DNFR, 175) (gen.).

Muchia lu Pătruţ (Bcv) – parte de sat. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Pătruţ* (gen.).

Muchia lu Pótă (Crn) – parte de sat în Cornişor. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Potă* (cf. *Potea*) (DOR, 352) (gen.).

Muchia lu Treánţă (M) – fâneţe. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Treanţă*, poreclă cunoscută în localitate (gen.).

Muchia lu Tutúr (Băţ) – culme abruptă în masivul Poiana Ruscă. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Tutur* (< s. *Tut-* (cf. *Tuta*, *Tutu*, *Tutuc*, *Tutus*) + suf. *-ur-*) (Pătruţ, SOR, p. 74-75) (cf. şi DOR, 394) (gen.).

Muchia lu Vasile [~vasíle] (Băţ) – deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Vasile* (gen.).

Muchia Lungă (Băţ) – deal. – După s. *muchie* + determ. adj. *lungă*.

Muchia Mică (M) – deal cu fâneţe. – După s. *muchie* + determ. adj. *mică*.

Muchia Munteánului (Bcv) – coamă de deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Muntean* (gen.).

Muchia Pârlită (Crn) – deal lung. – După s. *muchie* + determ. adj. *pârlită* „arsă”.

Muchia Poieniţii (Bcv) – deal. – După s. *muchie* + determ. topon., cf. *Muntele Poieniţa* (gen.).

Muchia Priporului [~priporului] (Bcv) – parte de deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Pripor* (gen.).

Muchia Pușcășului (Bcv) – muchie de deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Pușcaș* (DNFR, 383) (gen.).

Muchia Sătului (VMg) – deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *sat* (gen.).

Muchia Sârbului (Băț) – culme submontană cu fânețe. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Sârbu* (gen.).

Muchia Stârminilor (Bcv) – parte de deal cu pantă stâncoasă. – După s. *muchie* + determ. subst. (gen.) *stârmină* „coborâș prăpăstios, regiune cu pante prăpăstioase”, „coastă prăpăstioasă”, „coastă prăpăstioasă, împădurită” (Porucic, *Lexiconul*, 23, 31, 67).

Muchia Șesului (Crn) – deal cu fânețe. – După s. *muchie* + determ. topon. *Șes* (gen.).

Muchia Șteonfului [~șćeómfului] (Bcv) – muchie de deal. – După s. *muchie* + determ. subst. *știomf* „ciot de copac” (gen.).

Muchia Târniței (Bcv) – parte de deal. – După s. *muchie* + determ. topon. *Târnița* (gen.).

Muchia Tómi (Bcv) – muchie de deal. – După s. *muchie* + determ. antrop. *Toma* (DNFR, 456) (gen.).

Muchia Țiganilor [~țigánilor] (Băț) – deal. – După s. *muchie* + determ. n. grup *țigani* (gen.).

Muchia Văraticului (Băț) – deal. – După s. *muchie* + determ. topon., cf. *Văratecu Mic*, *Văratecu Mare* (gen.).

Mucica (RusM) – deal, parte de sat. – După antrop. *Mucica* (cf. *Mucea* + suf. *-ica*, cf. bg. *Mučko*) (DNFR, 319) (gen.).

Muga Mare (Glb) – deal cu pădure. – După top. *Muga* + determ. adj. *mare* (cf. DTB, VI, 70).

Muga Mare (Var) – deal cu pădure. – După top. *Muga* (cf. Ioniță, *Nume*, 30, 202) + determ. adj. *mare*.

Muga Mică (Var) – deal. – După top. *Muga* + determ. adj. *mică*.

Muieșu [múieșu] (Var) – deal cu pădure. – După antrop. pop. *Muieșu* (cf. *Muia*) (DNFR, 319).

Mumuieșu [mumuieșu] (Bor) – câmpie alpină. – După s. reg. *mumuie* „sperietoare” (DA, s. v. *momâie*) + suf. *-eș*.

Muntele Blóju [múncele~] (Mal) – munte. – După s. *munte* „ridicătură a scoarței pământului mai mare decât dealul, de obicei stâncoasă și depășind înălțimea de 800 de metri” (DEX) + determ. antrop. *Bloju*, v. *supra Bloju*.

Muntele lu Dălceni [~dălsén] (Dlc) – munte. – După n. grup *dălceni* „cei din localitatea Dalci”.

Muntele Mic (Bor) – munte. – După s. *munte* + determ. adj. *mic*.

Muntele Mic (Car) – stradă. V. *supra*.

Muntele Mic (M) – munte. V. *supra*.

Muntele Mic (Mal) – munte. V. *supra*.

Muntele Mic (Măg) – munte. V. *supra*.

Muntele Mic (Măr) – munte. V. *supra*.

Muntele Mic (PoiMr) – munte. V. *supra*.

Muntele Mic (TRu) – munte. V. *supra*.

Muntele Nemănu (Car) – stradă. – După antrop. *Neman* (cf. *Nemoianu*) (DOR, 335), cf. și *Nemea*, *Nemescu* (DNFR, 331).

Muntele Poienița (Bcv) – pășune alpină în masivul Retezat. – După s. *munte* + determ. subst. *poieniță*.

Muntele Rúsca (Rusț) – munte. – După s. *munte* + determ. topon. *Rusca*.

Munții Báicu (Măr) – munte. – După s. *munte* (pl.) + determ. antrop. *Baicu*, v. *supra Baicu*.

Munții Blójului (Măr) – pășune alpină. – După s. *munte* (pl.) + determ. topon. *Bloju* (gen.).

Murgána (M) – munte. – După adj. *murgan(ă)*, v. *supra Morgana*, v. și antrop. *Murgan* (DOR, 329).

Murgana (PoiMr) – munte. V. *supra*.

Murgana (VB) – munte. V. *supra*.

Murónu (Bor) – culme de deal. – După s. *muroń* „stafie, strigoi”, cf. *muroi* (DA).

Múza (Var) – teren arabil. – După antrop. *Muza* (DOR, 292, s. v. *Hamza*, DTB, VI, 75).

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ACILFR = *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică* (București, 1968), I-II, București, EA, 1970-1971.

ANON. CAR. = *Anonymus Caransebiesensis (Dictionarium valachico-latinum, vechi glosar roman-latin)*, în „Tinerimea română”, publicație a Societății literare cu același nume sub direcția lui Gregorie C. Tocilescu, serie nouă, Tipografia corpului didactic, vol I, fasc. III, p. 326-380.

Bogrea, PIF = Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, Ed. Dacia, 1971.

Borcilă, *Un fenomen fonetic* = Mircea Borcilă, *Un fenomen fonetic dialectal: rostirea lui ș ca s și a lui j ca z în graiurile dacoromâne. I. Răspândirea și situația actuală a fenomenului*, în CL, X, 1965, nr. 2, p. 269-279.

Brâncuș, *Vocabularul autohton* = Grigore Brâncuș, *Vocabularul autohton al limbii române*, București, EȘE, 1983.

- CADE = I.-A. Candrea, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* (Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească”), partea I, București, 1931.
- Capidan, *Raporturile* = Th. Capidan, *Raporturile lingvistice slavo-române I. Influența română asupra limbei bulgare*, în DR, III, 1924.
- Cihac I-II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romaine*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*. Francfort, 1870. Vol. II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, 1879.
- Costin, *Graiul bănățean* = Lucian Costin, *Graiul bănățean*, vol. I și II, Timișoara și Dr. Tr.-Severin, 1926 și 1934.
- Conea, I. (coordonator), *Clopotiva*, Institutul de Științe Sociale al României, București, 1940.
- Copilu, *Turda* = D. Copilu, *Material dialectal cules din Regiunea Cluj (raionul Turda, comuna Suțu)*, în LR, X, 1961, p. 129-131.
- Crețan, Frățilă, *Dicționar* = Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007.
- DA = *Dicționarul limbii române*, publicat de Academia Română, București, 1913 și urm.
- DAR = Gh. Bulgăr și Gh. Constantinescu-Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*, Editura Saeculum Vizual, București, 2005.
- DELR = Gh. Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, *Dicționarul entopic al limbii române*, SCO, I, 1995, p. 67-101, SCO, II, 1996, p. 179-239.
- Densusianu, Ț.H. = Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*, București, Ed. Librăriei Socec, 1915.
- DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I. O., 2007.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, EA, 1975; ed. a II-a, București, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.
- DFNFR = *Dicționar de frecvență a numelor de familie din România (DFNFR)*, vol. I, A-B, Craiova, Ed. Universitaria, 2003, redactor responsabil prof. univ. dr. Teodor Oancă.
- Dicț. etnobotanic* = Al. Borza, *Dicționar etnobotanic*, București, EA, 1968.
- DLR = *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, EA, 1965 ș.u.
- DLRM = *Dicționarul limbii române moderne*, București, EA, 1958.
- DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, EȘE, 1983.
- DR = „Dacoromania”, Cluj, I, 1920-1921 ș.u.
- DSB = *Dicționarul subdialectului bănățean*, redactor coordonator Vasile Șerban, vol. I-II – redactor Sergiu Drincu, vol. III-IV – redactor Maria Purdela Sitaru, Timișoara, TUT, 1985-1988.
- DTB, I = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, I (A-B) 1984, TUT, Timișoara, 1989.
- DTB, II = Rodica Suflețel, Viorica Goicu, *Dicționarul toponimic al Banatului*, II (C), TUT, Timișoara, 1985.

- DTB, III = Rodica Suflețel, Viorica Goicu, *Dicționarul toponimic al Banatului*, III (D-E), Universitatea din Timișoara, Centrul de Științe Sociale, Timișoara, 1986.
- DTB, IV = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, IV (F-G), TUT, Timișoara, 1986.
- DTB, V = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, V (H-L), TUT, Timișoara, 1987.
- DTB, VI = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, VI (M-N), Universitatea din Timișoara, CȘS, Timișoara, 1989.
- DTB, VII = Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, VII (O), Timișoara, Ed. Amphora, 1994.
- DTB, *Litera R* = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului* (R), în SCO, nr. 7, Editra Universitaria, Craiova, 2002, p. 267-327.
- DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, EA, 1963.
- DTRO = *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*, Craiova, Ed. Universitaria, I-V, 1993-1995 (coordonator Gh. Bolocan).
- Duridanov, *Vardar* = Ivan Duridanov, *Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle*, Köln-Wien, Böhlau Verlag, 1975.
- Frățilă, *Etimologii* = Vasile Frățilă, *Etimologii. Istoria unor cuvinte*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2000.
- Frățilă, *Lexic. și top.* = Vasile Frățilă, *Lexicologie și toponimie*, Timișoara, Ed. Facla, 1987.
- Frățilă, *Contribuții* = Vasile Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Ed. de Vest, 1993.
- Frățilă, STD = V. Frățilă, *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara, Ed. Excelsior Art, 2002.
- Frățilă, *Studii* = Vasile Frățilă, *Studii lingvistice*, Timișoara, Editura Excelsior, 1999.
- Frățilă, *Top. băn.* = Vasile Frățilă, *Toponimie bănățeană (Note etimologice)*, în CCS, II, 1984, p. 31-50.
- Gămulescu, *Elemente* = D. Gămulescu, *Elemente de origine sîrbocroată ale vocabularului dacoromân*, București, EA, 1974.
- Ghidiu, Bălan, *Monografia Caransebeșului* = Andrei Ghidiu, Iosif Bălan, *Monografia Caransebeșului*, Timișoara, Ed. Mirton, 2000.
- Giuglea, CRR = George Giuglea, *Cuvinte românești și romanice*, București, EȘE, 1983.
- Goicu, *Note* = Viorica Goicu, *Note de toponimie bănățeană*, CCS, II, 1984, p. 51-54.
- GRKOVIĆ = Milica Grković, *Rečnik ličnih imena kod srba*, Beograd, 1977.
- Groza, Rădulescu, *Legende* = Liviu Groza, Mihail Rădulescu, *Legendă și istorie în Banatul grăniceresc*, Lugoj, Editura Dacia Europa Nova, 2004.
- Homorodean, *Cinciș și Valea Ploștii* = M. Homorodean, *Toponimia satelor Cinciș și Valea Ploștii (Județul Hunedoare)* în SMO, 1960, p. 87-109.
- Homorodean, *Grădiște* = Mircea Homorodean, *Nume de locuri de pe valea Grădiștii (județul Hunedoara)*, în StUBB, XX, 1975, p. 52-56.
- Homorodean, *Vechea vatră* = M. Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980.

- Ilčev, *Rečnik* = St. Ilčev, *Rečnik na familni imena u bălgarite*, Sofia, 1969.
- Ioniță, *Glosar* = V. Ioniță, *Glosar toponimic Caraș-Severin*, Reșița, Ed. Casa Corpului Didactic, 1972.
- Ioniță, *Nume* = V. Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Ed. Facla, 1982.
- Iordan, *Top. rom.* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, EA, 1963.
- Ivănescu, ILR = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Ed. Junimea, 1980.
- Loșonți, *Soluții etimologice* = Dumitru Loșonți, *Soluții și sugestii etimologice*, București, Ed. Univers Enciclopedic, 2001.
- Loșonți, *Contribuții* = Dumitru Loșonți, *Contribuții toponimico etimologice*, în LR, nr. 3, 1975, p. 239-247.
- Loșonți, *Toponime* = D. Loșonți, *Toponime românești care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2000.
- Luca, *Descoperiri* = Sabin Adrian Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc*, Sibiu, 2006.
- Mărgineanu, *Ruskberg* = Doinel Puiu Mărgineanu, *Rusca Montană*, Caransebeș, Ed. Ionescu, 2004.
- Miklosich, *Lexicon* = Fr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenicum-graeco-latinum*, emendatum et auctum, Vindobonae, 1862-1865.
- Miklosich, *Slaw. Elem* = F. Miklosich, *Slavische Elemente im Neugriechischen*, în Sitzungabeichte, t. LXIII, Vien, 1870.
- Monografia comunei Obreja* = Petru Itineanțu (coordonator), *Monografia comunei Obreja*, Caransebeș, Editura Ionescu, 2002.
- Monografia localității Zlagna* = Dimitrie Negrei, Dimitrie Pavel Negrei, Egița Silvia Pop, *Monografia localității Zlagna*, Timișoara, Editura Marineasa, 2007.
- NALR-Banat. Date* = Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Banat. Date despre localități și informatori, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, EA, 1980.
- Oancă, *Probleme* = Teodor Oancă, *Probleme controversate în cercetarea onomastică românească*, Craiova, Ed. „Scrișul Românesc”, 1996.
- Oros, *Bistra* = M. I. Oros, *Din toponimia Văii Bistrei (jud. Bihor)*, în SMO, p. 189-199.
- Pascu, *Sufixe* = G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916.
- Pașca, *Contribuții* = Ștefan Pașca, *Contribuții toponomastice. 1. Apelative topice derivate cu sufixe colective de la nume de plante. 2. Ceva despre sufixul -at, -ată în toponomastica noastră. 3. Șugag*, în DR, XI, 1948, p. 60-102.
- Pașca, *ȚO* = Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, EA, 1936.
- Pătruț, *Nume* = Ioan Pătruț, *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, EDP, 1984.
- Pătruț, *OR* = Ioan Pătruț, *Onomastica românească*, București, EȘE, 1980.
- Pătruț, *SOR* = Ioan Pătruț, *Studii de onomastică românească*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2005.
- Petrovici, *SDT* = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, EA, 1970 (volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen și I. Mării).

- Porucic, *Lexiconul* = T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română*, Chişinău, 1931.
- PRIRUČNIK = *Priručnik za primenu postanskog broja* (Beograd), 1971.
- REZ. POPISA = *Rez Popisa. Definitivni rezultati popisa stanovista od 31 Marta, 1931 godine*, kniga I, Beograd, 1937.
- RJA = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, (Jugoslovenska Akademija znanosti i umijetnosti), Zagreb, 1988 şi urm.
- RČM = *Rečnik Mesta. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, 1925.
- Russu, ER = I. I. Russu, *Etnogeneza Românilor*, Bucureşti, EŞE, 1981.
- Rusu, *Nume* = Gr. Rusu, *Nume şi locuri din nord-estul Transilvaniei*, în SMO, p. 153-180.
- Schütz, *Terminologie* = Joseph Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin, Akademie Verlag, 1957.
- Scriban = A. Scriban, *Dicţionarul limbii româneşti*, Iaşi, 1939.
- Skok I-III = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I-III, Zagreb, 1971-1973.
- SMO = *Studii şi materiale de onomastică*, EA, 1969.
- Sufleţel, Gorj = Rodica Sufleţel, *Aspecte dialectale ale toponimiei din Gorj*, în MCD, 2, 260-280.
- Sufleţel, *Termeni hidrografici* = Rodica Sufleţel, *Termeni hidrografici în toponimie (I)*, în CCS, II, Timişoara, 1984, p. 74-80.
- Tiktin = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I-II, Bucureşti, 1903-1924.
- Tomici, *Onomastica* = Mile Tomici, *Onomastica sârbilor şi a croaţilor din România*, Bucureşti, EA, 2006.
- TTRT, (Sălaj) = *Tezaurul toponimic al României: Transilvania (TTRT): judeţul Sălaj*, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2006 (colaboratori Dumitru Loşonţi, Ileana Neiescu).
- VUK = Vuk St.-Karadžić, *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim rječma (1818)*, în *Sabrana dela Vuka Karadžića*, II, Belgrad, 1966, p. 1-928.

SIGLE PENTRU LOCALITĂȚILE ANCHETATE

Băuţar = (Băţ)	Mal = (Mal)
Borlova = (Bor)	Marga = (M)
Bucova = (Bcv)	Măru = (Măr)
Caransebeş = (Car)	Obreja = (Obr)
Cicleni = (Cic)	Ohaba = (O)
Cireşa = (Cir)	Oţelu Roşu = (OR)
Ciuta = (Ciut)	Poiana Mărului = (PoiMr)
Cornişoru = (Crn)	Preveciori = (Prev)
Dalci = (Dlc)	Rusca Montană = (RusM)
Glimboca = (Glb)	Ruschiţa = (Ruş)
Iaz = (Iaz)	Turnu Ruieni = (TRu)
Măgura = (Măg)	Valea Bistrei = (VB)

Vama Marga = (VMg)

Var = (Var)

Voislova = (Vos)

Zăvoi = (Zăv)

Zervești = (Zer)

Zlagna=(Zg)

LA TOPONYMIE DES VALLÉES DE BISTRA ET DE SEBEȘ.**GLOSSAIRE (II)**

(Résumé)

L'article vient compléter le glossaire toponymique publié dans le numéro précédent de cette revue (lettres A-F). Dans le présent travail on analyse les toponymes des vallées de Bistra et de Sebeș, département de Caraș-Severin, Roumanie. Les noms de lieux ont été enregistrés à la suite d'amples enquêtes. On a consulté également un grand nombre de documents historiques (publiés ou en manuscrit) et des matériaux cartographiques qui se trouvent aux Archives d'État de Caransebeș.

Les articles de glossaire sont organisés en fonction de la nature des noms. Les microtoponymes donnent des informations sur l'aspect géographique du terrain, sur l'importance économique et leur localisation. On indique aussi le sens et l'origine des appellatives qui sont à la base des noms propres.

ROLUL ACORDULUI ÎN DISTINGEREA APOZIȚIEI DE ATRIBUTUL CATEGORIAL

de

Emina CĂPĂLNĂȘAN

În privința statutului apoziției, nu există unitate de vederi. În unele lucrări de gramatică, apoziția este tratată în capitolul despre atribut. În altele însă, este contestată încadrarea apoziției la atribut, fiind adusă drept argument „identitatea noțională dintre apoziție și termenul la care se referă”¹. Spre deosebire de atribut, al cărui statut *subordonat* este general admis², apoziția intră într-o relație de tip special, „de echivalență discursivă, care se constituie între două secvențe lingvistice coreferențiale – *baza* [subl. n. – E. C.] (pe prima poziție) și *apoziția* [subl. n. – E. C.] (pe cea de-a doua)”³. Așadar, „apoziția și baza sa indică același referent”⁴, apoziția fiind legată „doar semantic de centrul sintagmei din care face parte”⁵, fără a fi dependentă din punct de vedere sintactic. Neexistând un termen situat pe un plan inferior, nu se poate vorbi de o relație de dependență. Apoziția și baza sunt „situate pe poziții sintactice identice”⁶, fiind antrenate într-o *relație de echivalență*. În propoziția **Lui Andrei, prietenului meu, i s-au furat banii.**, substantivele *lui Andrei* și *prietenului*, aflate în *raport de echivalență*, prezintă aceleași caracteristici de gen, număr și caz (masculin, singular, dativ). Cu alte cuvinte, există o potrivire formală între cele două elemente subliniate, fără ca această repetare a informațiilor gramaticale să marcheze un raport de *subordonare* (ca în cazul unui atribut acordat în gen, număr și caz cu termenul pe care îl determină: **Mamei mele nu-i trebuie multe pentru a fi fericită.**).

¹ Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986, p. 257.

² *Ibidem*.

³ ***, *Gramatica limbii române. II. Enunțul*, [ediția a III-a], București, Editura Academiei Române, 2005, p. 619.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

„*Coincidența de informație* [subl. n. – E. C.] gramaticală este compatibilă și cu relația de echivalență^{7,8}, nu doar cu cea de subordonare. În cazul relației de echivalență însă, nu este vorba de un acord propriu-zis, ci de o simplă *coincidență* determinată de identitatea referentului. Drept dovadă, există posibilitatea ca apozitia și termenul de referință „să aibă particularități gramaticale distincte”⁹: *A poruncit slugii, lui Ion, să plece de la masa stăpânilor.* (substantivele diferă ca gen); *Am refuzat propunerea lui Radu, șefa mea.* (substantivele diferă ca gen și caz); *Le-am oferit copiilor, adică lui Dan, Simonei, Mioarei, figurine de ciocolată.* (toate substantivele cu rol de apozitie diferă ca număr prin raportare la bază; apozitiile *Simonei, Mioarei* au, de asemenea, gen diferit în raport cu termenul de referință *copiilor*); „Continuarea și definitivarea lucrărilor de restaurare a întregii gospodării (*șura și anexele* acesteia) va [sic!] constitui (...).”¹⁰ (substantivele diferă ca număr și caz).

După cum se poate observa din exemplele de mai sus, apozitia nu respectă întotdeauna trăsăturile formale ale termenului de referință, pe care îl explicitează. „În acest caz apozitia nu poate fi socotită egală cu un atribut, nu mai e dependentă de cuvântul pe lângă care stă, ci constituie o dublare a acestuia”¹¹. „Rolul apozitiei este de a preciza o altă [subl. n. – E. C.] caracteristică a referentului introdus în comunicare prin primul termen.”¹² Dacă e incorectă formularea *unei fete *frumoasă*, lipsa repetării informației cazuale la apozitie nu este considerată o greșeală: *PSD i-a declarat război lui Traian Băsescu, președintele României.* (în această situație, termenul de referință este un nume propriu). Chiar în situația în care raportul de echivalență se realizează între substantive comune, în limba actuală, cazul diferă¹³: *Au adus un omagiu colegului lor, profesorul.*¹⁴

⁷ *Relația de echivalență* (numită și *apozitivă*) se stabilește între cel puțin doi termeni; termenii implicați într-o astfel de relație își pot schimba locul în enunț, cu modificarea rolului sintactic al fiecăruia; de asemenea, există posibilitatea ca oricare dintre termeni să fie omis din context. „Specifică pentru relația de echivalență – *relație de nondependență apozitivă* – este identitatea referențială a termenilor săi”. – ****Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 24.

⁸ Valeria Guțu Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973, p. 60.

⁹ *Ibidem*, p. 61.

¹⁰ www.festivalblaga.as.ro/casamem.htm.

¹¹ Al. Graur, *Gramatica azi*, București, Editura Academiei, 1973, p. 190.

¹² ****, Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 620.

¹³ Vezi Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 61.

¹⁴ *Apud ibidem*.

Cu toate că apozitia poate sta în toate cazurile „din ce în ce mai mult, apozitia se pune în *nominativ*”¹⁵, (subl. n. – E. C.), chiar dacă substantivul pe care îl însoțește este la genitiv sau la dativ”¹⁶: *Adoptarea alfabetului latin, mijloc de afirmare a romanității românilor, a fost unul din scopurile Școlii Ardelene.*; „Se desfăta în mirosul **fumului**, **semn** al nimicului, al sfârșitului.”¹⁷; „(...) la un moment dat, statul român interzisese consumul **vinului**, **băutura** considerată «izvorul stricăciunilor».”¹⁸ De aceea, apozitia a fost definită astfel: „atributul substantival (de cele mai multe ori nume propriu) pus în cazul *nominativ* (subl. n. – E. C.), indiferent de cazul cuvântului pe care îl determină”¹⁹.

Ediția a III-a a *Gramaticii Academiei* face distincție între *apozitie* și *atributul categorial*, soluționând astfel dilema legată de acordul cazual al apozitiei. „Diferența dintre *apozitie* și *atributul categorial* apare, în primul rând, la nivel referențial²⁰. În cazul structurilor atributive categoriale, primul termen este generic²¹, cu sferă noțională largă, iar cel de-al doilea restrânge extensiunea până la unicat”²².

În lucrarea amintită mai sus este subliniat faptul că „structurile cu atribut categorial sunt construcții *fals* [subl. n. – E. C.] apozitive în care apare un determinativ obligatoriu, restrictiv semantic (restrânge extensiunea primului termen și servește la identificarea referențială a

¹⁵ „În limba contemporană, acordul în caz cu substantivul determinat (sau substituit al acestuia) se întâlnește foarte rar, fiind folosit de unii scriitori ca element arhaizant și popular”. – Ion Bărbuță (coord.), *Gramatica uzuală a limbii române*, Chișinău, Editura Litera, 2001, p. 252; vezi și Mioara Avram, *op. cit.*, p. 279.

¹⁶ Al. Graur, *op. cit.*, p. 190.

¹⁷ www.poezie.ro/index.php/personals/241294/Reflexii...

¹⁸ www.ziarultricolorul.ro/articole.php?aid=6087& nr=271, *Sărutul* (III).

¹⁹ Ion Bărbuță (coord.), *op. cit.*, p. 252; vezi și Dumitru Bejan, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Cluj, Editura Echinox, 1995, p. 304-305 *passim*, lucrare în care se face referire la *apozitie* utilizându-se sintagma *atribut substantival în nominativ*; vezi, de asemenea, ****Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1963, p. 128.

²⁰ „Considerăm apozitia ca un *referent* [subl. aut.] față de un termen de referință. Acest referent este o altă ipostază a aceleiași noțiuni exprimate de termenul de referință” – Vasile Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970, p. 43.

²¹ Termenul poate fi reprezentat de nume de rudenie, de funcții, de regiuni, de instituții, de opere artistice: **unchiul Ioachim**, **tanti Mărioara**, **doctorul Ciomu**, **inginerul Ionescu**, **orașul Timișoara**, **provincia Alsacia**, **enclava Kaliningrad**, **agenția Lufthansa**, **aeroportul Henri Coandă**, **romanul Mica apocalipsă**. Substantivele comune care intră în alcătuirea construcțiilor de acest tip fac parte din categoria termenilor „susceptibili de a primi o complinire realizată prin nume propriu” – ****Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 630.

²² *Ibidem*.

obiectului prezent în discurs)²³. Apoziția, în schimb, „determină semantic baza, fără să restrângă extensiunea acesteia.”²⁴ În enunțul „Hotelul Campanile Roissy en France este situat chiar lângă aeroportul Charles de Gaulle.”²⁵, construcțiile *hotelul Campanile Roissy en France* și *aeroportul Charles de Gaulle* nu sunt apozitive „pentru că cei doi termeni nu focalizează același concept din perspective diferite. Primul termen este numele clasei, actualizate prin cel de-al doilea termen”²⁶. Prin urmare, între *atributul categorial* și regentul său există o *relație de incluziune*, nu de echivalență²⁷. Diferența dintre apozitie și atributul categorial constă și în faptul că suprimarea *atributul categorial* „afectează conținutul informațional al enunțului”²⁸; exprimarea e deficitară în situația: *Compania introduce noi reglementări cu privire la bagajele de cală*. Prezența atributul categorial în enunț e necesară pentru ca mesajul să nu fie afectat: „*Compania Blue Air introduce noi reglementări cu privire la bagajele de cală*.”²⁹ „Caracterul suprimabil, mobil”³⁰ al structurilor apozitive permit excluderea unuia din termeni, fără ca semnificația să fie afectată: *Cristina, colega mea, este blondă. – Cristina este blondă. / Colega mea este blondă*. De altfel și marcarea la nivel grafic a apozității indică faptul că aceasta se apropie de construcțiile *incidente*³¹, care „reprezintă o comunicare marginală”³². Caracterul mobil al apozității se concretizează în posibilitatea de a schimba topica, inversându-se astfel rolurile – „baza devine apozitie, iar apozitia se transformă în bază”³³. „În privința topicii, atributul categorial are o poziție obligatoriu postpusă regentului”³⁴: *Compania Blue Air funcționează în regim low-cost*. Antepunerea atributului categorial este improprie limbii române; cf. engl. „Local **Blue Air** Airline carried 75,000 passengers in the first month of 2009.”³⁵

La nivel gramatical, diferența dintre apozitie și atributul categorial constă în realizarea *acordului*. Spre deosebire de apozitie, atributul categorial are *caracter invariabil* sub aspect cazual; acesta „nu stă sub semnul regimului cazual impus de termenul prim, ci are o formă fixă de

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 620.

²⁵ forum.softpedia.com/lofiversion/index.php/t67692-750.html.

²⁶ ***, *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 630.

²⁷ Vezi *ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ www.rombel.com/modules.php?name=News&file=print&sid=1773.

³⁰ ***, *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 619.

³¹ Vezi *ibidem*, p. 619 și 623.

³² Mioara Avram, *op. cit.*, p. 326.

³³ ***, *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 624.

³⁴ *Ibidem*, p. 631.

³⁵ www.actmedia.eu/2009/03/10/economic/blue+air,+moderate+growth/19382.

nominativ”³⁶: „Prin stemă se reprezintă Provincia Autonomă Voivodina și se exprimă apartenența *Provinciei Autonome Voivodina*, ca regiune europeană democratică modernă.”³⁷; *Lista cu lansările de carte ale Editurii Paralela 45 va apărea în curând pe site.*; „Bazele colecției **Uniforme militare străine** au fost puse după Primul Război Mondial (...).”³⁸ Repetarea indicilor cazuali la cel de-al doilea termen presupune „transformarea construcției cu atribut categorial în apozitie ecuativă”³⁹: *Grădina bunicului Petru*⁴⁰ *se întindea până la râu.*; *S-a împlinit un an de la moartea bunicului, a lui Petru.* Prezența pauzelor, marcate grafic prin virgulă, „este un semn al modificării statutului construcției inițiale; construcția izolată devine o complinire facultativă, pentru stabilirea identității referențiale discursive fiind suficientă prezența substantivului”⁴¹ *bunicul*. Astfel, în cea de-a doua propoziție, precizarea numelui bunicului nu are rolul de a identifica referentul, ci doar de a adăuga o informație privitoare la persoana respectivă. Referindu-se la funcțiile apozitiei, Vasile Șerban face distincție între „apozitia cu funcțiuni de *precizare* [subl. n. – E. C.]”⁴², care „contribuie la restrângerea sferei noționale a termenului însoțit”⁴³ și apozitia cu funcție *explicativă*. Funcțiile apozitiei au fost detaliate de Ion Diaconescu. Ne vom opri exclusiv asupra *funcției denominative*, întrucât aceasta interesează discuția noastră: „funcția denominativă [subl. aut.] este actualizată de apozitii care desemnează numele specific al unității-bază sau prin care se identifică o persoană sau un obiect dintr-o *clasă* [subl. n. – E. C.]”⁴⁴. Procesul prin care *se denumește* se realizează prin „incluziunea totală a apozitiei în sfera în sfera semantică a bazei”⁴⁵. Structurile de tipul: *mătușa Mărioara, nenea Costică, sculptorul Brâncuși, autoturismul Dacia*⁴⁶ sunt numite *structuri apozitive cu funcție denominativă*⁴⁷. După părerea noastră, această denumire este pertinentă, ea trimițând direct la rolul pe care îl deține

³⁶ ***; *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 631.

³⁷ www.skupstinavojvodine.sr.gov.yu/?s=OdlukaGrb&j=RO, *Adunarea Provinciei Autonome Voivodina*.

³⁸ www.muzeulmilitar.ro/colectii/43.html.

³⁹ ***; *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 631.

⁴⁰ În această situație nu se pune virgulă, atributul categorial nefiind izolat de restul construcției; pentru alte situații, vezi www.cna.ro/.../raport_de_monitorizare_limba_romana_sept_2008.pdf, p. 5, unde este semnalată confuzia dintre *atributul categorial* și *apozitie* – greșeală apărută în presă.

⁴¹ ***; *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 631.

⁴² Vezi Vasile Șerban, *op. cit.*, p. 182.

⁴³ Vezi *ibidem*.

⁴⁴ Vezi Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 159.

⁴⁵ Vezi *ibidem*.

⁴⁶ Vezi, pentru alte exemple, *ibidem*, p. 159-160 *passim*.

⁴⁷ Vezi *ibidem*, p. 159.

construcția. De asemenea, sintagma „structură *apozitivă*” este justificată de caracterul *nedependent*⁴⁸ al funcției sintactice asupra căreia ne-am îndreptat atenția. De observat că al doilea termen din structura subliniată: Râul Bega⁴⁹ *trece prin Timișoara.* este cel necesar, primul termen putând fi omis fără a prejudicia comunicarea: *Bega trece prin Timișoara.*; cf. Râul decolmatat *trece prin Timișoara.* – **Decolmatat trece prin Timișoara.* (prezența substantivului *râul* este necesară, atributul având un caracter *dependent* față de nominalul pe care îl însoțește).

În concluzie, *apозиția* și *atributul categorial*⁵⁰ sunt funcții sintactice diferite, *acordul* contribuind la distingerea celor două.

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986.

Bărbuță, Ion (coord.), *Gramatica uzuală a limbii române*, Chișinău, Editura Litera, 2001.

Bejan, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, Cluj, Editura Echinox, 1995.

Diaconescu, Ion, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale. Construcție și analiză*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Dimitriu, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. II. *Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002.

***, *Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1963; vol. II. *Enunțul*, [ediția a III-a], București, Editura Academiei Române, 2005.

Graur, Al., *Gramatica azi*, București, Editura Academiei, 1973.

⁴⁸ Pentru discuția despre apozitie ca „funcție sintactică de sine stătătoare”, vezi Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, vol. II. *Sintaxa*, Iași, Editura Institutul European, 2002, p. 1503-1504.

⁴⁹ Corneliu Dimitriu numește această alăturare de cuvinte *grup nominal* – *ibidem*, p. 1519. Considerăm că cele două elemente ale structurii nu formează o unitate, întrucât gradul de dependență dintre ele este scăzut. Substantivul *râul* poate fi restrâns semantic prin oricare dintre substantivele proprii: *Mureș, Dâmbovița, Ialomița, Nera, Nil, Zambezi, Cîbin, Timiș, Cerna, Bistra* ș.a., fapt ce demonstrează lipsa de unitate a acestei alăturări și indică prezența a două părți de propoziție.

⁵⁰ În *** , *Gramatica limbii române*. II. *Enunțul*, p. 625-626, se analizează comportamentul gramatical al unei alte funcții sintactice – *apозиția atributivă* – subspecie a apозиției. La fel ca *atributul categorial*, aceasta nu reia informațiile de natură casuală ale bazei, ci își păstrează „o formă fixă de nominativ”. Spre deosebire de atributul categorial, care nu se separă prin virgulă, apозиția atributivă se desparte de bază: *Uite tabloul lui Adrian, personalitate locală*. Așadar, inversarea pozițiilor sintactice produce modificări la nivelul funcțiilor sintactice și la nivelul punctuației.

Guțu Romalo, Valeria, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

Hodiș, Viorel, *Apoziția și propoziția apozitivă*, București, Editura Științifică, 1990.

Șerban, Vasile, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

Șerban, Vasile, *Sintaxa limbii române actuale pentru bacalaureat și admitere în învățământul superior*, Timișoara, Editura Mirton, 1996.

THE ROLE OF THE AGREEMENT IN THE DISTINCTION BETWEEN THE RESTRICTIVE APPPOSITION AND THE NON-RESTRICTIVE APPPOSITION

(Abstract)

The article deals with the distinction between the Restrictive Apposition and the Non-restrictive Apposition. In a grammatical construction with a Restrictive Apposition, the second element limits and clarifies the foregoing one in a crucial way. On the other hand, the Non-restrictive one does not narrow down the first element, but rather provides additional information about it. We highlight that the difference between the two is given by the way in which the grammatical agreement is made.

OBSERVAȚII ASUPRA CĂTORVA STUDII DE ONOMASTICĂ LITERARĂ ROMÂNEASCĂ

de

Adriana COSMA

Onomastica literară este un domeniu de graniță între lingvistică și literatură. Materialul investigat (numele proprii) este cules direct din operele literare, nu pe baza anchetelor de teren, ca în cazul cercetărilor de toponimie sau de antroponimie, și este analizat cu mijloacele lingvisticii. În general, studiile de onomastică literară focalizează fie o operă, fie un scriitor și sintetizează observații referitoare la conținutul semantic al numelor, la motivarea folosirii lor în text, la etimologia acestora, la particularitățile fonetice și grafice, ori aduc precizări de ordin stilistic. De asemenea, numele sunt analizate din punctul de vedere al structurii, fiind „descompuse” în unități minimale (temă, prefix, sufix).

Deși se consideră că bazele onomasticii literare au fost puse în 1926¹ prin studiul lui Garabet Ibrăileanu, *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale*, în România, onomastica literară se face simțită mai cu seamă în cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea, când studiile despre numele proprii din operele literare se vor înmulți. Majoritatea acestora se îndreaptă spre analiza antroponimelor din anumite opere în proză, mai rar spre toponime. Nu sunt lăsate la o parte nici operele în versuri sau operele genului dramatic, cu toate că numărul articolelor e mai mic. Constatăm, de asemenea, că autorii studiilor de onomastică literară preferă să abordeze operele literaturii culte, existând totuși câteva articole care analizează numele proprii din proverbe și expresii populare, din strigături sau din balade.

O categorie specială de nume proprii sunt cele din expresiile livrești. Acestea nu au nicio legătură cu numele personajelor sau cu locul acțiunii. Rolul lor în text este de a scoate în evidență erudiția personajului, în fond, erudiția scriitorului și de a crea o punte de legătură cu cititorul,

¹ Mariana Istrate, *Numele propriu în textul narativ*, Cluj, Ed. Napoca-Star, 2000, p. 15.

căruia îi sunt cunoscute, expresiile funcționând ca al doilea termen dintr-o comparație.

Fără a avea pretenția exhaustivității, vom încerca să prezentăm studiile și articolele de onomastică literară, grupându-le după tematica abordată.

La o serie de probleme teoretice cu caracter general caută răspunsuri Augustin Pop (*Obiectivele onomasticii literare* în SO, V, 1990, p. 400-408), Ovidiu Papadima (*Numele personajelor literare, funcție stilistică și emblemă morală*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XXIX, 1980, nr. 4, p. 593-596), Onufrie Vințeler (*Cu privire la studiul onomasticii operelor literare* în SO, 1981, 2, p. 223-232), Carmen Vlad, Emma Tămăian (*Numele propriu în dimensiunea sintactică a textului poetic*, în CL, XXXV, 1990, nr. 2, p. 153-159), I. Funeriu (*Numele proprii din punct de vedere prozodic*, în SO, I, 1976, 92-101), E. Lucaci (*Considerații cu privire la numele proprii în literatura pentru copii, rusă și română*, în AUB, seria Limbi slave, XIX, 1970, p. 151-157) și Mihaela Lungu (*Relații de denumire cu privire la antroponimia literară*, comunicare susținută la Cluj la Consfătuirea de Onomastică din 1972).

O altă categorie de articole de onomastică literară vizează în mod precis antroponimele și toponimele care apar în anumite opere ale câtorva dintre scriitorii români. Tabloul cercetărilor de onomastică literară românească, structurat după apartenența la gen, se prezintă astfel:

- Pentru genul epic: **Ioan Budai-Deleanu**: L. Șerdeanu, *Numele de persoane în Țiganiada* lui I. Budai-Deleanu (LR, V, 1956, nr. 1, p. 52-58); Olimpia Berca, *Stilistica antroponimelor în Țiganiada* (SCL, XXXVII, 1986, nr. 5, p. 400-407); **Nicolae Bălcescu**: Al. Cristureanu, *Onomastica operei Români sub Mihai Voievod Viteazul* (Studii despre Nicolae Bălcescu, București, 1969, p. 167-172); **Costache Negruzzi**: Al. Cristureanu, *Imagini livrești formate de la nume proprii în opera lui Costache Negruzzi* (în LL, 1969, 21, p. 151-157); **Ion Creangă**: Constantin Boroianu, *Semnificația antroponimului Harap Alb* (în LL, IX, 1965, p. 369-376), reluat fragmentar în *Ion Creangă. Antologie, prefață, tabel cronologic și bibliografic* de C. Ciopraga, (București, 1977, p. 84-92); Ion A. Florea, *Onomastica humuleșteană* (în „Cronica”, nr. 23, 1990, p. 8); **I. L. Caragiale**: G. I. Tohăneanu, *Lefter Popescu* (în „Orient latin” serie nouă, XIII, 2008, nr. 1, p. 10-11); **Ion Agârbiceanu**: Al. Cristureanu, *Din onomastica operei [lui Ion Agârbiceanu]* (în „Tribuna”, XXVI, 1982, nr. 36, p. 10); **Mihail Sadoveanu**: Victoria Moldovan, *Relația nume – personaj în opera sadoveniană* (în SO, V, 1990, p. 364-373), Marcela Lozbă, *Nume de locuri în opera lui M. Sadoveanu* (în AUI, XXIV, 1978, e., p.63-68); C. Dumitru, *Numele proprii în opera lui Sadoveanu* (în „Buletin Științific Studentesc” București, 1972, p. 99-111),

G. Istrate, *Numele de oameni în opera lui Mihail Sadoveanu* (în „Cronica”, V, 1970, p. 11), Pompiliu Marcea, *Numele proprii în opera lui Sadoveanu* (în „Luceafărul”, XIX, 1976, nr. 29, p. 3), *Lumea operei lui Sadoveanu* (București, Editura Eminescu, 1976), *Umanitatea sadoveniană de la A la Z* (București, Editura Eminescu, 1977), Cora Chircă, *Termeni entopici în opera lui Sadoveanu* (în „Buletinul Științific”, 1981, Pitești, p. 121-127); **Liviu Rebreanu**: Mariana Istrate, *Din onomastica romanului Ion*, de Liviu Rebreanu (în SO, V, 1990, p. 346-355); Elena Sandu, *O abordare sociolingvistică a desemnării personajelor în romanul social cu aplicație la Ion de Liviu Rebreanu* (în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 56-63); Gheorghe Popovici, *Semnificația numelor proprii în opera lui Liviu Rebreanu* (în „Cercetări de limbă și literatură”, Sibiu, 1981, nr. 1, p. 45-50); **Mateiu Caragiale**: Al. Cristureanu, *Observații asupra numelor de persoană din Craii de Curtea-Veche* (în StUBB, XV, 1970, nr. 1, p. 87-97); **Calistrat Hogaș**: Gr. Răcariu, *Numele proprii în opera lui Calistrat Hogaș* (în „Lucrări științifice”, V, 1971, Galați, p. 581-586); **Marin Preda**: I. T. Stan, *Onomastica romanului Marele singuratic de Marin Preda* (în SO, IV, 1987, p. 458-462); **Sorin Titel**: Olimpia Berca, *La relation titre-texte. Sur la prose de Sorin Titel* (în „Caiete de semiotică”, Timișoara, 1989); **Mircea Eliade**: Adrian Botez, *Les trois graces, Reabilitarea unui arhanghel: La ȣigănci de Mircea Eliade* (<http://luceafarul.wordpress.com/atitudini/recitiri/adrian-botez-les-trois-graces/>); Sabina Fănar, *Numele proprii în nuvela În curte la Dionis* (în LL, II, 1994, p. 74); **D. R. Popescu**: Mirela Marin, *Onomastica personajelor lui D. R. Popescu* (<http://convorbiri-literare.dntis.ro/MIRELAMARINIul.html>); **Marian Popa**: Elena Lința, *Realitate și ficțiune în onomastică* (în LR, XXXII, 1983, nr. 2, p. 129-135); **Mircea Horia Simionescu**: Gheorghe Crăciun, *How to do Characters with words* (<http://www.observatorcultural.ro/informatiiarticol.phtml>); **Fănuș Neagu**, I. T. Stan, *Onomastica în romanul Îngerul a strigat de Fănuș Neagu* (în SO, III, 1982, p. 330-350); **Mircea Nedelciu**: Gheorghe Crăciun, *Meteorologie, arheologie și presiune subacvatică* (<http://www.observatorcultural.ro/informatiiarticol>).

■ Pentru genul liric: **Mihai Eminescu**: G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană* (București, 1965, p. 113-115); Ștefan Badea, *Numele proprii eminesciene. Observații prozodice și stilistice* (în SCL, XXXVIII, 1987, nr. 5, p. 420-433); Idem, *Numele proprii din poezia lui Mihai Eminescu. Observații stilistice* (în LR, XXIV, 1975, nr. 5, p. 437-448); Idem, *Relația dintre poezie și titlu la Mihai Eminescu* (în LR, XXVII, 1972, nr. 173-183); Idem, *Semnificația numelor proprii eminesciene* (București, Albatros, 1990); Rodica Marian, *Numele proprii în Luceafărul lui Mihai Eminescu* (în SO, IV, 1987, p. 446-457); Viorica Florea, *Nume proprii în opera literară a lui Mihai Eminescu* (în LR, XXIII, 1974, nr. 5,

p. 403-408); **George Coșbuc**: V. Iancu, *Numele proprii în poezia lui Coșbuc* (în SMO, 1969, 45-50); Al. Cristureanu, *Contribuții la studierea onomasticii operei lui G. Coșbuc* (*Studii despre Coșbuc*, Cluj, 1966, p. 277-293); **Octavian Goga**: Mircea Goga, *Les noms propres dans la poésie lyrique d'Octavian Goga* (în StUBB, XXXII, 1987, nr. 2, p. 43-49); **Marin Sorescu**: Marica Pietreanu, *Probleme de onomastică literară. Cu privire la poezia lui Marin Sorescu* (în SO, V, 1980, p. 382-399); **Ion Barbu**: Augustin Pop, *Numele proprii în poezia lui Ion Barbu* (în SO, III, 1982, p. 275-289).

Pentru dramaturgie: **I. L. Caragiale**: Garabet Ibrăileanu, *Numele proprii în opera comică a lui Caragiale* (în „Viața Românească”, nr. 12, 1926, reluat în *Studii literare*, București, Cartea Românească, 1930; *Pagini alese*, II, București, ESPLA, 1956, p. 186-201; *Opere* 3, București, Ed. Minerva, 1976, p. 246-258, *Studii literare*, Iași, Ed. Junimea, 1986, p. 211-223); Al. Cristureanu, *Onomastică și comedie* (în „Tribuna”, 1990, nr. 35, p. 4); **Vasile Alecsandri**: Daiana Felecan, *La signification des noms propres dans les oeuvres des premiers dramaturges roumains de la première moitié du XIXe siècle* (*Actes du XXIème Congrès International de Sciences Onomastiques*, vol. I, Uppsala, 2005).

▪ Literatură populară: Al. Cristureanu, *Valori stilistice ale numelor unor personaje din basme* („Studii de stilistică, poetică și semiotică”, Cluj-Napoca, I, 1980, p. 60-67); V. M. Ungureanu, *Antroponimia în poezia populară românească* (în SO, I, 1976, p. 27-34); Idem, *Toponime în expresii și proverbe* (în SO, III, 1982, p. 351-364); Idem, *Antroponime în expresii și proverbe* (SO, III, 1982, p. 202-205); Ion Filipciuc, *Numele și groapa lui Toma Alimoș* („Minerva”, 1990, 5, p. 3), Alla Vințeler, *Onomastica folclorului lipovenesc* (în StUBB, 1974, 1, p. 125-133), Petru Dunca, Ștefan Vișovan, *Din antroponimia folclorului maramureșean* (în SO, IV, 1987, p. 428-437); Ștefan Vișovan, *Din onomastica folclorului maramureșean* (în SO, III, 1982, p. 378-388); Tatiana Malița, Edith Tauberg, *Antroponimizarea zoonimelor în basmele populare rusești* (în „Culegere de referate”, Institutul Politehnic, București, 1973, p. 76-78); Malița Tatiana, *Observații asupra numelor de persoane din basmele rusești* (în „Sesiunea științifică a cadrelor didactice”, Institutul de Construcții, București, 1976, p. 225-233).

▪ Adăugăm două volume dedicate onomasticii literare: Mariana Istrate, *Numele propriu în textul narativ, aspecte ale onomasticii literare* (Cluj, Ed. Napoca-Star, 200), Norbert A. Poruciu, *The status of anthroponyms in 20th century romanian and english fiction* (Iași, Casa Editorială Demiurg, 2005).

O primă constatare care se impune e aceea că cercetările de onomastică literară nu au urmat o linie directoare, fiecare dintre autorii

studiilor de onomastică literară alegând scriitorul care i s-a părut mai accesibil sau mai interesant în ceea ce privește materialul onomastic. Astfel, constatăm că uneori mai mulți lingviști analizează aceeași operă (L. Șerdeanu și Olimpia Berca, *Țiganiada*) sau lucrările aceluiași autor (Victoria Moldovan, Marcela Lozbă, C. Dumitru, G. Istrate, Pompiliu Marcea cercetează numele de locuri sau numele personajelor din operele sadoveniene).

O altă observație este că fiecare articol acordă importanță diferită aspectelor de onomastică literară, unele dintre acestea, mai puțin inspirate, se reduc doar la inventarierea numelor proprii cu citate semnificative pentru a arăta cui aparțin numele și ce calitate au personajele respective (de exemplu, I. T. Stan, după o scurtă introducere, practic, face doar un inventar al numelor din romanele *Îngerul a strigat* și *Marele singuratic*, clasificându-le în două serii: toponime cu subdiviziunile cunoscute, macrotoponime și microtoponime, și antroponime, subclasificate după origine, informația suplimentară pe care o aduc și după elementele componente).

Remarcăm, de asemenea, că articolele lui V. Iancu, Mircea Goga și Ștefan Badea (1975), au o structură asemănătoare, aspect motivat de ultimii doi prin necesitatea de a puncta aceeași problemă la cei trei poeți români: George Coșbuc, Mihai Eminescu și Octavian Goga, în vederea unor eventuale studii comparative. Astfel, cei trei fac mai întâi o statistică a numelor proprii, indicând numărul acestora, proporția pe care o reprezintă ele din totalul cuvintelor folosite de autor, numărul ocurențelor, eventualele variante și motivarea lor, lista celor mai frecvente 10 nume proprii. Cea de-a doua parte a studiului e dedicată problemelor de fonologie și gramatică, cele trei studii încheindu-se cu observații de ordin stilistic despre originea numelor, scopul folosirii acestora, tipologia și trecerea lor din clasa numelor comune în cea a numelor proprii prin scrierea cu majusculă sau, invers, prin adăugarea articolului nehotărât cu rol de generalizare ori prin crearea unor forme de plural cu același scop. Ulterior (în alte articole), Ștefan Badea va reveni cu informații suplimentare, arătând că la Eminescu numele proprii se găsesc, de regulă, la final de vers, în poziție accentuată și că uneori există corespondențe semantice între numele propriu și cuvântul cu care rimează, ceea ce îl face pe autor să vorbească despre o funcție stilistică a rimei.

Dacă stabilirea numărului de ocurențe pe care un nume le are într-o operă și procentul pe care îl reprezintă numele proprii din totalul cuvintelor folosite de autor este posibil de aflat, deși cu mare trudă, pentru opera în versuri, în proză și dramaturgie acest lucru se dovedește extrem de dificil și, la urma urmei, irelevant. De aceea, autorii studiilor de onomastică a prozei se mulțumesc să inventarieze, acolo unde este posibil, variantele pe

care le-a folosit prozatorul înainte de redactarea finală. Astfel, grație lui Niculae Gheran² și Valeriei Dumitrescu, Mariana Istrate notează și analizează variantele pe care Liviu Rebreanu le-a folosit pentru a-și numi personajele³: *Dumitru Zănoagă, Ion Zănoagă, Ion Pinte*, în final, *Ion Pop al Glanetașului; Alexandru Vărgariu, Paul Baci*, apoi, *Vasile Baci* etc., notând și mărturiile scriitorului despre numele folosite.

La fel va proceda și Victoria Moldovan când analizează numele personajelor din opera lui Sadoveanu, consemnând și ea reflecțiile scriitorului despre numele folosite, arătând de unde și-a luat Sadoveanu numele pentru personajele sale. Autoarea va extrage și câteva citate semnificative în care personajele fac observații despre numele proprii, remarcând că Sadoveanu manifestă un interes deosebit pentru tot ce are legătură cu numele propriu. Același lucru îl constată și Marcela Lozbă, care demonstrează că Sadoveanu e interesat de numele de locuri deosebite, care trimit la întâmplări din vechime. În călătoriile sale, autorul a notat o serie de nume sonore, pe care mai târziu le-a folosit în operă. Pentru unele a creat întâmplări care să le justifice, iar față de semnificația altora s-a îndoit. Specific la Sadoveanu e surprinderea unor practici străvechi de acordarea a numelui sau de schimbare a lui în scopul influențării destinului, «păcălirii» unei boli și vindecării miraculoase, ca în romanul *Baltagul* (Lui Nechifor Lipan, numele adevărat și tainic i-a fost schimbat la vârsta de patru ani, din Gheorghii în Nechifor, pentru „ca să nu-l mai cunoască bolile și moartea”, dar fiul lui îl va moșteni, numindu-se Gheorghii).

Trebuie să adăugăm că practica atribuirii numelor, de unde și cum le selectează, dacă le menține sau nu din etapa de creație până în etapa finală, variantele cu care un personaj a fost numit și încercarea de motivare a formei finale, eventual, motivarea autorului sau a personajelor e reperabilă într-o măsură mai mică sau mai mare și în studiile altor autori, doar că pentru o informație completă și complexă e nevoie de o serie de documente din „laboratorul de creație” al scriitorului și că, în multe cazuri, aceste documente s-au pierdut sau nu au fost păstrate. Acest lucru arată că prozatorii sunt interesați de semnificația numelor și de legătura dintre semnificat și semnificat, majoritatea autorilor de studii constatând că scriitorii caută nume sonore atât pentru a denumi locurile în care se petrece acțiunea, cât și pentru a-și boteza personajele cu nume cât mai expresive, urmărind să fie o concordanță între ceea ce exprimă numele propriu și

² Vezi Liviu Rebreanu, *Opere*, 4 [Text ales și stabilit, note, comentarii și variante editoriale de Niculae Gheran. *Addenda* și variante manuscrise de Valeria Dumitrescu], București, 1970.

³ Vezi și Tiberiu Rebreanu, *Prototipuri de personaje din romanul Ion*, în „Steaua”, XI, 1960, nr. 12, p. 72-91.

caracterul acestora. Asupra acestui procedeu atrag atenția Lidia Șerdeanu și Olimpia Berca, arătând că în *Țiganiada* există două categorii de personaje numite diferit: eroii poemului, cei care iau parte la acțiune și comentatorii acțiunii. Olimpia Berca remarcă un lucru interesant și anume faptul că funcția personajelor din text le determină acestora numele. Acest lucru o face pe autoare să vorbească de un *uzaj poetic* al numelor și de un *uzaj dramatic* al acestora. Eroii poemei au nume din antroponimia curentă și, atunci când numele nu aduce o informație suplimentară despre purtător, ca în cazul lui *Vlad*, acesta păstrează doar funcția de desemnare. În aceste situații se întâmplă frecvent să-i fie adăugat numelui un determinant sau să se facă în text un comentariu despre purtător. O serie de nume însă purtate de țigani se comportă ca semne motivate la nivel sonor și semantic; unele, prin repetiția unui sunet au aspect onomatopeic, altele pot fi ușor asociate cu alte cuvinte purtătoare de sens. Din punct de vedere semantic, acestea aduc informații despre aspectul fizic, trăsături morale, vârstă, statut social, toate arătând caracteristici ale gloatei țigănești. Există o serie de porecle metafore, iar alte porecle provin de la nume de plante sau de animale, creând senzația de caricatural. Așa cum remarcă autoarea, în acest caz, numele suplinește ce nu realizează eposul. Comparându-l pe Ioan Budai-Deleanu cu Vasile Alecsandri, Lidia Șerdeanu arată că în ceea ce privește tehnica numirii personajelor, scriitorul ardelean îi este superior. Deși cei doi folosesc nume transparente, care funcționează ca o etichetă, Budai-Deleanu le nuanțează, opacizându-le (fiindcă le derivă cu sufixe specifice epocii de la teme grecești sau latinești, scoțând în evidență în acest fel tendința intelectualilor de a purta alte nume decât cele vulgare, la modă fiind, în epocă, cele de origine greacă).

Discuții legate de numele transparente sau de asocieri nefortuite dintre numele personajelor și caracterul lor, precum și efectele comice, ironice care derivă din aceste apropieri găsim și la Daiana Felecan, care constată că procedeul reducerii personajului la o simplă trăsătură de caracter exprimată prin numele propriu este frecvent la dramaturgii din prima jumătate a secolului al XIX-lea. În ce ne privește, considerăm că este un procedeu universal, care caracterizează etapa de început a literaturii unui popor.

Sentimentele cititorului față de personaje pot fi influențate prin nume expresive stilistic. O serie de observații stilistice face Al. Cristureanu în legătură cu numele personajelor lui Mateiu Caragiale. Acesta arată că scriitorul nu este indiferent la sensul inițial pe care l-a avut numele propriu și că, deși nu mai e transparent, o serie de determinanți ai numelui care apar în context nu fac decât să reia sensul etimologic. Totuși, uneori Al. Cristureanu nu e departe de a propune etimologii populare (vezi *Pirgu*, pe care, deși conștient că nu îl poate justifica corespunzător, îl apropie de

Pîrci). Al. Cristureanu are meritul de a se referi la titlu, pe care îl explică în raport cu conținutul romanului. Ample observații în legătură cu numele textelor fac și lingviștii care abordează onomastica poeziei (vezi, în acest sens, Marica Pietreanu).

Definirea unui topos, prin plasarea acțiunii într-un spațiu familiar cititorului, datorită folosirii unor toponime cunoscute, reperabile în realitate duce la impresia de precizie și autentic, impresie accentuată de folosirea numărului mare de microtoponime. Aceasta este o caracteristică a prozatorilor realiști, care surprinde cititorul poeziei lui Marin Sorescu. Folosind peste 1000 de antroponime, după cum afirmă Marica Pietreanu în studiul citat, Marin Sorescu evocă în ciclul *La liliaci* o mulțime de persoane din satul natal, ale căror nume sunt extrem de expresive. Pe lângă valoarea gnoseologică, aceste nume frappează cititorul prin sonoritatea lor. Sunt nume autentice care reflectă sistemul popular de denominație. Sensul celor peste 50 de porecle se dezvăluie cititorului fie prin intervenția unui personaj care lămurește enigma, fie din context.

În opoziție cu scriitorii realiști, care preferă numele autentice sau reperabile, Elena Lința îl include pe Marin Popa, care preferă numele inventate. Acesta folosește în romanul fantastic *Podul aerian* un număr extrem de mare de nume de familie nereperabile în inventarul onomastic, obținute prin derivare cu sufixe pentru a da impresia că acestea există și în realitate. Autorul mizează în acest caz pe o obișnuință a cititorului în receptarea numelor proprii.

În concluzie, constatăm că numele proprii din operele literare i-au interesat pe lingviști, care le-au studiat din diverse perspective, fără să existe o unitate între aceste abordări și fără a epuiza subiectul, operele literare rămânând un câmp deschis cercetărilor de onomastică literară.

CONSIDERATIONS SUR QUELQUES ETUDES D'ONOMASTIQUE LITTERAIRE ROUMAINE (Résumé)

L'onomastique littéraire roumaine s'est enrichie pendant la deuxième moitié du XX-ème siècle de plusieurs études qui ont essayé à surprendre les caractéristiques des noms propres utilisés par les écrivains. Sans être exhaustifs, nous avons essayé en début de l'article de répertorier les études d'onomastique littéraire roumaine. Dans la deuxième partie nous avons synthétisé les principales remarques que les linguistes ont faites quant à la spécificité des noms propres utilisés par certains écrivains.

ANTROPONIMIA UNOR LOCALITĂȚI AFLATE LA SUD-VEST DE TIMIȘOARA (GHILAD, BANLOC, DENTA, TOAGER)

de

Mirela Zamilia DANCIU

Element constitutiv al limbii fiecărui popor, orice nume de persoană este în fond o secvență sonoră folosită constant în comunicare pentru a desemna o anumită persoană. Numele operează și exprimă distincțiile necesare între membrii unei colectivități. Cu cât societatea atinge stadii mai înalte de dezvoltare și organizare, cu cât relațiile în care este implicat individul devin mai complexe, cu atât numele, ca semn distinctiv, capătă o importanță mai mare.

De regulă, numele este atribuit de către părinți, dar poate fi dat și de către nași sau o autoritate juridică. Primele nume de persoană erau cuvinte comune ale limbii, care căpătau și funcția secundară de a desemna o anumită persoană. Numele distingea persoana și, în același timp, aducea o informație sigură despre purtător. Această manieră de a numi este întâlnită și astăzi în cazul poreclelor.

Legătura strânsă dintre persoană și numele ei face ca acestuia să-i fie atribuite, din cele mai vechi timpuri, puteri cu totul excepționale. Astfel, părinții foloseau numele ca un mesaj adresat unor forțe supranaturale, solicitând parcă protecția divină. Nume de inspirație religioasă s-au perpetuat până azi, dar n-au păstrat nimic din valoarea lor inițială. Sensul de mesaj al numelui nu a dispărut nici astăzi, dar este cunoscută doar de un grup destul de restrâns și, pentru a fi înțeles ca atare, părinții trebuie să deconspire motivele intime ale alegerii.

La romani exista sistemul de nume tripartit: praenomen, nomen (gentilicium) și cognomen. Praenomen, acordat băieților, era, de obicei, numele unui strămoș (Caius) sau indica fie ordinea nașterii (Primus, Quintus), fie momentul sau luna nașterii (Lucius „cel născut în zori”, Marcus „cel născut în luna martie”) sau chiar statutul social (Spurius „copil nelegitim”). Nomen gentilicium era numele întregii familii (gens) (Iulius), iar cognomen era porecla (Caesar „cel născut prin operație”).

La români există un sistem bipartit, numele fiecărei persoane fiind constituit, în mod oficial, din două elemente: numele individual și numele de familie.

1. Numele de familie

Ca și în alte zone ale României, și în sistemul de denotație din sud-vestul Timișoarei se pot distinge două sisteme profund deosebite unul de celălalt¹: 1) un sistem oficial, reprezentat de documentele istorice, inclusiv actele oficiale contemporane, sistem uzitat în viața administrativă, instituții publice, impus și susținut de necesități juridice și menținut până astăzi de Codul civil; 2) un sistem popular, așa cum apare din graiul nucleelor sociale, în discuția privitoare la indivizi sau la grupuri de indivizi, în afară de viața oficială. Cele două sisteme prezintă o egală importanță istorică. Devenite de mult tradiționale, deși independente, ele se influențează reciproc.

1.1. Sistemul oficial e cel mai simplu. Are la bază formula: nume de botez + nume de familie (+ supranume). Cea mai veche formulă de denotație după documente era: 1) numele unic (de botez sau supranume); 2) numele compus din două elemente: numele de botez al individului pus în relațiune cu ascendentul său: A filius B, cu alt individ de care depindea din punct de vedere social sau economic, cu locul de origine, cu îndeletnicirea personală sau cu o particularitate a individului. Prin ereditate, acest al doilea element de denotație a devenit un stigmat onomastic al mai multor indivizi din același grup social și atunci, pentru a se evita confuzia între aceștia, s-a recurs la un element în plus: 3) supranumele. Elementul fundamental al sistemului oficial de denotație este numele de familie.

Purtat de toți membrii aceleiași familii, numele de familie diferențiază persoana numai de membrii altor familii și în același timp o integrează în grupul din care face parte prin naștere. Numind deci în raport cu familia, acest element este fix și ereditar, adică moștenit de la părinți, de obicei pe linie paternă. Trebuie amintit că generalizarea uzului numelui de familie este destul de recentă. Înainte de oficializarea acestuia, oamenii erau desemnați printr-un nume unic, căruia i se putea adăuga un supranume.

Numele de familie se impune, ocazional, abia în sec. al XVII-lea, dar țărani îl adoptă în mod regulat mult mai târziu. În Ardeal,

¹ Vezi Pașca, *TO*, p. 61.

obligativitatea numelui de familie datează abia de la sfârșitul veacului al XVIII-lea, în urma unei dispoziții date de Împăratul Iosif al II-lea².

O examinare sumară a documentelor l-a determinat pe Ștefan Pașca să afirme că „mult înainte de sec. al XVII – XVIII-lea se păstra în mod ereditar numele de familie, cel puțin în unele familii mai avute” și că „mult după această dată, acest element de denominație nu e întrebuințat în mod consecvent în documente”³.

Numele de familie ca element ereditar și ca distinctiv onomastic familial a fost adoptat – în relațiile cu oficialitatea – pentru prima dată de clasa boierilor, iar ereditatea lui se datorește, în cea mai mare măsură, tradiției scrise, menținută în cancelariile administrative. V. Ardeleanu aduce completări afirmațiilor de mai sus, menționând că, „odată cu impunerea matricolelor bisericești ca acte de stare civilă, au fost înregistrate numele de familie de la țară pe tot întinsul regiunii noastre încă de la 1778” și că „numele duble în Banat sunt vechi chiar la săteni, ele datând de pe la începutul sec. al XVI-lea...”⁴.

În ceea ce privește frecvența numelor de familie în perioada studiată, de aproximativ o sută de ani, se pot face câteva precizări distincte. Unele nume apar consecvent în localitățile anchetate (Ghilad, Banloc, Toager, Denta), chiar dacă nu cu aceeași frecvență, ceea ce dovedește viabilitatea lor în fondul activ: *Mușiu* (30 – G), *Breban* (25 – G), *Novac* (20 – G), *Crîsta* (17 – G), *Giura* (15 – G), *Chiu* (28 – B), *Toța* (16 – B), *Strizu* (16 – B), *Gătăianțu* (11 – B), *Traiconi* (11 – B), *Marta* (10 – B), *Covaci* (10 – T), *Oprea* (7 – T), *Prisăcean* (6 – T), *Ardelean* (43 – D), *Iancu* (24 – D), *Baniaș* (24 – D), *Giorici* (23 – D), *Nicolici* (17 – D).

Alte nume de familie apar în prima parte a perioadei de referință, apoi își răresc apariția și dispar din fondul activ fie din cauza lipsei de urmași de parte bărbătească în familiile respective, fie ca urmare a emigrării acestor familii în altă parte. Oricum, ele nu mai fac parte astăzi din sistemul de nume de familie din sat. Este vorba de nume precum: *Minda* (G), *Sîmu* (G), *Savu* (G), *Stănilă* (B), *Todor* (B), *Cotoi* (T), *Pescuț* (T), *Vernicu* (D), *Liparcă* (D), *Vodă* (D). Unele nume au dispărut din fondul activ al unei localități și s-a păstrat în cel al alteia, cum este și cazul numelui *Toța*, care nu mai face parte din sistemul de nume de familie al localității Ghilad, dar este folosit cu frecvență ridicată în localitatea Banloc.

O altă categorie de nume apare pe parcursul perioadei studiate mai târziu, în registru, dar, după aceea, consecvent până astăzi. Se poate vorbi

² Cf. G. Weigand, în BA, I, p. 32.

³ Vezi Pașca, *ȚO*, p. 63.

⁴ Vezi Vichente Ardelean, *Vechimea numelor de familie țărănești din Banat*, CL, XIII, 1968, nr. 2, p. 220.

aici de familii venite din altă parte sau de nume de familie create după numele de botez al tatălui: *Grad* (G), *Goza* (G), *Manea* (G), *Raşa* (G), *Strutin* (G), *Adam* (B, D, G), *Constantin* (T, B, D), *Călin* (D), *Dan* (G, B), *Iacob* (D), *Iancu* (D), *Iosif* (D), *Martin* (D, B, T), *Radu* (B, T, D), *Pavel* (B, D), *Bogdan* (G, T, D), *Marcu* (D, T), *Sandu* (D), *Simion* (G; D), *Anton* (D), *Andrei* (D), *Anghel* (D).

Unele nume de familie sunt create după numele de botez al mamei (matronime): *Anca* (G), *Ancuţa* (B), *Anuţa* (B), *Eva* (D), *Marta* (B), *Măgina* (T), *Periţa* (B), *Rusanda* (G), *Sanda* (T), *Sandra* (D), *Slaviţa* (D), *Zamfira* (B).

În afară de numele de familie care provin dintr-un nume de botez prin schimbarea funcţiei, mai întâlnim o categorie de nume de familie formată de la un nume de botez prin adăugarea sufixului patronimic *-escu*: *Diminescu* (G), *Iliescu* (G), *Miculescu* (G), *Nicolescu* (G), *Paulescu* (G), *Vasilescu* (B), *Florescu* (B), *Mihăescu* (B), *Săndulescu* (B), *Simionescu* (B), *Petrulescu* (T), *Iordăchescu* (T), *Gruescu* (D), *Teodorescu* (D). Al. Graur ia în discuţie această modalitate de formare a numelui de familie, afirmând că „numele acestea, care astăzi sunt așa de răspândite erau purtate, până la începutul secolului trecut, într-adevăr aproape numai de boieri. De-atunci încoace, nenumărați țărani, deveniți orășeni, au adăugat pe *-escu* la numele de botez al tatălui lor, devenind astfel, din Gheorghe Ion, Gheorghe Ionescu...”⁵.

Există între numele de familie o categorie de nume formate de la porecla sau supranumele capului de familie, cu sau fără sufixul *-escu*. O mare parte dintre ele numesc o profesie, o meserie sau o ocupație specifică, practică de capul de familie respectiv în trecut: *Ciobanu* (B, G), *Covaci* (T, B, G), *Croitor* (G), *Dulgheru* (B, D), *Lăcătuş* (G), *Lăutaş* (T), *Morărescu* (G), *Murariu* (B, G), *Olariu* (B), *Păcurar* (T), *Popa* (G), *Văcaru* (G), *Tăbăcaru* (D). Aceste nume de familie pot fi considerate tot un rezultat al influenței sistemului popular de denotație asupra celui oficial.

O altă parte a numelor de familie au originea în porecla unui strămoș, neurmată de sufixul *-escu*. Intră în această categorie nume precum: *Arbore* (D), *Banu* (D), *Bot* (B), *Bucăţel* (G), *Bujor* (G), *Buză* (T), *Buzatu* (D), *Capra* (G), *Cerb* (D), *Cercel* (T, G), *Cioară* (G), *Ciobotă* (B), *Cârnu* (G), *Epure* (T), *Graure* (B), *Hapca* (G), *Iedu* (B, D), *Lung* (G), *Lupu* (T, D, B), *Minciună* (B), *Măţu* (B), *Moacă* (G), *Periat* (G), *Săracu* (G), *Schipor* (G), *Sterp* (G), *Ticală* (D), *Țugui* (G), *Ureche* (G), *Urzică* (G), *Vieru* (B).

⁵ Vezi Graur, *Nume de persoane*, p. 90.

Pot fi întâlnite și nume de familie provenite din supranumele capului de familie la care se adaugă sufixul *-escu*. Numărul numelor din această categorie este foarte redus. *Chicescu* (B), *Copilescu* (D), *Crăciunescu* (D), *Lupescu* (B), *Păunescu* (G), *Popescu* (G, B), *Ursulescu* (G, D), *Vinulescu* (D).

O altă categorie a numelor de familie este formată din cele care provin de la numele satului sau locului de origine al persoanei, la care se adaugă sufixele ce exprimă acest sens: *-eanu* sau *-eanț(u)*. Este vorba deci de acele nume ce „arată originea geografică a purtătorului”⁶. Între numele de persoane și numele geografice au fost stabilite din cele mai vechi timpuri legături destul de strânse. Unele nume de localități sunt, de fapt, nume de persoane, de exemplu *Snagov*, *Roman*, *Pantelimon* etc.⁷ Alteori, localitatea poartă numele urmașilor, format cu sufix⁸. Se întâmplă astfel deoarece materialul antroponimic este parțial repetat în toponimie și, invers, din unele toponime s-au creat nume de persoană⁹. Exemple de nume de familie care provin din toponime¹⁰ sunt înregistrate și în localitățile anchetate: *Almăjan* (B, D), *Ardelean* (T, B, D), *Birdean* (B), *Bocșan* (B, G), *Botoșineanu* (B), *Craiovan* (D), *Fărcășanu* (B), *Gădean* (D), *Gătăianțu* (B), *Ghilezan* (G), *Giulvezan* (T, D), *Izgărian* (G, T), *Jebelean* (T, G), *Kahovan* (T), *Mațedolean* (T), *Mărgineanțu* (G), *Moldovan* (B, D, G), *Moroșan* (D), *Mureșan* (T, B, D), *Sălăjan* (D), *Togorean* (G), *Timiș* (D), *Turda* (B), *Zăgrean* (G).

O ultimă categorie cuprinde nume de familie care reprezintă nume de popoare¹¹: *Neamțu* (B, G), *Roman* (D), *Rusu* (B, D, G, T), *Sârbu* (T, D, G), *Tătar* (B), *Turcu* (D), *Țigan* (D). Numele de acest fel nu dovedesc neapărat originea străină a purtătorului.

1.2. Denominația populară are un caracter mult mai mobil, mai creator decât cea oficială. Pentru desprinderea acestui mecanism în denominația populară este suficientă cunoașterea situației ultimelor câtorva generații. Formula populară de denominație este mai labilă, mai puțin rigidă, se schimbă de la o dată la alta și ilustrează fidel sistemul de organizare a indivizilor după neamuri.

Cea mai obișnuită formulă de denominație populară este formată din numele de botez al individului urmat de numirea neamului, familiei sau

⁶ *Ibidem*, p. 92.

⁷ *Ibidem*, p. 92.

⁸ Vezi Iordan, *Toponimia*, p. 154 și urm.

⁹ Vezi Constantinescu, *DOR*, p. 9.

¹⁰ Vezi și I. Roșianu, *O problemă de onomastică în discuție*, CL, 1966, nr. 2, p. 300, Șt. Pașca, *DR*, VII, p. 154 ș.u.

¹¹ Cf. Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 93.

numai a tatălui sau a soțului: *Gheorghe a lu Ostache* (G), *Titi a lui Mălaimare* (G), *Nicoleta a lu Frujină* (G), *Vasile a lu Nechifor* (B), *Petrică a lu Tomoioagă* (T), *Mărioara a lu Dinu lu Mărtoń* (B), *Eva a lu Simion* (D). În cazul tuturor formulelor populare intră numele de botez, singurul poate pe care omul îl poartă toată viața, pentru că porecele și supranumele se mai pot schimba odată cu trecerea timpului, în urma unor întâmplări neprevăzute.

Această formulă de denominație populară are și variante mai complexe. Astfel, numele de botez poate avea mai mulți determinanți atributivi¹²: *Cristi a lu Pavel Brândușa* (G), *Mărie a lu Ion Boldurean* (G), *Moise fiu lu Iova Mușiu* (G), *Ghizele fia lu Petru junior* (G), *Nasta soția lui Adam Chici* (G), *Georgina a lu Ion Pătrulescu* (T), *Eva a lu Nicolae Covaciu* (T), *Sofica a lu Ion Căpățână* (B), *Iova a lu Marta Puia* (B), *Sofia a lu Ștefan Crâsta* (D), *Vasile a lu Ion a lu Albu* (D). Aceste forme supracompuse apar în cazurile în care există mai multe nume compuse identice. Interesant este că uneori se pune în relație, în cadrul acestor formule populare, numele de botez al individului nu cu cel al tatălui sau familiei sale, ci cu cel al tatălui sau familiei soției.

Altă formulă de denominație se formează din numele de botez al celui numit, urmat de o apozitie legată ce reprezintă supranumele sau porecla, fie a familiei, fie a sa: *Ioan Fârcea* (supranumele familiei) (G), *Mioara Bolobiță* (porecla sa) (G), *Cornel Goruian* (G), *Gheorghe Păun* (T), *Costică Chiciu* (B), *Mihai Copil* (D).

În ceea ce privește numele femeilor, lucrurile se prezintă, oarecum, altfel. Înainte de căsătorie, fata este numită cu numele său de botez, urmat fie de genitivul numelui sau supranumelui familiei fie, mai rar, de porecla ei: *Ana lu Țăran* (G), *Nuți lu Goza* (G), *Tina Capra* (G), *Mărioara lu Târboc* (B), *Ioana a lu Troacă* (B), *Maria Ridichie* (T).

După căsătorie, femeia este numită cu numele ei de botez urmat fie de numele soțului în genitiv, fie de supranumele sau porecla soțului trecut la feminin, fie cu o poreclă dobândită după căsătorie: *Stoianca lu Periat* (sau *Periata*) (G), *Cocotoańe* (G), *Târșoańe* (G), *Trăicoańe* (B), *Forgoańe* (B). Procedeu de moțiune este foarte folosit în aceste cazuri și se realizează prin adăugarea sufixului *-oańe* la forme de masculin care pierde vocala finală.

2. Numele de botez

Temelia onomasticii o formează numele de botez sau prenumele. În legătură cu numele de botez trebuie spus că, în perioada actuală, nu mai

¹² Fapt subliniat și de Graur în *Nume de persoane*, p. 91.

există un criteriu precis și general după care sătenii să aleagă nume pentru urmașii lor. Mare parte dintre ei dau nou-născuților nume „frumoase”, „orășenești”, cu o rezonanță „aleasă”, „urbană”. Modelele imitate frecvent de țărani, ca frumoase ori deosebite, sunt numele fiilor intelectualilor din sat sau cele întâlnite pe cale audio-vizuală.

O sursă foarte importantă de „primenire” a sistemului numelor de botez din localitățile anchetate au constituit-o acei muncitori navetiști care lucrau și mai lucrează unii și azi în Timișoara. Aceștia au schimbat considerabil fizionomia sistemului onomastic din sat față de cea de acum câteva decenii.

Cea mai potrivită clasificare a numelor de persoană este aceea în două mari grupe:

1. creștine sau hagiografice (calendaristice – cărturărești), împreună cu derivatele lor populare, dintre care unele sunt împrumutate de la vecini, altele create de români – inclusiv numele privitoare la cult;

2. laice, în care intră: nume de creație populară, nume împrumutate de la vecini și câteva luate din cărți¹³. Însă și în cazul numelor de botez se poate ține cont de cele două sisteme de denotație: cel oficial și cel popular.

2. 1. Nume de botez oficiale

Cercetând registrele de cult dintre anii 1898 și 2008 am ajuns la concluzia că cele mai frecvente nume de bărbați sunt următoarele: *Ion* (45 – G, 93 – B, 38 – T, 112 – D), *Nicolae* (22 – G, 32 – B, 12 – T, 44 – D), *Gheorghe* (20 – G, 28 – B, 9 – T, 29 – D), *Vasile* (23 – G, 24 – B, 6 – T, 26 – D), *Petru* (15 – G, 20 – B, 7 – T, 44 – D), *Ștefan* (16 – G, 9 – B, 3 – T, 30 – D), *Mihai* (19 – G, 10 – B, 4 – T, 13 – D), *Dumitru* (16 – G, 9 – B, 1 – T, 9 – D), *Constantin* (19 – G, 6 – B, 3 – T, 9 – D).

Comparând această clasificare statistică cu cele făcute de Aurelia Stan¹⁴ (privitoare la valea Sebeșului), Al. Cristureanu în colaborare cu Aurelia Stan¹⁵ (cu privire la satul Purcărești) și Ion Toma¹⁶ (privind satul Lăcrița), se pot face câteva observații. Cele mai frecvente nume sunt cele calendaristice (creștine, biblice, hagiografice), dovadă a influenței nebănuite de puternice pe care a exercitat-o creștinismul în sistemul nostru antroponimic. Obiceiul de a boteza nou-născuții cu nume de sfinți nu e o

¹³ Vezi Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, EER, 1975, p. 13; Constantinescu, *DOR*, p. XLIII.

¹⁴ Vezi Aurelia Stan, *Frecvența numelor de persoană masculine în Valea Sebeșului*, în CL, II, 1957, p. 267-279.

¹⁵ Vezi A. Cristureanu și Aurelia Stan, *Prenumele locuitorilor din satul Purcărești, raionul Sebeș*, în 1957, în CL, V, 1960, p. 103-109.

¹⁶ Vezi Ion Toma, *Nume de persoane din satul Lăcrița*, în CF, nr. 1, 1972, p. 61-73.

caracteristică românească. Ceea ce este interesant la noi și azi e credința aceea intimă și vie pe care o are poporul în solitudinea protectoare de care se bucură «omul» din partea Sfântului al cărui nume îl poartă. Această credință în protecția Sfântului cu nume omonim e veche la popoarele creștine¹⁷ și, desigur, ei îi datorăm și noi masa aceea mare de nume hagiografice pătrunse în antroponomastică. Prin caracterul lor evocativ, numele de sfinți propagate prin biserică au înlăturat din tezaurul antroponomastic numele învechite românești.

Numele creștine pot fi subîmpărțite, la rândul lor, în următoarele categorii¹⁸:

1. Străvechi populare, din epoca formării limbii române, în legătură cu sărbătorile mari oficiale sau cu cele populare grefate pe anumite reminiscențe de sărbători păgâne: *Florea* și *Florica* (< *Floriile*) (G, B, T, D), *Sânzian* (< *Sanctus dies Johannis*) (G), *Marin* (< *Marinus*) (G, B, T, D), *Nicoară* (< *Nicolas*) (D), *Paul* (< *Paullus*) (G, B, T, D).

2. Cărturărești sau calendaristice

A. nume din Vechiul Testament, trecute în calendar: *Avram* (B), *Iacob* (G), *Ieremia* (G), *Ilie* (B, G), *Moise* (G, T); altele netrecute în calendar: *Adam* (G, B, T, D), *Aron* (G), *Dan* (G, B, T, D), *Noe* (G, B).

B. din Noul Testament și din martirologii: a) nume vechi de origine ebraică, greacă, romană, egipteană, persană: *Vichentie* (< *Vicentius*¹⁹), care a avut o frecvență mare în trecut (41 – G), azi dispărând din inventarul unor localități și păstrându-se cu frecvență foarte mică în altele (1 – B); b) nume elaborate în perioada creștină precum: *Cristian* (G, B, T, D), *Emanuel* (G, B, D), amintind pe Iisus; nume ce privesc idei sau sentimente creștine, ca cele formate cu *θεός* „Dumnezeu”: *Timotei* (G); c) nume ce desemnează virtuți creștine: *Inochentie* (G, B). Este de observat că unele dintre numele calendaristice circulă în două forme: cea calendaristică, greco-slavă și cea cu fonetism latin sub influența catolică: *Gheorghe* – *George* (G, B, T, D).

Cea mai mare parte a prenumelor de proveniență calendaristică o formează cele perpetuate prin tradiția familiilor.

1. Prenume și porecle create de popor

a). Unele constau din chiar numirea sărbătorii: *Florea* (Floriile) (G, B, T, D), *Sânzian* și *Sântion* (24 iunie) (G, B) etc.

b). Numele calendaristice ale sfinților mai de văză se repetă în numeroase forme derivate de creație populară, unele românești, altele străine, împrumutate de la vecini. Luând ca exemplu numele calendaristic

¹⁷ Vezi Pașca, *ȚO*, p. 25.

¹⁸ Vezi Constantinescu, *DOR*, p. XLV.

¹⁹ Vezi Tatiana Petrache, *Dicționar enciclopedic al numelor de botez*, București, Editura Anastasia, 1998, p. 7.

Ioan, care a circulat mai mult ca oricare altul, găsim următoarele categorii de derivate: A: românești: *Nică* (G, B, T), *Niță* (G); B. slave: *Ivan* (D), *Iovan* (G, B, D), *Ioța* (B, D); C. ungurești: *Ianoș* (G, B, D).

Alături de cel mai folosit nume de botez masculin – *Ion*, au o frecvență neașteptată numele *Gheorghe*, *Vasile* și *Nicolae*. Primele două apar printre cele mai frecvente și în statistica Aureliei Stan (pe locul 3, respectiv 8)²⁰. În ceea ce privește antroponimul *Nicolae*, acesta este frecvent și în satele ardelenesti, în timp ce în cele oltenesti apare *Marin*, după cum afirmă Ion Toma²¹.

În ceea ce privește frecvența numelor de femei, clasificarea statistică se prezintă în felul următor: *Maria* (20 – G, 67 – B, 21 – T, 105 – D), *Ana* (22 – G, 36 – B, 10 – T, 63 – D), *Floare* (19 – G, 28 – B, 12 – T, 29 – D), *Elena* (9 – G, 23 – B, 8 – T, 27 – D). Antroponimul *Marta* apare înregistrat de 11 ori în statistica din 1898 (G), iar în prezent nu apare decât de 2 ori (B). Și în cazul numelor de persoane feminine se observă influența creștinismului. Se întâlnesc, astfel, nume străvechi populare: *Flore* și *Florica* (< *Floriile*) (G, B, T, D), *Maria*; nume cărturărești sau calendaristice: *Eva* (G, B, T, D), *Cristina* (G, B, T, D), *Irina* (G, B, T, D), *Iustina* (G, B).

Comparând această statistică cu cele efectuate în localitățile Sebeș și Lăcrița, se pot aduce unele precizări. Cel mai frecvent nume feminin din Ghilad este *Ana*, iar în Banloc, Toager și Denta este *Maria*, nume frecvent și în Sebeș. În Lăcrița însă predomină antroponimul *Elena*. Acesta apare și sub forme diferite, provenite din hipocoristice: *Ileana*, *Leana*, *Lena*, *Lenuța*, *Nuți* etc., forme întâlnite și în localitățile anchetate.

Atât în ceea ce privește numele de botez masculine, cât și cele feminine, s-ar putea chiar alcătui un fel de atlas cu arii de frecvență a numelor de persoane, care ar putea aduce contribuții incontestabile la clasificarea istorică, dialectală și etnografică a teritoriului și a populației țării.

2.3. Nume de botez populare

Sistemul popular al numelor de botez cuprinde, în cele mai multe cazuri, aceleași elemente cu cel oficial, fiind deosebită doar forma în care sunt folosite aceste elemente.

Deseori, mai ales în perioada mai veche, forma populară a numelor de botez pătrunde chiar în registrele stării civile și de cult, pentru că atât notarii, cât și preoții nu cunoșteau nici ei forma literară a numelui respectiv.

²⁰ Vezi Aurelia Stan, *art. cit.*, p. 55-64.

²¹ Vezi Ion Toma, *art. cit.*, p. 61-73.

Un element general în sistemul popular al numelor de botez îl constituie hipocoristicele. Ele pot fi formate prin diminutivarea numelui: *Ionel, Ionuț, Ionică* de la *Ion*. Unele dintre aceste diminutive pătrund, în ultimul timp, și în sistemul oficial. Astfel apar nume ca: *Dorel, Dorinel, Marinel, Petrișor, Viorel*.

Alte hipocoristice se formează prin prescurtări ale numelor. De exemplu, de la *Constantin* avem hipocoristicele: *Costică, Costel, Dinu* (= *Constandin*).

De multe ori se combină prescurtarea hipocoristică a unui nume cu diminutivarea sa, dând forme și mai depărtate de forma de origine. Astfel, de la *Ștefan* avem derivatele *Fănică* și *Fănel*.

În afară de hipocoristice și diminutive, sistemul popular al numelor de botez se deosebește de cel oficial și prin aspectul fonetic deosebit, dialectal, chiar dacă numele este același ca în limba literară. Toate numele de botez, chiar și cele mai moderne, sunt pronunțate, mai ales de sătenii mai în vârstă, în conformitate cu legile fonetice care acționează în zona dialectală anchetată. Spre exemplificare, se încadrează aici: *Mărie, Mărioara, Geoarge, Pătru*. Numele proprii se încadrează deci fonetic între celelalte cuvinte împrumutate, suferind cam aceleași adaptări.

3. Porecle și supranume

Datorită complexității și diversității problemelor pe care le includ, poreclele și supranumele – elemente considerate ca aparținând sistemului popular de denotație – au trezit interesul cercetătorilor.

Având în vedere că în lucrările de specialitate consacrate, în întregime sau parțial, acestei probleme, terminologia nu este unitară, folosindu-se când ambii termeni – poreclă și supranume –, când numai unul dintre cei doi, se impun anumite precizări. Interpretările de până acum, deși nu au ajuns la un consens, au adus pe rând observații notabile.

Încă din anul 1895, în lucrarea *Poreclele la români*, I.-A. Candrea încerca să facă o distincție între poreclă și supranume. Astfel, el susținea că „aceste cuvinte, prin care poporul lovește în năravul sau defectul cuiva, se numesc porecle”²². În continuare autorul precizează că „poreclele se deosebesc de cuvintele de ocară obișnuite prin aceea că acestea din urmă spun în genere defectul sau năravul cuiva verde, fără niciun înconjur; pe câtă vreme poreclele conțin mai întotdeauna o metaforă”²³. Lui Candrea îi revine și meritul de a face pentru prima dată în onomastica românească considerații teoretice privind supranumele, văzute în corelație cu porecla: „Dacă porecla dată cuiva de către o persoană este repetată și de alții la

²² Vezi I.-A. Candrea, *Porecle la români*, București, Editura Socec, 1895, p. 7-8.

²³ *Ibidem*, p. 8.

adresa aceleiași persoane, ea devine supranume”²⁴. Mai departe, Candrea notează: „Porecla, devenită supranume, pierde foarte adesea noțiunea primitivă peiorativă [...]. Supranumele se alipește atunci la numele acelei persoane și ori se stinge odată cu încetarea ei din viață, ori îi supraviețuiește, trecând asupra urmașilor săi, ca nume de familie”²⁵.

Părerea lui Candrea a fost reluată și dezvoltată de Șt. Pașca în *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*. Acesta reia citatul din I.-A. Candrea, unde făcea deosebirea dintre „cuvintele de ocară” și porecle, și înlocuiește „cuvintele de ocară” cu termenul „calificative”, menținând în continuare intact citatul²⁶. Șt. Pașca consideră că termenul supranume ar fi mai indicat întrucât „necesitatea utilizării termenului «supranume» e dictată de împrejurarea că acesta are o funcție exclusiv antroponomastică, pe când porecla indică și o funcție semantică. Porecla se dă ca o batjocură unui individ, incidental, supranumele, născut din porecle și calificative este legat indisolubil de numele indivizilor, devenind chiar ereditare”²⁷. I. Roșianu, în articolul *O problemă de onomastică în discuție*, presupunea că „funcțiunea semantică” de care vorbea Pașca în lucrarea citată „se referă la faptul că porecla poate fi pusă în legătură cu un apelativ sau cu un substitut al acestuia, legătură care duce la o semnificație oarecare și reflectă, mai mult sau mai puțin, personalitatea purtătorului ei”²⁸.

Dezbătând apoi alte păreri, Roșianu optează pentru menținerea termenului de supranume, „termen neechivoc și, indubitabil, mai cuprinzător decât porecla, înțelegând prin el acea categorie antroponimică, specifică sistemului popular, neoficial, de denotație personală, care cuprinde unul sau mai multe elemente denominative suplimentare numelui oficial al unei persoane sau colectivități. În consecință, supranumele nu trebuie înțeles decât ca fiind un adaos la numele oficial sau un substitut al acestuia, indiferent de nuanța căreia i se circumscrie (afectivă, neafectivă etc.)”²⁹. El include poreclele în categoria supranumelui, considerând poreclele „acele supranume (deci tot supranume) care au caracter motivat și afectiv și ilustrează particularități fizice, psihice, lingvistice, geografice etc. (de obicei defecte) sau întâmplări memorabile din viața purtătorilor lor, având la bază, de cele mai multe ori, o metaforă creată mai ales din și pentru amuzament. Spre deosebire de restul supranumelor, poreclele răspund mai mult unei funcțiuni semantice și mai puțin antroponimice. Ele

²⁴ *Ibidem*, p. 8

²⁵ *Ibidem*, p. 9.

²⁶ Cf. Pașca, *ȚO*, p. 43.

²⁷ *Ibidem*, p. 44.

²⁸ Vezi I. Roșianu, *O problemă de onomastică în discuție: categoriile antroponimice*, LR, XXV, 1976, nr. 3, p. 291.

²⁹ *Ibidem*, p. 298.

se nasc spontan, dar scopul creării lor ține în primul rând de psihologia creatorilor lor de a aduce noi forme în adresare, mai sugestive, mai «ieșite din comun», dar cu o mai mare putere de evocare, mai vii... Poreclele a căror semnificație este total necunoscută în momentul culegerii lor pe teren rămân, până la proba contrară, simple supranume»³⁰.

Un punct de vedere demn de luat în considerare și care a fost reluat și de alți cercetători este cel exprimat de Aurelia Stan în *Porecle și supranume din Valea Bistriței*, p. 43. Cercetătoarea susține că „porecla devine supranume numai atunci când își pierde conținutul ironic. Aceasta se întâmplă, mai ales, când poreclele, fiind indisolubil legate de numele unor persoane, trec și asupra celorlalți membri ai familiei, devenind chiar ereditare”³¹. Autoarea ține să precizeze că „supranumele și poreclele au funcțiuni speciale: porecla este un element cu conținut afectiv, în timp ce supranumele n-a avut niciodată un astfel de conținut sau, chiar dacă l-a avut la început, cu timpul l-a pierdut”³², pentru ca puțin mai târziu să se contrazică scoțând în evidență calitatea ambilor termeni de a fi „expresivi, sugestivi”.

O altă cercetătoare, Doina Grecu, în *Despre supranumele din comuna Berzovia. I. Supranumele provenite din nume de familie, prenume și hipocoristice*, în „Cercetări de lingvistică”, VII, 1962, nr. 1, p. 53-57, încearcă, de asemenea, să diferențieze cei doi termeni (poreclă și supranume), să dea fiecăruia dintre ei un sens cât mai exact: „supranumele este lipsit de conținut afectiv și este colectiv și ereditar. El provine dintr-o poreclă sau dintr-un calificativ. Spre deosebire de acesta, porecla este raportată la un singur individ și plină de conținut afectiv”³³.

O. Vințeler este și el unul dintre cercetătorii care s-au ocupat de această problemă onomastică, dar care preferă termenul de poreclă. Astfel, după ce aduce argumente, citând din lingviștii ruși V.K. Ciceagov, Lev Uspenski și L.J. Kolokolova, scoate în evidență faptul că între poreclă și supranume există o mare diferență. El susține că „apariția poreclelor, cât și a supranumelor este incidentală, dar destinația lor diferă, deși ambele sunt calitative. Apoi ele se deosebesc și din punctul de vedere al originii lor. [...] poreclele își au originea mai ales într-un defect, în timp ce supranumele au la bază o profesie, situația socială etc. și ele nu supără, de cele mai multe ori scoțând în evidență anumite calități ale persoanelor respective”³⁴.

³⁰ *Ibidem*, p. 298.

³¹ Aurelia Stan, *Porecle și supranume din Valea Bistriței*, LR, 1957, nr. 5, p. 43.

³² *Ibidem*, p. 42-43.

³³ Vezi Doina Grecu, *art. cit.*, CL, VII, 1962, nr. 1, p. 54.

³⁴ O. Vințeler, *Porecle din satul Căptălan (raionul Aiud, regiunea Cluj)*, CL, Cluj, IX, 1964, nr. 1, p. 118.

Al. Graur, în lucrarea *Nume de persoane*, consideră neinteresante și ușor de înlăturat criteriile care ar duce la distincția dintre poreclă și supranume³⁵, renunțând la termenul supranume și reținându-l în exclusivitate și el pe acela de poreclă.

Printre cei care consideră că trebuie menținuți ambii termeni se numără și I. T. Stan care, în *Porecle și supranume din comuna Sohodol (raionul Câmpeni, regiunea Cluj)*, afirmă: „trebuie menținuți ambii termeni, prin poreclă (policră, poriglă, poreglă, porelcă) înțelegându-se acel calificativ, acea ciufală care se atribuie unei persoane, indiferent dacă e vorba de vreun defect fizic, o asemănare cu altă persoană, de îndeletniciri, de trăsături psihice, diferite întâmplări din viață și chiar dacă se păstrează și la restul generațiilor și chiar dacă nu se cunoaște apoi motivul acordării aceluia atribut”³⁶. Iar prin supranume „ar urma să înțelegem acele nume, prenume, forme hipocoristice care apar alături de numele și prenumele actual al cetățenilor utilizate pentru individualizare, fără a conține un atribut, o ciufală, o poreclă”³⁷.

Dacă porecla este privită de către Emese Kis și Maria Groza ca o „metaforă ce rezultă din prescurtarea unei comparații dintre purtătorul poreclei și un fenomen sau obiect existent în afara lui”³⁸, Al. Cristureanu folosește termenul supranume în accepția lui I.-A. Candrea, dar și el tratează materialul nediferențiat și ajunge la concluzia că, „studiate din punct de vedere stilistic [...], poreclele și supranumele presupun un grad deosebit de afectivitate”³⁹.

În articolul *Porecle (comuna Șimișna, raionul Dej, regiunea Cluj)*, Margareta Purcar-Gușeală încearcă să pună lucrurile la punct. După ce arată că în unele lucrări de specialitate se face o diferențiere între poreclă și supranume, ea este de părere că e mai bine să folosim un singur termen, și nu doi. Autoarea preferă însă termenul poreclă, pentru că „pare mai cuprinzător și mai exact decât termenul supranume”⁴⁰, dar nu dă o definiție poreclei.

După o succintă și la obiect prezentare a diverselor opinii referitoare la problema termenilor despre care e vorba, V. Țâra sugerează folosirea exclusivă a termenului de supranume, pentru că „are, spre deosebire de poreclă, avantajul de a fi mai general și deci mai cuprinzător,

³⁵ Vezi Graur, *Nume de persoane*, p. 70.

³⁶ În StUBB, XIII, 1968, nr. 1, p. 100.

³⁷ *Ibidem*, p. 101.

³⁸ Emese Kis, Maria Groza, *Porecla – metaforă privită ca un micromodel explicativ*, SMO, 1969, p. 51-57.

³⁹ Al. Cristureanu, *Supranumele locuitorilor din satul Răchita*, CL, VI, 1971, nr. 2, p. 410.

⁴⁰ Margareta Purcar-Gușeală, *Porecle (comuna Șimișna, raionul Dej, regiunea Cluj)*, LL, XIV, 1967, București, p. 143-164.

este neechivoc și definește mai precis elementul suplimentar, dar absolut indispensabil, din sistemul denominativ rural”⁴¹. Autorul ține să precizeze, totuși, că supranumele pot fi „ironice – care au un pronunțat caracter afectiv și vizează satirizarea, uneori chiar descalificarea celui care le poartă”, și „neutre – lipsite de caracter afectiv, satiric sau ironic, care nu slujesc decât la precizarea identității”⁴².

Autorii unui alt articol, M. Homorodean și N. Mocanu, sunt „de acord, în principiu, cu semnificația dată termenului de supranume, și ca cele două categorii să se numească, poate mai pregnant, supranume subiective și, respectiv, supranume obiective”⁴³.

Faptul că porecla are un rol denominativ identic cu al supranumelui reiese și din definițiile întâlnite în DLRM. Astfel, porecla este definită ca un „supranume dat (în bătaie de joc) unei persoane, în legătură cu o trăsătură caracteristică” a aspectului său exterior, a psihicului sau a activității sale. Supranumele e definit ca un „nume dat unei persoane, pe lângă numele propriu, în semn de cinste (uneori și de batjocură); nume pe care și-l ia sau care se dă unei persoane, pentru a se deosebi de altă persoană”.

Ținând cont de tot ce am enunțat mai sus, se poate spune că unii cercetători reduc sfera poreclei, considerând-o de la un moment dat supranume (I.-A. Candrea, Șt. Pașca, Aurelia Stan, Doina Grecu, I. Roșianu, Al. Cristureanu etc.), alții o înlătură complet, înlocuind-o cu supranume (subiective sau obiective, ironice sau neutre) (V. Țâra, M. Homorodean, N. Mocanu), iar alții dau întâietate termenului de poreclă, care poate fi afectivă sau nu, se poate referi la o calitate sau un defect, își poate schimba cu timpul valoarea semantică (Al. Graur, O. Vințeler, Emese Kis, Maria Groza, Margareta Purcar-Gușeală etc.).

Menționăm faptul că termenul „supranume” nu este cunoscut în mediul rural, el fiind o creație a specialiștilor, în timp ce termenul „poreclă” este cunoscut de către toți locuitorii, chiar și de către cei veniți din alte regiuni. Dar această lucrare voindu-se a fi una științifică, vom folosi termenul *supranume* ca termen unic ce include categoria poreclelor.

Supranumele aparținând sistemului antroponimic din localitățile anchetate (Ghilad, Banloc, Toager, Denta) pot fi grupate în mai multe categorii, în funcție de caracterul (afectiv – ironic sau neafectiv – neutru) și de originea lor semantică.

⁴¹ V. Țâra, *Supranumele românești din comuna Domașnea (Caraș-Severin)*, AUT, VI, 1968, p. 227.

⁴² *Ibidem*, p. 227.

⁴³ M. Homorodean, N. Mocanu, *Din onomastica comunei Scărișoara (jud. Alba)*, StUBB, fasc. 2, 1969, p. 136.

3.1. Supranume afective – ironice

1. Supranume atribuite după particularități fizice

Albu (G) „cu părul cărunt”

Barna (G) „era cam negricios” (< magh. *barna* „bour” sau ucr. *Barna* „bou cu părul cenușiu închis”, Iordan, DNFR, p. 49)

Boboceă (B) „era îmbujorat” (< *boboc*, cu suf. *-ea*) (Iordan, DNFR, p. 67)

Bulbuc (G) „avea ochii bulbucăți” (< *bulbuc* „bășică de apă” pe suprafața unei ape, mai ales pe vreme de ploaie) (Iordan, DNFR, p. 86)

Burfă (B) „are burfă mare” (< *burfă* „burtă”)

Buzatu (G) „cu buze mari” (< *buzat*)

Cap-dă-cal (G) „avea capul mare”

Cășulă (B) „purta mereu căciulă”

Cârnu (G) „cu picioare carne”

Coarba (G) „negru la păr ca un corb și la a bătrână i s-o spus așa”

Covăsât (G) „erau mai albi la față” (< (*lapte*) *covăsît* „lapte acru, iaurt”)

Ghidăr-Mic (G) „parcă era un om pitic”

Lișca (G) „cu părul alb”; *liș* + suf. *-ca* (CADE); cf. *Ilușca* (Pașca , Ț.O., p. 270)

Laie Michi (D) „erau mai mulți Nicolae în familie și ăsta era ăl mai mic”; hipocoristic al lui *Nicolae*

Moacă (T) „avea o față urâtă” (< *moacă* „figură”)

Pecmez (G) „erau neamuri cu a lu Covăsît, dar erau mai negri” (< *pecmez* „gem”)

Pîlîie (T) „era numai piele și os” (< *piele*)

Pitica (G) „mică de înălțime; (< *pitic* + suf. *-a*) (Iordan, DNFR, p. 368)

Pleșu (G) „pleș, chel”

Pârlea (G) „mic și slab, jigărit”; (*a*) *pârli* cu suf. *-ea*; cf. și *pârle* „epitet pentru un om chel” (DNFR, p. 370)

Pușcă-rață (D) „chior de un ochi”

Râmă (D) „cel mai mic din familie”

Roșca (G) „singurul din familie cu părul roșcat” (*roșu* + suf. antrop. *-ca*) (Iordan, DNFR, p. 399)

Roșu (G, D) „cu părul roșcat”

Sora-mică (G) „foarte mică de statură”

Șchiopu (G) „cineva din familie a fost șchiop”

Șoldeu (G) < *șoldeu* varianta lui *șuldeu*: „1) purcel până la un an; 2) iepure până la un an” (< magh. *süldö*) (DLR); *șold* sau (și) *șoldu* cu suf. *-eu* (Iordan, DNFR, p. 435)

Ureche „cu urechi mari”.

2. Supranume care indică particularități psihice

Adormitu (B) „amețit, adormit”

- Baicu* (D) „găsea la orice câte un bai” (< bg. *Bájko*, cf. Pătruț, *Nume*, p. 15)
- Bicheru* (D) „era bicher, șmecher”
- Ciocan* (G) „prost, nătăfleț”
- Codoașcă* (T) „îi plăcea să împărecheze tinerii”
- Doagă* (G) „îi lipsea ceva la cap”
- Dârză* (T) „moale din fire”
- Făloasa* (T) „îi plăcea să se aranjeze mult ”
- Firea* (G) „spunea că nu-și poate ține firea; nervos”;
- Firu* sau/și *Fira* + suf. *-ea* (Iordan, DNFR, p. 201)
- Geoarge-bîț* (B) „prost ca bâta”; variantă a lui *Gheorghe* + determ. subst. *bât*
- Gârșescu* (T) „zgârcit”; *gârci*, variantă a lui *zgârci* „cartilaj; o unealtă a dogarului”, cu suf. diminutival *-eag* (Iordan, DNFR, p. 225)
- Ghișoane* (G) „nu-i era bun nimic”; < bg. *Gičo*; ar putea fi și *ghici*, variantă regională a lui *bici*; Cf. și rus. *Gičev* + suf. *-oane* (Iordan, DNFR, p. 220)
- Hibai* (G) „avea o hibă, un defect”
- Mălai-Mare* (G) „era lacom și avar”
- Mândruța* (G) „era făloasă la joc”; femininul lui *mândruț*; diminutiv al lui *mândru* (DNFR, p. 311)
- Mândrici* (D) „erau toți făloși”
- Minșună* (D) „mințea mult”
- Mireasa* (G) „se îmbrăca încet ca o mireasă”
- Mățu* (B) „leneș” < *măț* „pisic”
- Muțuțui* (G) „cu moț, mai presus decât alții”; < gr. *Mutsos*, *Mutsu* (Iordan, DNFR, p. 322)
- Nemeș* (G) „ca un domn” (DA); < *nemeș* „nobil maghiar” (Iordan, DNFR, p. 331)
- Spăriosu* (G) „șperios”
- Spârlea* (T) „era iute în toate părțile”; (a) *spârli*, variantă a lui *zbârli*, cu suf. *-ea*, (Iordan, DNFR, p. 422)
- Ușurelu* (G) „era sprinten în mișcări”; < *ușor* + suf. dim. *-el*
- Vițel* (G) „nu scăpa nimic din vedere”.

3. Supranume atribuite după lucruri și obiecte comune

- Boambă* (G) < *boambă* „boabă, bob” (Iordan, DNFR, p. 67)
- Bumbu* (G) < *bumb* „nasture” (Iordan, DNFR, p. 87)
- Fănină* (B) < băn. *fănină* „făină”
- Firiz* (G) „ferăstrău” < magh. *fűrész* „ferăstrău”, care a fost împrumutat sub forma *firiz* în graiurile de peste munți” (Iordan, DNFR, p. 201)
- Gădînă* (G); *gadină* „animal sălbatic” (Iordan, DNFR, p. 212)
- Ou* (G) „toată zîua căpta ouă”
- Păsulă* (G) „fasole”
- Podu* (B)
- Pupu* (D); *pup* „mălai copt în cenușă, turtă” (CADE)

Șoclod (G) < *șoclod* „cocean de porumb”

Șoancă (B) „șuncă”, < bg. *šonka* sau (și) ung. *šonka* „șuncă” (Iordan, DNFR, p. 435)

Tranță (G) „zdreanță”

4. Supranume atribuite după numele unor animale sau plante

Ariciu (G) < *arici*, cf. n. top. *Ariciu*, *Aricioaia* (Iordan, DNFR, p. 36)

Bica (G, B) < *bică*, fem. lui *bic* „taur” (Iordan, DNFR, p. 63)

Bužeac (G) < *bugeac* „covor de mușchi, buruiană; amestecătură de lemne putrede”; probabil din sârb. *bučjak* „jăget” (CADE)

Busuioc (D) < *busuioc*, cf. n. top. *Busuiocul* (Iordan, DNFR, p. 90)

Capra (G) < *capră*

Cioară (G) < *cioară*, cf. n. top. *Cioara* (Iordan, DNFR, p. 123)

Ciocârlie (D) < *ciocârlie*, cf. n. top. *Ciocârlia* (Iordan, DNFR, p. 124)

Ciurcan (T) < bg. *čurka*; cf. și *Ciurca*, (*ciurcă*, variantă a lui *curcă*) + suf. -an (Iordan, DNFR, p. 132)

Cucu (G) < *cuc(u)*

Dudă (G) < *dudă* „fructul dudului” sau bg. *Duda* (Iordan, DNFR, p. 184)

Hârțu (B) < *hârț* „șoarece”

Liliacu (B) < *liliac* „planta sau/și animalul” (Iordan, DNFR, p. 280)

Lupu (G, T) < *lup(u)*

Macu (G) < *mac* „numele unor plante”; cf. și ung. *makic* „ghindă”, bg. *Mako* (Iordan, DNFR, p. 286)

Morcoń (T) < *morcoń* „morcov”

Neghină (G)

Nucu (G); hipocoristic de la *Ion* (DO, p. 82); *nuc*, cf. *Perju*, *Stejar* etc.

Poamă (T) < *poamă* cu sens figurat, ironic

Purcel (G) < *porc* + suf. dim. -el

Râma (D)

Stârcu (T) < *stârc* „cocostârc, barză”

Șeapă (G, B) < *șeapă* „ceapă”

Șireășă (B) < *s'ireășă* „cireășă”

Trandafir (B)

5. Supranume referitoare la starea socială din trecut

Cotrea (B) „zdrențuros” (DLRC)

Năspălatu (G) „sărac, murdar”

Șocâlțea (G) „foarte murdar”, tema lui *ciocâltău* (*ciocâlț-*) cu suf. -ea. Poate fi privit și ca un derivat de la *ciocâlțeu*, variantă a lui *ciocâltău* (Iordan, DNFR, p. 124)

6. Supranume datorate unor întâmplări, obiceiuri, deprinderi

Boian (T) „avea o vacă numită *Boiana* pe care o striga toată ziua”; < bg. *Bojan* (și sl. *Bojan*). Ar putea fi, uneori, un derivat de la n. top. *Boia*; cf. n. top. *Boian(ul)* (Iordan, DNFR, p. 69)

Cecai (G) „repetă des cuvântul, imitând un vecin sârb”

Păsăron (G) „umbla toată ziua după ouă de păsări” (< *pasăre* + suf. *-on*)

Pârvu (G) „primul născut”, < bg. *Pârvo*; cf. și *pârv* 1) (despre oi) „cu lână puțină, scurtă și crețată”; 2) (despre oameni) „scund” (Iordan, DNFR, p. 369)

Chițumanu (B) „așa obișnuia să-și cheme nepoții”.

7. Supranume atribuite după forme alintătoare sau alte expresii

Lala (B); < gr. *Lala(s)* sau (și) bg. *Lala* (Iordan, DNFR, p. 272)

Puu (G) < interjecția *pu-pu!*

Tita (B); < bg. *Tita* sau (și) gr. *Tita* (Iordan, DNFR, p. 453)

Treosc (G) < interjecția *treosc!*

Truț (G) (hipocoristic de la *Dumitruț*, *Pătruț*)

Țundric (D) < *țundră* „sarică” + suf. *-ic*

Babaruță (T) < *baba* + *Ruță* (cf. bg. *Rutus*)

Băju (G) cf. *Băju*, *Băjan*, *Băjenaru* (Iordan, DNFR, p. 53)

8. Supranume cu explicații nesigure sau neverosimile, iar unele chiar neexplicate

BANLOC

Bașea < *bace(a)* „frate mai mare”

Bergeanu < *birdan* „locuitor al satului *Birda*” (< *Birda* + *-ean*)

Borozan < *Borod* + *-ean*, cf. oicon. *Borod* în jud. Bihor, cf. și *Borozel* < *Borod* + *-el*

Buda – hipocoristic de la *Budimir*

Buduc < *Bud* + *-uc*; cf. bg. *Buda* (Iordan, DNFR, p. 84)

Călăgiu

Ceangu

Ciuroń < *Ciurea* (*ciur* + suf. *-ea*) (Iordan, DNFR, p. 132) + *-on*

Cloașe

Geică < bg. *Džejko* (Iordan, DNFR, p. 217)

Ghencea < bg. *Genča* (Iordan, DNFR, p. 218)

Goga – hipocoristic de la *Gheorghe*

Guran < *guran* „om cu gura mare”, n. top. *Gura* + *-an* (Iordan, DNFR, p. 233)

Iercu

Lipu < *Filip* – hipocoristic

Lonti < *Leonte*

Mădgălina; variantă populară a lui *Magdalena*, nume biblic (Iordan, DNFR, p. 297)

Mearla < *mierlă*

Mosor „mosor”; cf. pol. *Mos(s)or* (Iordan, DNFR, p. 317)

Păisima < *Paisie* „nume monahal”; cf. bg. *Paisif* (Iordan, DNFR, p. 349)

Păuțu < *Pau* [Pavel] + -uț

Peroń < *Pera* (hipocoristic de la *Petru*) + -oń

Pisli

Sie < *Atanasie* – hipocoristic

Smaia

Șogordan < *șogor* „cumnat” + *Dan*

Tărboc, cf. *tărboc* „o unealtă de pescuit” (Iordan, DNFR, p. 445)

Tecu < bg. *Teko* (Iordan, DNFR, p. 446)

Toșa < *Toma*, *Tudor* + -șa; cf. bg. *Toša* (Iordan, DNFR, p. 459)

Troca < gr. *Troka(s)*, (Iordan, DNFR, p. 461)

Vodoni (< *Vodă* + -oń) < nume de grup *vodoń* < *Vodă* + -oń

TOAGER

Boamfel

Cicioc < bg. *Čičo* + -oc

Cipac, cf. *ciupag*

Čiuculan

Custu

Frieghiel < germ. *Friedel*

Ghireanu < *Ghera* (hipocoristic de la *Gherasim*) + suf. -ean

Mondi < g. *Mondi(s)* sau (și) bg. *Mondi* (Iordan, DNFR, p. 289), magh.

Mandi

Ricu < *Todoricu*; cf. gr. *Rik(k)u* (Iordan, DNFR, p. 394)

Sărsăanțu

Tranță < *zdreanță*

Zăică < bg. *Zajko* (Iordan, DNFR, p. 436)

DENTA

Bercioc < *Bercea*, cf. scr. *Berče* (Grković, p. 36) + suf. -oc

Bilzgot

Brici < *brici*

Bucică < *Buci(u)* „cal cu pete galbene pe păr” (Iordan, DNFR, p. 83) + suf. -ică

Dric < (*Alexan*)*dric*

Drilă < (*Alexan*)*drilă*

Jâucu < *Živko*

Păici < *Paic* + -ici (Iordan, DNFR, p. 349), *Paicu* + -ici

Pulgher

Țundric < *țundră* „sarică” + -ic (Iordan, DNFR, p. 472)

GHILAD

Bolobiță

Borgea < *bordea* „sperietoare” (Iordan, DNFR, p. 73)

- Braica* < bg. *Brajko* (Iordan, DNFR, p. 78)
Chentă < *Vichente*, hipocoristic de la *Vichentie*
Chicescu < bg. *kiča* + *-escu* (Iordan, DNFR, p. 114), *Checiu* + suf. *-escu* (cu *e* neacc. > *i*)
Cislenco
Ciuchina, cf. și bg. *Čukin*, dat ca poreclă + *-ină* (Iordan, DNFR, p. 130)
Ciurlie
Coarba < *coarbă*
Cocota < *Coca* + *-otă* sau *cocotă* < gr. *kokota* (Iordan, DNFR, p. 139)
Coșoabă
Deloaie < *Delu* (cf. bg. *Delo*) + suf. *-oaie* (Iordan, DNFR, p. 169)
Dubă < *dubă* „luntre mică de pescuit” (Iordan, DNFR, p. 183)
Dulea < bg. *Dule* și *Dulja* (Iordan, DNFR, p. 185)
Fârțu < *fârță* „copil neastâmpărat; om care poartă vorba de ici-colo” (Iordan, DNFR, p. 202)
Fâsâian
Fiștea < magh. *füst* „fum”
Fodor < reg. *fodor*, *-e* „încrețitură de pânză la mânecile iilor” < magh. *fodor* „manșetă cu încrețituri” (Frățilă, *Târnave*, II, p. 220).
Fuicoaie < *Fuicu* + *-oaie* (Iordan, DNFR, p. 209)
Gădină < *gadină* „animal sălbatic, orice fel de animal (Iordan, DNFR, p. 212)
Hegheș < magh. *hegyes* „încezut, înfumurat” (Iordan, DNFR, p. 240)
Mandu < gr. *Mandos*, *Mandu* (Iordan, DNFR, p. 283)
Măger
Paca < bg. *Pako*, care va fi având alături un fem. *Paka* (Iordan, DNFR, p. 349)
Sincoaie < *Cincu* + *-oaie*
Știțu
Tranță „zdreanță”
Truică < *Pătruică*; cf. bg. *Trujo*, care poate avea alături un derivat în *-ka*; cf. și *Trucă* în ce privește derivarea de la *Dumitru* (Iordan, DNFR, p. 462)
Țipli
Videl < *Vidu* + *-el*
Votom.

3.2. Supranume neafective-neutre

1. Supranume atribuite după ocupațiile locuitorilor

- Aghentu* (D) „agent”
Bercioc (D) „bărbier, frizer”
Cășapu (G) < *cășap* „măcelar”
Căsăriu (D) < *casir* „casier”
Chintălaș (D) „cântărea cu chintale” < *Chentu*, *Chentă* + *-aș*

Ciudri (D) „trăgea cu praștia” < *ciudră* „praștie”

Clopotăreasa (G) „femeie care trage clopotele la biserică” < *clopotar* + *-easa*

Crâsnicu (G) „crâsnic la biserică”

Murărin (B) „morar”, < *Murariu* + *-in*

Păcurariu (T) < *păcurar* „cioban, păstor”

Plecoș (D) < *plec* „fier” + suf. *-oș*

Strâcăfier (B) „fierar” < *strică* + *fier*

Tinameșter (D) „se pricepea la toate” < bg. *Tina* sau (și) gr. *Tina* + *Meșter*.

2. Supranume atribuite pentru credințe religioase

Pocăitu (G) „o familie cu toți membrii pocăiți”.

3. Supranume atribuite după numele localităților, locul de origine sau originea etnică

Crișăni (G) „veniți din Crișana”

Codreanu (D) „vine din zonă de munte”

Moldovan (G) „vine din Moldova”

Opăcișeni (G) „provin din localitatea Opățița” < *opățișeni* < *optișeni*

Reghețanu (G) „venit din părțile Regatului”, *regățean*, -ă, adj. = nume dat de locuitorii din Transilvania celor din țara veche (CADE), cu *ă* > *e* după *g*

Rusu (G) „provine din Ucraina”, < *rus* „slav de răsărit”

Sârbu (G) „capul familiei este sârb”.

1. Supranume care provin de la nume de familie sau de botez

Numele de familie și prenumele primesc în unele cazuri valoare de supranume cu rol strict denominativ. Astfel de supranume sunt:

Gligorea (B): variantă a lui *Grigore*; cf. și bg. *Gligor* + suf. *-ea* (Iordan, DNFR, p. 226)

Goza (G) < *goz* + suf. *-(e)a* (Iordan, DNFR, p. 229)

Ianoș (T) < magh. *János* „Ioan” (Iordan, DNFR, p. 253)

Isac (B): nume biblic; ebr. *Isaak* (DOR, p. 88)

Jurj (G) < *Giurgiu*

Muț (G) < *Iosimuț*

Narița (G)

Nițu (G) – variantă „masculină” a lui *Niță*; cf. și bg. *Nitso*, gr. *Nitsos*, *Nitsu* (Iordan, DNFR, p. 336)

Radovan (B) < bg. sau (și) rus. *Radovan* (Iordan, DNFR, p. 386)

Stoian (T) < bg., rus. *Stojan* (Iordan, DNFR, p. 426) < *Stoia* + *-an*

Toma (T) < ebr. *Thomas* „geamăn” (DOR, p. 163).

Există și cazuri de forme hipocoristice devenite supranume:

Điuri < magh. *Gyuri* (Capor Gheorghe Điuri)

Lelu < *Aurel* (Novac Ioan Lelu), cu asimilarea *r-l* > *l-l*

Nănuț < *Nae* (Felea Ana Nănuț)

Nica < *Anica* < *Ana* (Novacovici Ioan Nica)

Truț < *Mitruț* < *Dumitruț* < *Dumitru* (Copil Mihaela Truț)

Uță < *Rafiluță* < *Rafila* (Bloancă Viorica Uță)

Pornind de la materialul discutat, se cuvine să notăm câteva concluzii cu privire la supranume.

Din cele mai vechi timpuri și până în zilele noastre, supranumele au jucat un rol hotărâtor în precizarea identității indivizilor aparținători grupurilor sociale restrânse. Factorii care determină apariția supranumelor sunt foarte numeroși și nu pot fi stabiliți cu precizie întotdeauna, pentru că adesea țin de jocul imaginației ori de subiectivitatea celor care le creează sau, pur și simplu, de întâmplare. Spiritul critic al poporului nostru, atât de bine reprezentat în creațiile folclorice românești, găsește un teren de manifestare aproape nelimitat atunci când se impune satirizarea cu ajutorul supranumelor a unor defecte morale, cum sunt: prostia, frica, răutatea, lipsa de bună-cuviință, zgârcenia, lăcomia, îngâmfarea, fățarnicia, corupția etc. sau a celor fizice: urâtenia etc.⁴⁴.

Cauzele care duc la crearea supranumelor ironice sunt mai numeroase decât cele care generează apariția supranumelor neironice. Primele iau naștere datorită nevoii pe care o simt membrii fiecărui grup social de a-i satiriza pe cei care au defecte morale sau fizice criticabile. Preferința pentru un anumit cuvânt sau pentru o anumită construcție lexicală, practicarea unei meserii mai puțin onorabile sau o întâmplare memorabilă din viața unei persoane sunt alte câteva cauze care determină apariția supranumelor ironice.

Supranumele neironice, având o funcție strict denominativă, sunt generate de cauze care nu vizează satirizarea indivizilor. De aceea, ele provin, în majoritatea cazurilor, de la nume de meserii, de la numele de familie și de la prenumele mai puțin frecvente în localitate sau de la toponime care indică originea locală a celor care le poartă.

Supranumele nu apar din necesitatea de a se face distincție între oameni, dar ele se păstrează din această necesitate. În mod obișnuit, se atribuie spontan indivizilor, dar nu se impun decât atunci când sunt acceptate cel puțin de majoritatea membrilor colectivității în care trăiesc aceștia. Persoanele care au mai multe defecte nu primesc un singur supranume ironic, ci mai multe (Ioan – *Șoclod* / *Cislenco*), dintre care colectivul alege de obicei pe cel care lovește mai bine în susceptibilitatea celui vizat. Chiar dacă, inițial, un supranume este atribuit unui singur

⁴⁴ Vezi V. Țăra, *Supranumele românești din comuna Domașnea (Caraș-Severin)*, AUT, VI, 1968, p. 229.

indiv. dacă acesta este capul familiei, supranumele poate fi preluat și de ceilalți membri ai familiei sale (*Șoclod*).

Pentru că bărbații reprezintă de obicei familia în relațiile cu ceilalți membri ai grupului social, supranumele lor circulă mai mult și sunt mai cunoscute.

Faptul că supranumele au un important rol antroponimic este incontestabil, deoarece prin varietatea lor și mai ales prin calitatea lor de a fi expresive, sugestive, servesc pe lângă nume ca un mijloc în plus de deosebire și de identificare a indivizilor, mai ales când două sau mai multe persoane au același nume de familie. Astfel, familiile cu numele de familie *Dan* au supranumele *Chicescu*, respectiv *Sora Mică*; cele cu numele *Novac* au supranumele *Șocâlca* și *Bâju*; cele cu numele *Mandreș* au supranumele *Vărmeda* și *Chentă*. În cazul familiilor cu numele de familie *Giura*, coincide și numele de botez al capului familiei, *Aurel*, iar supranumele sunt *Mandu* și *Treosc*.

De cele mai multe ori preferința creatorilor de supranume se îndreaptă spre acele elemente ale vocabularului care denumesc noțiuni concrete. Deseori se impun ca supranume cu pronunțat caracter afectiv numele animalelor, plantelor și obiectelor familiare omului, ale căror caracteristici esențiale permit o asemănare cu trăsăturile fizice sau morale ale unor persoane.

Este de reținut faptul că nu au supranume persoanele străine intrate în localitățile anchetate în ultimii ani, precum și persoanele ce aparțin minorităților conlocuitoare. Este vorba aici, în mod special, de localitatea Denta unde se găsesc, în număr mare, sârbi și bulgari, care nu au supranume.

Datorită faptului că prezintă particularități fonetice și lexicale specifice ținuturilor cercetate, supranumele sunt importante pentru completarea fizionomiei regionale a graiului din regiunea anchetată.

În interpretarea supranumelor ne-am bazat pe comunicările informatorilor. De cele mai multe ori însă informațiile primite nu le-am putut lua în considerare, ele fiind date la întâmplare, fără a se putea face o asociere logică între sensul supranumelui și purtător.

Astfel, sistemul onomastic al localităților anchetate este urmărit în evoluția lui de la primele atestări până în zilele noastre.

ABREVIERI

adj. = adjectiv, adjectival
antrop. = antroponim
art. = articol, articulat

B = Banloc
Ban. = Banat
bg. = bulgar, bulgăresc
cf. = confer

cr. = croat(ă)	pol. = polon(ă)
D = Denta	pref. = prefix
determ. = determinant	reg. = regional
dim. = diminutiv, diminutival(ă)	rom. = român(ă), românesc
ebr. = ebraic(ă)	rus. = rusesc(ă)
ed. = ediție	s. = substantiv
fasc. = fasciculă	sb., srb. = sârb(ă), sârbesc
fem. = feminin(ă)	scr. = sârbocroat(ă)
G = Ghilad	sec. = secol
germ. = german(ă)	sl. = slav(ă)
gr. = grec, greacă	subst. = substantival
hipoc. = hipocoristic	suf. = sufix
magh. = maghiar(ă)	s. v. = sub voce
masc. = masculin	T = Toager
n. p. = nume de persoană	t. = tomul
n. top. = nume toponimic	top. = toponim
nr. = număr	ucr. = ucrainian(ă)
op. cit. = operă citată	v. = vezi
p. = pagină	v. sl. = vechi slav
pers. = persoană	vol. = volum

BIBLIOGRAFIE

- Ardeleanu, Vichentie, *Vechimea numelor de familie țărănești din Banat*, în CL, XIII, 1968, nr. 2, p. 219-226.
- AUT = „Analele Universității din Timișoara”, Seria științe filologice, 1963 și urm.
- Bărboi, Constanța, *Antroponimele comunei Rucăr din județul Argeș*, în LR, XXV, 1976, nr. 6, p. 609-626.
- Bărboi, Constanța, *Denominația personală actuală în comuna Rucăr, județul Argeș*, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 4, p. 387-403.
- CADE = I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat. Partea I, Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi, Partea aII-a, Dicționarul istoric și geografic universal*, București, Editura „Cartea Românească”, [1926-1931].
- Candrea, I.-A., *Porecle la români*, București, Editura Socec, 1895.
- Cernăuțeanu, Natalia, *Observații asupra sistemului de denominație personală în mediu rural*, în LL, V, 1961, p. 77-87.
- CL = „Cercetări de lingvistică”, Cluj, I, 1956 și urm.
- Constantinescu, DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic român*, București, EA, 1963.
- Cristureanu, Al., Stan Aurelia, *Prenumele locuitorilor din satul Purcăreți, raionul Sebeș*, în 1957, în CL, V, 1960, p. 103-109.

- Cristureanu, Al., *Derivarea cu sufixe și prefixe în antroponimele din Valea Jiului*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 171-181.
- Cristureanu, Al., *Supranumele locuitorilor din satul Răchita (raionul Sebeș, regiunea Hunedoara)*, în CL, VI, 1961, nr. 2, p. 397-411.
- Cristureanu, Prenume = Al. Cristureanu, *Prenume de proveniență cultă în antroponimia contemporană românească*, în SMO, p. 21-43.
- Csák, L., *Supranume cu rol de identificare la Mera*, în CL, VI, 1961, nr. 1, p. 183-190.
- DA = Academia Română. *Dicționarul limbii române*. Tomul I, Partea I: *A-B*, București, 1913; Tomul I, Partea III, fasc. I: *D-de*, București, 1949; Tomul II, Partea II, fasc. I: *J-lacustru*, București, 1937; fasc. II: *ladă-lepăda*, București, 1940; fasc. III: *lepăda-lojniță*, București, 1948.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- DLR = *Dicționarul limbii române* (serie nouă), București: VI, litera *M*, 1965-1968; VII/1, litera *N*, 1971; VII/2, litera *O*, 1969; VIII/1-5, litera *P*, 1972-1984; IX, litera *R*, 1975; X/1-5, litera *S*, 1986-1994; XI/1, litera *Ș*, 1978; XI/2-3, litera *T*, 1982-1983; XII/1, litera *Ț*, 1994; XII/2, litera *U*, 2002; XII/2, litera *V* (*venial-vizurină*), 2002.
- EA = Editura Academiei.
- EȘ sau EȘE = Editura Științifică (și Enciclopedică).
- Frățilă, V., *Nume de familie, supranume și toponime de pe valea inferioară a Târnavelor provenite din hipocoristice*, în AUT, XXI, 1983, p. 11-20.
- Goicu, Viorica, *Numele de familie din comuna Eftimie Murgu (jud. Caraș-Severin)*, în SO, I, p. 118-126.
- Goicu, Viorica, *Nume de persoane din Țara Zarandului*, Timișoara, Editura Amphora, 1996.
- Goicu, Viorica, *Contribuții de onomastică istorică*, Timișoara, Editura Augusta, 2001.
- Goicu-Cealmof, Simona, *Sufixul dialectal -oń în lexicul și antroponimia românească*, în *Lucrările celui de-al XII-lea Simpozion Național de Dialectologie*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2006, p. 317-330.
- Graur, *Nume de persoane* = Al. Graur, *Nume de persoane*, București, EȘ, 1965.
- Graur, Al., *Hipocoristice moderne*, în LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 221-222.
- Grecu, D., *Despre supranumele din comuna Berzovia*. I. *Supranume provenite din nume de familie, prenume și hipocoristice*, în CL, VII, 1962, nr. 2, p. 53-58; II. *Supranume provenite din porecle și nume de localități*, în CL, VII, 1962, nr. 2, p. 323-334.
- Grecu, D., *Forme hipocoristice de prenume din comuna Berzovia (raionul Reșița, regiunea Banat)*, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 109-116.
- Grecu, D., *Cu privire la raportul prenume-hipocoristic. Frecvența în sistemul de denumire a unei comune (Berzovia) (raionul Reșița, regiunea Banat)*, în SCL, XVI, 1965, nr. 5, p. 53-59.
- Homorodean, M., Mocanu, N., *Din onomastica comunei Scărișoara (jud. Alba)*, în St.UBB, fasc. 2, 1969, p. 135-141.
- Ionescu, Christian, *Mică enciclopedie onomastică*, București, EER, 1975.

- Ionescu, Christian, *Observații asupra sistemului antroponimic românesc*, în LR, XXV, 1976, nr. 5, p. 519-528.
- Ionică, Ion, *Aspecte ale denotației personale în Oltenia de sud*, în SCL, XXXIV, 1983, nr. 2, p. 147-160.
- Iordan, *Toponimia* = I. Iordan, *Toponimia românească*, București, EA, 1963.
- Iordan, DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, EȘE, 1983.
- Kis, Emeșe, Groza, Maria, *Porecla – metaforă privită ca un micromodel explicativ*, în SMO, 1969, p. 51-57.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- NALR-Banat. Date = Noul atlas lingvistic român pe regiuni. Banat. Date despre localități și informatori, sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, București, EA, 1980.
- Pașca, ȚO = Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, Academia Română, „Studii și cercetări”, XXVI, 1936.
- Pașca, Ștefan, *Supranume colective intercomunale*, în DR, VIII, 1936, p. 200-212.
- Pătrășcanu, Traian, *Nume de oameni din Valea Mureșului*, în LR, XVI, 1967, nr. 5, p. 435-447.
- Pătruț, I., *Onomastica românească*, București, EȘE, 1980.
- Pătruț, I., *Nume de persoane și nume de locuri românești*, București, EȘE, 1984.
- Pătruț, I., *Antroponime din etnonime?*, în CL, XXIX, 1984, nr. 1, p. 56-57.
- Petrache, Tatiana, *Dicționar enciclopedic al numelor de botez: cu un tabel alfabetic al sfinților ortodocși*, București, Editura Anastasia, 1998.
- Purcar-Gușeală, Margareta, *Porecle (comuna Șimșina, raionul Dej, regiunea Cluj)*, în LL, XIV, 1967, p. 143-164.
- Roșianu, Ion, *Observații asupra sistemului popular de denotație personală în Transilvania*, în CL, XII, 1966, nr. 2, p. 345-372.
- Roșianu, Ion, *O problemă de onomastică în discuție: poreclă – supranume*, în CL, 1966, nr. 2, p. 345-372.
- Roșianu, Ion, *Despre numele proprii și conținutul lor*, în CL, XVII, 1972, nr. 1, p. 295-307.
- SCO = „Studii și cercetări de onomastică”, 7, Craiova, Editura Universitaria, 2002.
- Stan, Aurelia, *Porecle și supranume din Valea Bistriței*, în LR, VI, 1957, nr. 5, p. 42-48.
- Stan, Aurelia, *Frecvența numelor de persoană masculine în Valea Sebeșului*, în CL, II, 1957, p. 267-279.
- Stan, Aurelia, *Forme hipocoristice scurte ale unor prenume din ALR*, în CL, X, 1965, nr. 2, p. 351-353.
- Stan, Aurelia, *O problemă de terminologie onomastică: poreclă – supranume*, în CL, XVIII, 1973, nr. 1, p. 86-87.
- Stan, I. T., *Porecle și supranume din comuna Sohodol*, StUBB, XVIII, 1968, fasc. 1, p. 99-110.
- StUBB = „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologica”, Cluj, I, 1956 și urm.

- Teiuș, Sabina, *Criteriile de alegere a prenumelor în Valea Bistriței*, în CL, VII, 1962, nr. 2, p. 315-322.
- Teiuș, Sabina, *Referitor la sfera și locul onomasticii în lingvistică*, în SMO, 1969, p. 7-11
- Toma, Ion, *Nume de persoane din satul Lăcrița (Dolj)*, în CF, 1972, nr. 1, p. 61-73.
- Tomescu, Domnița, *Gramatica numelor proprii în limba română*, București, Editura All, 1988.
- Tomescu, Domnița, *Numele de persoană la români. Perspectivă istorică*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- TUT = Tipografia Universității din Timișoara.
- Țâra, V. D., *Supranume românești din comuna Domașnea*, în AUT, VI, 1968, p. 225-239.
- Vințeler, O., *Porecle din satul Căptălan (raionul Aiud, regiunea Cluj)*, în CL, IX, 1964, nr. 1, p. 117-127.
- Weigand, Banat/Jb = G. Weigand, *Der Banater Dialekt*, Jahresbericht , III, 1896, p. 198-332 și separat, Leipzig, 1896.

**DIE ANTHROPNYMIE EINIGER IM SÜDWESTEN VON TEMESWAR
GELEGENEN ORTE (GHILAD, BANLOC, DENTA, TOAGER)**
(Zusammenfassung)

Was die Antroponymen von südwestlicher Temeswar betrifft, unterscheidet man zwei unterschiedliche Systeme, die sich gegenseitig beeinflussen: das offizielle System und das volkstümliche System. Das offizielle System setzt eine Anlage voraus, die aus Familiennamen und Taufnamen gebildet ist. Der Familienname, von allen Mitgliedern derselben Familie getragen, ist ein erblicher und ein fester Bestandteil. Die Taufnamen oder die Vornamen repräsentieren die Basis der Onomastik. Sie können in zwei großen Gruppen klassifiziert werden: die christliche oder die hagiographische Gruppe und die weltliche Gruppe. Im Bezug auf Beinamen und Übernamen, die dem volkstümlichen System angehören, die Terminologie ist uneinheitlich, man benutzt sowohl die beiden Wörter, als auch nur einen Terminus. Die suggestiven und die expressiven Übernamen haben eine wichtige antroponymische Funktion, weil sie nicht nur Namen bezeichnen, sondern auch die Verschiedenheit und die Identifizierung der Menschen.

Das onomastische System wurde in seiner Entwicklung, von den ersten Urkunden bis zu unseren Tagen verfolgt.

OBSERVAȚII CU PRIVIRE LA UNELE HIDRONIME DIN BANAT

de

Virginia DAVID-OPRIȘA

Semantica toponimică, având ca model semantica lexicală („știința despre cuvânt”¹), (după opinia lui I. Toma² nu trebuie să luăm model semantica lexicală, nu trebuie să confundăm *noțiunea* cu *sensul*, acesta din urmă putând fi definit ca „informație pe care o poartă complexul sonor al unui cuvânt, contribuție a cuvântului în cauză la realizarea comunicării”) are ca obiect de studiu toponimul / hidronimul / oiconimul etc. și schimbările de sens ale toponimului atât din punct de vedere diacronic (istoric), cât și sincron (descriptiv). Acest din urmă punct de vedere analizează, sistematizează și clasifică sensurile toponimelor exact așa cum există ele la un moment dat în conștiința celor care le folosesc.

Există trei puncte de vedere, trei teorii cu privire la înțelesul numelui propriu: „1. nu au înțeles; 2. au înțeles mai mult decât numele comune, înțeles infinit; 3. au înțeles, dar nu infinit”³.

Sensul zero este un concept pus în legătură cu numele proprii de către cei mai mulți lingviști⁴, dar aceștia nu țin seama de originea numelor proprii (și anume numele comune), de funcționalitatea numelor proprii în procesul de comunicare. Chiar dacă nu există identitate între numele proprii și apelativele de la care provin, totuși toponimele, antroponimele etc. în integrarea lor în procesul de comunicare sunt compatibile semantic și formal cu celelalte componente ale limbii. Un cuvânt, deci și un

¹ Hristea, *Sinteze*, București, Editura Albatros, 1971, p. 17; vezi și Comloșan-Borchin, *Dicționar de comunicare*, I, p. 122-142 (se face distincția între „semnificația propriu-zisă – sensul lexical al cuvântului – și modul în care această semnificație funcționează în limbă – sensul gramatical al cuvântului”, p. 123).

² *Formula semantică*, p. 103 ș.u.

³ Florea, *Despre înțelesul numelor proprii*, p. 169; aceste teorii sunt susținute și de GA, I, p. 118.

⁴ Toma, *Formula semantică*, p. 110 (a se vedea nota 5, unde sunt enumerați lingviștii ce propun „teoria etichetei”).

toponim, are la nivelul limbii mai multe sensuri *virtuale*⁵, se actualizează câte unul (într-un enunț dat, iar în cazul toponimului în momentul creării lui). Putem deduce de aici ideea că toponimele sunt monosemantice, chiar dacă la origine apelativele sunt polisemantice. Termenul *crac* este folosit în toponimie cu sensul de „ramificație dintr-un deal sau munte”, dar și cu sensul de „ramificație a unei ape curgătoare”. În denominarea unor realități geografice diferite s-a actualizat un sens sau altul în funcție de subiectul denominator (cel mai adesea în funcție de frecvența folosirii unui nume de către o populație pe un anumit teritoriu). Structura *Cracu cu Trei Izvoare* are în componență un nume de apă, dar desemnează un toponim „un deal (la obârșie cu trei izvoare)”; structura *Cracu dintre Râuri* este denumirea unui oronim (un munte împădurit), dar și a unui fitonim „pădure între râurile *Mehadica* și *Belentin*”. În schimb, *Cracu Măgura* (pârâu), ~ *Lacului* (lac micuț), ~ *Vârtopului* (ogaș), ~ *Bobotului* desemnează realități hidronimice. În Banat, numărul hidronimelor ce au la bază acest apelativ este foarte mic, în comparație cu numărul toponimelor (nume de dealuri, de păduri, de teren arabil etc.).

Teoria *sensului infinit* al numelui propriu „se bazează pe regula variației invers proporționale dintre sfera și conținutul unei noțiuni, pornind de la aceeași confuzie între *noțiune* și *sens*”, afirmă același I. Toma în articolul citat, și nici ea nu elucidează problema sensului toponimelor, antroponimelor etc., pentru că ea susține ideea de asociere a unui nume propriu cu orice referent, fapt imposibil dacă ne gândim la funcția numelui propriu de a individualiza (doar anumite entități – persoane, locuri, animale etc. – adoptă un nume specific). În același timp, este evident și faptul că nici ideea că numele propriu exprimă noțiuni individuale nu este în întregime de acceptat, deoarece aparține unei alte științe: logica. Deci, se pune problema dacă există un sens sau nu al numelui propriu și care este formula semantică a acestuia.

O soluție s-a găsit atunci când în semantica toponimică s-a aplicat *analiza componentială*, metodă ce aparține lui H. G. Sørensen și care se bazează pe teoria: toate semnele lingvistice au sens, dar nu toate denotă. Numele proprii, ca și cele comune, pot semnifica fără a denota. Lor le este specific sensul individual, deci sunt nume individuale *sui generis*. După Sørensen, „constituenții semantici ai numelui propriu sunt *articolul hotărât* + *un apelativ* (= *stem*) + *o propoziție atributivă* (sau *un atribut*), alcătuind astfel formula semantică a numelui propriu (implicit a toponimului): $P = x(\text{art.}) \text{ care} \dots$, unde P = numele propriu, x = stemul”⁶.

⁵ *Ibidem*, p. 103.

⁶ Sørensen, *The meaning of proper names. Worth a definiens formula for modern English*, Copenhaga, 1963, *apud* Toma, *Formula semantică*, p. 105; v. și Florea, *Raportul*, p. 214-215.

Sistemul onomastic este bazat pe o nomenclatură ce poate folosi această formulă, faptul acesta fiind o constantă cu funcție individualizatoare (specifică numelui propriu). Cele trei componente configurează sensul numelui propriu și realizează pe rând funcțiile acestuia: individualizarea principală, situarea categorială, identificarea referentului (în plan social, spațial, administrativ, temporal etc.). Iată formula semantică a unui hidronim: **Bega**, râul care izvorăște din M-ții Poiana Ruscă, de sub Vf. Padeș (1150 m), se formează din unirea a două râuri: Bega Poieni și Bega Luncani, lângă satul Curtea; începând de la Curtea este constituit din două cursuri colectoare, Bega și Bega Veche, ele confluează pe teritoriul Serbiei, la Klek, în amonte de vărsarea râului în Tisa, la Titel. Numele Bega se referea inițial doar la porțiunea inferioară a Timișului Mic, apoi acest nume s-a impus pentru întregul curs al râului. Sunt mai multe ipoteze: 1. v. sl. *bega* „die Fluchtige” (1928 – G. Kisch) < sl. *bjeg* „Flucht” (G. Giuglea), variantă cu care sunt de acord Crețan-Frățilă (2007); sl. *(s)beg* „refugiu, ascunzătoare” (1963 – N. A. Constantinescu); alb. *vega*, prin filieră sârbească (S. Pușcariu); magh. *böge* „porțiune de canal cu două ecluze” sau pec.-cum. *beg* (1962 – M. Bizerea; 1976 – O. Răuț); se presupune și că a fost creat de austrieci din rom. *Beghei*, srb. *Begej*, magh. *Böge(j)* (1935 – E. Petrovici).

Se știe că un aspect important al dinamicii vocabularului îl reprezintă modificările ce au loc în conținutul semantic al cuvintelor. Ele se încadrează în câteva direcții mai generale precum: „a) lărgirea sensului; b) restrângerea sensului; c) combinarea primelor două tipuri (prin succesiunea lor în timp sau prin alăturarea lor simultană)”⁷.

În ceea ce privește mobilitatea semantică, în toponimie este obligatoriu să se țină seama de faptul că, cel mai frecvent, toponimele provin din apelative. În momentul în care are loc transformarea apelativului în nume de loc, cel dintâi „poate căpăta o relativă stabilitate, menită să-l ferească, cel puțin parțial, de modificările la care sunt supuse cuvintele obișnuite”⁸.

„În toponimie încercăm să spunem ceva despre un obiect, ca să reușim să-l desemnăm, să-l identificăm». Excepție fac o serie de toponime arbitrare, create în epoca modernă, în care identificarea se face prin «etichete», indiferent de caracteristicile obiectului. În aceste cazuri, obiectul este numit fără a se mai spune ceva despre el”⁹. În aceeași ordine de idei putem aduce afirmația autorilor lucrării *Toponimie*¹⁰: „în evoluția

⁷ Hristea, *op. cit.*, p. 19.

⁸ Iordan, *Toponimia*, p. 8.

⁹ Cojocaru, *Toponimia*, p. 8, nota 8; citatul inserat aparține lui Coșeriu, comunicare orală, Iași, 1994.

¹⁰ Nicolae-Suditu, *Toponimie*, p. 29.

numelor de locuri avem de-a face atât cu elemente dinamice, cât și cu elemente / tendințe conservatoare”, totul datorită caracterului viu al limbii. Spre exemplificarea fenomenului de conservare am ales toponimul *Mociur*, însemnând la origine „mlaștină”, care azi desemnează numele unui cartier din Reșița, nemaidesemnând realitatea geografică.

Deci se poate vorbi despre desemantizare toponimică mai ales în epoci ulterioare momentului în care a luat naștere. O situație concretă de desemantizare o constituie denumirile: *Apa Roșie* (Urseni – TM) „teren cu gropi”¹¹; *Slatina* (CS); cel din urmă și-a pierdut sensul original „apă sărată” și desemnează, de fapt, „drumul sării” pe care îl parcurgeau oierii ce treceau cu turmele prin Munții Țarcu, Semenici și Almăj¹². Drept exemple pentru fenomenul de desemantizare pot fi luate și hidronimele care constituie structuri tautologice: *Valea Potoc* (există și două așezări numite *Potoc*: una din hotarul actual al Domașnei și una ce aparține de Sasca Montană¹³, ele nu mai au nicio legătură cu apelativul *potoc* „pârâu”, dar au avut), ~ *Izvoare*, ~ *Izvorului*; *Pârâul Vâna*, ~ *Ogașul*, ~ *Mociur*, ~ *Ieruga*, ~ *Ieru*, ~ *Breg*, ~ *Balta*; *Ogașu Știubei*, ~ *La Ciuciur*, ~ *La Lacu*, ~ *cu Apă*, ~ *Vârtejului*, ~ *Vălaiei*, ~ *Știubeiului*; *Balta Apă*, ~ *Bării*, *Pârâului* în care termenul al doilea devine toponim (fără funcție de denominare a obiectului geografic). Alt exemplu: toponimul *Izvoare* desemnează un șes arabil în apropierea perimetrului construit al satului – Toager (TM), unde sunt două izvoare (DGITT: 219), hidronimul *Izvoarele*, pârâu care își preia apele de la mai multe izvoare de pe Dealul Șumigului – Gătaia (TM). În primul caz e vorba de desemantizare.

În cazul contactului între zone de limbi diferite, se poate întâmpla ca în momentul preluării toponimelor aparținând comunității învecinate împrumutul să se facă parțial, dacă este vorba de structură toponimică sau să fie însoțit fenomenul împrumutului de o resemantizare pe care o suferă referentul geografic. „Una din cauzele schimbărilor semantice își are fundamentul tocmai în continua încercare de „supunere” a limbii la realități punctuale, concrete.”¹⁴

„Este cunoscut faptul că motivarea semantică a numelor proprii (atât a toponimelor, cât și a antroponimelor) se petrece nu numai în momentul creării acestora, în actul lor de naștere, ci și în cursul procesului de integrare (de adaptare) a împrumutului, în care un integrat (împrumut), semantic gol, trebuie umplut cu un sens în limba care face împrumutul. Pentru funcția de comunicare a numelui propriu (aceea de individualizare),

¹¹ DTB, p. 19.

¹² Ioniță, *Nume*, p. 176.

¹³ Țeicu, *Banatul montan în Evul Mediu*, p. 362, apud Ioniță, *Contribuții lingvistice*, 3, p. 109.

¹⁴ Cojocaru, *op. cit.*, p. 22.

procesul este facultativ și redundant. El este însă întâlnit în toate limbile.”¹⁵ De exemplu, intervenția oficialităților maghiare asupra toponimiei din Transilvania și Banat a dus la modificarea toponimelor românești. Unul dintre hidronimele care a cunoscut procesul de maghiarizare este afluentul de dreapta al *Timișului* – *Râul Rece*, care la 1870 a primit numele *Hideg* (< magh. *hideg* „rece”) și așa a fost înscris și păstrat pe hărțile românești (după 1918). Alt hidronim *Reul Alb/Râul Alb* apare atestat la 1520, dar noi azi îl cunoaștem slavizat: sl. *bělŭ*, -a „alb” + *reka* „râu” *Belareca*.

În concluzie, există o dinamică permanentă a semanticii toponimiei și, mai ales, a structurilor toponimice, datorată, nu de puține ori, unor factori perturbatori, cum ar fi, de exemplu, imperfecțiunile în transmiterea și în înțelegerea informației.

Toponimia, „parte din lexic”¹⁶, sub aspect formativ, are la bază cuvinte obișnuite din limbă sau nume proprii de persoană. Nu toate cuvintele din lexic, ci doar *apelativele* pot îndeplini funcția de toponime: *gârlă*, *munte* etc., pentru că au funcția denominativă necesară comunicării dintre persoane (astăzi mai sunt folosite mai ales în zone restrânse, în mediul rural); aceleași apelative de-a lungul istoriei au suferit procesul de golire semantică (adică au pierdut orice legătură etimologică originală), deci s-au abstractizat, și au putut devenit *toponime propriu-zise*. În loc de *apelativ* se mai folosește expresia *termen entopic* sau simplu *entopic*. Unele apelative au dispărut din vorbirea curentă, dar au rămas în toponimie (de exemplu, *slatină* „apă sărată, sărătură” nu poate fi dat uitării datorită utilizării lui în aproximativ 30 de toponime în Banat, v. *infra* p. 16-20). „Toponimia unei zone nu trebuie interpretată numai ca o imagine descriptivă a locului, ci și ca o istorie a acestuia (relevând dinamica peisajului antropizat, paleografia recentă a acestuia), aspect ce trebuie avut în vedere când evaluăm gradul de acoperire spațială a unui toponim.”¹⁷ Despre același raport apelativ-toponim vorbește și Em. Bureștea¹⁸ și stabilește următoarele situații: *apelative topice* cu un grad foarte mic de toponimizare (de obicei apare însoțit de prepoziție: *Între Ape*, *Între Știoalne*, *Între Potoace* ș.a.; *apelative topice* cu un grad avansat în procesul de toponimizare: *Mociur* are la bază apelativul omonim cu sensul de „mlaștină”, sens care nu mai are relevanță atâta timp cât acum denumește un cartier din municipiul Reșița – CS, dar tot în Banat, în jud. TM, este numele unui „pârâu ce vine de la Cralovăț pe marginea satului Topolovățu Mare, unde se unește cu Lipari, apoi cu *Curașița* (pe dreapta) și se varsă în

¹⁵ Frățilă, *Contribuții lingvistice*, p. 174 – nota 20.

¹⁶ Iordan, *Toponimia*, p. 8 ș.u.: *apelativele reprezintă definiții foarte concise ale realităților spațiale*.

¹⁷ Nicolae-Suditu, *Toponimie*, p. 19.

¹⁸ *Relația dintre toponime și apelative*, p. 13.

Bega în hotarul satului Șuștra”¹⁹; *toponimice propriu-zise: Dunăre, Mureș, Timiș* ș.a. care au funcția de desemnare a realității geografice – în aceste cazuri „ape curgătoare”.²⁰

Cercetarea hidronimelor din Banat presupune prudență destul de mare din cauza absenței documentelor pentru anumite perioade din istorie și mai ales în privința microhidronimelor.

„Sinonimele (toponimice – n.n.) sunt denumirile bazate pe unități lexicale diferite, dar cu același *referent*.”²¹ Referatul de față este realizat din perspectivă paralingvistică (este primordial obiectul geografic, nu numele său). La întrebarea *Cum (când) apar sinonimele toponimice?* se poate răspunde în mai multe feluri: 1. „când denumirile au fost oficializate de către administrația străină (sau au fost înregistrate de către străini); 2. când au fost culese din zone bilingve, apărând astfel sinonimele interlingvistice”²² etc. În aceeași zonă geografică apar dublete toponimice – sinonime – ale aceleiași realii („fie toponime mai vechi alături de altele mai noi sau create în aceeași epocă”²³). De exemplu, în bazinul hidrografic al râului Bega, există 24 de dublete sinonimice la nivelul microhidronimelor: (*Căprioara / Căprișoara; Valea Mare / Lunca Largă; Valea Mare / Șasa; Carpen / Valea Carpenilor; Șerbeni / Pârâul Șerbenilor; Gladna / Râul; Cladova / Valea Ursoane; Stanovit / Secaș; Vizma / Dominațiu; Glavița / Cârlea; Săraz / Cârlea; Labașinț / Ciolt; Behela / Luchin; Unu / Reisenberg; Pogănești / Pireu; Pogănești / Pogăniș; Hisiaș / Bucurovăț; Gherteamoș / Lunga; Barcaș / Bichici; Buzad / Zichineruga; Băcin / Suma; Slatina / Izvorin*) și 4 triplete sinonimice (*Stâlpul / Apa Stâlpului / Valea Stâlpului*) (sinonimia se realizează între apelative – primul termen al structurii *apa-valea*); *Bega Veche / Beregsău / Niraj / Nirad; Măgheruș / Fibiș / Niarad; Apa Mare / Vâna Ciurei / Apa Neagră*).

În bazinul *Carașului* dubletele sinonimice sunt: *Gârliște / Anina; Gelug / Lupac; Nermed / Gelugul Mare; Lișava / Bodovița; Oravița / Măgurean; Ciclova / Valea Lungă; Jam / Crivaia*; există și un triplet: *Măscășani / Ogașul Măscășani / Măscășeni*.

În bazinul *Mureșului*: *Bulza / Ionești; Drăuț / Valea Oveselor; Valea Țiganilor / Pârâul Țiganilor; Giucoșin / Giugoșin*.

¹⁹ DTB, VI, p. 56.

²⁰ Buretea, *op. cit.*, p. 18-22. A se vedea în acest sens și Sala, *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, SCL, IX, 1958, p. 338-340.

²¹ *Tezaurul toponimic. Moldova*, p. LXXI.

²² *Ibidem*, p. LXXI.

²³ Cojocaru, *Toponimia*, p. 31.

În bazinul Bârzavei (afluent al Timișului): *Doman / Budinic; Terova / Beava; Copăș / Gârliște; Moravița / Nanoviște; Boculundia / Nanoviște; Măureni / Lunca; Boruga / Moravița.*

Hidronimele *Nera* (în dreptul s. Lescovița – CS), *Caraș* (în dreptul s. Ticvanu Mare – CS), *Cârpa* (în dreptul s. Valea Timișului – CS) au ca denumire locală *Râu*. Vezi și *Bistrița* și *Repedele* (vezi G. Kisch, citat de V. Ioniță²⁴), care reprezintă un caz de dublet sinonimic.

Sinonimia poate fi studiată „atât intrasistematic (între toponimele desemnând același obiect geografic), cât și intersistematic (între toponime și entopicele cu funcție toponimică)”²⁵. Pentru ultimul caz ne-a interesat situația în care un entopic (apă, râu etc.) poate avea o valoare distinctivă, înlocuind hidronime propriu-zise (*Bega, Nera* etc.). Așadar, în evoluția toponimică această înlocuire (cel puțin pentru perioada istorică) poate explica existența unor hidronime cu sens generic, fără să mai recurgem la teoria primitivismului gândirii.

Sinonimia toponimică este totală (când un pârâu are mai multe denumiri) sau parțială („când se confundă, în diverse surse și în mintea informatorilor, numele afluenților sau ale izvoarelor cu numele unor porțiuni mai mult sau mai puțin delimitate ale cursului unui pârâu”²⁶).

„Omonimele sau heteronimele sunt denumirile cu aceeași formă, dar cu referent diferit”²⁷. De exemplu, există în zone învecinate (două bazine hidrografice învecinate) două realități geografice (două râuri) identice ca nume: *Slatina* (bazinul *Begăi; Timișului* (3)); *Șopot* (Bazinul *Begăi; Nerei*); *Valea Satului* (bazinul *Dunării* (2)); *Valea Mare* (bazinul *Dunării* (3); *Nerei; Bârzavei; Begăi*) etc. În aceste cazuri este posibil ca ariile de circulație să nu se intersecteze și, fiindcă ele circulă doar în microzonele lor, hidronimele acestea trebuie să fie incluse în categoria toponimelor locale.

Alt exemplu: un sat și un (pâ)râu poartă același nume. „...când un sat și un pârâu poartă același nume, avem dreptul să admitem, până la proba contrarie, că pârâul a fost denumit înaintea satului (și de către locuitorii satelor învecinate, pe unde curge pârâul). Evident că întâlnim și fenomenul opus, dar mult mai rar.”²⁸

De exemplu, în bazinul *Begăi*: *Căran* (cu varianta fonetică *Caran*) / *Carani*, s. com. Sănandrei; *Cruceni* / *Cruceni*, s. com. Șagu; *Fibiș* (cu sinonimele *Valea Fibiș/Pârâul Fibiș*) / *Fibiș*, s. com. Mașloc; *Buzad* / *Buzad*, s. com. Bogda; *Sintar* / *Sintar*, s. com. Bogda; *Barcaș* / *Barcaș*, s.

²⁴ *Contribuții lingvistice*, 1, p. 27.

²⁵ Moldovanu, *Principii*, p. 85.

²⁶ Ciubotaru, *Oronimia*, p. 17.

²⁷ *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, p. LXXI.

²⁸ Iordan, *Toponimia*, p. 3.

desființat, înglobat la s. Stanciova, or. Recaş; *Iosifalău* / Iosifalău, s. com. Topolovău Mare; *Hisiaș* / Hisiaș, s. com. Ghizela; *Hodoș* / Hodoș, s. com. Brestovăț; *Labașinț* / Labașinț, s. com. Șiștarovăț; *Chizdia* / Chizdia, veche denumire a s. Coșarii, com. Brestovăț; *Hezeriș* / Hezeriș, s. com. Coșteiu; *Pogănești* / Pogănești, s. com. Bârna; *Glavița* / Glavița, s. desființat, înglobat la s. Nevrincea, com. Bethausen; *Vizma* / Vizma, s. com. Secaș; *Secaș* / Secaș, s. com.; *Fădimac* / Fădimac, s. com. Balinț; *Cladova* / Cladova, s. com. Bethausen; *Topla* / Topla, s. com. Mănăștiur; *Pădurani* / Pădurani, s. com. Mănăștiur; *Homoșdia* / Homoșdia, s. com. Curtea.

O situație aparte o constituie hidronimul *Coștei* (afluent de dreapta al Begăi, se varsă în dreptul or. Făget), care are ca omonim s. Coșteiu și Coșteiu de Sus, dar care nu are nicio legătură cu acestea în realitate, ci e vorba aici de o simplă coincidență de nume. Există un stăvilar lângă s. Coștei(u) făcut în 1759-1760. Alt exemplu: *Surduc*, afluent al râului Apa Mare, afluent al râului Bega / Surduc Mic, s. com. Traian Vuia, care are legătură cu acumularea Surduc-Fârdea, nicidecum cu prima denumire Surduc; *Gladna* / Gladna (Română / Montană), s. com. Fârdea, pe porțiunea ce curge prin cele două localități se numește *Zoldiana*.

Un alt caz de omonimie îl constituie și toponimul *Hodoș*, care în DTB, V, p. 14 este înregistrat *Hodoș*¹, *Hodoș*², *Hodoș*³ (1. sat; comună – Boldur – TM; 2. sat; comună – Brestovăț – TM; 3. vale cu apă, pârâu – Albina – TM; cartier în s. Știuca - TM) – toponimul este explicat cf. unui apelativ magh. *hódos* „loc cu castori” sau antrop. *Hodoș*. În satul Sălbăgelu Nou – CS există un șes arabil denumit *Hodoși* după locuitorii de la care s-a cumpărat terenul pentru pășune (din satul Hodoș).

Omonimia a creat serioase probleme în toponimie. Pentru a se evita coincidențele de nume, s-a apelat la *determinative* (luând astfel naștere *structurile toponimice*). Determinativele arătau poziția geografică a respectivei realii față de alta (de exemplu, pentru localități, determinativele folosite în acest scop erau *de sus*, *de jos*) sau erau toponime, hidronime etc. De exemplu: *Beregsău* / Beregsău (Mare/Mic), s. com. Săcălaz; *Remetea* / Remetea Mare s. com.; *Bunea* / Bunea (Mare/Mică), s. or. Făget. Determinativele au funcția de a indica despre care variantă din totalul de variante identice este vorba (aceasta reprezentând una dintre soluțiile de înlăturare a omonimiei toponimice). Se disting două tipuri de determinative: „eterogene și omogene”²⁹. În continuare, vom clasifica o serie de hidronime din această perspectivă:

a) determinativele *eterogene* cu grad înalt de individualizare (entopic + toponimic): *Valea Padeșului*, ~ *Baciului*, *Godeanu* ș.a.. Ele

²⁹ Sala, *Determinative*, p. 62.

oferă informații exacte în legătură cu localizarea apei curgătoare sau stătătoare.

b) determinativele *eterogene* cu grad mediu de individualizare (entopic + antroponim): *Valea Lupoanii / ~ Lupului ; Artezul la Achim, Tău Ursului* ș.a.

c) individualizarea cea mai slabă o conferă determinativele *eterogene* de tip adjectiv: *Pârâul Rece, Râul Alb, Apa Mare* etc.

d) determinativele *omogene* sunt cele care intră în perechi (dublete) sau triplete (*mare/mic(ă); lung(ă)/scurt(ă), alb(ă)/negru, -ă*): *Valea Rastovacea / ~ ~ Afundă; Pârâul Vâna Mică / ~ Mare; Valea Albă / ~ Neagră; Valea Lungă / ~ Română*. De exemplu determinantul *a Mijlocaie* (*Băltătaua ~ ~*) este al treilea din seria antonimică: *a Mare (Băltătaua ~ ~)*, *a Mică (Băltătaua ~ ~)*, iar *cu Hocna (Băltătaua ~ ~)* este al patrulea – s. Var, com. Obreja - CS³⁰.

Diferența între cele două tipuri de determinative este aceea că *determinativul eterogen* precizează o variantă dintr-un număr mare de variante, iar cel de-al doilea precizează o variantă din două sau trei.

Un capitol întreg dedicat tautologiilor lingvistice are Al. Graur³¹, el considerând ca primă cauză în nașterea acestor anomalii lingvistice trecerea în graiul unei populații de altă limbă venite pe anumite teritorii a unor apelative folosite ca nume de locuri. Astfel că apelativul vechi e socotit ca nume propriu neanalizabil și i se adaugă traducerea lui în limba nouă. Dar tautologii se pot naște chiar dacă nu intervine o limbă străină, „căci și materialul din aceeași limbă ajunge să fie neînțeles când se învechește”³²: *Pârâul Vâna (Mică / ~ Mare); ~ de la Șopot; ~ Șipotului; ~ Ieruga; ~ Potoc; ~ Vâna, ~ Ogașul, ~ Mociur, ~ Ieru, ~ Balta; Valea Potoc, ~ Isoare, ~ Izvorului; Ogașu Știubei, ~ La Ciuciu, ~ La Lacu, ~ cu Apă, ~ Vârtejului, ~ Vălaielor, ~ Știubeiului; Balta Apă, ~ Bării, ~ Pârâului*.

Teoria unor false tautologii a fost susținută de M. Homorodean³³ (1969, 1970) care consideră că nu există identitate între unitățile toponimice, că există măcar diferențe de nuanță între cei doi termeni (cele două structuri). De aceeași părere este și Al. Graur, cu rezerva că uneori e nevoie de aceste tautologii toponimice, mai ales atunci când vorbitorii nu cunosc înțelesul cuvântului.

Al. Graur consideră că „etimologia se face numai când, în afară de forma sonoră, cunoaștem și înțelesul originar”, fapt care nu e greu dacă înțelesul e transparent (de exemplu, un loc se cheamă *Între ape*, pentru că

³⁰ Frățilă, *Toponimie bănățeană*, p. 125-126.

³¹ *Nume*, p. 15 ș.u.

³² *Ibidem*, p. 16.

³³ În SMO și ACILFR, I.

se vede cu ochiul liber că acolo se adună apele), dar dacă înțelesul trebuie căutat în studii, texte, hărți e destul de dificil de stabilit concret ce a însemnat el mai întâi. Din diverse motive, unele hidronime au etimologii nesigure până astăzi, altele chiar necunoscute, nefiind de ajuns să punem alături cuvinte care doar printr-un accident sună la fel sau au același înțeles. De exemplu, o falsă etimologie (o etimologie fantezistă) este cea a toponimului *Slatina* < *Stella Latina* (exemplu citat din Nicolae-Suditu³⁴).

Etimologii neclare: *Bega* (v. *supra* p. 8-9), *Caras* (< fie dintr-un hipocor. al unui nume de persoană cu tema *kras* + suf. -ș, fie reprezintă un derivat dintr-o veche temă *car-* „piatră”); *Drăuț* (< sl. *drauť* „pasăre de pradă” sau antrop. *Drăguț* < *Dra(gu)* + suf. -uț). Al. Graur dă un exemplu din Banat pentru a demonstra că „însuși faptul că se dau atâtea (5) explicații diferite este cea mai bună dovadă că nu avem niciuna demnă de încredere”³⁵: hidronimul *Bârzava* este pus în legătură cu numele localității *Bersovia*, este explicat ca „râul mestecenilor” (cf. rus. *berěza*), dar și ca „repedele” (cf. rus. *borzyi*), sau ca „albul” (cf. alb. *bardhë*), ca „înaltul” (cf. germ. *Berg* „munte”, dar și germ. *bergen* „a ascunde”).

Etimologii necunoscute: *Sverdinul* (*Mare*), *Lighia/Lighidia*, *Fădimac*, *Chelmac*.

În DTB (1987), *Homojdia* / *Homoșdia* are et. nec., dar V. Frățilă (2007) propune o etimologie a acestui toponim (< oicon. *Homoșdia* < **Homoș* (< **Hom-* + suf. -oș) + suf. magh. -d + -ia, dar cu păstrarea lui *h*-inițial. Cf. și *Hamoș*).

Erori semantice pot fi rezolvate de multe ori de cercetarea lingvistică de teren: oiconimul (și hidronimul omonim) *Armeniș*, sat – CS, pare a proveni fie de la etnonimul *armean* (așa cum presupune și I. Iordan³⁶), fie de la entopicul pecenego-cuman *orman* „pădure mare”, dar V. Ioniță³⁷ arată că nu are legătură cu niciunul dintre apelativele menționate, ci provine de la etnonimul *armân/aromân* (și aduce în sprijinul acestei afirmații supranumele dat localnicilor de cei din satele vecine și anume „țânțari”, deoarece mai demult ei spuneau „ținți” în loc de „cinci”).

Când este vorba de grupuri de cuvinte (de structuri toponimice) problema este mult mai clară, ele sunt formate pe teren românesc fără nicio îndoială; de exemplu: *Ochiul Beiului*, *Lacul Urlătoarea*, *Balta Râtului* etc.

Aproape toate numele de locuri (deci și cele ale apelor) au fost la origine simple apelative, chiar dacă azi unele dintre nu mai au nicio legătură de sens cu locul pe care îl denumește. Dintre hidronimele formate din două cuvinte sunt importante cele care au ca prim termen al sintagmei

³⁴ *Toponimie*, p. 56.

³⁵ *Nume*, p. 20.

³⁶ *Toponimia*, p. 267.

³⁷ *Nume*, p. 237.

termeni entopici majori, cu caracter general hidronimic, cum ar fi: *izvor*, *ogaș*, *pârâu*, *râu*, *vale* pentru ape curgătoare și *baltă*, *lac* pentru cele stătătoare.

Hidronimele, chiar dacă sunt „elemente ale lexicului, nu se pot totuși confunda cu cuvintele comune corespunzătoare, deoarece ele presupun unele trăsături specifice, diferite de cele ale apelativelor, printre care funcția de desemnare este cea mai importantă”³⁸.

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- ***, *Tezaurul toponimic al României. Moldova*, I (A-O) *Repertoriul istoric al unităților administrativ-teritoriale 1772-1988*, A. Unități simple (Localități și moșii), coord. Dragoș Moldovanu, București, 1991.
- ACILFR, I = *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de lingvistică și Filologie Romanică* (București, 1968), București, I, 1970.
- Burețea, *Aspecte* = Emilian Burețea, *Unele aspecte ale relației dintre toponimic și apelativ în toponimia din Oltenia*, în LR, XXIV, 1975.
- Ciubotaru, *Oronimia* = Mircea Ciubotaru, *Oronimia și hidronimia din bazinul superior al Bârladului*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2001.
- Cojocar, *Toponimia* = Vlad Cojocar, *Toponimia Văii Mijlocii a Trotușului. Dinamica structurilor toponimice*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2005.
- Comloșan-Borchin, *Dicționar* = Doina Comloșan, Mirela Borchin, *Dicționar de comunicare*, I, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2002.
- Crețan-Frățilă, DGITT = Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționarul geografic, istoric și toponimic al județului Timiș*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2007.
- DTB, I (A-B), VI (M-N) = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, I (A-B), IV (F-G), VI (M-N), Timișoara, Tipografia Universității, 1984; 1989.
- Florea, *Nume* = Viorica Florea, *Cum au luat naștere numele de apă*, în LST, 1965.
- Florea, Viorica, *Despre înțelesul numelor proprii*, în CL, XVII, 1972, nr. 1.
- Florea, *Raportul* = Viorica Florea, *Raportul dintre înțelesul numelor de locuri și cel al numelor comune corespunzătoare*, în LR, XXIV, 1975, nr. 3.
- Frățilă, *Contribuții lingvistice* = Vasile Frățilă, *Contribuții lingvistice*, Timișoara, Editura de Vest, 1993.
- Frățilă, *Toponimie almăjeană* = Vasile Frățilă, *Toponimie almăjeană*, în *Studia in honorem magistri Alexandru Metea*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2008.
- GA, I = *Gramatica limbii române, I, Cuvântul*, București, Editura Academiei, 2005.

³⁸ Burețea, *Aspecte*, p. 207.

- Hristea, *Sinteze* = Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, București, Editura Albatros, 1971.
- Ioniță, *Contribuții lingvistice*, 1/3 = Vasile C. Ioniță, *Contribuții lingvistice. Onomastică. Lexicologie* 1, Timișoara, Editura Eurostampa, 2002; 3, Reșița, Editura Banatul montan, 2007.
- Ioniță, *Nume* = Vasile Ioniță, *Nume de locuri din Banat*, Timișoara, Editura Facla, 1982.
- Iordan, *Toponimia* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
- Iordan, *Toponimia* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, Editura Academiei, 1963.
- Moldovanu, *Principii* = Dragoș Moldovanu, *Principii ale lexicografiei toponimice*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară” (ALIL), XXVIII, 1972, p. 73-100.
- Nicolae-Suditu, *Toponimie* = Ion Nicolae, Bogdan Suditu, *Toponimie românească și internațională*, București, Editura Nemira, 2008.
- Sala, *Determinative* = Marius Sala, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în LR, XIII, 1964, nr. 1.
- Sala, Marius, *În legătură cu raportul dintre evoluția apelativelor și a toponimicelor*, SCL, IX, 1958.
- SMO = *Studii și materiale de onomastică*, București, 1969.
- Toma, *Formula semantică* = Ion Toma, *Formula semantică a numelui propriu*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), nr. 1, 1995.
- Țicu, Dumitru, *Banatul montan în Evul Mediu*, Timișoara, Editura Banatica, 1998.

CONSIDERATIONS REGARDING HYDRONYMS IN THE BANAT REGION (Abstract)

All types of semantics (lexycal or toponymic) use the same concept-*meaning*- which can be defined as “*the representation of the object, as reflected in our mind*”. Although in toponymy there exists a terminology (of special terms) whose dominant feature is the lack of plurivalence and, implicitly, of ambiguity, there is a phenomenon through which, as consequence of some distortions, toponymic synonyms, antonyms and homonyms are formed. Mainly, it refers to distortions within minor toponymy, but they also occur at the level of major toponymy.

**NOTE DE TOPONIMIE PE MARGINEA
DICȚIONARULUI TOPONIMIC AL ROMÂNIEI.
OLTENIA (DTRO), VOL. VI (S-Ț), VOL. VII (U-Z)**
de
Vasile FRĂȚILĂ

Publicarea ultimelor două volume din *Dicționarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO), lucrare de importanță națională, realizată sub conducerea regretatului prof. univ. dr. Gheorghe Bolocan, de colective largi de cercetători și de cadre didactice de la Institutul de Lingvistică din București și de la Universitatea din Craiova, apărută la Editura Universitaria din Craiova (vol. VI (S-Ț), 2006, 283 p., vol. VII (U-Z), 2007, 329 p.)¹, ne-a prilejuit propunerea unor etimologii diferite de cele avansate de autorii DTRO².

¹ Redactorii responsabili ai vol. VI: cercet. șt. pr. dr. Ecaterina Mihăilă, prof. univ. dr. Teodor Oancă. Redactori: dr. Ecaterina Mihăilă, dr. Adrian Rezeanu, dr. Maria Dobre, prof. univ. dr. Teodor Oancă, conf. univ. dr. Emilian Bureștea, Galina Simionescu (filolog principal), lect. univ. dr. Adela Stancu. Revizie și etimologii: dr. Ecaterina Mihăilă: *Scafeșești – Scurtulani*; dr. Adrian Rezeanu: *Sabaru – Sburlești, Seaca – Sub* (matcă), *Sub Dos – Sub Viile Costenilor*; dr. Maria Dobre: *Staicu – Șuvișeni, Sabalia – Șuvoiu*. Redactare și etimologii: dr. Ecaterina Mihăilă: *Tabaci – Tăuzu, Teja – Tezacu, Țancu – Țutuveie*; dr. Adrian Rezeanu: *Tâlfă Mare – Tâtvani, Tia lu Rădulescu – Titula, Toaca de Arie – Totușca Mare*; dr. Maria Dobre: *Traian – Țuțuru*. Consultanți etimologii slave: dr. Virgil Nistorescu (cercet. șt. pr. II). Revizie finală: dr. Ecaterina Mihăilă (S, Ș), prof. univ. dr. Teodor Oancă (T, Ț). Au efectuat anchete de teren și au extras materiale din arhive și biblioteci: Gheorghe Bolocan, Ecaterina Mihăilă, Christian Ionescu, Domnița Tomescu, Maria Dobre, Adrian Rezeanu, Ion Penișoară, Teodor Oancă, Filofteia Modoran, Ion Toma, Emilian N. Bureștea, Radu Sp. Popescu, Ion Moise, Viorica Florea, Anca Fanea, Rodica Suflețel, Ruth Kisch, Heinrich Mantsch.

Redactorii responsabili ai vol. VII: cercet. șt. pr. I dr. Ecaterina Mihăilă, prof. univ. dr. Teodor Oancă. Redactori: dr. Ecaterina Mihăilă, dr. Adrian Rezeanu, dr. Maria Dobre, Ion Circea, prof. univ. dr. Domnița Tomescu, prof. univ. dr. Teodor Oancă, conf. univ. dr. Ada Iliescu, lect. univ. dr. Adela Stancu. Transliterare și revizie etimologii: dr. Ecaterina Mihăilă: *Ulița* (matcă), *Valea Adâncă – Valea Zorleștilor*; dr. Adrian Rezeanu: *U, Vladia – Vuvuru, Z*; dr. Maria Dobre: *Vaca – Valea* (matcă), *Valica – Vîzurei*. Consultanți etimologii slave: dr. Virgil Nistorescu (cercet. șt. pr. II). Revizie finală: Ecaterina Mihăilă (U – V), Teodor Oancă (Z). Au efectuat anchete de teren și au extras

SAGAVĂȚ, numele unui sat, aparținând probabil de comuna Gogoșu, jud. Mehedinți, atestat deja pe la 1392, dar cu mențiuni documentare și în următoarele două secole, între anii 1400 – 1418 și 1594 (DTRO VI 7), este considerat de autorii DTRO de origine antroponimică, derivat de la np. *Sagov* + suf. *-eț*.

Toponimul nostru trebuie să fie identic cu cel discutat de Emil Petrovici (*Toponime sud-slave occidentale în Oltenia*), RS, XII, 1965, p. 11-19, reluat în Petrovici, SDT, p. 255-263), care, după cunoștința lingvistului clujean, apare mai întâi într-un document nedatat al lui Mircea cel Bătrân, probabil la 1399, sub forma *Sagëvecŭ*. În documentele ulterioare, arată Petrovici, toponimul e scris *Sagavŭci* (1408-1418), *Sagavec* (1424), *Sagavŭc* (1439), *Sagavŭc* (1464).

În ceea ce privește etimologia lui *Sagëvecŭ*, aceasta e identică cu cea a toponimelor *Sađavac* de pe teritoriul Iugoslaviei, și anume: un derivat de la subst. *sađa* „funingine”, din care, cu ajutorul suf. *-av-* a rezultat adjectivul *sađav*, f. *sađava*, în toponimie având sensul de „negru (ca funinginea)”. Numele satului dispărut, presupune E. Petrovici, ar fi luat naștere prin transfer de la cel al unui curs de apă, care, la început, se va fi numit **Sađavŭ potokŭ* „pârâu(l) negru”, de la care, apoi, prin substantivizarea adjectivului cu suf. *-iči*, s-a ajuns la **Sađavŭči*.

Toponimul notat *Sagëvecŭ* este sud-slav occidental. Notarea *e* (și nu *a*) în locul lui *ŭ* intens se datorează diacului care a scris actul de la 1399, diac care stăpânea foarte bine medio-bulgara și care, prin urmare, era „obișnuit cu forma medio-bulgară *-ecŭ* (*-eciŭ*) a sufixului *-iči*” (p. 260), pe care l-a adăugat în mod automat și toponimului oltenesc, cum au procedat, de altfel, „toți diecii care au scris documentele din anii următori, unde găsim *-ŭciŭ*, *-ič*, *-ŭc* pentru *-iči*. Prin urmare, afirmă Petrovici, în Oltenia a existat în secolele al XIV-lea și al XV-lea (chiar și al XVI-lea – n. n. V. F.) un toponim – dispărut mai târziu – care prezenta tratamentul sud-slav occidental al grupului slav comun **dj*. Aspectul fonetic al acestuia va fi fost *Sagavac*, *Sađ'avac* (p. 260).

materiale din arhive și biblioteci: Gheorghe Bolocan, Ecaterina Mihăilă, Christian Ionescu, Domnița Tomescu, Maria Dobre, Adrian Rezeanu, Ion Penișoară, Teodor Oancă, Ada Iliescu, Filofteia Modoran, Ion Toma, Emilian N. Bureștea, Radu Sp. Popescu, Ion Moise, Viorica Florea, Anca Fanea, Rodica Suflețel, Ruth Kisch, Heinrich Mantsch.

² Pentru primele patru volume, vezi Vasile Frățilă, *Contribuții de etimologie toponimică. (Pe marginea Dicționarului toponimic al României. Oltenia)*, în SCO, 8, 2003, p. 195-228, iar pentru vol. V O – R, idem, *Note de etimologie toponimică. Pe marginea Dicționarului toponimic al României. Oltenia*, AUT, XLII – XLIII, 2004-2005, p. 185-198.

SĂȘCIOĂRA, numele unui pârâu care străbate hotarul s. Săscioara, c. Zătreni, s. Pleșoiu c. Livezi, jud. Vâlcea, același cu *Săscioara*, *Sășioara*, denumind numele unui deal, apoi al satului și al comunei, este considerat de autorii DTRO VI 26 ca provenind de la top. *Seaca* + suf. *-oara*, cu „modificări fonetice”: *Șăscioara* > *Șăscioară* > *Sășcioara*. Dar *Seaca* + *-oara* ar fi dat cel mult **Săcoara*. Derivarea s-a făcut cu ajutorul suf. dimin. *-ior*, fem. *-ioara*: deci *S(e)aca* > *Săcioara*, apoi prin apropiere de *Șăs* > *Șăscioara* > *Săscioara*.

SĂRBĂTOAREA 1. Sat, comuna Bucovăț, jud. Dolj, atestat la 1594 (*piscul*) *Sărbătoarei*. 2. Vale. 3. Comună, după autorii DTRO VI 24 provine din np. *Sărbătoare*.

După M. Homorodean (*Toponime latinești din sudul Olteniei*, CL, XXXIV, 1984, nr. 147-152), oiconimul de mai sus, alături de *Vădastra*, numele unui sat din jud. Olt, situat la 14 km nord-vest de Celei (în Antichitate Sucidava), ar fi de origine latină. *Vădastra* < *vada*, formă de pl. neutru în *-a* a lat. *vadum* (față de pl. rom. *vaduri*) + suf. *-astra* < lat. *-aster*, *-astēra*. În ceea ce privește oiconimul *Sărbătoarea*, lingvistul clujean arată că în hotarul satului cu acest nume exista un turn roman de observație și semnalizare și care ar fi avut un rol important în sistemul defensiv al valului numit mai târziu *Brazda lui Novac*. La originea numelui satului oltean stă, crede M. Homorodean, forma de Ac. a subst. masc. lat. *servator*, *-is* derivat din verbul *servo*, *-are* „a observa, a pândi”, cu suf. *-tor*, sensul primordial al substantivului latinesc, și, implicit al toponimului **Servatore*, trebuind să fi fost cel de „păzitor, paznic, observator”. Din punct de vedere fonetic, evoluția de la latină la română este normală, de semnalat este însă schimbarea de gen (lat. **Servatore* s. m. a devenit în rom. *Sărbătoare(a)* s. f.), dar astfel de treceri de la un gen la altul au fost obișnuite în epoca de trecere a latinei populare spre limbile romanice. În încheierea discuțiilor despre toponimul oltenesc *Sărbătoarea*, M. Homorodean subliniază: „deși termenul comun *sărbătoare* există în limba română, toponimul în cauză trebuie considerat ca fiind de origine latină și nu românească, întrucât, pe de o parte, sensul pe care el se bazează (cel de «păzitor, paznic, observator») cuvântul românesc nu l-a păstrat, iar, pe de altă parte, pentru că prin acest sens numele discutat se leagă de o realitate proprie Antichității: existența în partea locului a unui turn de observație și semnalizare de construcție romană (turn numit în lat. **servator** la acuz. **servatorem**) (sublin. aut.)” (p. 151).

SCĂDÎȚA, pârâu din hotarul s. c. Berlești, jud. Gorj (DTRO VI 33), pare mai degrabă o notare greșită pentru *Scrădița*, decât o formă cu „modificări fonetice” din *Scrada* + *-ița* (DTRO VI 48). Probabil, hidronimul nostru este același cu cel notat *SCRADA*², pârâu ce trece prin satul Scrada, comuna Berlești – Gj, atestat deja la 1576 și care se explică,

mai degrabă, din *scradă* „numele a două plante care cresc la munte, prin păduri și prin locuri umbroase, și, care, pentru că se mențin verzi și în timpul iernii servesc drept hrană animalelor (*Cares pilosa* și *Festuca drymeia*) (DLR), decât din np. *Scradă* (poreclă), cum dă DTRO VI 48.

SCORÎȘU, loc. s. Soceni, c. Fărcaș – Dj (DTRO VI 47), este explicat din *scoruș* „arbore mic” + suf. *-iș*, prin contragere (sic!), poate cel mult printr-o analiză greșită, spunem noi, *-uș* fiind considerat sufix, atașat la o temă **scor* și, numai după aceea fiind posibil un schimb de sufix *-uș/-iș*. *Scoruș*, în română, provine din *scorușă* „fructul scorușului”, iar *scorușă* < bg. *oskoruša* (DLR).

SECĂTŪRĂ, SECĂTŪRI, o mulțime de locuri care denumesc poieni, fânețe sau terenuri arabile (DTRO VI 51-52), sunt explicate ca provenind de la apelativul *secătură* „loc uscat”, trimiterea făcându-se la DLR, or DLR, s.v. *secătură*, dă următoarele sensuri: „1. (Popular) Loc uscat al unei ape (unde se poate prinde pește). 2. (Învechit și regional) Loc într-o pădure, defrișat și folosit ca pășune sau ca ogor; (popular) curătură, (învechit și regional) seci (1), (regional) laz, runc¹. V. *tăietură*³”.

Prin urmare, cele mai multe, dacă nu toate toponimele de mai sus, indică locuri care cândva au fost împădurite și apoi defrișate.

SECȘOARA (*Săcșoára*), numele unei vâlcele din satul Tatomirești, comuna Logrești – Gj este explicat din din top. *Seaca* + suf. dim. *-oara*, or *Seaca* + *-oara* ar fi dat **Secoara*. Toponimul nostru trebuie să fi fost derivat cu suf. *-ușor*, f. *-ușoară*, cu sincopa lui *-u-*: cf. *căpșor* (< *cap* + *-ușor*), *lăcșor* (< *lac* + *-ușor*), *săcșor* (< *sac* + *-ușor*), respectiv *cep(u)șoară* (< *ceapă*), *nucșoară* (< *nucă*), *apșoară* (< *apă*), *iepșoară* (< *iapă*), *săpșoară* (< *sapă*) (Pascu, *Sufixe* 166-167).

De notat este că și *TÂMPȘOARA* (DTRO VI 21) este explicat din *Tâmpa* + *-oara*, normal: *Tâmpa* + *-(u)șoara*.

SLĂPNÎȚA, numele unui pârâu din s. Valea Anilor c. Corlățel – Mh., atestat la 1533 (DTRO VI 65), este explicat din scr. *slap* „cascadă” + suf. *-ița*, dar *slap* + *-ița* ar fi dat cel mult **Slăpîța* și nu *Slăpnița*.

Toponimul mehedintean, în cazul că accentul a fost notat corect, presupune derivarea de la un sl. **SLAPNA* < **slapîna* (cf. sloven. *Slopna* – Šmilauer, *Vodopis* 457, top. ceh. *Slopné* – Bezljaj II 196, slov. *Slopno*, slov. *Slopná* – Šmilauer, *Príručka* 163) cu suf. *-ița*. Dacă însă accentul cade pe rădăcină, deci *Slăpnița*, atunci derivarea s-a făcut în slavă și toponimul nostru este de origine slavă veche sau de origine sârbească: *Slapnica* < *slap* (< sl. com. **solpъ*) „cascadă” cu sufixul lărgit *-în-ica*: cf. sloven. *Slapnica*, ceh. *Slapnice* (vezi Šmilauer, *Príručka* 167; Udolph, *Studien* 444-449; Duridanov, *Vardar* 278) etc.

SPAIOÁNE, 1. Deal s. Schitu Topolniței c. Izvoru Bârzii – Mh. 2. Parte de sat în aceeași localitate (DTRO VI 87), este explicat din np.

Spătaru + Ion (sic!). Desigur, toponimul mehedințean este derivat cu suf. -*oń*, fem. -*oańe* (eventual cu depalatalizarea lui -*ń*- de la *spăiie* = *spahie* „boier, moșier”. DLR s.v. *spahie*³ îl glosează „om bogat; (mare) proprietar de pământ; (regional) spăiluc”. După ce arată că termenul circulă prin Banat și prin Transilvania, din greșeală, DLR indică drept etimon al cuvântului ucr. (adică ucraineanul) *spahija* în loc scr. (adică de sârbocroatul) *spahija*. Termenul bănățean este înregistrat și de Gămulescu, *Elemente* 188 cu sensul „boier; moșier”, iar, după ALR s.n. III h. 887, același lingvist bucureștean notează și derivatul *spăioańe* „soția boierului”. Pornind de la toponimul mehedințean, putem afirma că aria de răspândire a lui *spăiie* și a lui *spăioańe* a cuprins cândva și vestul Olteniei.

STĂRPĂRU, numele unui deal din s. Runcurel, c. Mătășari – Gj. (DTRO VI 91), este explicat din *sterpar*, iar acesta derivat din *sterp* „lipsit de vegetație” (informație din anchetă), făcându-se trimiterea la *stărpiniș* „loc sterp” (DELR). Toponimul nostru poate proveni și de la *stărpăr* „păzitor de sterpe”, „cioban care păzește oile sterpe, miorii și berbecii” (DLR), desigur prin intermediul unui nume de persoană (poreclă). De remarcat este trecerea lui *e* la *ă* după grupul consonantic *st*, fenomen comun cu cel specific graiurilor bănățene.

STĂRPĂRÎL, desemnând 1. Pășune pe deal s. Strâmtu, c. Slivilești – Gj. 2. Vale s. Ploștina or. Motru; s.c. Samarinești – Gj. (DTRO VI 91), este explicat de la *stărpărie* „loc sterp, unde nu crește nimic” (DELR). Datorită faptului că toponimul nostru are formă de plural, ni se pare mai potrivită explicația de la *stărpărie* = *sterpărie*, însă cu sensul „loc îngrădit la stână pentru oile sterpe”.

STĂUÎNU, denumind o vâlcea din s. Moflești, Tălpaș, s.c. Fărcaș – Dj (DTRO VI 91), este explicat din *stăuină* „vizină” (după MDA). Ni se pare puțin ciudat ca numele unei vâlcele care se întinde pe teritoriul a trei sate să provină de la *stăuină* cu sensul dat de DTRO. *Stăuină* este un cuvânt polisemantic și sensurile lui fundamentale au fost „loc pe care au fost așezate stâna și strunga”, „loc cu iarbă bună, plăcută oilor” < lat. **stabulina* „locul pe care s-a ridicat un staul” < lat. *stabulum* + *-ina* (vezi C. Lacea, DR II 265). Aria toponimului *Stăuină* se întinde din sudul Transilvaniei (două locuri: *Stăuină* și *Stăuini* au fost înregistrate de Eugen Tănase din Poiana Sibiului, AUT V 20; de pe valea Secașului Târnavei l-a înregistrat V. Frățilă, AUT X 164-165; de pe valea Târnavelor tot V. Frățilă, AUT XXXIV–XXXV 208) până în Munții Apuseni (G. Giuglea, V. Țâra, AUT IV) și până la Tg. Mureș (Frățilă, SDT 153) și pe valea Hășdății (jud. Cluj) în sudul Carpaților Meridionali, putând fi dus de așa-numiții ungureni. Forma *Stăuin* a fost înregistrată de V. Frățilă, SDT 153 de pe Târnavă Mică.

Înrudit cu toponimele de mai sus este și *STĂURÎNA*, numele unui loc din s. Dâmbova, c. Drăguțești – Gj. (DTRO VI 91), explicat corect din *stăurină* „locul unde stau vitele” (informație din anchetă), un derivat din *staur* + suf. *-ină*, cf. și *stăurie* „țarc sau staul pentru vite” (< *staur* + *-ie*) și *stăuroi* „adăpost pentru animale mici” (< *staur* + *-oi*).

STUDINOVĂȚ, numele unei poieni din s.c. Breznița-Ocol – Mh. (DTRO VI 127), este explicat din top. *Studina* + suf. *-ovăț*. Toponimul nu poate fi format pe teren românesc, ci el trebuie să fie direct slav < **Studinovici*, mai ales că de la Breznița-Ocol nu este înregistrat niciun toponim *Studina*. Marius Arbănași (*Toponime de origine slavă în subcarpații și podișul Mehedințiului*, SCO, 8, 164) îl consideră tot o formație slavă de sud: *Studinŭ* „rece” + suf. sl. *-ov-* + *-ec* (< sl. *-ici*). Totodată, Arbănași, care a făcut anchete direct pe teren, arată că toponimul nostru poartă accentul pe *i*: *Studínovăț*.

STRENIÁCU, din compusele *STRENIACU AL MARE* și *STRENIACU AL MIC*, denumind craci de munți din hotarul s. Gura Văii, aparținând de mun. Drobeta-Turnu Severin – Mh. (DTRO VI 123), sunt explicate din top. *Streniacu* + determin. adj., fără să fie date lămuriri cu privire la top. **Streniacu* de la care pornesc compusele de mai sus. Acesta trebuie să fie de origine sârbească: cf. *STREDNJAK* < srb. dial. *strednjak* „de mijloc; mijlociu; central”, cf. și top. *STREDNJAK*, numele unei păduri de la Svinița, înregistrat de Tomici, *Onomastica* 466. Pentru asimilarea totală a lui *d* în grupul consonantic *dn*, cf. *vrenic* pentru *vrednic* și *claie*, băn. *clahe* < srb. *kladnja*, unde *n* a rezultat din *dn* (Pușcariu, *Limba română* II 127); cf. și *nivrennic* (< *nevrednic*) în Laurenția Dascălu-Jinga, Maria Teodorescu, Anca Ulivi, *Antologie fonetică a limbii române* (coordonator Andrei Avram), București, 1988, p. 451. Având în vedere cele de mai sus, credem că *STRINEÁCU*, deal s. Negrușa c. Cireșu – Mh. și compusul *STRINEACU MIC* (*Steniacu Mic*), deal s. Jidoștița c. Breznița-Ocol – Mh. au aceeași origine sârbească, de data aceasta având loc și închiderea lui *e* neaccentuat la *i*. S-ar putea ca evoluția *e* neaccentuat > *i* să se fi petrecut pe terenul limbii sârbe, cf. *SRINJAK*, numele unei pajiști de la Lupac, explicat de Tomici, *Onomastica* 464 din srb. dialectal *srinjak* < *srednjak*.

STRÉNIA, loc c. Balta – Mh. (DTRO VI 123), este explicat din np. *Strenia* (fără să se spună sursa), iar *SRENICU*, deal s.c. Balta din top. *Strenia*.

Toponimul *STRÉNIA* provine din adj. sârbesc substantivizat *srednji*, f. *srednja* „mijlociu, de mijloc, din mijloc” cu epenteza lui *t* în grupul consonantic *sr* (cf. mai sus *STRENIACU* sau dacosl. *Srěmcī* > rom. *Stremț* „oameni veniți din *Srěmŭ* = Sirmium), *samurastră* < *samuraslă*, rom. *strămurare* (< lat. *stimularia*), *țăstru*, *șestru* pentru *țest*, *șest* etc.), iar

STRENICU de la *STRENIA* + suf. *-ik* sau din srb. *strednik* (< *studnji* + *-ik*). Evoluția *dn* > *n* a putut avea loc chiar în sârbă (vezi supra top. *Srinjak* < srb. *srinjak* < *strednjak*).

STUÚ, numele mai multor locuri din județele Dolj și Mehedinți, denumind pășuni sau locuri cu stuf de baltă (DTRO VI 130), sunt explicate din *stuf*, articulat și cu sincopa consoanei *f* (sic!), or acestea își au originea în varianta populară *stuh* sau chiar *stu* (articulat *stuu*) înregistrată de ALR s.u. III h. 630 din punctul 520, cu căderea lui *h* final (dar și inițial sau medial, cf. *uotar*, *irean*, *par* < *pahar*, *vâr* < *vârh* „vârf” etc.), specifică unor graiuri oltenesti și bănățene.

SUHAIA, vale, s. Bistrița și Hinova c. Hinova – Mh. (DTRO VI 139), care intră în toponimele compuse *SUHAIA MARE* și *SUHAIA MICĂ* din hotarul Hinovei, provine de la apel. srb. *Suhaja* „Rinnsal, Bach (im Karst), dessen Wasser im Kalkgestein versichert”, „pârâiaș (în carst), a cărui apă este asigurată în roca de calcar” (Schütz, *Terminologie* 70).

SÚIA, deal s. Rătez c. Godinești – Gj. (DTRO VI 140), este explicat din verbul *sui* + suf. (top.) *-a*, cf. însă sl. *Sujica*, numele unui afluent al Vardarului, pe care Duridanov (*Vardar* 273) îl explică dintr-un apelativ sud-slav dispărut **suja*, *sujb* „Loch, Graben” (gaură, groapă), pe care îl compară cu hidronimul sloven *Suja* (înregistrat de Bezljaj II 234, rămas la acesta fără explicații), scr. dial. *su*, gen. *suja* „Furche, Rinne” (brazdă, cută), „jgheab, uluc”, „canal”, „dungă”, *suja*, *suja* „Erde aufscharren” (= a scurma, a scormoni pământul), bg. *suek*, *suica* „Zieselmaus, die im Gruben, Löcheren lebt” (= cățelul pământului care trăiește în viziuni).

SÚȘNIȚA, locuință izolată – Mh., atestată la 1872 (DTROVI 145), este explicată din np. *Sușnița*, care e comparat cu *Sușnea* și cu polonezul *Susznik*, făcându-se trimitere la Iordan, DNFR. Toponimul nu este mai îndeaproape localizat și nici alte amănunte despre el nu se dau. După toate probabilitățile, el este un toponim slav, mai exact, un derivat cu sufixul lărgit *-în-ica* < de la *such* „uscat”, cf. numele a două pârauri *Sușnica* (Bezljaj II 234). Cf. și srb. *sušna* < *suh* (< sl. com. *suchŭ*) + suf. *-ina* (Skok III 357 s.v. *suh*), de la care, cu suf. *-ica*, cu rol de substantivare, se putea ajunge la forma numelui din Mehedinți.

TÂMNA, poiană, vale, sat (DTRO VI 210), este explicat din *tâmnă* „loc ridicat” (informație din anchetă). Tâmnă este și localitatea de naștere a lui Gheorghe Bolocan, sub redacția căruia s-a realizat și DTRO. *Tâmnă* intră, de asemenea, în toponimele compuse *TÂMNA BOIEREASCĂ* loc. or. Novaci – Gj, *TÂMNA-CREMENEA*, moșie c. Tâmnă – Mh, *TÂMNA DE JOS*, parte de sat s.c. Tâmnă (DTRO VI 211).

Toponimul simplu mehedințean, dar și cel gorjean – *Tâmnă* – este de origine sud-slavă răsăriteană și provine din adj. *тъмънъ*, f. *тъмна*

„întunecat, -ă” (< *tъma* „întuneric” + suf. adj. *-înŭ, -îna*) prin substantivizare. Cf. și toponimele bulgărești: *Tămni dol*, gorist dol, înregistrat de Dimitrina Mihailova (*Mestnite imena v Mihajlovgradsko*, Sofia, 1984, p. 181), *Tămnata ulica*, dălbok dol, și *Tămnata usojna*, *Tevnata usojna*, înregistrate de Iordan Zaimov, *Mestnite imena v Panagjursko*, Sofia, 1977, p. 174.

În *Introducere* la DTRO I, p. 51, discutând toponimele care intră în alcătuirea modelului în *-na*, Gheorghe Bolocan arată că *Tâmna* (apă și sat în Mehediți) are probabil la bază apelativul *tâmna* „vale întunecoasă”, „pădure întunecoasă”. Toponimul – continuă Gh. Bolocan – provine din bulg. *tămna dolina* sau *tămna gora* într-o exprimare eliptică (vezi idem, *Modele derivative în toponimie*, LR, XXIV, 1975, nr. 3, p. 187-196, mai exact p. 195). Cu sensul de mai sus, *tâmnă* este introdus și în DLR, tomul XI, partea a 2-a, litera T, t – tocăliță, p. 318).

TÂRNICIOÁRA, numele unui deal în s. Cloșani, c. Padeș – Gj și al unei văi în s. Motru Sec, c. Padeș – Gj (DTRO VI 217), este explicat din v. sl. *trŭnŭ* „măracine” + suf. *-oara*, iar **TÂRNICIÓR**, numele unui munte din hotarul s.c. Costești – Vl., este explicat din v. sl. *trŭnŭ* „măracine” + suf. *-or*, în sfârșit, **TÂRNIȚA**, sat or. Baia de Aramă – Mh., numele unui pârau în hotarul orașului Baia de Aramă, este explicat din v. sl. *trŭnŭ* + suf. *-iȝa*.

De menționat este că unui apel. slav *trŭnŭ* nu i se poate adăuga un suf. rom. *-or* sau *-oara*, care să dea *Târnicioara* și *Târnicior*. Chiar dacă s-ar fi pornit de la apel. rom. *târn* (< sl. *trŭnŭ* „măracine”) nu se putea ajunge, prin adăugarea sufixelor *-or* sau *-oara*, decât la **târnor*, respectiv **târnoara*. Apoi **TÂRNIȚA**, cu accentul pe rădăcină, nu e format de la v. sl. *trŭnŭ* + suf. rom. *-iȝa*. **TÂRNIȚA** este un derivat slav format din *trŭnŭ* „măracine” + suf. *-ica*, cu rol de substantivizare. Cf. *Trnička reka*, pârau în bazinul Vardarului, care curge prin satul *Trnica*, explicat de Duridanov (*Vardar* 127) din toponimul *Trnica* < sl. **trŭnŭ* „Dorn” + *-ica*. Prin urmare, în cazul *Târniței* din hotarul or. Baia de Aramă mai întâi a fost numit pâraul și apoi satul. În ceea ce privește toponimele *Târnicioara* și *Târnicior*, într-adevăr acestea sunt formații românești derivate cu sufixul *-ior*, *-ioara* de la un toponim slav **TÂRNIȚA* (< *trŭnŭ* + suf. *-ica*).

TRESTÉNICU, numele unui sat în apropierea c. Breznița-Motru – Mh., același cu **TRESTÉNICELE** menționat la 1620 (DTRO VI 252), este explicat din np. *Trestenic*, cf. *trestie* „om înalt și slab” (MDA) sau din np. *Trestenic* < it. *tristino* „originar din Triest” (DNFR). Ca toponim, *Trestenic* se întâlnește și în alte zone (vezi Iordan, *Top. rom.* 103), care îl compară cu o serie de toponime slovene, croate și sârbești *Trstenik* derivate de la sl. *trŭstŭ* „trestie” (vezi și Arbănași, SCO, 8, 168).

TOPÓLNIȚA, numele celui mai important râu din Podișul carstic mehedințean, afluent al Dunării, al unui fost sat și al unui schit din c. Izvoru Bărzii (DTRO VI 250), este explicat dintr-un apelativ *topolniță* „apă vijelioasă”, după o informație din anchetă, or toponimul (hidronimul) nostru este de origine slavă, un derivat de la *topolĭ* „plop” + suf. adj. *-în-* + suf. *-ica*, cu rol de substantivizare (vezi și Arbănași, SCO, 8, 166; Petrovici, SDT 262).

TISMĂNA, numele cunoscutei localități gorjene, al mănăstirii și al apei care străbate așezarea, apoi, al satului omonim din comuna Devesel – Mehedinți și din compusele *TISMAN DE JOS*, *TISMANA-ROMÂNI* și *TISMANA-UNGURENI* (DTRO 236-243), este explicat din *tisă* + *-man(a)*, făcându-se trimiterea la N. A. Constantinescu, DOR 393 (greșeală de tipar – în loc de 389). Trimiterea trebuie făcută la np. *Tisman(a)*, nu la apelativul din care ar proveni. Datorită faptului că în documentele redactate în slavonă, toponimul este notat: *Tisměna*, rostit prin urmare *Tismeana*, Rosetti, ILR 464, consideră că oiconimul și deci și hidronimul oltenesc este de origine slavă, derivat din v. sl. *tisŭ* „(planta) tisă” cu ajutorul suf. *-jan-*. Rosetti trimite (după Franz Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen - und Ortsnamen*, Heidelberg 1927, 329) la comparația cu ucr. *tyśmjanica*. Aceeași explicație, după Rosetti, o dă *Tismanei* și Radu Sp. Popescu în *Graiul gorjenilor de lângă munte*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1980, p. 153-154.

Petrovici, SDT 262 încadrează, la rândul său, *Tismana* între toponimele oltenesti de origine slavă care prezintă „trăsături sud-slave răsăritene”, fără să indice exact forma slavă de la care acesta derivă. Trăsătura sud-slavă orientală ar constitui-o tratamentul *ęa* al sl. *ě*, care după labială tare > *a*: cf. *Malovăț* (< **Mělovici*). Presupunem că Petrovici ar fi reconstituit un sl. **Tisŭměna*.

UNCĂ, loc. s. Corlate c. Izvoare – Dj. (DTRO VII 45), este explicat ca provenind din apelativul *luncă*, lucru greu de acceptat, din motive fonetice. Pentru etimologie, cf. subst. regional (Banat) *huncă* „movilă, ridicătură” < scr. *humak* gen. *humka*, cu același sens ca în română. Srb. *humak* este un derivat cu suf. *-ak* de la *hŭm*, gen. *huma* < sl. com. **hŭlmъ* de unde și bg. *hălm* și rom. *hălm* (Skok I 694 s.v. *hŭm*). Cf. și numeroasele toponime bănățene *Hunca* (DTB V 21-22) și *Humka* (Tomici, *Onomastica* 391).

URDA, numele unei văi din c. Pleșoi, c. Predești – Dj., al unui sat aparținând de comuna Crușeț – Gj., al unui munte de la Baia de Fier or. Novaci – Gj., al unui pârau, al unui deal și al unei părți de sat Urdari – Gj., ca și *URDELE*, numele unui munte din Vâlcea și al altuia din Novaci – Gj., nu pot fi explicate ca provenind din *urdă* al cărui sens principal est de „derivat al laptelui (de oaie) care se obține prin fierberea zerului gras rămas

de la prepararea cașului sau de la alegerea untului” (cum face DTRO VII 53), ci din cel al termenului botanic din compusele: *urda-vacii* „plantă erbacee perenă din familia conciferelor, cu florile albe, mici, dispuse în corimb (*Cardaria draba*), *urda-țarcii* = flămânzică (*Euophila verna*), *urda-oilor* = bulbuci (*Trollius europaeus*) (DLR, t. XII, partea a 2-a, litera u).

URDIȚA, vale s.c. Urdari – Gj. (DTRO VII 53), nu provine din *urdă* + *-iță*, ci este un diminutiv toponimic din *URDA*⁴, pârau s.c. Urdari.

URMU LUI MAZILU, parte de deal s.c. Brabova – Dj., *URMULÉȚU*, vârf de deal s. Șușița c. Grozești – Mh., *URMULÓSU*, pârau s. Cernădia c. Baia de Fier – Gj., *URMUROÁSA*, deal în hotarul satelor Alexeni și Măzăroi – Gj (DTRO VII 57), sunt explicate din *urmă* + determ. antrop., respectiv din *urmă* + suf. dim. *-eț*, *urmă* + *-os*, *urmă* + *-oasa*.

După părerea noastră, la baza numelor de mai sus a stat apel. *urm*¹, s. m. (Bot.) Mojdrean (*Fraxinus ornus*), mojdreanul fiind o varietate a frasinului destul de rară și căreia i se mai zice și *urn*. Apelativul a fost înregistrat în revista „Șezătoarea”, fiind cunoscut și la Maidan în Banat, de unde a fost comunicat de Liuba și provine din lat. *ornus* (DLR s.v.). Desigur că în toponimele *URMULÉȚU* și *URMULÓSU* s-a pornit de la formele articulate cu articolul enclitic *-(u)l*, iar în *URMUROÁSA* avem a face cu o asimilare *-r-l- > -r-r-*: *Urmuloasa > Urmuroasa*.

URSĂȚUI, sat în jud. Gorj, atestat pe o hartă la 1853 (DTRO VII 59), este explicat din *Ursa* + *-ui* cu sensul „vale”, făcându-se trimitere la Iordan, *Top. rom.*, p. 94. Iordan, *lucr. cit.*, arată, după G. Weigand, că *-ui*, pe care îl întâlnim la finala atâtor nume românești de ape, ar avea aceeași însemnare ca turc. (cuman, peceneag) *-uj* „vale, râu”. Toponimul gorjean este însă un oiconim, nu un hidronim, apoi, de la *Ursa* + *-ui* nu putea rezulta *Ursățui*. *Ursățui* trebuie să fie un derivat diminutival de la *Ursați*, sat m. Tg. Jiu (< n. grup *ursați* < np. *Ursatu*) + suf. *-ui*, pe care îl găsim în *făgui* (< *fag*), *brădui* (< *brad*) sau în antroponime: *Rădui* (< *Radu*), *Stănu* (< *Stan*), *Nuțui*, *Țugui*, *Cuțui* și în suf. compuse: *-uică*, *-uinea*: *Răduică*, *Tănăsuică*, *Răduinea* etc. (DOR LXVI).

URZIȘTE, parte de sat s.c. Hinova – Mh. (DTRO VII 68), este explicat din *urziște* „loc cu urzici” (informație din anchetă). Evident, ne aflăm în fața unei etimologii populare însușită și de autorii DTRO VII. Dacă autorii vol. VII din DTRO ar fi consultat vol. V 56 din aceeași operă, ar fi văzut că toponimul de mai sus a fost notat și de MDGR unde se făcea specificarea că el este numele unei mahalale din Hinova. Autorii DTRO V indică pentru toponimul notat de MDGR drept etimon apel. *orziște* însemnând „loc, câmp care este sau a fost semănat cu orz; orzărie” (< *orz* + *-iște*). Același etimon îl are și toponimul din DTRO VII, numai că aici avem a face cu închiderea lui *o* neaccentuat la *u*.

URZOÁICA, loc. s. Voinești din deal c. Bălănești – Gj. (DTRO VII 69) este explicat din np. *Urzoiaca*. Mai probabilă ni se pare etimologia *orzoaică* (cu *o* neaccentuat > *u*, cf. supra *orziște* > *urziște*) „specie de orz cu spicul format numai din două rânduri de boabe, mai bogate în amidon decât boabele orzului” (*Hordeum distichum*) (DLR).

ÚZNIȚA, pârau – Mh., atestat în 1853 pe o hartă rusească și la 1872 în *Dicționarul topografic și statistic al României* al lui Dimitrie Frunzescu, este același cu *Húșnița* (*Hújnița*, *Újnița*, *Úsnița*), afluent pe dreapta al Motrului (vezi DTRO III 222-223), rămas fără etimologie și în DTRO VII 70.

Hidronimul nostru trebuie să fie de origine slavă, probabil un derivat de la *OYCTA*, pl. „gură” (vezi Hans Holm Bielefeldt, *Altslawische Grammatik. Einführung in die slavischen Sprachen*, Halle (Saale), Max Niemeyer Verlag, 1961, p. 294), cu suf. lărgit *-în-ica* > **Ustīnica* > **Ustnica* > *Usnica*. Pentru grupul consonantic *stn* > *sn*, vezi rom. *pustnic* > *pusnic*, *vârstnic* > *vârsnic*, *crâstnic* > *crâsnic* etc. De la *Usnița* (prin sonorizarea lui *s* înaintea lui *n*, cf. *lesne* > *lezne*, *plesni* > *plezni*) s-a ajuns la *Úznița*.

Formele cu *H-* inițial se explică prin tendința specifică unor graiuri oltenești de rostire aspirată a unor vocale inițiale: cf. *hăla*, *haia*, *haripă*, *hirean*, *huliu* „uliu” etc.

HUSNICIÓARA, sat și comună – Mh., deal și pârau, afluent al Husniței (DTRO III 222), se explică, desigur, din *Husnița* + suf. diminutival *-ioara*.

În ceea ce privește sensul v. sl. *OYSTA* „gură”, „vărsare a unui pârau”, „confluență”, cf. v. sl. **ustbe* „Mündung”, „Engpas” („gura unui râu”, „confluență”, „defileu, trecătoare îngustă, cheie”) (Šmilauer, *Priručka* 187), scr. *ušće* „Flußmündung”, v. bg. *ustije* „ostium”, slov. *üstije*, ceh. *usti* (Schütz, *Terminologie* 72), pol. *ujście* „idem”. Evoluție semantică asemănătoare „gură” → „confluență” se găsește și în alte limbi, cf. germ. *Mund*, *Mündung*; fr. *la bouche* „Mund”, *l'embouchure* „Mündung”; lat. *os*, *oris* „Mund”, *otium* „Mündung”; engl. *mouth* înseamnă atât „Mund”, cât și „Mündung” (vezi Peter Nitsche, *Die geographische Terminologie des Polnischen*, Böhlau Verlag, Köln Graz, 1962, p. 183).

De altfel, entopicele slave *usta*, *ustie* sunt prezente și în documentele slavo-române, iar în atestările toponimelor în DTRO ele au fost traduse prin *gură* (vezi Gheorghe Blocan, *Introducere* la DTRO, p. 22).

UTŪREA, pădure tânără s. Jiblea Veche or. Cărbunești – VI (DTRO VII 70), este explicat din np. *Uturea* (cf. np. *Utureanu* – DNFR), iar *UTURĬNU*, baltă s. c. Desa – Dj., din np. *Uturinu*.

Toponimele de mai sus trebuie puse în legătură cu rom. *uture* s. m. 1. (Învechit) Nume dat unei păsări de noapte; cucuvea (*Athene noctua*); țiuc (*Glaucidium passerinum*); bufniță (*Bubo bubo*); 2. (Prin Oltenia) Viezure (*Meles Meles*). 3. Fig. (Prin vestul Munt. și Olt.) Om gras, care se mișcă încet. Om bogat, influent; om hrăpăreț, hain (DLR t. XII, partea a 2-a, litera U), considerat cu etimologie necunoscută, dar cu trimitere la alb. *hut, ut*.

Apelativul și toponimele de mai sus au suscitată o întreagă dispută, începând cu Hasdeu, continuând cu Densusianu și Th. Capidan și terminând cu Gh. Manciu.

În *Cuvente den bătrâni* (p. 309) (în ediția îngrijită de G. Mihăilă, EDP, 1983, p. 295), Hasdeu arată că „*uture* nu se află în dicționarele noastre și a pierit, poate, chiar din limbă”, dar a lăsat și el „o urmă topografică în numele lacului *Uturina* din districtul Dolj, cu sufixul *-in*, favorit la olteni în numirile locale și personale, ca: *Dobrot-in, Camed-in, Flor-in, Tudor-in, Robot-ina, Marot-in, Rod-ina, Cioclov-ina, Stup-ina, Vert-ina* etc.”. El este convins că *uture* este de origine „eminamente tracică” și că el nu se găsește nicăieri în afară de „teritoriul de la Carpați până în Epir”. Savantul român îl pune pe *uture* (chat-huant, chouette, noctua) în legătură cu srb. *utina* „chouette” și cu bulg. *utva* „chouette”, care însă nu pot deriva una din alta. Cuvintele de mai sus, proprii românilor, bulgarilor și sârbilor sunt înrudite cu unul albanez: *ut* „guffo, ucello notturno dirapina” care reprezintă și „forma cea mai simplă” (adică nederivată – n.n. V. F.). Ba mai mult, îl putem descoperi și în vechile nume tracice: *Utidava* în Dacia și orașul *Utus* (Tabula Peutingeriana) sau *O⁻twš* (la Procopius) lângă râul cu același nume în Moesia.

Continuând, Hasdeu arată că la albanezi *ut* se mai păstrează numai într-un singur dialect, de aceea el nu este cunoscut de Hahn și nu este menționat nici de Stier în excelentul său studiu despre nomenclatura zoologică albaneză. (Cuvântul albanez a fost notat de Rossi.) Situația precară a cuvântului în toate limbile balcanice (srb. *utina* și bulg. *utva* sunt foarte rare, de abia mai păstrându-se ici colo ca arhaisme poetice) poate constitui un specimen pentru felul cum, treptat, dispar elementele lingvistice autohtone din graiurile balcanice. După Hasdeu, rom. *uture* presupune o formă albaneză *utulă*, întocmai ca rom. *viezure* = alb. *viedzulă* sau ca rom. *sâmbure* = alb. *sumbulă* „boabă” și se întreabă: „O asemenea formă nu se găsește oare în vreun dialect albanez?”

Densusianu ILR II 342 consideră că *uture* „bufniță” (înregistrat în *Pravila Sfinților Apostoli*, publicată de I. Bianu în *Texte de limbă din secolul al XVI-lea*, II, București, 1925, p. 4-5 în contextul: *cine mănâncă carne... de corni sau de uture*) este un derivat din alb. *ut*. După o informație a fostului lector. univ. Gheorghe Manciu (care l-a avut profesor

pe Densusianu la Universitatea din București), *uture* era trecut de lingvistul bucureștean în categoria „cuvintelor sihastré”, titlu pe care îl avea și un curs ținut de Densusianu în anul universitar 1934-1935: *Cuvinte sihastré* (vezi Bibliografia operei lui Densusianu în Marin Bucur, *Ovid Densusianu*, București, Editura Tineretului, 1967, p. 316).

Th. Capidan (*Raporturile albanoromâne*, DR, II, p. 534) menționează adj. arom. *hut*, -ă cu sensurile „nebun, prost, idiot, neghiob” și derivatele *huțami* s.f. „prostie, neghiobie, nebunie”, *huțilă* s.f. „idem”, *huțăscu* vb. IV „înnebunesc, mă prostesc”, pe care îl pune în legătură cu dr. *uture* (și cu toponimele *Huture*, *Utura*) cu înțelesul propriu de „chat-huant, chouette”. Cuvântul arom. provine din alb. *hut* „Eule” (G. Meyer EWA 460), „dumm, verwirrt” (Weigand, Alb. Wb.).

În arom. a fost înregistrat și s. f. *hută* „șoim, vultur” în *Codicele Dimonie*, pe care Capidan îl derivă din alb. *hute* (la Hahn) cu sensul germ. „Weihe, Taubenstösser” „gaie, uligaie, erete”, „șoim, uliu” (G. Meyer EWA 460).

Gh. Manciuc, *Le mot huture* (comunicare în ședința din 23 mai 1967 a SRLR, publicat în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Roumaine” (SRLR), IV, Bucharest, 1967, p. 53), după ce arată că *huture* este semnalat în Oltenia în expr. *huturele dracului*, însemnând „avid, rapace”, fiind înrudit cu vb. *hutupi* „a mânca cu lăcomie” și cu subst. *hutupeală* „lăcomie” (răspândit prin Transilvania de nord și Bihor sau în texte folclorice din Maramureș; este cunoscut prin Banat în expr. *să te ia huturea* „să te ia dracul”), precizează că se păstrează astăzi în toponimele *Hutura* și *Hutureanca*).

Prin urmare, top. oltenesc *UTURE* provine din apel. *uture*.

VINOGRĂD, deal, s.c. Ilovăț – Mh. (DTRO VII 273), este explicat în felul următor: cf. rus. *vinograd* „învălmășeală mare” sau np. *Vinograd*, cf. *Vinogravski* (DNFR). Bineînțeles că toponimul nostru nu are nimic a face cu rus. *vinograd*, care, pe lângă sensul figurat de „învălmășeală mare”, îl are și pe cel de „vinegretă”, „sos rece preparat din oțet, ulei, sare, piper, (pătrunjel uscat)”, dar și de „trăsurică cu două roți, acoperită, care era trasă de un om” (< rus. *vinograd* – MDA), ci este un nume de loc sârbesc provenit din apel. sârbesc *vinograd* „vie” (vezi și Tomici, *Onomastica* 483-484).

VÓDNICU, cătun c. Coțofenii de Jos – Dj (DTRO VII 285-286), este pus în legătură cu *voditi* „a îndruma”, fără să se menționeze că *voditi* este un cuvânt slav. Toponimul doljean este de origine slavă, un derivat cu suf. -în-ikŭ de la *voda* „apă”, pe care îl întâlnim și în Rusia (*Vodnik*), în Cehia (*Vodník*), în Polonia (*Wodnik*), în Lusacia (*Wodnik*), la carașoveni, în România (oiconim *Vodnic*), în Bulgaria (cu articol *Vodnika*) (vezi Udolph, *Studien* 303). Toponimul nostru este probabil de origine sârbească

și pare a proveni de la srb. dial. *vodnik* „teren apos” < *voda* „apă” + suf. *-nik* (Tomici, *Onomastica* 485), cf. și toponimul carașovean *Vodnic*, care sub administrația maghiară se chema *Vizes* (< magh. *viz* „apă” + suf. adj. *-(e)s*); cf. și apel. *wodnik*, *wodník* „Wasserbehälter, Wassergraben” (Udolph, *Studien* 303).

VÓDNIA, sat – Dj., atestat la 1777 (DTRO VII 285). Pentru etimologie se spune: cf. *VODA*, iar la *VODA* (DTRO VII 285) citim: „Loc. – Dj., atestat la 1864”. În ceea ce privește etimologia, se specifică: np. bg. *Voda* (Zaimov 54).

Toponimul nostru este înrudit cu altele de origine slavă derivate de la sl. *voda* „apă” cu suf. adj. *-înú*, fem. *-îna*: cf. *Wodna* (de mai multe ori în Polonia și în Lusacia), *Vodna* în toponimia sud-slavă, *Vodňa* (în fosta Cehoslovacie) (Udolph, *Studien* 303-304).

ABREVIERI

adj. = adjectiv
alb. = albanez
apel. = apelativ
arom. = aromân(ă)
art. = articol
Ac. = acuzativ
bg. = bulgar, bulgăresc
c. = comună
ceh. = cehă
com. = comună
cf. = confer
col. = colectiv
dim. [in.] = diminutiv
Dj. = Dolj
f. = feminin
fem. = feminin
germ. = germană
gr. = greacă
Gj. = Gorj
indoeur. = indoeuropeană
jud. = județ
lat. = latină
m. = municipiu
maced. = macedoneană
magh. = maghiară
masc. = masculin
Mh. = Mehedinți
n. = neutru
nb. = nume bărbătesc

np. = nume de persoană
n. fam. = nume de familie
n. grup. = nume de grup
op. cit. = opera citată
or. = oraș
Ot. = Olt
p. = pagină
pl. = plural
pol. = polonez
reg. = regional
rom. = românesc
rus. = rusă
s. = sat
sb. sau srb. = sârbă, sârbesc
sl. = slavă
sl. com. = slav comun
slov. = sloven(ă)
slovac. = slovacă
suf. = sufix
subst. = substantiv
s.v. = sub voce
ș.u. = și următoarele
t. = tom
tc. = turcă
top. = toponim(ic)
TUT = Tipografia Universității din
 Timișoara
ucr. = ucrainean(ă)
ung. = unguresc

v. = vezi

Vl. = județul Vâlcea

v. sl. = vechi slav

SIGLE ȘI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALR s.n. = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă.

AUT = „Analele Universității din Timișoara”. Seria științe filologice, I, 1963 ș.u.

Bezljaj I-II = France Bezljaj, *Slovenska vodna imena*, I, Ljubliana, 1956; II, 1961.

Densusianu, ILR = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, I-II, București, Editura Științifică, 1961 (ediție îngrijită de J. Byck).

DELR = Gheorghe Bolocan, Elena Șodolescu-Silvestru, *Dicționarul entopic al limbii române* (I), SCO I, 1995, p. 67-101; [II], SCO, 1996, p. 179-239.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, EA, 1965 ș.u.

DR = „Dacoromania”, Cluj, I, 1920-1921 ș.u.

DTB = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului*, I-VII, A-O, Timișoara, 1984-1994.

Duridanov, *Vardar* = Ivan Duridanov, *Die Hydronymie des Vardarsystems als Geschichtsquelle*, Köln-Wien, Böhlau Verlag, 1975.

DOR = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, EA, 1963.

EA = Editura Academiei.

Frățilă, STD = Vasile Frățilă, *Studii de toponimie și dialectologie*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2002.

Gămulescu, *Elemente* = Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân*, București – Pančevo, EA, 1974.

Iordan, DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, EȘE, 1983.

Iordan, *Top. rom.* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, EA, 1963.

Loșonți, Dumitru, Vlad, Sabin, *Tezaurul toponimic al României. Transilvania (TTRT). Valea Hășdății*, București, EA, 2006.

MDA = *Micul dicționar academic*, I-IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.

MDGR = *Marele dicționar geografic al României*, I-IV, București, 1898-1902.

Meyer, EWA = Gustav Meyer, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, Strassburg, 1891.

Pascu, *Sufixe* = George Pascu, *Sufixe românești*, București, 1916.

Pușcariu, *Limba română. II* = Sextil Pușcariu, *Limba română. II. Rostirea*, București, EA, 1994 (ediție îngrijită de Magdalena Vulpe, Studiu introductiv de Andrei Avram).

Petrovici, SDT = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie și toponimie*, București, EA, 1970 (volum îngrijit de I. Pătruț, Bela Kelemen, I. Mării).

RS = „Romanoslavica”, București, I, 1958 ș.u.

Schütz, *Terminologie* = Joseph Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin, Akademie Verlag, 1957.

- SCL = „Studii și cercetări lingvistice”, București, I, 1959 ș.u.
 SCO = „Studii și cercetări de onomastică”, I, Craiova, 1995 ș.u.
 Skok = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I-III, Zagreb, 1971-1973.
 Šmilauer, *Průručka* = Vladimír Šmilauer, *Průručka slovanske toponomastiky. Handbuch der slawischen Toponomastik*, Praga, 1970.
 Šmilauer, *Vodopis* = Vladimír Šmilauer, *Vodopis starého Slovenska*, Práce učené společnosti Šafaříkovy v Bratislavě 9, Praha – Bratislava, 1932.
 Rosetti, ILR = Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române. I. De la origini până în secolul al XVII-lea*, ediția a doua revăzută și adăugită, București, EȘE, 1978.
 Tomici, *Onomastica* = Mile Tomici, *Onomastica sârbilor și a croaților din România*, București, EA, 2006.
 Udolph, *Studien* = Jürgen Udolph, *Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1979.
 Weigand, *Alb. Wb.* = Gustav Weigand, *Albanesisch-deutsches und deutsch-albanesisches Wörterbuch*, Leipzig, J. A. Barth, 1914.

NOTES DE TOPONYMIE EN MARGE DU *DICȚIONARUL TOPONIMIC AL ROMÂNIEI. OLTENIA (DTRO) (DICTIONNAIRE TOPONYMIQUE DE LA ROUMANIE. L'OLTENIE)*, VOL. VI (S-Ț), VOL. VII (U-Z)
 (Résumé)

La parution du VI-ème et VII-ème volumes du *Dictionnaire toponymique de la Roumanie. Oltenie (Dicționarul toponimic al României. Oltenia (DTRO))*, ouvrage fondamentale de l'onomastique roumaine contemporaine, réalisé sous la coordination du feu agrégé dr. Gheorghe Bolocan par des larges collectifs des chercheurs de L' Institut de Linguistique de Bucarest et par des professeurs de la Faculté des Lettres, Le Laboratoire de Recherches Onomastiques de Craiova, paru aux Éditions Universitaria de Craiova, 2006 et 2007, a donné à l' auteur la possibilité de proposer des étymologies différentes par rapport à celles indiquées par les auteurs du DTRO VI (S-Ț) et DTRO VII (U-Z).

ANTROPONIMUL GRECESC *GEÓRGIOS* ÎN ONOMASTICA EUROPEANĂ

de

Viorica GOICU și Simona GOICU-CEALMOF

1. Numele de botez *Gheorghe*, atât de intim legat de profesorul nostru drag, Gheorghe Tohăneanu, este unul din cele mai răspândite și frecvente prenume atât la români, cât și la celelalte popoare europene. Numele își are originea în Grecia antică, având la bază apelativul *georgós* „lucrător al pământului, agricultor, țăran”, apariția lui ca nume personal fiind strâns legată de creșterea rolului agriculturii în economia vechilor greci. Grecescul *Geórgios* este, în acest caz, sinonim cu lat. *Agricola* sau rom. *Țăranu*.

Răspândirea și popularitatea gr. *Geórgios* este legată de existența cultului mai multor sfinți, dar mai cu seamă al unui martir creștin din Capadochia, din timpul împăratului Dioclețian (secolul al IV-lea), celebru în toată Galia din secolul al VI-lea¹. Dacă urmărim direcțiile de răspândire ale numelui grecesc în Europa, constatăm că în inscripțiile latine din secolele III-IV apare forma scrisă veche greacă *Georgius*, care stă la baza formelor actuale din limbile romanice apusene și germanice, cu pronunții deosebite, datorate modificărilor unor sunete proprii acestor limbi². Numele grecesc este atestat sub forma Γεώργιος în secolele VI-VII în Creta, apoi prin *Georgius* în inscripțiile latinești creștine din Galia și Spania, *Georius* în 769 în Italia (episcop de Palaestrina), *Georgius* și *Iorius* secolul IX în Catalonia, *Georius* în 889 în Germania, *Iorgii* sfârșitul secolului VIII la Chartres, *Giorius* în 811 în Gorze, *Jorgio* cca. 830 la Jumièges, *Jorius* în 924 în Narbonne. În prezent, în sudul Italiei este răspândită forma *Iòrio*, iar în Grecia, *Jórgos*³.

În limbile slave, numele grecesc a intrat mai târziu, pe două căi distincte: pe cale orală a pătruns pronunția grecească destul de mult

¹ Marie-Thérèse Morlet, *Dictionnaire étymologique des noms de famille*, Paris, 1991, p. 455.

² Christian Ionescu, *Mică enciclopedie onomastică*, București, 1975, p. 148-149.

³ Pierre-Henri Billy, recenzie la Jean-Claude Bouvier, *Noms de lieux du Dauphiné*, Paris, 2002, în „Nouvelle revue d'onomastique”, n° 41-42, 2003, p. 296.

modificată încă din primele secole ale erei noastre, gr. *Geórgios* fiind pronunțat aproximativ *Iórios*, cu varianta *Iúrios*, devenită *Iurii* în limbile slave de răsărit la sfârșitul secolului X; pe cale cultă a fost folosită o copie modificată în partea finală a formei scrise grecești *Gheorghii* care, odată intrată în uz, a suferit serioase modificări fonetice. În limbile slave de sud, cea mai veche atestare o are forma adjectivală *Giurgev* (1198-1199); la 1222 apare forma *Georgie*, la 1254, ca nume, apare *Giuragi*, la 1293, *Georgii* și *Ghergo*, la 1322 este atestat *Giurgi* și tot din secolul XIV apare *Gheorghii*⁴.

2. La români, popularitatea de care s-a bucurat numele *Gheorghe* de-a lungul timpului nu se poate explica numai prin existența cultului pentru martirul cu acest nume, ci mai ales prin persistența vechilor credințe, obiceiuri, ritualuri și practici din epoca păgână, când sărbătoarea este considerată începutul primăverii⁵.

Despre sărbătoarea creștină în onoarea Sfântului Gheorghe din 23 aprilie, Nicolae Iorga⁶ arată că s-a suprapus unei alte sărbători păgâne a unui erou trac. Cultul acestui sfânt a început să se răspândească mai ales în secolul al X-lea, de la Constantinopol, de unde a iradiat spre nord, prin Bulgaria, până la gurile Dunării. Numele orașului *Giurgiu* și al brațului sudic al Deltei Dunării amintesc iarăși de cultul aceluiași sfânt. Brațul *Sfântul Gheorghe*, numit în Antichitate *Ἰερόν στόμα* „Brațul sfânt”, era notat în harta lui Pietro Vesconte din anii 1311-1318 prin *s(an)c(t) Georgi* sau *Georgy*⁷. De asemenea, primul document medieval românesc, biserica din Streisângeorz (azi orașul Călan, jud. Hunedoara), datând din 1313-1314, are hramul Sfântul Gheorghe⁸.

Numele popular al sărbătorii *Sângiorz* (*Sâmgiorz*), cu păstrarea elementelor latinești (< *Sanctus Georgius*), cuprinde cea mai mare parte a Transilvaniei cu Maramureșul, Crișana și Banatul⁹. În restul teritoriului dacoromân apare forma mai nouă *Sfântul Gheorghe*, care a pătruns prin intermediul Bisericii. În aromână este înregistrat sub forma *Sâm-Georghiul* (DDA) și *Ayu Yoryi*, un împrumut din greacă, iar în meglenoromână prin *Sâmğordu* și *Sfeti D'ord'*, preluat de la bulgari. Sărbătoarea Sfântului

⁴ Christian Ionescu, *op. cit.*, p. 149.

⁵ *Ibidem*, p. 148.

⁶ *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, II, București, 1937, p. 103.

⁷ H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966, p. 109.

⁸ Radu Popa, *Streisângeorgiu. Mărturii de istorie românească din secolele IX-XIV în sudul Transilvaniei*, în „Revista muzeelor și monumentelor istorice”, XLVII, 1978, p. 9-32.

⁹ *Atlasul lingvistic român (ALR II)* publicat de Muzeul Limbii Române sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea II, vol. I, B, *Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători*, Sibiu-Leipzig, 1940, harta 620.

Gheorghe și cea a Sfântului Dumitru (popular *Sâmedru*, *Sumedru*) sunt foarte importante, întrucât acești doi sfinți sunt cei mai venerați la români¹⁰. La Sfântul Gheorghe începe renașterea naturii după iarna care la noi durează între 3 și 5 luni. Această sărbătoare a reprezentat o dată importantă în viața socială. Contractele de arendare a pământului începeau în această zi și se terminau de Sfântul Dumitru, iar în viața pastorală, de Sfântul Gheorghe se tocmeau ciobanii, văcarii etc.

Obiceiul vechi era ca în ajunul Sfântului Gheorghe oamenii *să se împroure*, adică să se stropească unii pe alții și în același timp staulele și vitele cu apă descântată sau neîncepută, adusă de la râu. Această stropire cu apă, ca mijloc de curățire a tuturor relelor, o găsim la multe popoare și se practica, de asemenea, de păstorii romani exact în aceeași perioadă, la *Palilia* (21 aprilie), după cum scrie Ovidiu¹¹:

„Oile-n zori le stropește, ciobane, cu apă lustrală,

Udă de-asemenea pământul și-l mătură-apoi cu nuiele”.

Se afumau vitele și staulele cu tămâie sau cu diferite ierburi, dar la noi trebuie să fie tot un obicei păstrat de la romani, care în ziua de *Palilia* obișnuiau să afume turmele de oi:

„Flăcări albastre să iasă atunci din pucioasa aprinsă,

Fumul ce scoate s-ajungă la oi, să le facă să zbiere;

Arde măslin și făclii rășinoase și ierburi sabine,

Laurul de-asemenea să pâlpaie-arzându-l în mijlocul vetrei”.

În ajunul Sfântului Gheorghe se obișnuia să se facă un foc viu: „se freacă două lemne uscate unul de altul atâta până ce, înfierbântându-se, se aprind și încep a arde... Aprind apoi cu dânsul grămada de lemne pe care au strâns-o puțin înainte de aceasta; iar când lemnele au început a arde cumsecade și para focului a se înălța, atunci încep și ei a juca împrejurul focului și a sări peste dânsul... Săturându-se de jucat și de sărit, așteaptă până ce focul începe a se stinge, iar după aceea, luând fiecare puțin jeratec și câte un tăciune, se întorc acasă și afumă vitele, mai ales mieluseii, cu tăciunii din focul viu... În părțile muntoase ale Bucovinei se face focul viu de regulă când scot oile prima oară la munte... Fac un foc mare, prin fumul căruia petrec toate oile... spre a fi ferite în decursul serii de orice primejdie...”¹².

Ceea ce este însă extraordinar, arată I.-A. Candrea¹³, „e faptul că singuri românii au păstrat amintirea acestei datini – facerea focului viu, sărirea peste el și trecerea vitelor prin mijlocul lui – în același fel cum o

¹⁰ Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*, II, București, 1994, p. 254.

¹¹ *Fastele*, IV (*Paliliile*), text tradus de I.-A. Candrea în „Viața nouă”, 1918/1919, p. 37-39.

¹² Sim. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 226-228.

¹³ *Iarba fiarelor*, București, 1928, p. 107.

practicau în ziua de *Palilia*, exact în aceeași epocă (diferența e numai de o zi), păstorii romani de acum 2000 de ani”.

Poetul Ovidiu¹⁴ relatează amănunțit acest obicei al romanilor, la început un popor alcătuit numai din păstori, care și-au ales ca dată a întemeierii Romei ziua de 21 aprilie, pe care au numit-o *Palilia*, de la numele zeiței *Pales*, ocrotitoarea turmelor:

„Rogu-te turma mi-o apără și pe stăpânii de-oîțe;
Orice-ar putea să le strice din staulele mele alungă...
Boala gonește-o și dă sănătate la oameni și vite,
Câinii să-mi fie toți zdraveni, că-s paznicii vrednici ai turmei...
Trupul tău zdravăn petrece-l prin flăcări și sai cu piciorul
Iute prin focul ce pâlpâie-aprins din grămada de paie...
Turme săriră și oameni săriră atunci prin flăcări.
Iată ce și-astăzi se face în ziua fundării cetății”.

Ca atare, păstrarea formei mai vechi *Sângeor(d)z*, alături de forma mai nouă *Sfântul Gheorghe* se datorează atât importanței social-religioase a acestei sărbători, cât și faptului că, la început, a fost vorba de o sărbătoare păgână de care sunt legate multe credințe. El este sfântul cel mai venerat de păstorii din Balcani și din Carpați. La huțuli, denumirea populară a lunii mai este *na Jurija*, din ucr. *Jurij* „Gheorghe”¹⁵, iar luna aprilie este denumită popular în unele dialecte slovene *Jurijevščak*, în maghiară, *Szent György hava* și în estonă, *Jürikuu*¹⁶.

În bulgară, de la numele sfântului s-au format 70 de hipocoristice¹⁷, în onomastica din Transilvania în jur de 20¹⁸. În documentele noastre este atestată prezența diferitelor forme ale numelui *Gheorghe* încă de la începutul secolului al XV-lea: *Zorza* 1400, *Gherghina* 1415, *Ghergi* 1417, *Gherghița*, toponim, 1453, *Gheorghe* 1465, *Iuga* 1475, *Ganea* 1475 și toponimul *Gănești* 1480, *Jurj* și *Jurja* în documentele moldovene din timpul lui Ștefan cel Mare, când 30 de persoane au acest nume, *Giurge*, *Giurcă*, *Ghiura* 1489 etc.¹⁹.

3. Este important de menționat faptul că localitățile din Transilvania, care și-au format denumirea de la compusul notat în documente prin *Sanctus Georgius*, apoi prin magh. *Szent-György* sau sâsescul *Sankt-Georgen*, au fost românizate după numele mai vechi al

¹⁴ *Op. cit.*

¹⁵ André de Vincenz, *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München, 1970, p. 176.

¹⁶ Carlo Tagliavini, *Storia di parole pagane e cristiane attraverso i tempi*, Brescia, 1963, p. 137.

¹⁷ Gustav Weigand, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*, „Jahresbericht”, XXIV-XXIX, Leipzig, 1921, p. 122-123.

¹⁸ Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale din Țara Oltului*, București, 1936, p. 242.

¹⁹ Christian Ionescu, *op. cit.*, p. 149.

sărbătorii, cel de Sângeorz. Nicolae Drăganu²⁰, în studiul său despre originea și vechimea numelor de sate de pe valea Someșului de Sus, face următoarea precizare: „biserica catolică oriunde a stăpânit și mai ales oriunde a colonizat, chiar și în Balcani, a dat nume de sfinți”.

Există, pe de o parte, oiconimul oficial *Sângeorz-Băi* (jud. Bistrița-Năsăud), cu prima atestare sub forma *Zenthgyurgh* 1440²¹, nume care a fost dat, probabil, sub influența călugărilor minoriți așezați în Rodna. Urmărind atestările documentare ale acestei localități, se observă că în unele se recunoaște ușor forma populară românească *Sângeorz*, notată chiar în pronunția locală, unde digraful [dz] reprezintă africata [ɟ] pe cale de dispariție în graiurile dacoromâne, prin transformarea ei în [z]: *Simdzo* < *r* > *dzu*, *Simdzordz* 1564, *Singeordz* 1598, *Singiordz* 1723, *Simborzu* < *Simgiordu* > 1750, *Sângeorz* 1805, *Sângeorz* 1854, *Sângeorzul Român* 1909²².

Autorii *Atlasului lingvistic pe regiuni. Transilvania*, București, 1992, în *Date despre localități și informatori* au consemnat că numele mai vechi al localității este *Sângeorzul Român*, înregistrat și de Coriolan Suciu²³ sub forma *Olah Szentgyörgy* în anul 1607, iar locuitorii își zic *sâmgorzăn*, (sg.) *sâmgorzan*.

Pe de altă parte, sunt oiconimele din Transilvania care s-au impus oficial sub forma *Sângeorgiu*: *Sângeorgiul de Câmpie*, ~ *de Meseș*, ~ *de Mureș*, ~ *de Pădure*, ~ *Nou* etc., rostite în vorbirea localnicilor tot sub forma *Sângeorz*, așa după cum indică ultimele atestări ale acestor localități în documente²⁴.

De la oiconimul *Sângeorz* s-a format cunoscutul nume de familie *Sângeorzan*. Există o corespondență privind răspândirea celor două nume, *Sângeorzan* fiind mai frecvent în județele Bistrița-Năsăud și Mureș, adică acolo unde există localități cu această denumire. Numele de familie *Sângeorzan* apare și în alte regiuni care depășesc hotarele Transilvaniei. În acest caz, el reflectă mișcările individuale de populație care au avut ca punct de plecare localitățile transilvănene menționate anterior. Iată, pe provincii istorice, frecvența numelui de familie *Sângeorzan* înregistrat în *Baza de date antroponimice a României* (BDAR) pentru anul 1994: 1835 (12 – M, 5 – D, 20 – ML, 15 – MR, 1701 – T, 26 – CR, 46 – BNT, 10 – B), din care în Transilvania: 1701 (10 – AB, 1414 – BN, 31 – BV, 78 – CJ, 24 – HD, 2 – HG, 136 – MS, 6 – SB).

²⁰ *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928, p. 118.

²¹ Coriolan Suciu, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, II, București, 1968, p. 127.

²² *Ibidem*, p. 127-128.

²³ *Ibidem*, p. 127.

²⁴ *Ibidem*, p. 127-128.

Și în Banat există o localitate cu denumirea actuală *Sângeorge* (jud. Timiș) cu prima atestare: villa *Sancti Georgii* 1319²⁵. Numele popular al satului este *Sângeoarge*, iar localnicii își spun *sângeorgenii*. Tot în Banat, în catedrala din Cenad, s-au păstrat moaștele sfântului Gheorghe pe care regele Ștefan cel Sfânt le-a răpit în războiul purtat împotriva bulgarilor. În Evul Mediu, Sfântul Gheorghe (magh. *Szent György*) a fost unul dintre cei mai populari sfinți și în Ungaria, fapt confirmat de prezența numelui în 119 oiconime²⁶, în primul rând pentru că în întreaga Europă răsăriteană cultul său a fost foarte răspândit, iar, pe de altă parte, sărbătoarea de care se leagă numele său este considerată începutul primăverii. Mai adăugăm și faptul că magh. *György*, un nume de botez frecvent și astăzi, este mai apropiat fonetic de românescul *Gheorghe*, bulgarul *Gheorghi* decât de latinescul *Georgius*. Ca atare, numeroasele oiconime formate de la numele acestui sfânt balcanic, răspândite în toate regiunile care au aparținut Ungariei, reflectă popularitatea de care s-a bucurat Sfântul Gheorghe nu numai printre creștinii ortodocși, ci și printre cei catolici²⁷.

4. După aceste considerații asupra componenței grupei de nume care au la bază pe *Gheorghe*, vom prezenta doar o parte din numărul mare de hipocoristice și diminutive românești înregistrate de Alexandru Graur²⁸: *Gheorghică, Ghiță, Gheorghieș, Georgică, Gică, Georgel, Giurgiu, Gogu, Goguțu, Guțu, Goguță, Guță, Ghica* și de Chritian Ionescu²⁹: *Ganea, Gheorghică, Gherghe, Ghergheș, Gherga, Ghergu, Gherguș, Gherghin, Goga, Gogan, Gogănici, Ghiura, Giura, Giuran, Giurcă, Giurcan, Giurcea, Giurgică, Giurgin, Giurgița, Jura, Jurel, Iura, Iuraș, Iureș* etc. Întrucât limba greacă folosește frecvent între sufixele diminutive masculine -*akis*, acesta apare și în formațiile românești de tipul *Filipache, Gheorgache*, dar și în variantele acestuia *Iorgache, Iordache*, sufixul fiind atașat la numele personale *Iorgu, Iorga*³⁰.

5. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, odată cu introducerea numelor latinești din istoria și mitologia romană, a pătruns la români și tipul *George* cu derivatele sale, care a intrat în concurență cu formele vechi, fenomen ce poate fi observat și în zilele noastre. Dacă în mediile orășenești sunt preferate noile forme, în mediul rural se observă coexistența formelor vechi și noi ale aceluiași nume. Astfel, forma

²⁵ *Ibidem*, p. 127.

²⁶ András Mező, *A templomcím a magyar helységnevekben (11-15 század)*, Budapest, 1996, p. 79-87.

²⁷ Simona Goicu, *Termeni creștini în onomastica românească*, Timișoara, 1999, p. 141-142.

²⁸ *Nume de persoane*, București, 1965, p. 60.

²⁹ *Op. cit.*, p. 150.

³⁰ Al. Graur, *op. cit.*, p. 60.

Gheorghe ca nume de familie, conform *Bazei de date antroponimice a României* (BDAR) pentru anul 1994, se situează pe locul 4 în grupa a doua de frecvență cu 83.413 apariții pe țară, după *Dumitru* – 95.702, *Stoica* – 87.586 și *Stan* 85.071, în timp ce numele de familie *Georgescu* este înregistrat pe locul 59 în grupa a treia de frecvență cu 30.192 apariții³¹. Ca prenume actual, *Gheorghe* apare pe primul loc cu 662.265 de apariții pe țară în aceeași *Bază de date* cu următoarea repartitie teritorială: BNT – 28.686, O – 88.502, M – 177.107, DB – 31.531, ML – 171.799, TR – 94.378, MR – 34.396, CR – 35.866, în timp ce *George* e pe locul 29 cu 67.120 de apariții pe țară: BNT – 1.554, O – 7.332, M – 23.477, DB – 6.925, ML – 15.405, TR – 8.996, MR – 1.245, CR – 2.186³².

La fel, alături de prenumele feminine mai vechi: *Gheorghîța* înregistrat în 1994 pe poziția 55 cu 37.585 de apariții (BNT – 753, O – 22.084, M – 11.664, DB – 1.002, ML – 721, TR – 1.230, MR – 45, CR – 86), *Gherghina* pe poziția 76 cu 29.769 de apariții (BNT – 178, O – 2.300, M – 19.789, DB – 3.439, ML – 3.552, TR – 453) se află prenumele mai noi: *Georgeta* pe locul 13 cu 103.858 de apariții (BNT – 2.897, O – 12.325, M – 42.309, DB – 7.678, ML – 25.380, TR – 9.953, MR – 1.306, CR – 2.004) și *Georgiana* pe locul 65 cu 35.874 de apariții (BNT – 524, O – 3.618, M – 15.527, DB – 3.760, ML – 8.663, TR – 2.657, MR – 379, CR – 746)³³.

6. Dacă așteptăm un răspuns la întrebarea în ce măsură onomastica a contribuit la identitatea Europei, examinarea răspândirii și a popularității descendenților din vechiul antroponim grecesc *Geórgios* în limbile europene ne arată atât unitatea, cât și surprinzătoarele analogii în spatele unei aparente diversități formale. Prezența civilizației grecești și răspândirea creștinismului în Europa au avut un rol unificator, fără să se fi produs, de-a lungul secolelor, o reală fragmentare.

BIBLIOGRAFIE

Atlasul lingvistic pe regiuni. Transilvania. Date despre localități și informatori, București, 1992.

BDAR = *Baza de date antroponimice a României* prelucrată în Laboratorul de cercetări onomastice al Universității din Craiova, 1994.

³¹ Gheorghe Bolocan, *Dicționarul numelor de familie din România*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), 2, anul II, 1996, p. 10-11.

³² *Idem*, *Prenumele actuale – inventar și repartitie teritorială*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), 4, Craiova, 1999, p. 375-376.

³³ *Ibidem*, p. 380, 382-383.

- Billy, Pierre-Henri, recenzie la Jean-Claude Bouvier, *Noms de lieux du Dauphiné*, Paris, 2002, în „Nouvelle revue d'onomastique”, n° 41-42, 2003, p. 295-297.
- Bolocan, Gheorghe, *Dicționarul numelor de familie din România*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), 2, anul II, 1996, p. 7-44.
- Bolocan, Gheorghe, *Prenumele actuale – inventar și repartii teritorială*, în „Studii și cercetări de onomastică” (SCO), 4, Craiova, 1999, p. 369-411.
- Candrea, I.-A., *Iarba fiarelor*, București, 1928.
- Drăganu, Nicolae, *Toponimie și istorie*, Cluj, 1928.
- Goicu, Simona, *Termeni creștini în onomastica românească*, Timișoara, 1999.
- Graur, Al., *Nume de persoane*, București, 1965.
- Ionescu, Christian, *Mică enciclopedie onomastică*, București, 1975.
- Iorga, Nicolae, *Histoire des Roumains et de la romanité orientale*, II, București, 1937.
- Marian, Sim. Fl., *Sărbătorile la români*, II, București, 1994.
- Mező, András, *A templomcím a magyar helységneveken (11-15 század)*, Budapest, 1996.
- Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966.
- Morlet, Marie-Thérèse, *Dictionnaire étymologique des noms de famille*, Paris, 1991.
- Ovidiu, *Fastele*, IV (*Paliliile*), text tradus de I.-A. Candrea în „Viața nouă”, 1918/1919, p. 37-39.
- Pașca, Ștefan, *Nume de persoane și nume de animale din Țara Oltului*, București, 1936.
- Popa, Radu, *Streisângeorgiu. Mărturii de istorie românească din secolele IX-XIV în sudul Transilvaniei*, în „Revista muzeelor și monumentelor istorice”, XLVII, 1978, p. 9-32.
- Suciu, Coriolan, *Dicționarul istoric al localităților din Transilvania*, II, București, 1968.
- Tagliavini, Carlo, *Storia di parole pagane e cristiane attraverso i tempi*, Brescia, 1963.
- Vincenz, André de, *Traité d'anthroponymie houtzoule*, München, 1970.
- Weigand, Gustav, *Die bulgarischen Rufnamen, ihre Herkunft, Kürzungen und Neubildungen*, „Jahresbericht”, XXIV-XXIX, Leipzig, 1921, p. 104-192.

L'ANTHROPONYME GREC *GEÓRGIOS* DANS L'ONOMASTIQUE EUROPÉENNE

(Résumé)

L'anthroponyme grec *Geórgios* (< *georgós* «agriculteur, paysan») a été popularisé en Europe par plusieurs saints, notamment par le grand martyr dit de Capadoce (IVe siècle). Le nom grec est attesté sous la forme Γεόργιος aux VIe – VIIe siècles en Crète, puis par *Georgius* dans les inscriptions latines chrétiennes de la Gaule et de l'Espagne, *Georius* (769) en Italie, *Georgius* et *Iorius* (IXe

siècle) en Catalogne, *Georius* (889) en Allemagne, *Iorgii* (fin du VIIIe siècle) à Chartres, *Jorius* (924) en Narbonne. À présent, est répandue au sud de l'Italie la forme *Iòrio* et en Grèce, *Jórgs*.

Dans les langues slaves, le nom grec a pénétré plus tard, par deux voies distinctes: par voie orale, sous la forme *Iúrios* devenue *Iurii* dans les langues slaves orientales à la fin du Xe siècle et par voie culte, sous la forme *Gheorghii* qui s'est imposée sous des formes différentes chez les peuples slaves méridionaux (*Georgie*, *Giuragi*, *Georgii*, *Gherga*, *Giurgi*, etc.).

Chez les Roumains, la popularité du nom *Gheorghe* à travers les siècles peut s'expliquer par l'existence du culte pour le martyr portant ce nom et surtout par la persistance des croyances anciennes, des rituels et des pratiques de l'époque païenne, quand la fête était considérée le début du printemps.

Si nous attendons une réponse à la question dans quelle mesure l'onomastique a contribué à l'identité de l'Europe, la présentation de la diffusion et de la popularité des descendants de l'ancien anthroponyme grec *Geórgios* dans les langues européennes montre l'unité et les surprenantes analogies derrière une apparente diversité formelle. La présence de la civilisation grecque et la diffusion du christianisme en Europe ont eu un rôle unificateur, sans qu'il y ait eu, à travers les siècles, une réelle fragmentation.

PREPOZIȚIA – ASPECTE DE MORFOLOGIE FUNCȚIONALĂ

de

Silvia PITIRICIU

Clasă de cuvinte neflexibile, prepoziția marchează relația dintre un termen subordonat și regentul său. Din punct de vedere sintactic, prepoziția formează împreună cu termenul care îi urmează un grup prepozițional și se încadrează împreună cu regentul acestuia într-o unitate sintactică superioară. Prepoziția cunoaște restricții de caz și de articulare în raport cu substantivele pe care le precedă, aspecte bine cunoscute și detaliate în GALR.

În procesul de comunicare, prepoziția are un rol important¹. Pe baza criteriului funcționalității, Laura Vasiliu a stabilit anumite trăsături ale acestei clase lexico-gramaticale: cere un morfem; prin dependență, se aseamănă cu afixele; prin absența morfemelor caracteristice flectivului, se deosebește de substantiv, adjectiv sau verb. Uzul arată că prepoziția se caracterizează prin eterogenitate gramaticală și semantică, trăsătură principală din care se desprind și alte trăsături secundare.

Cercetarea de față se ocupă de aceste aspecte de morfologie funcțională²: a) eterogenitatea gramaticală și semantică; b) substituirea unei prepoziții cu alta în comunicare; c) omisiunea prepozițiilor în enunț; d) exprimarea pleonastică. Exemplele situațiilor prezentate sunt preluate din limba orală și din limba scrisă a presei ultimelor două decenii.

a) Eterogenitatea este o trăsătură vizibilă atât la nivelul registrelor de folosire a prepozițiilor, cât mai ales în comportamentul gramatical și semantic.

I. Golită de sens lexical, prepoziția funcționează ca formant:

1. Marchează relații cazuale. De exemplu, *a* în fața cantitativelor, a unui adjectiv calificativ ori a unei propoziții relative se folosește cu valoare de genitiv: „mamă *a* două fete”, „părerea *a* numeroși istorici”, „adevărul *a* ceea ce s-a întâmplat”. Pentru cantitativele cu statut flexionar dublu,

¹ Laura Vasiliu, 1960:773.

² Cf. DȘL:214.

construcțiile cu formantul *a* intră în variație liberă cu formele cazuale de genitiv-dativ: „opinia *a câțiva / câtorva*”, „părerea *a mulți / multora*”³. În mod eronat, o construcție de genitiv se poate confunda cu construcția prepozițională echivalentă⁴. De exemplu: „S-a situat deasupra *a* multor oameni”. *A* se utilizează greșit și în construcții cu valoare de dativ, mai exact după prepoziții care cer dativul: „datorită *a* trei factori”. O situație similară are și prepoziția *la*, care se construiește cu acuzativul. Popular se folosește cu valoare de genitiv: mama *la* copil, dar și cu valoare de dativ: „S-au dat cărți *la* doi elevi”. În registrul popular și regional, *la* se asociază cu un nume comun la plural ori la singular, cu un nume propriu la singular: „Le-am dat *la* copii”. „I-am dat *la* un elev”. „I-am spus *la* Maria”. Prepoziția *contra*, al cărei regim este de genitiv, se poate construi și cu acuzativul: „Repară mașina *contra* cost”. „Luptă doi *contra* trei”.

2. Este marcă morfologică și sintactică. De exemplu: *a* din componența verbului la infinitiv: „*a* pleca”, „*a* scrie”, *de* din structura verbului la supin: „*de* pregătit”, „*de* planificat”. În general, se consideră că prepoziția *de* este marcă gramaticalizată, nonreferențială a supinului⁵ (cu toate că supinul se poate exprima și cu ajutorul altor prepoziții).

Ca morfem al cazului acuzativ și marcă sintactică a complementului direct, funcționează prepoziția *pe*: „L-am văzut *pe* Ion”.

3. Ca marcă a exprimării gradelor de intensitate la adjectiv, respectiv adverb, funcționează prepoziția *de*. De exemplu: „extrem *de* plăcut”, „nemaipomenit *de* bine”. În limbajul argotic, *de* intră în structura unor construcții de superlativ: „băiat *de* băiat”, „fată *de* fată”.

4. Este component în diferite structuri:

a. în cadrul unor locuțiuni prepoziționale: „față *de*”, „în afară *de*”, „*la* stânga”, „*la* dreapta”; substantive: „băgare *de* seamă”, „tragere *la* țintă”, „luare *la* rost”; adjective: „*de* treabă”, „*de* nădejde”, „*cu* cap”, „*fără* cap” etc.

b. în unele construcții modale cu caracter colocvial: „*la* discreție”, „*la* fix”, „*la* perfecție”, „*la* țanc”;

c. în construcții cu caracter argotic: „*de* comă”, „*la* meserie”, „*la* mișto”, „*la* plesneală”.

d. în construcția unor compuse: numere: „o sută *de* mii”, „treizeci *de* milioane”; substantive: „floare-*de*-colț”, „viță-*de*-vie” etc.

5. În unele construcții inversate se folosește prepoziția *de*, care leagă termenul comparat exprimat prin atribut de regentul nominal⁶: „hoțul *de* vecin”, „proasta *de* fată”.

³ Cf. GALR I, 2005:214.

⁴ Avram: 269.

⁵ Cf. GALR I, 2005:619.

⁶ Cf. GALR I, 2005: 626.

II. Ca marcă actanțială, cu sens foarte abstract, prepoziția leagă diverși actanți nominali de centrul de grup: „a apela *la*”, „a recurge *la*”, „a depinde *de*”, „asemănător *cu*”, „conform *cu*”, „prieten *cu*”, „văr *cu*” ș.a. În cazul cuvintelor care exprimă o relație, al treilea element trebuie să fie obligatoriu exprimat în enunț⁷.

III. Prepoziția este purtătoare de informație semantică. Cercetările în semantica prepoziției⁸ evidențiază existența unor grade de generalitate: prepozițiile monosemantice au sens particular, iar cele polisemantice, sens general⁹. Funcționând drept centru lexical de grup, prepoziția atribuie roluri tematice elementelor pe care le precedă. De exemplu, poate exprima:

1. asemănarea: „Miroase *a* pește”. „Adie *a* toamnă”.
2. aproximarea: „Strugurii se vând *la* 6 lei kg”. „cireșe *la* 10 lei kg”;
3. partiția: „un student *de*-al meu”, doi elevi *de*-ai tăi”;
4. cauza: „Tresare *de* frică”. „Geme *de* durere”.
5. relația: „bun *la* suflet”, „frumos *la* chip”;
6. reciprocitatea: „S-a certat *cu* vecinii”. „Se salută *cu* prietenii”.
7. asocierea: „A venit *cu* el”. „Lucrează *cu* nepoții săi”.
8. mijlocul: „Vine *cu* trenul”. „Zboară *cu* avionul”.
9. materia: „oală *de* lut”, „pahar *de* sticlă”.
10. spațiul (direcția, distanța, punctul de contact): „A plecat *la* munte”. „S-a oprit *la* doi kilometri de casă”. „L-a agățat *de* grinda casei”.
11. periodicitatea: „*de* Paști”, „Vine o dată *la* trei zile”.
12. destinația: „fabrică *de* sticlă”, „pahar *cu* apă”, „Pleacă *la* pescuit”.
13. agentul: „ore efectuate *de* studenți”, „așteptat *de* către părinți”;
14. instrumentul: „Scrie *cu* pixul”. „Cântă *la* pian”.
15. caracterizarea: „om *cu* cap”, „om *de* treabă”;
16. acumularea: „A citit filă *cu* filă”. „Învăță manual *după* manual”.
17. comparația: „Calcă *a* popă”. „Trece *drept* director”.
18. posterioritatea: „Vine *peste* zece zile”. „Va ajunge *după* o lună”.

Aceleași verbe asociate cu prepoziții diferite pot exprima valori semantice distincte. De exemplu, *a se îmbulzi* poate marca în enunț fie locul, fie obiectul disputei: „Dobânzile cresc, dar românii *se îmbulzesc la* credite”. („Gardianul”, 27.07.2006, *Culmea ofertei: Dobânzile cresc, dar românii se îmbulzesc la credite*); „Antreprenorii *se îmbulzesc în* sectoarele-vedetă ale economiei”. (www.capital.ro, 28.02.2007, *Antreprenorii se îmbulzesc în sectoarele-vedetă ale economiei*); „Giganții finanțelor *se îmbulzesc pe* Fondul Proprietatea”. („Ziua”, 16.05.2006, *Giganții finanțelor se îmbulzesc pe Fondul Proprietatea*); *a se ciondăni*

⁷ Pană Dindelegan, 2003: 192.

⁸ A se vedea Laura Vasiliu, 1961: 139-148.

⁹ Cf. Toșa, 1983:135.

poate marca în enunț fie reciprocitatea, fie obiectul ori locul disputei: «Președintele Iliescu *se ciondănește cu* „Wall Street Journal” pe tema securiștilor». („Adevărul”, 5.08.2002, *Președintele Iliescu se ciondănește cu „Wall Street Journal” pe tema securiștilor*); „Delia și Matteo *se ciondănesc pe Internet*”. (www.muzica.phg.ro)

b) Substituirea unei prepoziții cu alta este un fenomen foarte răspândit în limba română actuală¹⁰. El se explică prin faptul că prepoziții diferite au aceeași valoare semantică, prin interferența valorilor semantice apropiate sau prin schimbarea rolului de elemente de relație cu comportamentul de semiadverbe al unor prepoziții. De exemplu: *a* se poate substitui cu *la* / *pentru*: „tată *a* / *la* / *pentru* trei copii”; *a* cu *despre*: „interpretarea *a* / *despre* ceea ce s-a văzut”; *a* cu *de*: „două reviste *a* / *de* 10 lei”; *la* cu prepoziția *cu*: „merele se vând *la* / *cu* 10 lei kg”; *la* cu *în*: „merge *la* Pitești / *în* Pitești”; *de* cu *pentru*: „fabrică *de* / *pentru* cauciuc”; *de* cu *la*: „*de* / *la* Paști”.

În mod frecvent, în prezența verbului, o prepoziție ia locul alteia. De exemplu: *a rezida în* ajunge să se folosească drept *a rezida din*: „A spus că o parte dintre disfuncționalitățile actualei coaliții *rezidă în* faptul că este formată din prea multe partide...” („Ziarul de Iași”, 21.10.2000, *Meleşcanu se și vede făcând guvern cu PDSR*); „Surpriza plăcută *rezidă din* convocarea ieșeanului Cătălin Bulacu”. („Ziarul de Iași”, 23.09.1998, *Cătălin Bulacu a fost convocat la lotul național*); *a consta în* ajunge să se folosească drept *a consta din*: „Sunt puncte pe care ar trebui, în mod conștient, să le depășim, întrucât interesul național al României *nu constă în* niște plăcuțe bilingve, trilingve sau în înfierarea folosirii limbii materne în administrație de către minorități”. („Evenimentul”, 17.02.2001, *Interesul național nu constă în înfierarea limbii materne în administrație*); „Salvarea României *constă din* organizarea în teritoriu”. („Evenimentul”, 16.07.2001, *Salvarea României constă din organizarea în teritoriu*). În și din au în comun „interioritatea”. Prepozițiile *între* și *dintre* sunt folosite în mod nediferențiat: „relațiile de prietenie *dintre* / *între* popoare”. În fapt, cele două prepoziții sunt specializate: *dintre* se folosește după un substantiv articulat cu articol hotărât enclitic, iar *între* după un substantiv nearticulat sau articulat cu articol nehotărât. Confuziile și substituirile prepozițiilor se produc pentru că nu se ține seama de semantica verbului ori a secvenței sintactice în care intră prepoziția. De exemplu: *a râde de/la ceva*, *a se îmbulzi pe/la ceva*, *a sta la/pe telefon*, *aleargă în/pe toate părțile*, *ia masa în/pe terasă* etc. În asociere cu verbul, prepoziția variantă *la* din secvența *a râde la ceva* este legată de motivul acțiunii, cea din secvența *a se îmbulzi la ceva* este legată de obiectul disputei; prepoziția

¹⁰ Cf. Guțu Romalo, 2000: 62-69.

pe din secvența *a sta pe telefon* trimite la instrumentul de realizare a acțiunii, iar cea din secvența *ia masa pe terasă*, trimite la noțiunea de spațiu. Dacă unele prepoziții, precum *lângă* („vecinătatea”), *spre* („direcția”), *împotriva* („opозиția”) au sens clar, altele, ca *în*, *de*, *la*, *pe* au sensuri imprecise, greu de definit. Mai mult, aceeași prepoziție, cum este cazul lui *pe*, are un sens clar de „suprapunere” în contextul *semn pus pe carte*, dar și ambiguu în *luptă pe viață și pe moarte*, *amânăm pe mâine*¹¹. Mioara Avram observa că substituirile de natură funcțională au dus la reinterpretarea semantică a celor mai frecvente prepoziții¹².

c) Omisiunea prepozițiilor se observă cu precădere în limbajul anunțurilor publicitare. De exemplu: *de*, *pentru*, *la* omise în sintagme precum: *articole uz casnic*, *șef serviciu*, *confecții femei*, *magazin confecții bărbați*, *încălțăminte femei*, *paznic firmă*, *produse papetărie* (*articole de uz casnic*, *șef de serviciu*, *confecții pentru femei*, *magazin de confecții pentru bărbați*, *încălțăminte pentru femei*, *paznic la firmă*, *produse de papetărie*). Economia în limbă prin omiterea prepoziției este caracteristică pentru limbajul comercial. Elementele de relație în acest caz se deduc.

d) Pleonasmul realizat prin prezența a două prepoziții cu același regim cazual este frecvent în uz: *drept pentru care*, *ca drept dovadă*. Normele morfologice recomandă folosirea numai a unei prepoziții din cele două (*drept care*, *ca dovadă*), pentru evitarea exprimării pleonastice.

În limba română actuală, prepoziția rămâne o clasă lexico-gramaticală cu sau fără valori semantice. De semantică este legată substituirea unei prepoziții cu alta, aspect caracteristic pentru morfologia funcțională, motivat adesea prin faptul că semele comune generează valori semantice apropiate. Prepozițiile cu corp sonor și grafic scurt, moștenite din latină, sunt mai greu de identificat din punct de vedere semantic și se substituie mai ușor unele cu altele. Fenomenul de substituie este favorizat și de cunoașterea insuficientă a semanticii verbului.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, *Gramatica limbii române I, II* (GALR), București, Editura Academiei Române, 2005.
- Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, București, Editura ALL, 1997.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, *Dicționar general de științe. Științe ale limbii* (DȘL), București, Editura Științifică, 1997.

¹¹ Cf. Copceag, 1998: 205.

¹² Avram, 1997: 274-275.

- Cervoni, Jean, *La préposition. Étude sémantique et pragmatique*, Paris & Louvain-la-Neuve, Édition Duculot, 1991.
- Copceag, Dumitru, *Tipologia limbilor romanice (în comparație cu limbile germanice și slave) – și alte studii lingvistice*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1998.
- Dominte, Constantin, *Exprimarea relațiilor spațiale și temporale prin prepoziții în limba română*, în vol. *Sistemele limbii*, București, Editura Academiei Române, 1970.
- Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală. Limba română de azi*, București, Editura Humanitas Educational, 2000.
- Merlan, Aurelia, *Sintaxa limbii române. Relații sintactice și conectori*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001.
- Metea, Alexandru, *Limba română actuală*, Deva, Editura Emia, 2008.
- Pană-Dindelegan, Gabriela, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Editura Humanitas Educational, 2003.
- Toșa, Alexandru, *Elemente de morfologie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Vasiliu, Laura, *Schiță de sistem al prepozițiilor limbii române*, în SG III, București, Editura Academiei Române, 1961, p. 11-42.
- Vasiliu, Laura, *Câteva observații asupra conținutului semantic al prepozițiilor în lumina criteriului generalului și particularului*, în PLG III, 1961, p. 139-148.

LA PREPOSITION – ASPECTS DE MORPHOLOGIE FONCTIONNELLE (Résumé)

L'article met en évidence quelques aspects de morphologie fonctionnelle de la préposition en roumain. Il s'agit de l'hétérogénéité grammaticale et sémantique, de la substitution d'une préposition à l'autre, de l'omission de certaines prépositions dans l'acte de la communication etc.

REPERE SEMANTICE ȘI CULTURALE ÎN DEFINIREA UNUI TERMEN CROMATIC:

ALBASTRU

de

Cristina RADU-GOLEA

*Cum e divin albastrul și dușmănește răul,
Cum e gelosul galben adesea fad, banal,
Ce infernal e roșul, arzând și ce feroce,
Când verdele-i speranță și rozul dulce nuntă...*
Miguel Utrillo

Pentru numeroși cercetători: fizicieni, lingviști¹, istorici, antropologi, sociologi, botaniști, etnologi, critici de artă, pictori etc., culorile spectrului luminii vizibile au constituit și constituie un domeniu de cercetare bogat și important, întrucât percepția culorii presupune o diversitate de probleme ce țin de reflectarea universului cromatic.

Culoarea este purtătoarea unor semnificații și sensuri deosebite, de ordin semantic, estetic și afectiv, având un rol important, ca semn și mijloc de expresie. Comunicarea semantică cu ajutorul culorii se realizează prin simbolul cromatic. Elemente de simbolism cromatic se întâlnesc în aproape toate culturile și religiile antice și medievale (chineză, egipteană, aztecă, maiiașă, babiloniană), dar catolicii sunt cei care au introdus, în Evul Mediu, un cod obligatoriu al culorilor. Prin aceasta, Inocențiu al III-lea a vrut să evite echivocul interpretărilor cu privire la reprezentarea abstractă a unor idei, cât și a ierarhiei bisericești².

¹ Vezi: Ana Canarache, *Câteva nume de culori și nuanțe în limba română*, în LR, X (1961), nr. 1, p. 16-20; Domnica Gheorghiu, *În legătură cu terminologia culorilor din limba română*, în LR, XVII (1968), nr. 1, p. 39-49; George Giuglea, Béla Kelemen, *Termeni privitori la culori în latină, cu referință la limbile romanice*, în CL, XI (1966), nr. 2, p. 221-228; Fulvia Ciobanu, *Observații asupra unor termeni cromatici românești*, în LR, XXVIII (1979), nr. 1, p. 3-12; Angela Bidu-Vrânceanu, *Nume de culori – semantică, lingvistică, semiotică I, II*, în SCL, XLIII (1992), nr. 3, p. 279-289; nr. 6, p. 579-594; Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte românești, I-II*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

² Vezi Dan Mihăilescu, *Limbajul culorilor și al formelor*, București, EȘE, 1980, p. 75-76.

1. De-a lungul timpului, între culoare și materialul textil sau veșminte au existat raporturi strânse; pentru istorici, țesăturile și veșmintele constituie un domeniu de studiu foarte bogat și foarte diversificat pentru înțelegerea locului, rolului și a istoricului culorilor dintr-o anumită societate³.

La romani, meșteșugul vopsirii era de o importanță deosebită. Se prelucrau nu numai textilele, ci și alte materiale, ca de exemplu pielea animalelor, unele metale, sticla, ceramica, stucul. În Antichitatea romană se foloseau vopselele de natură organică și anorganică. Culorile organice se obțineau mai ales din plante, dar și din animale mici, în special cochilifere. În scopul fixării culorilor, se adăuga o substanță cu proprietăți de fixare: alaunul⁴. Dar alaunul era un mordant costisitor, folosit în vopsitoria de lux, fiind înlocuit, în vopsitoria obișnuită, cu produse mai ieftine: tartrul, varul, oțetul, urina umană, cenușa anumitor copaci sau depunerea salină lăsată de vin pe fundul butoaielor.

În ceea ce privește nuanțele de culori, este elocventă mărturia poetului Ovidius, care spunea, în *Arta iubirii*, că pentru a fi frumos, un veșmânt de femeie nu trebuia să fie vopsit cu purpura scumpă din Fenicia, fiindcă lâna putea primi și culoarea albastră a cerului senin, culoarea aurie (specifică lânii naturale) sau putea fi de culoarea mirtului; lâna mai putea avea nuanțele delicate ale ametistului, ale trandafirului, ale ghindei, ale migdalei sau ale cerii; lâna putea fi vopsită, conchidea poetul, în tot atâtea culori câte flori răsăreau la începutul primăverii: *Quum tot prodierint pretio leviores colores,/ Quis furor est, census corpore ferre suos?/ Aeris ecce color, tum quum sine nubibus aer,/ Nec tepidus pluvias concitat auster aquas./ Ecce tibi similis, qui quondam phryxon et hellen/ Diceris inois eripuisse dolis./ Hic, undas imitatus, habet quoque nomen ab undis:/ Crediderim nymphas hac ego veste tegi./ Ille crocum simulat: croceo velatur amictu,/ Roscida luciferos quum dea jungit equos;/ Hic paphias myrtos, hic purpureas amethystos,/ Albentesve rosas, threiciamve gruem./ Et sua velleribus nomina cera dedit./ Quot nova terra parit flores, quum vere tepenti/ vitis agit gemmas, pigraque cedit hiems;/ Lana tot aut plures succos bibit: elige certos [...]*⁵.

³ Vezi Michel Pastoureau, *Bleu. Histoire d'une couleur*, Éditions du Seuil, 2006, p. 14: „[...] un terrain plus riche et plus diversifié que ceux du lexique, de l'art ou de la peinture”.

⁴ Vezi Nicolae Lascu, *Cum trăiau romanii*, București, Editura Științifică, 1965, p. 57.

⁵ Ovide, *Les amours (L'art d'aimer)*, Paris, Garnier Freres Libraires, 1861, p. 183.

„Când pe un preț mai scăzut poți boi cum îți place veșmântul,/ Ce-i nebunia să pui toată-avuția pe el?/ Iată culoarea albastră a bolții din vreme senină,/ Când Băltărețul ploios nu-și mână norii pe sus./ Iată – auria-ți culoare, berbec ce pe Phryxus și Helle/ Odinioară scăpași din ale mășterii vrăji./ Verdele-acesta numit după unda cu care-i asemeni,/ Cine n-ar crede că e chiar al Naiadelor vâl?!/ Uite și-acest șofran; (e din mantia înrourată/ A

Chiar și în comedia latină din secolul al II-lea î.H. se face referire la vopsitorii speciali pentru culorile de violet, de ceară, de șofran, brun, roșu sau purpuriu. Dar, în Evul Mediu, meseria de boiangiu era una reprobă, interzisă clericilor și nerecomandată oamenilor cinstiți⁶. În legătură cu acești boiangii exista tabuul murdăriei și al impurității, iar meșteșugarii ce lucrau în breasla textiliștilor, între secolele al XIV-lea și al XV-lea, erau calificați, uneori, drept *unghii albastre*. Totodată, revoltele lor (prin care se încerca răsturnarea puterii oligarhice a corporațiilor și impunerea unor arte noi), ca de exemplu cea legată de răscoala ciompilor de la Florența, din anul 1376, sau cea a *unghiilor albastre*, din Languedoc, din Flandra și Normandia (1381-1382), au fost extrem de violente⁷, tocmai datorită faptului că cei ce practicau această meserie erau marginalizați, fiind situați la periferia societății.

În latina clasică existau doi termeni pentru a desemna meseria de boiangiu: *TINCTOR* și *INFECTOR*⁸. Cu timpul, cel de-al doilea termen, derivat din verbul *INFICERE* „a impregna, a acoperi, a vopsi”, a început să aibă un sens depreciativ, peiorativ, desemnându-i pe cei ce curățau cuvele folosite la vopsit și pe cei ce goleau sau evacuaau apele putrescente, iar în timp cuvântul va dispărea⁹.

2. *Alb, negru, verde, roșu, galben, albastru* desemnează culori-prototip¹⁰, numite și culori de bază (primare). Culorile-prototip au mai fost încadrate și în categoria cuvintelor-axiomă, adică a cuvintelor ce se definesc prin ele însele și nu se descompun semic¹¹. În română, toți acești termeni cromatici sunt moșteniți din latină.

Aurorii în zori, când și-a pus caii la ham)/ Iată și myrtul din Paphos; culoarea-ametistului colo;/ A trandafirului frag și a cocorului trac;/ Cea de castane și cea de migdale-Amaryliss, de-asemeni;/ Și a celui țesut ce-i după miere numit./ Câte flori ies din glie când iarna se duce agale/ Și sub călduțe-adieri mugurii viței răsar,/ Astfel atâtea culori sunt primite-n țesuturi de lână [...]" (Ovidius, *Arta iubirii*, București, BPT, 1977, p. 239).

⁶ Cf. J. Le Goff, *Métiers licites et métiers illicites dans l'Occident médiéval*, în culegerea *Pour un autre Moyen Âge*, Paris, 1977, p. 91-107, *apud* Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, Chișinău, Editura Cartier, 2004, p. 197.

⁷ Vezi Sorin Oane, Maria Ochescu, *Istorie – manual pentru clasa a IX-a*, București, Humanitas Educațional, 2000, p. 114.

⁸ „[...] participiul trecut pasiv, *INFECTUS*, capătă sensul de puturos, bolnav, contagios. Cât despre substantivul *INFECTIO*, care în latina clasică nu desemna decât vopsea, de-acum înainte acesta exprimă ideea de murdărire, gunoi, putoare, respectiv boală (mai întâi a sufletului, apoi a corpului)." (Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, Chișinău, Editura Cartier, 2004, p. 217).

⁹ Id., *ibid.*, p. 217.

¹⁰ Vezi Angela Bidu-Vrâncănu, Narcisa Forăscu, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Editura Humanitas Educațional, 2005, p. 31.

¹¹ „Termenul *culoare-prototip* a fost folosit (vezi Angela Bidu-Vrâncănu, 1986, p. 156) independent de semantica prototipului. [...] Culorile care îndeplinesc condiția de a fi prototip își păstrează o anumită medie semantică, iar importanța lor este dovedită prin

3. Pentru romani, *albastrul* era dezagreabil și „devalorizant”: reprezenta, de fapt, culoarea ce îi caracteriza pe barbari (era culoarea albastră a ochilor germanicilor). Cezar și Tacit au relatat faptul că celții și germanicii aveau obiceiul de a-și vopsi corpul în albastru, pentru a-și înfricoșa adversarii¹².

Pentru a desemna culoarea *albastră*, romanii dețineau un număr mare de termeni:

- *CAERULEUS*, *CAERULUS* „albastru, azuriu, verde închis” – folosiți pentru a desemna atât albastrul mării, azuriul cerului, cât și culoarea albastră a ochilor;
- *VĒNĒTUS* „albastru, azuriu”;
- *LIVIDUS* „vinețiu, plumburiu”;
- *VIOLĀCEUS* „violaceu, vioriu”;
- *CAESIUS* „verzui (despre ochi)”;
- *AERIUS* „culoare azurie (ca cerul)”;
- *CYANEUS* „azuriu, albastru închis”;
- *FERREUS* „ruginiu, culoarea fierului”;
- *GLAUCUS* „albastru-verzui, verzui, azuriu; cenușiu deschis, sur”;
- *THALASSINUS* „de culoarea mării, azuriu”;
- *INDICUM* „indigo”.

Acești termeni sunt polisemantici, însă ei sunt imprecizi din punct de vedere cromatic, iar folosirea lor era aleatorie.

Dezinteresul față de denumirea acestei culori și instabilitatea lexicului tonurilor albastre a dus la introducerea mai multor termeni noi în lexicul latin, pentru a desemna *albastrul*: *BLAVUS* – termen germanic –, *INDICUM* – termen asiatic și *AZUREUS* – termen arab. În ceea ce privește indigoul, grecii și romanii știau că aceasta era o materie colorantă foarte eficientă, care venea din Indii, de aici rezultând și numele său: *indikon* în greacă, *INDICUM* în latină; totuși, romanii ignorau natura vegetală a *indigoului* (provenit din indigotier) și credeau că acesta ar fi o piatră (*lapis Indicus*). În unele limbi romanice (franceză, italiană, spaniolă), pentru a desemna culoarea albastră, sunt folosiți doi termeni care provin din

faptul că alți termeni cromatici se raportează la ei.” (Angela Bidu-Vrănceanu, Narcisa Forăscu, *op. cit.*, p. 156).

¹² „Germania, țară urâtă, cu firea cerului aspră, pustie și tristă la vedere [...] semințiile Germaniei, fără să se corcească deloc prin căsătorii cu alte seminții străine, au fost un neam osebit, fără amestec și numai lui însuși asemenea; ochi fioroși și albaștri, plete roșcate, trupuri înalte și numai la năvală bune...” (Tacit, *Despre originea și țara germanilor*, *apud* Sorin Oane, Maria Ochescu, *op. cit.*, p. 41).

germană și arabă: *bleu* (< *blau*) și *azur* (< *lazaward*)¹³, nu din latină, cum ar fi fost firesc.

4. Termenul românesc *albastru*, „de culoarea cerului senin”, „nuață mai deschisă a culorii *vinete*, exprimă, mai ales, culoarea cerului, a ochilor și a mării”, provine din latinescul **ALBASTER*, un derivat de la *ALBUS* (*ALBUS* + sufixul diminutival *-ASTER*), cf. it. *biancastro*, fr. *blanchâtre*, care are și sensul de „albicios”. **ALBASTER* s-a referit, probabil, la început, la cerul ușor înnorat, prin urmare albicios. Cu acest sens s-a mai păstrat în aromână, unde *albastru* are și sensul de „cenușiu, fumuriu”¹⁴.

Termenii ce indică diferite nuanțe de albastru¹⁵ pot fi așezați în următoarea ordine, începând de la nuanțele cele mai deschise și terminând cu cele mai închise:

<i>turcoaz</i>
<i>bleu</i>
<i>bleu-ciel</i>
<i>azuriu</i>
<i>havaiu</i> (înv.)
<i>siniliu</i>
<i>mieriu</i> (reg.)
<i>albastru</i>
<i>bleumarin</i>
<i>civit</i> (reg.)
<i>mov</i>
<i>indigo</i>
<i>violet</i>
<i>lila</i>

¹³ „În franceza veche, nu rare sunt confuziile sau ezitățile între cuvintele *bleu*, *blo*, *blef* provenind din germanicul *blau* și semnificând «albastru», și cuvântul *bloi*, termen venind din latinescul *blavus*, derivat din *flavus*, și semnificând «galben».” (B. Schäfer, *Die Semantik der Farbadjective im Altfranzösischen*, Tübingen, 1987, p. 82-96, *apud* Michel Pastoureau, *Bleu. Histoire d'une couleur*, Éditions du Seuil, 2006, p. 179).

¹⁴ Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân*, ediția a II-a augmentată, București, Editura Academiei Române, 1974, p. 133.

¹⁵ „Spre deosebire de termenii unei serii sinonimice, echivalenți sau cvasiechivalenți semantic, termenii dintr-un câmp lexical sunt distincți din punct de vedere semantic. Ei se reunesc pe baza coincidenței de seme substanțiale, dar se opun unul altuia prin seme variabile de identificare.” (Mirela-Ioana Borchin, *Vademecum în lingvistică*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2005, p. 122).

Referitor la fața omului sau la părți ale corpului, se folosesc termeni specializați: *cianotic* „care are culoarea albastră-vineție”, *livid* „vânăt, învinețit (de emoție, de frig, de oboseală)”, *vânăt* „palid, livid, învinețit”, *vâlcet* (reg.) „vânăt, învinețit, palid, livid”.

Latinescul *MERUS*, „limpede, curat, neamestecat (despre vin)”, a fost continuat în română prin *mieriu*, al cărui sens este diferit de sensul latinesc și se referă numai la anumite nuanțe de *albastru*, iar prin apropierea de termenul *miere* s-a realizat o etimologie populară, acest termen desemnând și „culoarea mării”.

5. Latinescul *VĒNĒTUS* „bleu-turcoaz”, moștenit numai în românescul *vânăt*¹⁶, era un adjectiv ce se referea la hainele vizitivilor de care (mai precis o caschetă de această culoare), aceștia fiind numiți „albaștri”. Termenul latinesc se explică fie prin faptul că aceștia erau originari din Venetia, fie pentru că hainele lor proveneau din această regiune¹⁷.

Vânăt există atât în dacoromână, cu sensul „care are culoarea albastru-închis (cu reflexe violete); care are o nuanță particulară, obținută prin combinarea albastrului și a cenușului; cenușiu-alburiu cu reflexe albastre sau violete”, cât și în dialectele sud-dunărene: în aromână *vinit*¹⁸, în meglenoromână *vinăt*, în istroromână *viret*.

6. *Albastrul* este culoarea apei, a cerului, a cristalului și a diamantului și semnifică absolutul, infinitul, perfecțiunea, dragostea platonice¹⁹. În societățile antice, *albastrul* nu avea mare importanță și a rămas discret, în perioada Evului Mediu timpuriu. Dar, „începând cu anii '40 ai secolului al XII-lea, el invadează toate formele creației artistice, devine o culoare cristică și a Fecioarei Maria, apoi o culoare regală și princiară, iar începând cu sfârșitul secolului al XII-lea îi face chiar concurență roșului în numeroase domenii ale vieții sociale. Veacul următor este marele secol al promovării albastrului, astfel încât la orizontul anilor 1300 se poate admite că acesta a devenit, în locul roșului, culoarea preferată a populațiilor europene”²⁰.

În secolul al XVIII-lea, în timpul Revoluției franceze, *albastrul* a devenit, pentru un timp, culoarea uniformelor soldaților combatanți; de atunci, *albastrul* a căpătat o semnificație „politică”.

¹⁶ Cf. *REW* 9198.

¹⁷ *DEL*, 1959, p. 718.

¹⁸ Tache Papahagi, *op. cit.*, p. 1265.

¹⁹ „Fiind cea mai rece dintre culori, *albastrul* calmează, dar, spre deosebire de verde, *albastrul* nu tonifică, pentru că dă impresia de irealitate, care, cu timpul, derutează, devenind chiar deprimantă.” (Mirela-Ioana Borchin, *Paradigme ale comunicării: limbaje și limbi*, Timișoara, Editura Excelsior, 2001, p. 57).

²⁰ Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, Chișinău, Editura Cartier, 2004, p. 148.

În secolul al XX-lea, trupele Organizației Națiunilor Unite, având ca scop menținerea păcii, au început să fie cunoscute sub numele de *căștile albastre*, denumire ce provine de la accesoriul de protecție de culoare albastră purtat de soldați. Așadar, *albastrul* a devenit o culoare pacifistă, neutră.

Albastrul este, de asemenea, folosit în codul rutier pentru a exprima tot ce este autorizat.

Multe produse și creații artistice care nu au nicio legătură cu această culoare sunt calificate astăzi drept *blues*²¹.

În China și în Japonia, *verdele* și *albastrul* nu sunt diferențiate unul de celălalt; aceasta demonstrează că există limbi ce pot organiza diferit aceeași substanță semantică, chiar dacă proprietățile conceptuale sau referențiale sunt comune tuturor limbilor²².

7. Prin urmare, în română există termeni ce denumesc „albastrul” moșteniți din latină, dar și termeni proveniți din alte limbi, care exprimă diferite nuanțe intermediare, mulți derivați cu sufixul *-iu*: *siniliu*, *vioriu*, *liliachiu*, *micșuniu*, *toporășiu* (învechit și rar) etc.

Termenul românesc *albastru* este unul productiv și apare în diferite sintagme: *cu sânge albastru* „de neam ales, de familie bună”, *inimă albastră* „suflet trist, îndurerat; inimă rea, furie, necaz, ciudă, mânie”.

BIBLIOGRAFIE

- ***, *Dicționarul explicativ ilustrat al limbii române*, Chișinău, Editurile Arc & Gunivas, 2007.
- ***, *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei R.S.R., 1958.
- ***, *Enciclopedia civilizației romane*, București, EȘE, 1982.
- ***, *Micul dicționar academic, I*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- ***, *Noul dicționar universal al limbii române*, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2006.
- ***, *Oxford Latin Dictionary*, Oxford University Press, 2005.
- Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Tomul I, partea I, literele A-B, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913.

²¹ Termenul *blues*, pe care numeroase limbi l-au adoptat, provine din contractarea sintagmei englezești *blue devils* „demoni albaștri” – acesta desemnând melancolia, nostalgia, plictisul, de fapt, tot ceea ce în franceză se numește printr-o altă culoare: *idées noires* „idei negre”.

²² Limbile europene nordice nu fac nici ele diferența între *albastru* și *verde*. (Cf. *DȘL*, 2001, p. 102)

- Bidu-Vrănceanu, Angela, Călărășu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela și Pană-Dindelegan, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001 (DȘL).
- Bidu-Vrănceanu, Angela, Forăscu, Narcisa, *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Editura Humanitas Educațional, 2005.
- Bidu-Vrănceanu, Angela, *Nume de culori – semantică, lingvistică, semiotică I, II*, în SCL, XLIII (1992), nr. 3, p. 279-289; nr. 6, p. 579-594.
- Borchin, Mirela-Ioana, *Paradigme ale comunicării: limbaje și limbi*, Timișoara, Editura Excelsior, 2001.
- Borchin, Mirela-Ioana, *Vademecum în lingvistică*, Timișoara, Editura Excelsior Art, 2005.
- Bucă, Marian, Evseev, Ivan, Király, Francisc, Crașoveanu, Dumitru, Vasiluță, Livia, *Dicționar analogic și de sinonime al limbii române*, București, EȘE, 1978.
- Canarache, Ana, *Câteva nume de culori și nuanțe în limba română*, în LR, X (1961), nr. 1, p.16-20.
- Candrea, Ioan-Aurel, Densusianu, Ovid, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea)*, București, Editura Paralela 45, 2003.
- Ciorănescu, Alexandru, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum, 2002.
- Ernout, Alfred, Meillet, Antoine, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959 (DEL).
- Evseev, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999.
- Gheorghiu, Domnica, *În legătură cu terminologia culorilor din limba română*, în LR, XVII (1968), nr. 1, p. 39-49.
- Giuglea, George, Kelemen, Béla, *Termenii privitori la culori în latină, cu referință la limbile romanice*, în CL, XI (1966), nr. 2, p. 215-220.
- Guțu, Gheorghe, *Dicționar latin-român*, București, EȘE, 1983.
- Lascu, Nicolae, *Cum trăiau romanii*, București, Editura Științifică, 1965.
- Matei, Virgil, *Dicționar român-latin*, București, Editura Paideia, 2004.
- Meyer-Lübke, Wilhelm, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Carl Winters Universitätsbuchhandlung, 1935 (REW).
- Mihăilescu, Dan, *Limba culorilor și al formelor*, București, EȘE, 1980.
- Oane, Sorin, Ochescu, Maria, *Istorie – manual pentru clasa a IX-a*, București, Humanitas Educațional, 2000.
- Ovidius, *Arta iubirii* (traducere și note de Maria-Valeria Petrescu), București, BPT, 1977.
- Ovide, *Les amours (L'art d'aimer)*, Paris, Garnier Freres Libraires, 1861.
- Papahagi, Tache, *Dicționarul dialectului aromân*, ediția a II-a augmentată, București, Editura Academiei Române, 1974.
- Pastoureau, Michel, *Bleu. Histoire d'une couleur*, Éditions du Seuil, 2006.
- Pastoureau, Michel, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, Chișinău, Editura Cartier, 2004.
- Sala, Marius, *Aventurile unor cuvinte românești, I-II*, ediția a II-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 2006.

Tohăneanu, Gheorghe I., *Dicționar de imagini pierdute*, Timișoara, Editura Amarcord, 1995.

Vasiluță, Livia, *Semantica lexicală*, Timișoara, Editura Mirton, 2000.

SEMANTIC AND CULTURAL GUIDES IN DEFINING A CHROMATICAL TERM: *BLUE*

(Abstract)

Out of the numerous terms Latin used for designating the „blue” colour, Romanian inherited *albastru*, from lat. **ALBASTER*, derived from *ALBUS*. The term is polysemantic, and the names of the hues of blue, derived from names of plants (*vioriu*, *liliachiu*, *toporășiu*, *havaiu*), is well-represented in Romanian.

SENECA. MORIENDI VIRTUS

de

Elena-Tia SANDU

Vita, si moriendi virtus abest, servitus est. –
„Viața este o sclavie, dacă-ți lipsește virtutea de a muri.”
(Sen., Ep. 77, 15)

Nicio filosofie nu e completă dacă, învățându-te cum să trăiești, nu te însoțește, măcar implicit, și pe drumul din urmă.

Mors reprezintă în opera senecană, dar mai ales în scrisori, un laitmotiv, care, chiar și numai prin frecvență, ar îndreptăți supranumele de „carte a morții senecană”¹ dat corespondenței filozofului, sau unul mai în spiritul formulărilor autorului: *De mortis metu*: „Despre teama de moarte”². O simplă statistică, folosind programul de cercetare electronică oferit de biblioteca digitală IntraText³ ne oferă următoarele date preliminare, grăitoare în sine: în corespondența senecană, cuprinzând 124 de epistole, substantivul *mors*: „moarte” însumează peste 150 de ocurențe (72 de ocurențe la cazul nominativ, 39 la genitiv, 9 la dativ, 21 la ablativ, 115 la acuzativ); verbul *mori*: „a muri” se întâlnește de peste 100 de ori, din care, de 60 de ori la infinitiv, ca nume al acțiunii; familia lexicală este întregită de cele aproximativ 70 de forme nominale reprezentate de adjectivul *mortalis*, *mortus* /*mortuus* și de substantivul *mortalitas*.

Ce anume să fi prilejuit dese abordări ale acestui subiect? Cauzele sunt multiple și complexe: să ne amintim pentru început că, datorită

¹ Considerate momente cruciale ale ființării umane, nașterea și moartea au întemeiat rituri ale trecerii în toate culturile umanității. Noțiunea de „carte a morții”, în afară de faptul că trimite la consemnarea ulterioară în scris a unor informații ce țin de mentalitatea orală prin excelență, dată fiind vechimea lor, mai comportă și sensurile de scriitură fundamentală, cât și de „hartă”, dat fiind caracterul de în-drumar călăuzitor către lumea umbrelor. Formularea, improprie topic, de „cartea morții senecană” a fost folosită pentru a facilita conexiunea cu relativ recent apăruta, la noi, *Cartea morților tibetană* (sic!).

² Fiind una dintre temele mult dezbătute de stoici, era firesc ca Seneca să-i fi acordat atenție chiar într-o perioadă mai timpurie a vieții sale. Dialogul adresat prietenului său Paulinus, intitulat *De brevitate vitae* a fost datat ca aparținând anului 49 p. Chr. de către exegeți.

³ http://www.intratext.com/IXT/LAT0230/_FAD.HTM

viziunii sale sumbre asupra evenimentelor sociale, aproape contemporane, relatate, cel pe care l-am putea numi „conștiința istorică a imperiului”¹⁴, Tacitus, a fost considerat, de către unii exegeți, un autor pesimist prin structură. Ce e drept, din materialul brut folosit de Tacitus în opera sa s-ar putea scoate chiar și *O istorie veselă a Imperiului Roman*, dar numai pentru amatorii de umor macabru! Speranța în justiția reparatorie a posterității invocată autoconsolator de către Tacitus s-ar dovedi cu totul vană dacă n-am fi capabili să distingem între sacrificiul de sine, necesar oricărei întreprinderi valoroase, și sacrificarea altora, în scopuri deloc înălțătoare: pagină după pagină, ne întâmpină în opera lui Tacitus cele mai felurite exemplificări ale crimei ajunse la rang de politică de stat!

Politica imperială de anulare a libertății de exprimare, mergând până la eliminarea fizică a adversarilor reali, potențiali sau imaginari, reprezintă cauza de profunzime a afirmării plenare a stoicismului în această perioadă, ca formă de rezistență spirituală, având în vedere că stoicismul apăruse în Atena, cu mai bine de trei secole și jumătate în urmă, în condiții sociale asemănătoare, clasa aristocratică grecească fiind prinsă la mijloc în luptele pentru putere dintre urmașii lui Alexandru cel Mare. Filosofii integriste, globaliste (școala socratică și aristotelică), care propuneau formule capabile să includă întreg sistemul social, nu se mai potriveau într-o Atenă fărâmițată și frământată de lupte intestinale. Stoicismul și epicureismul apar nu întâmplător în aceeași perioadă, în același loc, jucând rolul de Arcă a lui Noe, sisteme soteriologice individuale, care condiționează salvarea de capacitatea neofitului de a parcurge un traseu elevator, care îl va duce în final la achiziționarea pietrei filosofale: virtutea, în cazul stoicilor, plăcerea, la epicureici.

Dizgrațiat din nou, după o existență cu suișuri și coborâșuri spectaculoase, Seneca se pregătește sufletește pentru actul final, conștient de iminența acestuia. Fie că este vorba de moartea naturală, *mors*, fie că e vorba, fără să se recunoască, despre teama de *nex*: „moarte violentă”, filosofia stoică senecană abstrage conceptul de Moarte, ca eveniment inexorabil al ființării, căruia omul trebuie să-i facă față cu seninătate. Corespondența senecană, scrisă într-o adevărată anticameră a morții, constituie o maieutică etică. Adevărul este în noi. Trebuie să medităm continuu pentru a descoperi rosturile profunde ale vieții și ale morții. Viața și moartea sunt privite ca termeni ai aceleiași ecuații, nu însă opoziți, ci complementari, care se valorizează reciproc.

Vrând să demonstreze, atât discipolului, cât și sieși, că „nu doare”, corespondența apelează deopotrivă la exemplele cele mai evidente, cât și la sofistica cea mai subtilă, chiar la răsturnări șocante de perspectivă, încă din

prima scrisoare a corespondenței: *Quem mihi dabis qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem aestimet, qui intellegat se cotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus: magna pars eius iam praeterit; quidquid aetatis retro est mors tenet.* „Pe cine îmi vei da ca exemplu care să pună vreun preț pe timp, care să-și prețuiască ziua, care să priceapă că moare în fiecare zi? Căci în această privință ne înșelăm, anume că privim moartea ca și cum s-ar afla înaintea noastră, când, de fapt, mare parte din aceasta deja a trecut; tot ceea ce din viața noastră este înapoi se află în stăpânirea morții.” (Sen., *Ep.* 1, 2)

Unul dintre motivele pentru care moartea nu ar trebui temută constă, după Seneca, în caracterul ei evanescent: moartea nu este o stare (*tecum esse*), ci o trecere instantanee: *Mors ad te venit: timenda erat si tecum esse posset: necesse est aut non perveniat aut transeat.* (Sen., *Ep.* 4, 3). Argumentul, de natură epicureică, este oferit și de Lucretius de-a lungul cărții a treia a *Poemului naturii*, carte dedicată aproape exclusiv combaterii acestei temeri de moarte. Argument care, din punct de vedere logic, este imbatabil, însă teama de moarte este atât de adânc încuibată în om, dincolo de resortul rațional, încât Seneca este nevoit să apeleze la tot soiul de exemplificări pentru a-și demonstra teza. Spre pildă, autorul folosește metafora vieții-șuvoi, în voia căruia te lași spre a fi dus, sau împotriva curentului căruia te zbați, un *topos* filozofic, cât și literar: *Hoc cotidie meditare, ut possis aequo animo vitam relinquere, quam multi sic complectuntur et tenent quomodo qui aqua torrente rapiuntur spinas et aspera. Plerique inter mortis metum et vitae tormenta miseri fluctuantur et vivere nolunt, mori nesciunt.* – „Meditază zilnic la acest lucru, încât să poți părăsi cu sufletul împăcat viața, de care mulți se cramponează ca și cei care, luați de șuvoi, se agață cu disperare chiar de colțuri sau spini. Cei mai mulți se zbat nefericiți între teama de moarte și chinurile vieții și nu vor să trăiască, nici nu știu să moară.” (Sen., *Ep.* 4, 5). Imaginea este vie, sugerând disperarea cramponării omului de viață, dictată de instinctul de conservare. Caracterul deplorabil al acestei zbateri este accentuat prin verbul *fluctuantur*, în contrast evident cu sintagma *aequo animo*, prin transformarea unei relații antitetice, *vivere – mori*, într-o relație de quasi-sinonimie (viața și moartea devin aidoma, datorită comportamentului inadecvat față de ambele), cât și prin dubla trimitere a adjectivului *miseri*: spre subiectul *plerique*, pe care îl determină, fapt demonstrat de acordul în gen, număr și caz; dar și spre predicatul *fluctuantur*, prin topică⁴.

⁴ Sintactic, *miseri* nu este însă nici atribut al substantivului-subiect, nici nu trebuie confundat cu complementul modal (*misere*) al verbului predicat; însăși dubla sa relație, cu subiectul și cu predicatul deopotrivă (forma nominală *miseri* se comportă ca un nume predicativ căruia i-ar lipsi copula verbală, denotând un fapt paralel cu acțiunea exprimată

Zbaterile vieții sunt însă, ne liniștește maestrul, ușor de contracarat, *omnem pro illa sollicitudinem deponendo* „toată grija (cea lumească de la sine) lepădându-o”. Corespondența apocrifă dintre Seneca și apostolul Pavel are ca motivație tocmai apropierea dintre spiritul creștinismului primelor veacuri și preceptele stoice, ambele reprezentând sisteme de gândire ce reclamau aplicarea practică a comandamentelor lor, dintre care cea mai importantă consta în îndemnul la îndurarea serenă a tuturor vicisitudinilor. Apropierile merg uneori până la formule aproape identice, cum se vede din exemplul de mai sus, unde am inserat între paranteze formularea din liturghia ortodoxă, fapt ce învederează, încă o dată, felul în care creștinismul a abstras din filosofia precreștină adevăruri pe care și le-a însușit⁵.

Îndemnul lepădării grijilor reprezintă în stoicism calea atingerii ataraxiei sau a apatiei (etimologic, cu *a-* privativ: „lipsă a suferinței”, din greacă), stare sugerată de sintagmele *aequo animo* și *vita secura*, de construcția *placidi expectare*, a trăi și a muri „cu suflet împăcat” ținând de condiția înțeleptului. Antropocentrist, stoicismul sfârșește odată cu ultima suflare a fiecăruia dintre adepții săi, moartea dând măsura vieții, în timp ce creștinismul, prin Iisus, promite mântuirea sufletului, viața pământească pregătind viața veșnică. Deși nu vorbește niciodată explicit despre propria sa situație, Seneca era conștient de iminența condamnării sale, fapt dovedit de insistența asupra subiectului morții în întreaga corespondență, scrisă în anii retragerii. El însuși potentat, avea să completeze șirul exemplelor ilustrative din opera sa cu propria moarte.

Existența lui Seneca a fost zbuciumată, cu mari sușuri și pericole, și nu într-un totuș superpozabilă preceptelor stoice. Încă din tinerețe, este silit să-și tempereze zelul și dorința de a se integra cu „trup și suflet” unor curente de gândire. Este nevoit să renunțe la vegetarianism, întrucât această opțiune nutriționistă era legată de cultele orientale împotriva cărora Tiberiu ia măsuri în anul 19 p. Chr. Acest motiv, adăugat problemelor de sănătate, îl determină să plece în Egipt (25 p. Chr.), în loc să-și continue cariera

prin verbul predicat: *miseri fluctuantur* = *miseri sunt et fluctuantur*), justifică încadrarea sa ca element predicativ suplimentar.

⁵ Iată un alt exemplu relevant: apoftegma creștină „Robește-mă, Doamne, spre a fi liber” (*Vezi 322 vorbe memorabile ale lui Petre Țușea*, Humanitas, București, 1997) extrapolează aserțiunea epicureică „Dacă vrei să fii liber, fă-te robul filosofiei”, pe care o întâlnim citată în aceeași corespondență senecană: *Sed iam finis faciendus est et aliquid, ut institui, pro hac epistola dependendum. Id non de meo fiet: adhuc Epicurum compilamus, cuius hanc vocem hodierno die legi: 'philosophiae servias oportet, ut tibi contingat vera libertas'.*.. – Dar deja trebuie să isprăvesc și, precum am hotărât, trebuie să pun ceva și în această scrisoare. Însă nu va fi ceva ce-mi aparține: să culegem din Epicur această maximă pe care am citit-o chiar astăzi: se cuvine să slujești filosofiei ca să ajungi la adevărata libertate.” (Sen., *Ep.* 8, 7).

potrivită rangului și vârstei. Revenit în Italia, urmează *cursus honorum*, dar calitățile sale strălucite de orator atrag invidia teribilă a lui Caligula cu ocazia pledării unei cauze în senat; ceva mai târziu, la vârsta de 41 de ani, este exilat pentru opt ani în Corsica, la uneltirile Messalinei, soția împăratului Claudius. Readus la curtea imperială de către Agrippina (50 p. Chr.), în calitate de preceptor al lui Nero, Seneca va deveni, alături de Burrus, sfetnicul noului împărat, încercând să-l modeleze pe acesta în conformitate cu preceptele stoice. După un *fiasco* ideologic și pedagogic asumat de către magistrul mai târziu – Nero renunță fățiș la imaginea suveranului clement (61 p. Chr.), Seneca cere îngăduința să se retragă din viața politică, invocând vârsta înaintată. Conspirația condusă de Piso fiind descoperită (65 p. Chr.), deși nu se dovedește implicarea directă a filosofului, spre deosebire de a nepotului său, poetul Lucanus, care va fi acuzat și executat ca participant, Nero va trimite fostului său profesor și consilier ordinul de sinucidere, eveniment anticipat – corespondența cu Lucilius o dovedește – de către (acum) înțeleptul Seneca. Această existență spectaculoasă, pusă de unii exegeți, măcar în parte, pe seama sângelui său spaniol, trebuie mai degrabă atribuită vâltorii timpului în care a trăit. La o analiză mai profundă, am putea relaționa aceste fapte cu problematica alianței dintotdeauna vremelnice și sortite, cu rare excepții, eșecului, dintre politică și filozofie.

Relativizarea morții se face și prin relativizarea conceptelor de *dominus* și *servus*, printr-o perspectivă răsturnată, paradoxală, în stil senecan, întrucât moartea nu este doar o prerogativă a stăpânului: *Cogita posse et latronem et hostem admovere iugulo tuo gladium; ut potestas maior absit, nemo non servus habet in te vitae necisque arbitrium. Ita dico: quisquis vitam suam contempsit tuae dominus est.* – „Gândește-te că și un hoț și un dușman ar putea să-ți pună tăișul la gât: deși îi lipsește puterea, orice sclav are asupra ta drept de viață și de moarte. Îți zic răspicat: oricine își disprețuiește propria viață este stăpân pe a ta.” (Sen., *Ep.* 4, 8). Prerogativă prin excelență a lui *dominus*, dreptul de viață și de moarte (*ius vitae necisque*) se exercita asupra tuturor membrilor familiei, din care erau considerați ca făcând parte și sclavii. Nu trebuie luate în considerare doar situațiile extreme ale sclavilor ridicați împotriva stăpânilor. De altfel, măsurile punitive erau drastice în asemenea cazuri: întrucât sclavii familiei erau puși să răspundă în mod solidar pentru o asemenea faptă, s-a întâmplat ca un număr de până la câteva sute de sclavi să fie executați din cauză că unul dintre ei își ucisese stăpânul. Un pericol semnificativ pentru o persoană care își croise o carieră politică sau administrativă, precum Seneca sau prietenul său, Lucilius, îl reprezentau nu atât sclavii – filozoful luase atitudine în opera sa față de situația sclavilor, clamând egalitatea lor cu stăpânii, în calitate de „semeni” – cât categoria liberților, foști sclavi

eliberați, care se bucurau în perioada imperială de o putere la curte nemaiîntâlnită până atunci. Libertății, îmbogățiți prin afaceri oneroase și denunțuri, se implicau și influențau adesea cursul evenimentelor, în funcție de propriile interese, în *domesticis insidiis*, complicatele intrigi și lupte pentru putere dintre facțiunile dizidente de la palat.

Și în ce privește te(a)ma morții, în corespondența adresată lui Lucilius se întâlnesc aceleași similitudini cu tezele epicureice, din nou, doar în aparență, frapante: tratând în cartea a III-a a *Poemului naturii* problematica legăturii dintre *animus* și *anima*, Lucretius abordează, în imagini penetrante, și frica de moarte, „căci numai ea otrăvește a omului viață întreagă, / toate-nnegrind cu a morții culoare și-oprindu-l să guste/vreo plăcere curată, cu totul lipsită de umbră.” (v. 36-38). Aceste similitudini atitudinale se bazează pe faptul că stoicismul și epicureismul, în starea lor genuină, au multe puncte în comun: teama de moarte, care se opune ataraxiei stoice, pe de o parte, și plăcerii epicureice, pe de altă parte, este înfierată de ambele școli, ca fiind o lamentabilă împotrivire la rostuitele legi ale firii: „Om de nimic, încetează cu plânsul și lasă bocirea, / te-ai veștejit doar storecând a vieții plăcere întreagă: / însă dorind ce lipsea și dând în ce-aveai cu piciorul, / viața încet ți-a scăpat ne-implinită, lipsită de farmec / și deodată-ai văzut în picioare la capul tău moartea, / fără-a putea să-i urmezi mulțumit și sătul întru totul. / Hai dă-le pe toate de-o parte ce nu mai sunt pentru vârsta-ți, / altora lasă-al tău loc, bucuros: e o lege ne-nfrântă.” (Lucretius, III, *De rerum natura*, v. 955-962). În schimb, soteriologia stoică, spre deosebire de cea creștină, nu are loc după moarte, ci în timpul vieții, ceea ce face ca moartea și viața să se valorizeze reciproc. Ca dat natural iminent sau ca accident, moartea inevitabilă trebuie să constituie un argument permanent în trăirea unei vieți de calitate, indiferent de durata ei. Ieșirea din viață trebie privită cu aceeași egalitate a sufletului, cu împăcare serenă. Calea către o viață și o moarte bună, dreaptă, frumoasă este înțelepciunea, cea care îl ajută pe om să cunoască și să practice virtutea, aspirând către binele suprem.

Iată o mărturie impresionantă a eliberării.

Ego tibi videor inertiam suadere? In hoc me recondidi et fores clusi, ut prodesse pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit; partem noctium studiis vindico; non vaco somno sed succumbo, et oculos vigilia fatigatos cadentesque in opere detineo. Secessi non tantum ab hominibus sed a rebus, et in primis a meis rebus: posterorum negotium ago. Illis aliqua quae possint prodesse conscribo; salutare admonitiones, velut medicamentorum utilium compositiones, litteris mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quae etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognovi et lassus errando, aliis monstro. Clamo: vitate quaecumque vulgo placent, quae casus attribuit; ad omne

fortuitum bonum suspiciosi pavidique subsistite: et fera et piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunae putatis? Insidiae sunt.

„Ți se pare că te îndemn la trândăvie? Dar tocmai pentru asta m-am retras și mi-am zăvorât ușile, ca să pot fi de folos mai bine celor mulți. Nu am o zi de odihnă, iar o bună parte din nopțile mele o închin studiului; nu mă delas somnului, ci cad potopit; ochii osteniți și clipocind de veghere mi-i țin treji la lucru. M-am îndepărtat nu atât de oameni, cât de treburi, și în primul rând de la propriile treburi: slujesc viitorimii. Pentru cei ce vor veni notez unele lucruri ce ar putea fi de folos; aștern pe hârtie unele îndemnuri de bine, ca niște rețete de medicamente utile, pe al căror efect binefăcător l-am încercat pe propriile mele răni care, dacă nu s-au vindecat cu totul, măcar au încetat să se mai întindă. Arăt altora calea cea bună, pe care eu am aflat-o târziu, obosit de o lungă rătăcire, și strig: feriți-vă de tot ce e pe placul mulțimii, de cele scoase în cale de întâmplare; țineți-vă deoparte, neîncrezători și temători, de orice dar al norocului: și fiarele și peștii sunt înșelați cu momeli amăgitoare. Le socotiți daruri ale soartei? Sunt capcane.” (*Ep. 7*)

În fața unei astfel de confesiuni, n-ar fi doar de prisos să-i mai imputăm lui Seneca scăderile din timpul vieții, căci a anula valoarea de adevăr a scriiturii sale prin sancțiunea neconformității totale dintre fapte și spuse pare mai degrabă o jalnică justificare a propriilor neputințe, inclusiv a neputinței de a ne elibera de preconcepții. Cel care ne-a învățat, prin propriul exemplu, dacă nu cum să trăim, măcar faptul că se poate muri frumos⁶, nu ne silește să-i acceptăm adevărurile. Opera și viața sa demonstrează, celor ce vor să observe, că trăim și murim pe cont propriu. El, înțeleptul, doar ne îndeamnă să ne căutăm propriul drum, să ne trăim propria viață, să ne descoperim propriul adevăr.

Căci, cum spune magistrul: *Patet omnibus veritas. Nondum est occupata. Multum ex illa etiam futuris relictum est*: „Adevărul este deschis tuturor. Încă nu a fost luat în stăpânire cu totul. A mai rămas și viitorimii mult din el.” (*Sen., Ep. 33, 11*).

VALETE!

BIBLIOGRAFIE SELECTIVA

Burdușa, Elena-Tia, *Modalități retorice în corespondența senecană*, în vol. „Sesiunea de comunicări științifice a Catedrei de Limbi Clasice”, coord.

⁶ Așa cum o atestă Tacitus, în *Annales*, XV, 62-63, unde este descrisă, în termeni impresionanți, scena morții asistate a lui Seneca. Este lipsit de îndoială faptul că forța acestei descrieri a determinat crearea unor importante opere de artă plastică, printre care tabloul lui Peter Paul Rubens, 1615.

- prof. univ. dr. Dan Negrescu, lect. dr. Claudiu Arieșan, ed. I, Timișoara, 1999, p. 35-40.
- Burdușă, Elena-Tia, *Ucenicia lui Lucilius*, în AUT, XXXIX, 2001, p. 356-365.
- Burdușă, Elena-Tia *Conditio humana - primele atestări*, în AUT, XL, 2002, p. 173-185.
- Burdușă, Elena-Tia, *Seneca, Epistulae morales ad Lucilium. Scrisoarea I – a VI-a – curs practic: text latin, traducere, indicații gramaticale și comentarii*, Timișoara, TUT, 2002.
- Cizek, E., *Istoria literaturii latine. Imperiul. Partea I, cap. Societatea, cultura și literatura în sec. I e.n. (14–96)*, p. 5-32; cap. *Seneca*, p. 143-242, București, Tipografia Universității din București, 1975.
- Cizek, E., *Seneca*, București, Editura Albatros, 1972.
- Dragomirescu, Gh. N., *Mică enciclopedie a figurilor de stil*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1975.
- Ernout, A., Meillet, A., *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire de mots, 4ème édition*, Paris, Librairie C. Klincksieck, 1959.
- Grimal, P., *Civilizația romană*, 2 vol., traducere, prefață și note de E. Cizek, București, Editura Minerva, 1973.
- Grimal, P., *Literatura latină*, traducere de Mariana și Liviu Franga, note suplimentare și cuvânt înainte de Liviu Franga, București, Editura Teora, 1997.
- Grimal, P., *Seneca sau conștiința Imperiului*, trad. de Barbu și Dan Slușanschi; cuvânt înainte, adnotări și indici de Dan Slușanschi, București, Editura Univers, 1992.
- Guțu, Gh., *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Guțu, Gh., *L. Annaeus Seneca. Viața, timpul și opera morală*, Casa Școalelor, 1944.
- Lewis C., Short C., *A Latin dictionary*, Oxford, The Clarendon Press, 1933.
- Pichon, R. *Histoire de la littérature latine, Livre III L'époque impériale*, cap. *Le causes de la décadence*, p. 432-450, subcap. *Sénèque*, p. 488-508, Paris, ed. a IX –a, 1924.
- Seneca, *Ad Lucilium Epistulae Morales*, ediție îngrijită de Otto Hense, Lipsiae in aedibus B.G. Teubneri, MCMXIV.
- Seneca, *Epistulae ad Lucilium*, ed. îngrijită de O. Hense, Teubner, Leipzig, 1914.
- Seneca, *Scrisori către Lucilius*, trad. de Gh. Guțu, studiu introductiv de Isac Davidsohn, București, Editura Științifică, 1967.
- Seneca, *Scriseri filozofice alese*, antologie, prefață și tabel cronologic de Eugen Cizek, București, Editura Minerva, 1981.
- Stere, Ernest, *Din istoria doctrinelor morale*, cap. *Stoicismul, Epicureismul*, Iași, Polirom, 1998, p. 97-125.
- Vlăduțescu, Gh., *Bușnița Minervei*, cap. II *Filosofia și cetatea*, p. 41-59, cap. III *Natura, reprezentarea naturii și filosofia*, p. 60-87, București, Editura Științifică, 1996.
- Vlăduțescu, Gh., *Etica lui Epicur*, București, Editura Științifică, 1972.

Vlăduțescu, Gh., *Filozofia în Roma antică*, cap. I, *Cicero, decuparea orizontului*, p. 9-67, cap. II, *Lucrețiu. O nouă reconstrucție a epicureismului*, p. 68-137, cap. III, *Stoicismul sau conștiința de sine a Romei*, p. 138-209, București, Editura Albatros, 1991.

Vlăduțescu, Gh., *Filosofia în Grecia veche*, cap. *Epicur*, p. 373-404; cap. *Stoicismul*, p. 404- 432, București, Editura Albatros, 1984.

SENECA. MORIENDI VIRTUS

(Abstract)

The article shows, although Seneca was blamed for not living according to the Stoic precepts he had reached, he at least knew how to die accordingly. This is proved by his work and by the ancient testimonies.

FONETICA GRAIULUI DIN SLATINA (UCRAINA)

de

Mariya TSIPLE

Lucrarea de față constituie o parte din teza de doctorat *Graiul din Slatina (Transcarpatia – Ucraina)*, care este o încercare de studiu monografic asupra graiului acestei localități.

Localitatea Slatina este așezată pe malul drept al Tisei, la poalele Carpaților, prima atestare documentară a localității urcând până la 1359.

În decurs de mai multe decenii, politic și geografic, Slatina aparține voievodatului Maramureș, care, după anul 1373, poartă numele de comitat, cu centrul la Sighet.

Între iunie 1919 și iulie 1920 Slatina intră în componența României, când Maramureșul din dreapta Tisei a fost cedat Cehoslovaciei, iar la sfârșitul anului 1938 teritoriul este anexat Ungariei. Din octombrie 1944, localitatea intră în componența Uniunii Sovietice, iar din 1991 – în componența Ucrainei.

Ocupațiile de bază ale locuitorilor din Slatina sunt agricultura, creșterea animalelor și mineritul. De asemenea, o parte sunt plecați la muncă în Rusia, Ucraina, Cehia, Italia, Portugalia, însă aceste deplasări nu au avut consecințe majore în plan lingvistic.

Prin particularitățile din domeniul vocalismului și consonantismului, graiul din Slatina se înscrie în aria subdialectului maramureșean și, în special, în aria lui vestică (Săpânța, Iapa, Rogna de Sus).

În prezentarea de față am schițat, în linii generale, trăsăturile esențiale ale sistemului fonetic al acestui grai.

1. Printre particularitățile fonetice ale graiului din Slatina menționăm mutarea accentului pe prima silabă, ca în cuvântul *báros*, *súst'in*, *mă mărit* ș.a. Acest fenomen este întâlnit nu numai în graiurile din dreapta Tisei, ci și în stânga Tisei, în cuvinte precum *cópil'*, *spúrcat*, *súd'iť* ș.a. Deși toate aceste forme se întâlnesc pe întreaga arie maramureșeană, niciuna din ele nu este general răspândită și niciuna nu se limitează la

¹ Vezi R. Todoran, *Repartiția*, p. 48.

Maramureș², cu o singură excepție: *cópil*, dacă ținem seama și de sensul specific maramureșean, „copil din flori”.

Atât fonetismul, cât și accentul etimologic sunt conservate în *blăstăm*, *blăstămă*, formă generală în Transilvania, Banat, Oltenia de nord-vest și Moldova de nord, ca și în dialectele aromân, meglenoromân și graiurile din nordul Bulgariei³.

Absența sufixului *-ez* la ind. prez. și conj. prez. a verbului *a lucra* antrenează mutarea accentului de pe flectiv pe radical: *lúcru*, *lúcri*, *lúcră*. La fel sunt accentuate unele forme din paradigma verbelor: *a copia* (*cópije*, *să cópije*), *a sărá* (*sar*, *să sărá*).

Printre particularitățile relevante ale *vocalismului* din graiul din Slatina menționăm următoarele:

2. În general, *a* accentuat se pronunță ca în majoritatea graiurilor dacoromâne și ca în limba literară, adică o vocală cu grad maxim de apertură: *cásă*, *másă*, *rătă*, *bogát*, *poiánă*, *mámă*, *iertá*, *jucá* etc.

În participiile verbelor de conj. I cu tema în consoană palatală, *a* (din desinență) se realizează ca *ę*: *tăięt*, *injenunt'ęt* (ALRR Bas. Bucov. Transns. I, h. 78).

A accentuat etimologic se conservă în formele de ind., conj. prez. (pers. 1, 2, 3 și 6) și imperativ ale verbului (*a*) *blăstăma*: *blăstăm*, *blăstămń*, *blăstămă* (pers. 3 și 6) (cf. CADE, s.v. *blestema*, lat. vulg. *blastimare* – *blesphemare*).

A accentuat > *ă*⁴. Prin analogie cu paradigma unor verbe ca, de exemplu, *a învăța*, *a spăla*, *a vedea*, unele verbe de conjugarea I prezintă, în graiul cercetat, în locul sunetului *a* din graiurile munteneste și cele moldovenești de centru și sud, la indicativ și conjunctiv prezent pers. 1 și 2 și imperativ pers. 2 ale unor verbe, un *ă*: *adăp*, *adăpt'*; *răbd*, *răbz*; (*mă*) *înbrăc*, (*t'e*) *înbrăc*; (*mă*) *d'ezbrăc*, (*t'e*) *d'ezbrăc*; (*mă*) *înpăc*, (*t'e*) *înpăc*; *stăi*!

A neaccentuat, mai ales protonic, devine *ă*⁵: *păpúc*, *băltág*, *cătărámă*, *mășină*, *păl'incă*, *în zădăr*, *cătrán*, *dătorię*, *Mărię* etc. în cuvinte de origine latină și de alte origini.

3. *Ă* neaccentuat etimologic s-a păstrat neasimilat de vocala din silaba următoare în cuvintele: *păręt'e* (lat. < *paries*, *-tis*), *blăstămá* (< *blastemare* (= *blasphemare*), *răd'íc* (< lat. *eradicare*); *spăriię* (lat. < **expavorere*), *năcăz* (< sl. *nakazŭ*) etc.

² Magdalena Vulpe, *Subdialectul maramureșean*, în TDR, p. 323.

³ Vezi ALR s.n., vol. VII, h. 1881 BLESTEM; BESTEMI și h. 1882 BLESTEMĂ; BLESTEMĂM; Vezi și TDR, p. 244, 358.

⁴ Vezi ALRR Mar., vol. IV, h. 1051; ALRR Trans., vol. II, h. 164.

⁵ ALRR Mar., vol. II, h. 340, vol. III, 628.

Trecerea lui *ă* medial atonic la *î*, mai ales în poziție prenazală, atât posttonic: *d'ápîn, sámînă, țápîn*, cât, mai ales, protonic: *mînúșe, mînúnd', mînințăl*, evoluție socotită a caracteriza graiurile ardelenesti⁶.

Sub influența fricativelor *ș, j, ă* devine *e*: *mătúșe* „mătușă”, *úșe* „ușă”, *cóje* „coajă” etc.

Uneori, *ă* neaccentuat > *o* când este precedat de o labială: *plomîn* (< *plămân*), *morár, morár* (< *mărar*).

4. În graiul din Slatina s-au păstrat, ca pe întreg teritoriul dacoromân, cu excepția subdialectului muntenesc, formele etimologice cu *î* (provenit dintr-un *a* etimologic în poziție prenazală) și nu cu *îi*, în care *î* se explică prin anticiparea elementului palatal următor în: *cîne* (< lat. *canis*), *mîne* (< lat. *mane*)⁷; *pîne* a fost înlocuit de *pt'ită*.

Menținerea lui *î* etimologic în: *îmblu* (< lat. *ambulare*), *întru* (< lat. *intrare*), *îmlfu* (< lat. *inflare*), *împlu* (< lat. *implere*)⁸.

5. *E* accentuat, care provine din diftongul *ea*, se pronunță deschis, când în silaba următoare se află un alt *e*: *cămêșe, fê'te, vêrd'e, mêre*.

E accentuat (din lat. cl.), precedat de grupul consonantic *cr-*, s-a păstrat în formele verbului *a crepa*. De altfel, după cum o dovedește *Atlasul lingvistic român*, forma cu *e* menținut după grupul consonantic *cr-* este generală în Transilvania. Doar în patru puncte, două în Crișana (64 și 279) și două în Țara Oașului (334 și 336), *e* > *ă* după *cr-*⁹.

Precedat de consoanele *s, z, ț*, pronunțate dur, *e* accentuat și neaccentuat trece în seria vocalelor centrale, devenind *ă*: *săc, sămn, săcără, său* „seu”, *săcure, cosăsc*, pl. *săr* „seri”; *zăr, zămós, urzăsc; sîmțăsc, țăș, țășút, cățăl* etc.

Când este precedat de consoanele *ș, j*, care au, în graiul studiat, o articulație palatală, ca în graiurile din Crișana și Muntenia, *e* accentuat își păstrează timbrul nealterat: *șed, tușesc, pășesc, jer* „ger”, *jerúnt'e* etc.

E accentuat provenit din diftongul *ea* > *a*, când în cealaltă silabă se găsește un *e*: *răce* „rece” < **reace*, *zace* „zece” < **zeace*.

E neaccentuat > *ă* după *r* sau grupurile consonantice *tr, spr, str*: *cără, izvóră, păhără, trăbuii, únsprázăce, dóisprázăce, străcór* etc.

O tendință de închidere a lui *e* neaccentuat se manifestă și în graiul din Slatina (*e* > *i*), când *e* se închide, fără a-și deplasa punctul de articulație

⁶ Istrate-Turculeț, *Cercetări dialectale*, p. 197.

⁷ Vezi Al Rosetti, ILR, p. 507-508; B. Cazacu, *Studii de dialectologie română*, București, Ed. Științifică, 1966, p. 78; Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, EA, 1975, p. 111-113.

⁸ Vezi ALRR Mar. vol. IV, h. 1030, 1047, 1108.

⁹ Vezi ALR, s.n., vol. VII, h. 1855, CRĂP, CRĂPI și h. 1856 CRAPĂ, CRĂPĂM; ALM, I. Gheție, *Baza dialectală*, p. 151.

în partea posterioară, se ajunge la *e*, *i* sau chiar *i* – vocala anterioară cea mai închisă: *prét'in*, *cînepă*, *l'impêd'e*, *pt'étri* „pietre”, *ómiñ* etc.

E latinesc neaccentuat se conservă după consoanele labiale: *beșică*, *beșină*, *beșercă* (< lat. *basīlica* > *bāserecă* > *besearecă* > *biserică*).

Se păstrează *e* etimologic în *prećepe* „pricepe”, *čerés* „cireș” (< lat. **ceresius*), *čerėsă* „cireșe” (< **ceresia*), *némnică* (< lat. *ne mica*).

6. *I* accentuat și neaccentuat se transformă în *i* după *s*, *ț*, *z* și grupurile consonantice *st*, *str*: *sîtă*, *cosî*, *gășî*, *sîngur*; *cuțî*, *puțîn*, *mințî*; *păzît*, *zî*, *tîrziu*, *auzît*; *sîmțâsc*, *zîcălă*, *țîgără*; *stîng*, *strîg*, *o strîgăt*.

I final asilabic, morfem al pluralului la subst. și adj. m. și f. și morfem al pers. 2 (sg. și pl.) la verbe, este absorbit (Densusianu, ILR II, p. 60) de consoana precedentă *z*, *ț*, *ș* sau *j*: *bráz*, *coz*, *bărbăt*, *frăț*, *d'inț*, *coj*, *sănătós*, *bucurós*, *urș*.

I final plenison se menține în *hîci* „nici”¹⁰ (< *niče*).

7. *U* etimologic nesincopat apare în *surupăt*, *surupăre*¹¹ (cf. *surpa*, *surupa* < lat. **subrupare*), dar avem *surpătura*.

U este etimologic și în paradigma verbului *a* (*să*) *d'esculță* (< lat. *disculciāre*): *d'esculț*, *nu să d'esculță*.

U apare sincopat în *uscă* „usucă”, unde trebuie să presupunem, într-o primă etapă, deplasarea accentului pe prima silabă, urmată de elidarea vocalei neaccentuate (aici trebuie adusă în discuție și analogia cu alte forme flexionare ale aceluiași verb, de exemplu cu ind. prez. pers. 4 și 5, dar nu numai)¹².

În *jor*, *joră*, *să jor*, *să joř* s-a produs mutația analogică a lui *u* > *o* sub accent¹³.

U neaccentuat se păstrează și în formele verbulor *a durhî* „dormi” și *a adurhî* „a adormi”: *durhîm*, *durhîț*, *am durhît*; *am adurhît* etc.

U este conservat în sintagma *sóru-me*, formă atestată în Maramureș, Năsăud și în Oltenia.

8. În graiul din Slatina, în unele cuvinte, *o* accentuat este pronunțat ca *ó*: *óuă*, *dóuă*, *nóuă*, *róuă*, *bómbă* etc.

O accentuat se pronunță *u* în *frunt* „front”. Acest fenomen l-am întâlnit numai la generația mai în vârstă.

Lui *o* din graiurile muntenesti și graiurile moldovenești de sud îi corespunde un *ă* în *tăt* „tot”, *tătă*, *tăț*, *tăt'e*, indiferent de sens¹⁴ (particularitate comună tuturor graiurilor nordice).

¹⁰ *I* final se pronunță silabic, în limba literară, numai după un anumit grup consonantic (consoană + *r*, *l*: *socri*, *aflî* etc.).

¹¹ Cf. Al. Rosetti, ILR, p. 185.

¹² L. Botoșineanu, *Someșul Mare*, p. 85.

¹³ Fenomenul a fost discutat de Em. Vasiliu, *O mutație analogică: u > o sub accent*, în SCL, V, 1954, p. 87 și urm.

O etimologic s-a păstrat în *olói* (< magh. *olaj*), *povói* (< sl. *povoni*).

9. O particularitate dialectală prezentă în graiul cercetat este reducerea diftongului *ǣ* la *ɛ* la imperfectul unor verbe (*merēm*, *ĉit'ēm*, *avēm*), la infinitivul verbelor de conjugarea a II-a (*a be*, *a ved'ē*), precum și la finalul altor cuvinte: *a me*, *surĉē*, *st'ē*.

În interiorul cuvintelor, *ɛ* se întâlnește numai acolo unde în trecut, în secolul al XVI-lea și mai înainte, se rostea diftongul *ǣ*: *beserecā* (I. Coteanu, *Elemente*, p. 100).

Diftongul *ǣ* > *a*, când este urmat în silaba imediat următoare de *a* (*ă*), întocmai ca în limba veche. Fenomenul se explică prin influența asimilatoare a lui *a* din silaba următoare. La monoftongarea diftongului *ǣ* contribuie și *a* accentuat, care formează unul din elementele diftongului *ǣ*. Primul element al diftongului este redus de consoana care îl precede: *călbáză*, *márgă*, *jánă*, *nădušálă*, *bot'áză* etc.

De asemenea, precedat de *s*, *z*, *ț*, *r*, diftongul *ǣ* se monoftonghează la *a* (cf. Densusianu, ILR, p. 43): *curá* „curea” *sáră* „seară”, *sácă* „seacă”, *înțápă*, *înd'ițască* „înghițească”, *zamă* „zeamă”, *urzálă*, *pețáscă*, *măsáuă*, *crángă* „creangă”, *rázim* „reazăm”.

Ca și în subdialectul moldovean și cel crișean, în graiul cercetat se înregistrează trecerea diftongului *ia* la *ie*: *tăiēt*, *încuiēt*, *spăriīēt*, *muiēt*, *muiē* etc.

Diftongul *iu* s-a redus la *i*: *ibăsc* (iubesc), *ibēšt'*, *ibēšt'e*.

Diftongului *oa* din limba literară îi corespunde în graiul din Slatina un *o* deschis: *bóbă*, *grópă*, *sóre*, *cósă*, *dóre* etc.

Diftongul *au* este rostit ca *áo* în cuvinte ca *áor*, *táor*, ca și în alte graiuri din Transilvania.

Consonantismul este marcat, în general, de două fenomene opuse: pe de o parte, palatalizarea consoanelor, iar, pe de altă parte, durificarea consoanelor. Cele două particularități se manifestă, în grade diferite, la majoritatea categoriilor consonantice: bilabiale, dentale, fricative, lichide și chiar velare.

10. Fricativele dentale *s*, *z* și africata alveolară *ț* sunt aproape totdeauna dure în graiul din Slatina (mai puțin în neologisme: *séver*, *seriós*, *servíc*), influențând timbrul vocalelor următoare. De aceea, când preced vocalele anterioare *e*, *i*, acestea se velarizează devenind *ă*, *î*, respectiv *a*: *sămánă*, *sămn*, *sămínță*, *văsă*, *sîngur*, *sîlă*, *folosím*, *pázăsc*, *sácără*, *auzím*, *pázím*, *țăsút* etc.

După aceleași consoane *s*, *z*, *ț* se monoftonghează și diftongul *ǣ* în *a* (*ǣa* > *a*): *zámă*, *sáră*, *înțápă*, *să pázăscă*, *să folosăscă*, iar *î* (*i* final

¹⁴ S. Pușcariu (LR, II, p. 107) afirmă că trecerea lui *o* la *ă* în *tot* s-a produs numai în contextul în care cuvântul înseamnă *fiecare* și că este motivată prin poziția neaccentuată a acestuia în frază.

asilabic) este eliminat ($i > \emptyset$): *coj*, *părinț*, *ascult*, *tăț*, *scl'epț* „țânțari”, *înd'esăț* etc.

Pentru subst. *pas* am înregistrat formele *paș* (sg.) / *paș* (pl.), cu singularul refăcut după plural¹⁵.

Ț este etimologic într-o serie de cuvinte de origine maghiară sau germană: *țenti* < magh. *centiméter*, *țemént* < magh. *cement*, *țirculă* < germ. *Zirkel*.

11. În privința fricativelor *ș*, *j* graiul din Slatina are o articulație palatală¹⁶, ca în graiurile din Muntenia și Bihor, și sunt urmate, aproape totdeauna, de *e* și *i* (spre deosebire de graiurile din Moldova și Banat, unde după *ș*, *j* nu pot urma decât *ă*, *î*): *mățușe*, *ușe*, *cămășe*, *cenușe*, *ișin*, *rășină*, *grije*, *côje*, *tușesc*, *am tușit*, *șed*, *mă jeluișc*, *jel'esc*.

Pronunțarea dură a fricativelor *ș*, *j* la sfârșit de cuvânt, spre deosebire de interiorul cuvintelor, unde are caracter palatal, are urmări pe plan morfologic, ea neutralizând, în categoria substantivului, opoziția dintre singular și plural: *cocóș* (sg. și pl.), *moș* (sg. și pl.), *l'êheș* (sg. și pl.), *nănás* (sg. și pl.), *cosás* (sg. și pl.) etc.

12. O trăsătură relevantă a graiului din Slatina, precum și a celorlalte graiuri din Transcarpatia, spre deosebire de cele din sudul Tisei, este menținerea timbrului palatal al africateri surde *ĉ*: *ĉer*, *ĉîne*, *ĉerc*, *ĉină*, *ĉăpă*, *ulĉór* etc. Astfel, africata *ĉ* este identică, în graiul din Slatina, cu cea din graiul din Bihor, graiurile din Muntenia și, deci, cu cea din limba literară.

Și africata sonoră *ĝ*, spre deosebire de graiurile maramureșene din stânga Tisei, unde *ĝ* s-a durificat, cunoaște, la fel ca în graiurile crișene, o evoluție divergentă față de perechea ei surdă *ĉ*, devenind *j*, ca și *j* primar din elemente nelatine.

Astfel, africata sonoră *ĝ* provenită din lat. *g + e, i > j* ca și *ĝ* (< lat. *j + o, u* sau lat. *d + e, i* în hiat) > *j*: *jerúnt'e* „genunche” (< lat. *geni(u)culum*), *jer* „ger” (< lat. *gelu*), *jánă* „geană” (< lat. **genna*).

Ĝ nu se pronunță în verbul *a mēre* „merge” și se explică prin analogie cu alte verbe, în special cu *a curge* (vezi V. Frățilă, *Târnave*, p. 107).

13. Ocluzivele palatale *k* și *g* se confundă cu fonemele *t'* și *d'* provenite din *t*, *d* sau din *p*, *b*.

Astfel, ocluziva palatală surdă *k + e, i*, *ea* devine *t'*: *t'ĕi* „cheie”, *urĕt'e*, *urit'ĕlhiță*, *jerúnt'e*, (*mă*) *t'ámă*, *înt'id*, *șt'op*, *părĕt'e* „perete”, dar și „pereche” (omonimie lexicală), *ășt'ĭe*, *înt'eietură* etc.

¹⁵ Izoglosa care separă rostirea *pas* de rostirea *paș* coincide aproximativ cu vechea graniță a Ardealului dinspre Bucovina, Muntenia și Moldova (cf. E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne*, p. 13).

¹⁶ NALR Crișana vol. I, h. 117, vol. II, h. 212, 246; ALRR Trans., vol. II, h. 226; vezi și T. Teaha, *Crișul Negru*, p. 71; V. Frățilă, *Târnave*, p. 72.

Ocluziva palatală sonoră *ǵ* are o evoluție paralelă cu aceea a lui *ķ*. Astfel, *ǵ + e, i, ȕa > d'*: *d'em, d'ăță, înd'ețăt, súd'iț, înd'ițăsc* etc. Acest fonetism e răspândit în Crișana, Maramureș, jumătatea de vest a Transilvaniei, precum și în puncte izolate în nordul Moldovei, sudul Transilvaniei, Muntenia și Oltenia¹⁷.

14. Avem *h* neetimologic în *hărmăsar* „armăsar”, fenomen atestat și în graiurile de pe Târnave (V. Frățilă, *Târnave*, p. 80).

H trece la *v* în cuvântul de origine slavă *vîrv* (< v.sl. *vrŭhŭ*).

Avem *h* etimologic conservat în *mă hod'inésc* (< v. sl. *otuduhqti*), *prah*, care se întrebuințează doar în expresia *prah și pulbere*.

15. Urmat de *ie, ia* sau *i*, sau *i* flexionar, *p* se palatalizează în stadiul *pt'*¹⁸: *pt'él'e, pt'éd'ică, pt'átră pt'ită < pită* „pâine”, *pt'ígnîță* „pivniță”, *pt'ícură, lipt'i, stupt'ină, áript', tălpt', lupt'* etc.

Concomitent, circulă și o fază mai avansată de palatalizare *p > t'*: *t'ipér, t'ept, t'ipăiésc, t'eptár, st'ináre, st'in*¹⁹.

P nu este palatalizat în neologisme ca *pijámă, pionéză*.

16. Labiala *b* prezintă un stadiu paralel cu cel al palatalizării lui *p*. Astfel, înainte de *i, ie, ia, b* se palatalizează și devine *bd'*: *bd'iruiím, sábd'iie, bd'et* „biet”, *bd'átă* „beată”, *bărbd'iie* „bărbie” etc.

Stadiul *bd'* de palatalizare cuprinde, în general, Crișana, Maramureșul, vestul Transilvaniei, regiunea Sucevei, sudul Transilvaniei și extremitatea nordică a Munteniei (cu excepția Bihorului, care nu se încadrează decât parțial în această arie) (D. Macrea, *Fonetică*, p. 64-69).

O fază mai avansată de palatalizare prezintă formele *d'ibol, d'ibol'iță* (ALRR *Mar.*, vol. II, h. 363), care pot fi explicate prin disimilare.

De asemenea, am notat și depalatalizarea labialei *b'* în unele cuvinte ca *bat* „beat”, *bată* „beată”.

17. *M* urmat de *ie, ia, e* sau *i > mñ*: *mñércur', mñére* „miere”, *amñaz* „amiază”, *mñez, mñeu, mñícă, mñirásă, zmñeură* „zmeură”, *mñinós* „miros”, *ñimñíc* etc.

Stadiul *mñ* de palatalizare cuprinde vestul și nordul Transilvaniei, nordul Moldovei, câteva puncte răzlețe în sudul Transilvaniei și nordul Munteniei (D. Macrea, *Fonetică*, p. 70-74).

M precedat de *p, b > n*: *înpărát, înpăr'ít, (să) înblăt'áscă*.

M urmat de *i* flexionar *> mñ* sau *ñ*: *pomñ, lácrimñ, durñi* „dormi” etc.

Se păstrează *m* etimologic în (*se*) *rúmpe*.

¹⁷ Vezi ALRR *Mar.*, vol. I, h. 130, vol. IV, h. 1026; ALR I, h. 83, 84, 92.

¹⁸ Pentru atestări vezi ALRR *Mar.*, vol. I, h. 131, vol. II, h. 270, vol. III, h. 634; ALRR *Trans.*, vol. I, h. 116; vol. II, 173, vol. III, h. 292.

¹⁹ ALRR *Mar.* vol. I, h. 64; vol. II, h. 411, vol. III, h. 812, vol. IV, h. 931; NALR Crișana, vol. I, h. 12, 132, 172; ALLR *Trans.* vol. I, h. 128 vol. II, h. 171, vol. IV, h. 490.

18. Palatalizarea lui *f* în stadiul h^{20} apare mai ales în poziție inițială: *hin, hir, her, (să) harbă* „(să) fiarbă”, *hère* etc. În Maramureșul din stânga Tisei acest fenomen este prezent doar în graiul din Săpânța.

Sporadic, întâlnim și reflexul *s* al labiodentalei *f*. Astfel, am notat la un vorbitor pentru *f* urmat de *i* și stadiul *s*: *să sîie*. În unele cuvinte, *f* alternează cu *s*: *sirisău*.

F nu este palatalizat în *fin, fix, afină, afinată* și în alte neologisme sau alte cuvinte cu etimologie necunoscută.

19. Palatalizarea labiodentalei *v* se realizează în stadiul *i* atât în Slatina, cât și în restul graiurilor din Transcarpatia: *ier* „vier”, *potcoiêsc* „potcovesc”.

V dispare în *ițâl* „vițâl”, *ișin* „vișin”, *in* „vin”, *iță* „vițea”, *(a) isá* „(a) visa”, *itreg* „(tată) vitreg”.

Palatalizarea sonorei *v + i > ĭ* sau $\emptyset$ este caracteristică și graiului din Săpânța²¹.

Sporadic, *v > h* înaintea lui *o, u*: *hólbura* (ALRR. Mar., 2, h. 409), *húlpe* (ALRR. Mar., 3, h. 583). Cuvântul *hólbura* l-am înregistrat atât la generația mai în vârstă, cât și la cei tineri. Pe *húlpe* l-am notat doar la generația mai în vârstă, alternând la aceeași persoană cu *vulpe*.

V etimologic s-a păstrat în *povói* (< sl. *povoni*).

20. Palatalizarea dentalei *t*, urmată de *e, i* și de *ea* în stadiul *t'* este un fenomen general: *frát'e, t'ínă, d'epárt'e, t'ámă, (mă) așt'áptă, mút'e* etc.

Excepțiile de la regula palatalizării dentalei *t* sunt rare atunci când este vorba despre termeni mai vechi: *tintă, țenti, hatijác*, ele acoperind și o parte a fondului neologic: *internát, televizor, telefón*.

În prezent, *t'* este răspândit în Crișana (cu excepția Țării Oașului, care nu cunoaște această evoluție), nordul Transilvaniei (cu Maramureșul) și într-o arie din jumătatea de nord a Moldovei, unde pare a fi „importat” din Ardeal.

21. Ocluziva dentală sonoră *d* s-a palatalizat în aceleași condiții ca *t*, adică *d* urmat de *e, i* și *ea > d'*: *d'epárt'e, d'ínte, d'escúlț, d'ásă, d'ál* etc. Aria lui *d'* se întinde peste Crișana (fără partea sudică, care merge cu Banatul), Maramureș, nordul și vestul Ardealului, precum și în puncte izolate din Oltenia și nordul Moldovei²².

Palatalizarea dentalei *d* este notată și în cazul neologismelor intrate în vorbirea localnicilor: *d'eputát, președ'ínt'e*. Astfel, se observă tendința de

²⁰ Vezi ALRR Mar., vol. I, h. 11, 116, 223, 224; vol. II, h. 507, 534, vol. III, h. 751, vol. IV, mat. necart. într. 556, 1906; ALRR Trans. vol. I, h. 10, 149.

²¹ În Maramureș, reflexul specific al palatalizării lui *v* este *z*, cu excepția localității Petrova unde palatalizarea nu se produce.

²² Vezi ALRR Mar., vol. I, h. 128, vol. II, 304, vol. III, h. 767; ALR I, h. 29.

a adapta formele din limba comună (literară) la rostirea caracteristică graiului local.

22. Nazala dentală *n* urmată de *e*, *i*, *ea* se palatalizează, devenind *ñ*: *ñegru*, *ñepót*, *ñevastă*, *viñer*, *cíñe*, *a púñe* *cunúñie*, *hárñic*, *ínimă*, *práñic*, *hágră*, *háñm* etc.

Aria lui *ñ* cuprinde Crișana, Banatul și vestul Olteniei, Maramureșul, vestul și nordul Ardealului și puncte răzlețe din nord-vestul Moldovei.

În *mîñîñtăl* „mărunțel” s-a păstrat forma veche, în care *n* n-a fost disimilat la *r*. Fenomenul a fost notat și pe valea Crișului Negru (T. Teaha, *Crișul Negru*, p. 66).

Păstrarea lui *n* etimologic în *gîñște* (ALRR *Mar.*, II, h. 393; TDR, p. 329).

23. Ca și *t*, *d*, *n*, urmate de *e*, *i*, *ea*, se palatalizează și consoana *l*: *l'émñe*, *l'egătúră*, *l'ágîn*, *l'imbă*, *l'it'ii*, *l'íñișt'e*, *mol'id*, *l'ac*, *să cāl'ě*, *fě'* etc.

Palatalizarea lui *l* este atestată în graiurile din nordul și nord-estul Transilvaniei, în graiurile din estul Munților Apuseni (ALR I, pct. 94, 100), precum și în sud-vestul Transilvaniei (ALR II, pct. 833).

L nepalatalizat apare în unele cuvinte de origine latină sau împrumuturi: *lîteră* (< lat. *litera*), *lîtăr* „litru” (< fr. *litre*).

24. *R* etimologic se păstrează în cuvintele de origine latină ca: *fărînă*, (*mă*) *preúmblu* (< *perambulo*).

R dispare în cuvintele atone în frază și în grupurile consonantice *str*, *tr*: *nost*, *nóștă*, *vost*, *vóștă*, *cătă*, *înt-un*, *înt-o*, *pîn* (V. Frățilă, *Târnave*, p. 64).

În *ferěastă* și *hîrisău* „fierăstrău”, al doilea *r* dispare, prin disimilare totală.

25. Graiul din Slatina, ca și restul graiurilor românești din Transcarpatia, aparține, în opinia Magdalenei Vulpe (*Tratat*, p. 321-322), Mariei Marin (*Graiuri românești din Ucraina și Republica Moldova*, p. 47-48), subdialectului maramureșean, în vreme ce Zagaevschi și alți dialectologi de la Chișinău, care au efectuat cercetări sistematice în Ucraina Transcarpatică, definesc graiurile din această zonă, din perspectiva graiurilor moldovenești din stînga Prutului, drept graiuri arhaice vorbite în arii marginale și izolate²³.

Prin particularitățile din domeniul vocalismului și consonantismului, graiul cercetat se înscrie în aria subdialectului maramureșean și, în special, în aria lui vestică (Săpânța, Iapa, Rogna de Sus), caracterizată prin diminuarea particularităților specifice. Prin

²³ V. Zagaevschi, *Studii de gramatică dialectală comparată*, Chișinău, Ed. Știința, 1990, p. 43-44.

păstrarea caracterului palatal al africateri *č*, a fricativelor *ș*, *j* palatale, precum și a stadiului *h*, *i* de palatalizare a labiodentalelor *f*, *v*, graiul din Slatina este mai conservator decât graiurile din partea de sud a Maramureșului.

Cele mai multe particularități dialectale se datorează evoluției interne a graiului și nu influenței limbilor străine cu care a venit în contact de-a lungul timpului.

Tisa nu a constituit niciodată o graniță între maramureșenii din sud și cei de la nordul ei, hărțile atlaselor lingvistice demonstrând că zonele din nord formează arii lexicale cu partea de vest a subdialectului maramureșean de la sud de Tisa. Astfel, „Maramureșul de nord este o continuare firească a celui din sudul Tisei, împreună cu care a format întotdeauna, în ciuda separării administrative, o unitate lingvistică de netăgăduit”²⁴.

BIBLIOGRAFIE

- ALR I = *Atlasul lingvistic român*, București, publicat de Muzeul limbii române din Cluj, 1938; vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942, (coord.) Sextil Pușcariu.
- ALR II = *Atlasul lingvistic român*, Partea a II-a, vol. I, Sibiu-Leipzig, publicat de Muzeul limbii române din Cluj, de E. Petrovici, sub conducerea lui S. Pușcariu, 1940.
- ALR s.n. = *Atlasul lingvistic român*. Serie nouă, vol. I, II, 1956; vol. III, 1962; vol. IV, 1965; vol. V, 1966; vol. VI, 1969; vol. VII, 1972.
- ALRR Bas. Bucov. Transn. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni Basarabia, Bucovina și Transnistria*, (autor Vasile Pavel), Chișinău, Ed. Știința, vol. I, 1993, vol. II (autor Vasile Pavel), Chișinău, Tipografia Centrală, 1998 (sub redacția lui V. Zagaievschi); vol. III, 2002; vol. IV, 2003 (sub redacția lui Vasile Pavel).
- ALRR Mar. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*, București, EA, autori: Petru Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan: vol. I, București, 1969; vol. II, București, 1971; vol. III, București, 1973; vol. IV, 1997.
- ALRR Trans. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, întocmit de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, vol. I, 1992; vol. II, 1997; vol. III, 2002; vol. IV, 2006.
- Botoșineanu, L., *Someșul Mare* = Botoșineanu, Luminița, *Graiul de pe valea superioară a Someșului Mare*, Iași, Ed. ALFA, 2007.
- CADE = I. Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, București, Cartea Românească, 1931.
- Cazacu, B., *Studii de dialectologie română*, București, Ed. Științifică, 1966.
- Coteanu, I., EDR = I. Coteanu, *Elemente de dialectologie ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1961.

²⁴ Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, *Graiuri românești în Ucraina și Republica Moldova, în Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare*, p. 118.

- Densusianu, Ov., *Istoria limbii române*, vol. I-II, București, EȘ, 1961.
- Frățilă, V., *Târnave* = Frățilă, V., *Graiul de pe Târnave*, Blaj, Ed. Astra, 2005.
- Gheție, Ion, *Baza dialectală* = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, EA, 1975.
- Istrate-Turculeț, *Cercetări dialectale* = G. Istrate, A. Turculeț, *Cercetări dialectale în Bistrița-Năsăud*, FD, VI, 1971, p. 189-228.
- Macrea, D., *Fonetică* = Dimitrie Macrea, *Probleme de fonetică*, București, EA, 1953.
- Marin, Maria, Mărgărit, Iulia, Neagoe, Victorela, *Graiuri românești în Ucraina și Republica Moldova*, în *Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare*, p. 42-121.
- Marin, Maria, Mărgărit, Iulia, Neagoe, Victorela, Pavel, Vasile, *Cercetări asupra graiurilor românești de peste hotare*, București, Institutul de Fonetică și Dialectologie „Al. Rosetti”, 2000.
- NALR Crișana = *Noul Atlas lingvistic român. Crișana*, întocmit de Ionel Stan, Dorin Urițescu, București, EA, vol. I, 1996; vol. II, 2003.
- Petrovici, E., *Repartiția graiurilor dacoromâne* = E. Petrovici, *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza Atlasului lingvistic român*, în LR III, 1954, nr. 5, p. 5-19.
- Pușcariu, S., *Limba română*, I, București, Editura Minerva, 1976 (ediție îngrijită de G. Istrati, I. Dan).
- Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, Ed. a 4-a, rev. și adăug., București, 1964.
- TDR = *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Ed. Scrisul Românesc, 1984 (coordonator: Valeriu Rusu).
- Teaha, *Crișul Negru* = Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*, București, EA, 1961.
- Todoran, *Repartiția* = Romulus Todoran, *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, LR, V, 1956, nr. 2, p. 38-50.
- Vasiliu, Em., *O mutație analogică: u > o sub accent*, SCL, V, 1954, nr. 1, p. 87-90.
- Vulpe, Magdalena, *Subdialectul maramureșean*, în TDR, p. 320-354.
- V. Zagaevski, *Studii de gramatică dialectală comparată*, Chișinău, Ed. Știința, 1990.

LA PHONETIQUE DU PATOIS DE SLATINA (UKRAINE)

(Résumé)

Du point de vue linguistique, le patois de Slatina est encadré, généralement, dans le sous-dialecte de Maramures et, en particulier, dans son aire d'ouest, qui se caractérise par la diminution des particularités spécifiques. En même temps, tout comme dans le cas du sous-dialecte de Maramures, dans le patois de Slatina on retrouve de nombreux traits dialectaux qui ont un large éparpillement dans Crișana et Transilvania.

CLASICII POSTMODERNISMULUI

de

Gabriela GLĂVAN

Statutul canonic al unor scriitori precum I.L. Caragiale și Urmuz, revendicat pe filiere diferite, însă în interiorul aceleiași paradigme, cea a modernității, a devenit, în contextul literar al ultimelor decenii, nucleul unificator al interesului pe care acești autori îl exercită în contemporaneitate. În mod necesar încadrabili unei tradiții paradoxale, clasică și, deopotrivă, modernă, Caragiale și Urmuz cuantifică, prin persistența modelelor instituite de creațiile lor, o posibilă continuitate a modernității în formele ei tardive, subsumabile termenului-umbrelă al *postmodernismului*.

Nu interesul masiv pentru fenomenele culturale specifice perioadei sus-menționate, manifestate în diverse registre, clamează orientarea criticii literare spre valorificarea (rescrierea, recitirea) recentă a operelor celor doi autori, ci o serie de caracteristici inerente acestor texte. Relevanța demersului nu constă în identificarea unor elemente ce ar justifica așezarea autorilor vizați în capul unghiului unei serii literare postmoderne. Asumarea acestei poziții presupune, ca aproape de la sine înțeleasă, afirmarea unei indeterminări temporale a oricărei perioade culturale, ceea ce ar demonta în mare măsură discursul de legitimare a postmodernității literare ca extensie modificată a modernității.

În mod evident, spațiul de argumentare al prezentei incursiuni analitic-ilustrative este definit de cadrele postmodernismului românesc. Vasta ramificație a delimitărilor conceptuale implicate în conturarea acestei formule particulare a fenomenului, determinată de o la fel de vastă extindere a ariei semantic-culturale în care acesta își afirmă pertinenta, impune o inventariere aparte a discursurilor teoretice care îl vizează.

Ca primă referință, a cărei disponibilitate imediată se justifică și prin transparența titlului, o reprezintă consistenta analiză a lui Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*. Într-un sens centripet, volumul lui Cărtărescu vizează revelarea *in extenso* a semnificațiilor implicate de cele mai importante manifestări autohtone ale acestei noi sensibilități. În continuarea unei expuneri cu valoare introductivă, focalizând dominantele esențiale ale fenomenului postmodern ca „vârstă” a culturii occidentale

(europene și americane, sub aspectul civilizației, global ca manifestare), Cărtărescu precizează cadrele manifestării românești a postmodernismului: „[...] deși structuri tipic postmoderne la nivelul viziunii și tehnicii artistice au existat în literatura română, intuitiv sau implicit, cu mult înainte, abia de la jumătatea anilor '80 putem vorbi de o asumare conștientă a fenomenului postmodern de către critică și de către scriitorii înșiși.”¹

Discuția include, însă, ca repere, și autori afirmați anterior cristalizării generației optzeciste, cea mai pregnantă referință fiind cea la nucleul erudit concentrat în spațiul Școlii de la Târgoviște. Costache Olăreanu, Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu - fiecare implică o punere în practică a unei maniere creative autentic moderne, redevabilă unei naturi livrești, a cărei miză este autonomizarea discursului literar în formele inovatoare favorizate de un imaginar eliberat de conservatorismul *mimesis*-ului.

Aprecieră criticului se oprește asupra unor date caracteristice, pentru a concluziona, în preambulul unei desfășurări analitice aplicate că „Genurile și speciile tradiționale sunt fie abandonate fățiș, fie hibridizate, parodiate, subminate, așa încât până la urmă comedia literaturii se poate desfășura luxuriant, fără opreliști, asemenea defilării carelor alegorice ale unui carnaval creol. Aproape fiecare cuvânt din textele lor are un *hyperlink* ce trimite fie la un anume loc dintr-o scriere clasică, la o scenă, o situație sau un vers, fie la un alt pasaj din scrierea căreia îi aparține, așa încât ființa literară, translucidă și evanescentă, a ficțiunilor lor ajunge să aibă o complexitate multietajată și un sistem nervos ultrasofisticat.”²

Această sublimare a spiritului prozastic în formula minimalistă a definiției propune, dincolo de tentația extrapolării spre arealul criticismului ficțional, un punct incipient, valabil pentru recontextualizarea actuală a specificului celor doi autori vizați. Deși „genurile și speciile tradiționale” pot fi invocate de partea clasicului Caragiale, în cazul lui Urmuz asistăm la o rescriere în codul impus de autor, mai mult, la un manierism prin care aristocrația intelectuală a târgoviștenilor își ilustrează registrul ludic – parodic.

Se poate stabili în mod cert o conexiune interesantă între maniera de abordare a „fondului” urmuzian de către unii dintre membrii acestei grupări și un autor recunoscut ca „urmuzian”, care însă nu își asumă tradiția estetică și livrescă a „modelului”, Grigore Cugler. Cele două ipostaze ale perpetuării modelului Urmuz țin de două moduri în care scriitorul poate integra influența predecesorilor în propriul imaginar creator: direct sau prin contingentă.

¹ Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, București, Editura Humanitas, 1999, p. 166.

² *Ibid.*, p. 342-343.

Cele două filiere – estetismul târgoviștenilor și postmodernismul optzeciștilor, convergente atât din perspectiva unei estetici unificatoare, cât și a continuității determinate de succesiunea temporală, subîntind un spațiu privilegiat al literaturii în cadrul nefast al istoriei României comuniste. Enclava acestor „ficionari”, (uzitând de un termen asimilat optzecismului și reprezentanților săi, dar valabil în egală măsură și hedoniștilor textuali de la Târgoviște) a permis, cel puțin în limitele „irealității imediate” implementarea unei axiologii estetice în acord cu spiritul sfârșitului de secol XX. Acesta este, prin urmare, cadrul în care se desfășoară experiența necesară a reiterării fondului clasicizat al literaturii române (fie că acesta se revendică de la tradiție sau de la modernitate) în formele impuse de o nouă conștiință culturală și de o percepție inovatoare a fenomenului creației.

Problematizarea „descendenței în linie dreaptă” a constituit obiectul atenției unor alți doi importanți analiști ai literaturii recente, Liviu Petrescu și Radu G. Țeposu. Într-o intersecție discursivă, primul observa preocuparea optzeciștilor „de a întreține imaginea unui model de factură organică”, tot ei fiind cei care „nu vor osteni să se raporteze la anumite tradiții autohtone ale meta-romanului, în speță la proza promovată de scriitorii din «școala de la Târgoviște»”³. Secundându-l pentru a-l completa, Radu G. Țeposu accentua relevanța conștiinței de sine a actului cultural al creației literare: „Idea cea mai înaltă că scrisul e mai întâi de toate un act cultural și că literatura din literatură se naște a fost la noi promovată de Radu Petrescu, Mircea Horia Simionescu, Tudor Țopa ori Costache Olăreanu, prozatori pe care generația '80 i-a continuat în spiritul lor cel mai fidel”⁴.

Această dublă afirmare a consubstanțialității doxastice a celor două generații reprezentative pentru discuția de față solidifică terenul unei cercetări menite a evidenția validitatea unui experiment săvârșit într-unul din codurile definatorii ale postmodernismului: valorificarea inovatoare a tradiției cu instrumentele specifice recitirii / rescrierii – intertextualitatea, parodia, grefa textuală, raportarea ironică.

Reluând o idee a lui Harold Bloom, „canonul este într-adevăr un etalon de vitalitate, o normă care încearcă să schițeze incomensurabilul”⁵, îi putem suprapune seria negativă a unor alte definiții ce semnalează eșecul canonului de a schița incomensurabilul, mai mult, efectele secundare ale instituționalizării mortificatoare, autoritarismul devalorizat, inaderența la

³ Liviu Petrescu, *Poetica postmodernismului*, Pitești, Editura Paralela 45, 1998, p. 146.

⁴ Radu G. Țeposu, *Cu ochii deschiși, pe tărâmul unei alte paradigme literare*, în Gheorghe Crăciun (ed.), *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Editura Vlasie, 1994, p. 203-204.

⁵ Harold Bloom, *Canonul Occidental*, traducere de Diana Stanciu, postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, București, Editura Univers, 1998, p. 35.

caracterul dinamic al valorilor postulate de epoci literare recente. În cazul mării literaturi europene, nucleul canonului este unitatea de măsură a permanenței unor autori paradigmatici, însă problematizarea poate dobândi nuanțe negative în cazurile în care simetria acestei ierarhii este influențată de parametri ideologici, politici.

Deși canonul literar românesc s-a aflat într-o prelungită convalescență datorată ieșirii de sub influența manipulării ideologice a comunismului, demersul de față nu vizează decât raportări desfășurate în chiar interiorul intervalului temporal al ultimelor trei decenii ale hegemoniei sale în România. Semi-clandestinitatea manifestărilor literare autentice din această perioadă este o normă a supraviețuirii: „În timp ce, [...] la suprafață, în lumina succesului de public și de critică, romanele obsedantului deceniu se lăteau nelimitat, acaparând întreaga scenă și întreaga admirație disponibile, ciudate și delicate flori de mină cristalizau în obscuritate.”⁶

Această cristalizare poate fi și semnul unei germinații, deoarece procesul elaborării textuale implică, în cazul unor autori emblematici pentru estetica grupării târgoviștene, prelucrarea unor date din fondul de bază al moștenirii literare. Tetralogia *Ingeniosul bine temperat*, în care Mircea Horia Simionescu desfășoară, cu virtuozitatea unui *autor ideal* (adaptând celebra formulare a lui Eco) o serie vastă de formule literare, de la narațiunea omniscientă a realismului, la minimalismul esențialist al calamburului, construind o vastă lume ficțională, în care se regăsesc eroii marilor mitologii și gospodinele contemporane, posesoare de mirobolante rețete de prăjituri reprezintă, probabil, o dovadă pertinentă a complexității relației stabilite între conștiințele afiliate unei modernități ajunse deja la senectute și tradiția literară.

Înainte de a contura o argumentație bazată pe exemplele concrete ale unei astfel de maniere creatoare, se impun o serie de precizări referitoare la raporturile existente între postmodernism, ca viziune aparte asupra literaturii și a contextelor ei de simbioză, și această tradiție literară instituționalizată sub forma canonului. Deși preferința postmodernilor pentru structurile incerte, pluricentrism și amalgamarea genurilor și stilurilor prin fluidizarea oricăror granițe certe este dublată contradictoriu de apariția unei noi idei de autoritate, diseminată în formule ce cuantifică normele recente ale stării actuale a literaturii - orientarea masivă către cititor, fragmentarea întregului reprezentat de corpusul textual în discursuri cvasi-autonome, subversivitatea discursului auctorial - raportarea la fondul unitar al modernității, devenită la rândul său o tradiție, rămâne constantă.

⁶ Mircea Cărtărescu, *op.cit.*, p. 339.

„Cunoașterea nu poate înainta fără memorie, iar canonul este adevărata artă a memoriei, fundamentul autentic al gândirii culturale”⁷. Această afirmație a lui Bloom este, mai mult decât unul dintre momentele conclusive ale unei elegii, o mostră din rețeaua sofisticată a relațiilor pe care postmodernii le întrețin cu istoria ce îi precede. Canonul, ca memorie culturală, poate reprezenta, într-o ipostază adecvată, și punctul de plecare al unei incursiuni în arealul vast al regândirii centrilor canonului literar românesc de către postmodernii români.

În perspectiva intereselor specifice urmărite aici, un reper teoretic de mare autoritate în ceea ce privește postmodernitatea literară și determinantele ei cultural-istorice este volumul Lindei Hutcheon, *Poetica postmodernismului*, în care procesul reiterării unor creații ale trecutului în interiorul prezentului metamorfozant are ca scop extragerea istoriei (literare, în ceea ce ne privește) din inerția înaintării spre finalități claustrante: „Ficțiunea postmodernă sugerează că a re-scrie sau a re-prezenta trecutul în istorie și ficțiune înseamnă, în ambele cazuri, *a-l deschide spre prezent*, a-l împiedica să devină conclusiv și teleologic”⁸. Prin urmare, raportarea la canon are loc în orizontul unei translații pozitive, din trecutul ireversibil într-un prezent ale cărui disponibilități spre reinterpretare și reasimilare par greu epuizabile. Acest punct de vedere susține aprecierea pozitivă a gestului postmodernilor de a se întoarce spre clasici cu intenții insurecționale, rezultatul unei asemenea revizui neavând în mod necesar alura unei dinamități a matricelor – clișeu instaurate în mod inherent odată cu autoritatea presupusă de istoricizarea lor, ci dovedind mai degrabă o natură neutră, ce îi permite atât asumarea frondei, cât și conștientizarea caracterului de inovație presupus de orice rescriere / reinterpretare.

Literaturii române îi lipsesc, parțial, deconstruiri majore, rescrieri paradigmatiche, insurecții radicale, autorii ce interesează în astfel de incursiuni critice fiind ancorați în formule estetice ce se susțin la rândul lor pe tradiții coerente. Scriitori precum Radu Petrescu, Costache Olăreanu, Ioan Lăcustă sau Șerban Foartă se raportează la Caragiale sau Urmuz cu instrumentele oferite de o erudiție dublată de rafinament estetic și, nu în ultimul rând, de conștiința necesității reafirmării lor în prezent. Dacă acceptăm că tensiunea creată în interiorul acestui binom dinamic alcătuit dintr-un scriitor contemporan și, pe rând, unul dintre cei doi scriitori canonici menționați anterior este una de semn pozitiv, registrele rescrierii, grefei, „plagiatului” sau citării vor cuantifica o prezentificare prin intertextualitate parodică, ironie melancolică sau afirmare a unui discipolat.

⁷ Harold Bloom, *op.cit.*, p. 32.

⁸ Linda Hutcheon, *Poetica postmodernismului*, traducere de Dan Popescu, București, Editura Univers, 2002, p. 180.

Termenii acestei relații sunt cei impuși și de modernitatea atipică a celor doi autori asupra cărora ne-am oprit. Printr-o serie de intuiții al căror caracter inovator constă nu atât în structura formală pe care o dețin, cât în semantica lor ce depășește cu mult specificul epocii în care acestea s-au coagulat, Caragiale a devenit, odată ce viziunile sale avansate s-au constituit în parte a unui model ontologic coerent, figura tutelară de la care s-au revendicat avangardiști sau promotori ai literaturii absurdului.

Paradigma deschisă pe care Caragiale a instituit-o în literatura română a ajuns spațiul unui perpetuu pelerinaj, iar tentațiile iconoclaste par a lipsi cu desăvârșire: Caragiale însuși a denunțat capacitatea limbajului de a instaura delirul, arătând, adesea cu un sarcasm ce-i venea turnat, comedia burlescă a comunicării viciate. Deriva sensului⁹ este ilustrată și la nivel formal în corpusul *Momentelor* prin relația de continuitate indusă de succesiunea schițelor *Căldură mare*, aceasta fiind generată de înlănțuirea maladivă a unor forme lingvistice lipsite de fond, și *Lanțul slăbiciunilor* care, în locul entităților verbale fără semnificație propune entități umane lipsite de relevanță ontologică, interșanjabile. Această atitudine anticipatorie pentru o serie întreagă de puneri în scenă ale dezastrului instalat în relațiile verbale interumane e dublată de contribuțiile cauzatoare de confuzii ale unui autor necreditabil ce prefera tăcerea persiflantă unei explicitări a motivelor ce l-au îndemnat să proiecteze în mister cauza morții unuia dintre „eroii” săi, bizarul casier Anghelache, din schița *Inspecțiune*: în ajunul unui control financiar, acesta se sinucide, moartea sa devenind inexplicabilă în urma verificării ce dovedește cinstea absolută a casierului – absolută și pentru că acesta a lăsat în fonduri un pol în plus.

Vecinătatea lui Caragiale cu alți autori ale căror intuiții moderne i-au sustras canonizării stricte sub auspiciile clasicismului (încheiat ca interval istoric de aproape un secol), Cehov fiind prima referință ce se impune, verifică, de asemenea, plasarea acestuia în avangarda unei epoci ce permite extinderea cadrelor reprezentării ficționale în favoarea unor postulate menite să afirme închiderea cercului reprezentării mimetice. Interpretat în codul binar al clasicismului modernității¹⁰, intențiile lui Caragiale de a opera mutații la nivelul manierelor de reprezentare sunt deconspirate de perspicacitatea unor exegeți vigilenți la semnele moderne ale textului. Paul Zarifopol, analizând chestiunea des invocată a verosimilității faptelor transpuse textual, conchide: „Dar este mai întâi de

⁹ Texte precum *Căldură mare* sau *Inspecțiune* sunt referințe importante în problematizarea manierei aparte în care autorul înțelege obscurizarea mesajelor textuale sau ilustrarea eșecului comunicării.

¹⁰ Vezi Boris Elvin, *Modernitatea clasicului Caragiale*, București, E.P.L., 1967.

întrebat dacă opera aceasta vrea să *reproducă o realitate* [...] ...caricatura nu *reproduce* realității, ci le supune la un maximum de stilizare...”¹¹.

Un alt tip de statut canonic îl deține Urmuz, a cărui autoritate în raport cu avangarda s-a extins asupra unor zone vaste ale discursului literar al modernității. Canonizarea sa are ca suport atât fascinația minimalismului demolator de convenții al textelor sale, modele pentru toți deconstructiviștii intuitivi ai clișeele mentale și expresive afirmați în curentele avangardei istorice, cât și o serie de interpretări (tardive, dar necesare), cu rol recuperator. Monografia lui Nicolae Balotă¹² are, complementar intenției critice exhaustive, caracterul unei raportări normative, ordonatoare, a metodele interpretative la obiectul analizei. *Pagini bizare* este un text polifonic, al cărui suport cultural nu se mai reclamă de la spiritul plenar al raționalismului clasic, ci de la destrămarea raportului, altădată vital, între gândire și reprezentare. Prin urmare, orice intenție de a epuiza registrul tematic sau narativ se constituie în text parțial tangent la semnificațiile operei.

Remarca lui Nicolae Manolescu, mai sceptic în ceea ce-i privește pe modernii ce își devansează epoca, poate servi la fel de bine ca adevăr cardinal unei alte serii literare, deschise, de data aceasta, înspre arealul irealității imediate: „tendința de a înlocui – ca subiect al operelor de artă – *realitatea dată* cu pura ei *posibilitate*”¹³. Deși divergente în concluzii, cele două perspective favorizează transferul operei urmuziene din mitologia avangardei în sfera unei interpretări menite a-i releva specificul modern și singularitatea formulei discursive.

Sincronizarea celor doi autori, necesară caracterului organic al oricărei tradiții veritabile, fie ea și a formelor plurale ale modernității, se realizează la nivelul unei preluări specifice mai degrabă parodiei postmoderne decât iraționalului demistificator specific radicalității avangardelor: *Cronicari*, fabula urmuziană. Urmuz îl reia pe Caragiale într-o denunțare comic - grotescă a unui erou ce se instalează în limbaj pentru a-l tortura, rezultatul fiind o înșiruire de vocalize sugrumate, din care Urmuz va extrage mai târziu exclamația: „Saraffof,/servește-te de cartof”, sublimând-o într-o morală ce va face istorie: „Pelicanul sau baba”¹⁴. Această intersecție face obiectul unei afirmații conclusive, în măsură să afirme o descendență indubitabilă pe linia Caragiale-Urmuz, în

¹¹ Paul Zarifopol, *Încercări de precizie literară*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, p.210-211.

¹² Nicolae Balotă, *Urmuz*, Timișoara, Editura Hestia, 1997.

¹³ Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, București, Editura 100+1Gramar, 2000, p. 525.

¹⁴ Urmuz, *Pagini bizare*, Timișoara, Editura Hestia, 1998, p. 46.

studiul lui Cornel Ungureanu, *Geografie literară*¹⁵, unde alăturarea unui fragment emblematic pentru spiritul schiței *Boris Sarafoff!*...de fabula urmuziană se face sub semnul unui debut în marea literatură a dezarticulării ființei și limbajului: „Un text inaugural al liniei Urmuz-Ionescu există chiar în opera lui Caragiale. Se numește *Boris Sarafoff!*...”¹⁶.

Re-canonizarea, în stil urmuzian, a lui Sarafoff, are efectul unei proiecții în oglinzi paralele. La distanță de aproape un secol, *Fabula* este reluată, într-un context caragialian, de către Șerban Foarță. Acest al doilea filtru hermeneutic nu reține, însă, decât spectrele „Cronicarilor”, fiind o probă de virtuozitate poetică centrată pe mobilitatea interioară a limbajului. O *Fabula rasa* ironică, în care semanticile joculare ale schiței întâlnesc în spațiul „fabulei” contorsiunile alogice moștenite din originalul urmuzian:

„Cică niște șapte-opt
Duceau lipsă de pașopt;
Și-au rugat pe domnul tist
Să le dea un plebicist.
Tistul nostru cel sprintar
Juca,-n liniște, țintar,
Neștiind ca, aristați,
Să se vadă ipistați.
„Canadian! O, Canadian!
Strigă el acum un an –
Nu mai trage de Câșlegi,
Că-ți dau palme, mă-nțelegi.”
Canadian își face-o freză
După regula franceză,
Și exclamă, cu mult of:
„Sire, vreau un Stroganoff”

Morala

Republica de la Ploesci și viceversa”¹⁷.

Rezumând, Caragiale inaugurează un filon a cărui consistență ilustrează, ca posibil etalon, însăși coerența și unitatea interioară a spiritului modern în literatura română. Metamorfozelor caricaturale ale protagoniștilor săi, stilizate social și moral, le vor urma, nu peste mult timp, eroii „confuzi, înnebuniți, dezagregați” ai lui Urmuz. Reprezentările antropomorfe, aflate încă în posesia unei identități aparent certe, păstrând în limbaj sau vestimentație variantele de jargon ale unui spirit al veacului,

¹⁵ Cornel Ungureanu, *Geografie literară*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2002, p. 84.

¹⁶ *Ibid.*, p. 83.

¹⁷ Șerban Foarță, *Caragiale*, Timișoara, Editura Brumar, 2002, p. 27.

vor fi traduse în entități mecanomorfe, captive în desfășurarea unei epopei, însă aflate în cădere liberă spre „infiniul mic”.

Postmodernismul literar românesc s-a manifestat, în viziuni critice mai sceptice, ca reprezentare aproape exclusivă a unui trecut reevaluat în termenii prezentului. Acestei opinii, oricât de restrictivă și insuficientă, îi revine meritul de a afirma o stare aparte în care postmodernismul s-a conturat în context românesc. Discutând *Levantul* lui Mircea Cărtărescu, poem epico – biografic al chiar poeziei românești „de la origini și până în prezent”, Cornel Regman limita concretizarea unui fenomen amplu la doar una dintre tendințele sale: „Se tinde să se numească această recuperare de moduri, mode apuse și modele de sensibilitate vechi – postmodernism”¹⁸. Ceea ce Regman definea, în contextul rescrierii cărtăresciene, ca „mode apuse și modele de sensibilitate vechi”, a revenit, în alte contexte, sub forma reintegrării unor *pattern*-uri consacrate în formule literare specifice autoreflexivității parodic / ironice a postmodernismului.

Autori canonici sunt atât centrul de referință pentru rescrierea alternativă a unei istorii literare, cât și pentru literaturizarea unei nostalgii ce pare a fi contaminat iremediabil noua raportare a prezentului la istoriile ce îl legitimează.

„Postmodernismul își semnalează dependența de *utilizarea* canonului, dar își arată revolta prin *abuzarea* de acesta”¹⁹. Deși relațiile de dependență între generații sau valorizări (centrul canonului / margini) nu s-au concretizat, în cazul literaturii noastre în abuzuri sau chestionări destructive, natura lor trans-contextuală impune o analiză prin spectrele unei înțelegeri globale a referințelor temporale implicate. Cele două momente semnalate ca relevante în ceea ce privește revenirea într-o formulă de expresie sau alta a specificului caragialian sau a celui urmuzian, Școala de la Târgoviște și optzecismul, sunt, în acest sens, intervale în care se face conexiunea între două epoci culturale ce intră, astfel, într-un spectaculos dialog.

BIBLIOGRAFIE

- Balotă, Nicolae, *Urmuz*, Timișoara, Editura Hestia, 1997.
 Bloom, Harold, *Canonul Occidental*, traducere de Diana Stanciu, București, postfață de Mihaela Anghelescu Irimia, Editura Univers, 1998.
 Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, București, Editura Humanitas, 1999.

¹⁸ Cornel Regman, *Dinspre „Cercul Literar” spre „Optzeciști”*, București, Editura Cartea Românească, 1997, p. 113.

¹⁹ Linda Hutcheon, *op.cit.*, p. 210.

- Crăciun, Gheorghe (ed.), *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Editura Vlasie, 1994.
- Elvin, Boris, *Modernitatea clasicului Caragiale*, București, E.P.L., 1967.
- Foară, Șerban, *Caragiale*, Timișoara, Editura Brumar, 2002.
- Hutcheon, Linda, *Poetica postmodernismului*, traducere de Dan Popescu, București, Editura Univers, 2002.
- Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe*, București, Editura 100+1Gramar, 2000.
- Petrescu, Liviu, *Poetica postmodernismului*, Pitești, Editura Paralela 45, 1998.
- Regman, Cornel, *Dinspre „Cercul Literar” spre „Optzeciști”*, București, Editura Cartea Românească, 1997.
- Ungureanu, Cornel, *Geografie literară*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2002.
- Urmuz, *Pagini bizare*, Timișoara, Editura Hestia, 1998.
- Zarifopol, Paul, *Încercări de precizie literară*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998.

THE CLASSICS OF POSTMODERNISM

(Abstract)

The study explores the potential significance and impact that certain Romanian writers might have in the context of the development of a postmodernist paradigm in Romanian culture and literature. Although it started at the beginning of the XXth century, this metamorphosis continues to be of interest in the field of literary studies.

SIMBOLURI ÎN *SETEA MUNTELUI DE SARE*

de

Anișoara IVAȘCU și Corina TĂTARU

Iona, Paracliserul și Matca, reunite în trilogia intitulată *Setea muntelui de sare*¹, sunt opere dramatice în sensul nou pe care scriitorii ca Beckett sau Ionesco l-au dat acestui termen: acela de căutare spirituală. Cele trei piese propun trei soluții pentru o dramă existențialistă unică, deși situațiile cu care se confruntă personajele sunt diferite.

Simboluri în *Setea muntelui de sare*

Decorul primului tablou din *Iona* este simplificat la maximum: pe o scenă aproape goală sunt trasate câteva cercuri cu cretă pentru a sugera marea, iar în spatele pescarului este reprezentată **gura larg deschisă a balenei** – amenințare și premoniție totodată. Această „gaură neagră” este însăși poarta infernului, a abisului de dincolo, marcând trecerea de la zi la noapte, de la viață la moarte. Ea poate simboliza, de altfel, și intrarea sau ieșirea dintr-un proces de inițiere. Gura este sinecdoca balenei, iar cercurile desenate cu cretă sunt semnul care se substituie obiectului. Iona nu pare să sesizeze întinericul, fiind atent doar la **năvodul** său. Acest obiect, în afara rolului de a da indicii despre meseria pescarului, are și o semnificație conotativă. În psihologie, această armă devine simbolul complexelor care împiedică atât viața interioară, cât și pe cea exterioară să se manifeste pe deplin. În Biblie, năvodul este expresia angoasei, dar și a acțiunii divine care tinde să-i adune pe oameni pentru a-i conduce spre credință, spre Dumnezeu. Semnificația sugerată în *Dicționarul de simboluri*² se referă la tradiția iraniană conform căreia omul, și mai ales misticul, se înarmează cu năvodul pentru a-l captura chiar pe Dumnezeu și astfel, plasa pescarului devine o plasă spirituală. Acesta se ambiguizează cu atât mai mult în piesa lui Marin Sorescu, cu cât Iona nu prinde niciodată vreun pește. Imensitatea mării este reprezentată pe scenă de mai multe cercuri. Închis în sine, fără început și fără sfârșit, desăvârșit, **cercul** este semnul absolutului; el

¹ Marin Sorescu, *Setea muntelui de sare*, (teatru), I. *Iona. Paracliserul. Matca*, București, Grupul Editorial Art, 2006.

² Chevalier J., Gheerbrant A., *Dicționar de simboluri*, Paris, 1969, t. III, p. 106.

reprezintă perfecțiunea, omogenitatea. Cercul este simbolul lumii spirituale, invizibilă și transcendentă, al armoniei spiritului, al gândirii, putând să asigure unitatea între spirit și corp. Ca orice simbol, acesta are și conotații negative, reprezentând o limită, spațiul închis: din acest punct de vedere el se seamănă cu pântecul balenei.

Marea este simbolul dinamicii vieții care a apărut din ea, locul destinat transformărilor, renașterii. Dar ea înseamnă și incertitudine, îndoială, este imaginea vieții și a morții totodată. Abisurile ei sunt fecunde, dar, adeseori, din ele pot țâșni monștri. Marea poate fi infinită, dar tot ea devine uneori expresia tragică a limitării și a spațiului închis (acvariul lui Iona în care marea și peștii sunt prizonieri). Pe de altă parte, marea semnifică mișcarea permanentă: mișcarea valurilor sale și posibilitatea de a călători liber, sau chiar în burta unei balene, asemeni lui Iona.

La începutul primului tablou, pentru a sublinia singurătatea absolută care îl înconjoară, Iona constată dispariția ecoului, care, cel puțin, i-ar fi dat iluzia unui dialog. El este singur, abandonat într-o lume ostilă care nu vrea să comunice cu el, de vreme ce a anulat ecoul. Modul în care se cheamă pe sine pentru a verifica dacă mai există sugerează dualitatea personajului. *Io*, în limba română, este pronumele folosit de voievozi, iar în greacă numele lui Dumnezeu. Dar această silabă importantă este minimalizată, anulată de pronunțarea lui *na*, interjecție ironică, demistificatoare. Acest joc, această alternanță între tonalitatea gravă și ironie sunt permanente în dialogul personajului cu sine însuși.

Un alt obiect, care poate fi considerat simbolic este și **moara de vânt**, obiect insolit în burta unui pește, dar care ar putea reprezenta o încercare sau un pericol pe care personajul trebuie să-l depășească, având în vedere că acesta se va feri tot timpul să nu nimerească între dinții ei de fier, precum și faptul că acesta ocolește cu abilitate în drumul său ridicolul. Închis în pântecul monstrului, el visează marea, vântul, pescărușii – simboluri ale libertății. Iona trăiește o spaimă continuă și nu înțelege nimic din acest joc al hazardului care a făcut să fie înghițit de o balenă care, la rândul ei, a fost înghițită de o a doua, mai mare decât ea. La un moment dat, chiar personajul devine conștient de alteritatea sa. Vorbind despre gemeni, Iona constată că nu e singur și acest lucru îl sperie. El evocă cifra **doi**, care exprimă dualitatea, polaritatea, sexualitatea, diviziunea unității în masculin și feminin, în activ și pasiv, în *yin* și *yang*. Acest număr simbolizează, de asemenea, opoziția, conflictul, echilibrul realizat sau amenințările latente, dualismul. Numărul doi exprimă deci un antagonism³ care, latent mai întâi, se manifestă apoi. Nu e vorba de un frate oarecare, ci de fratele geamăn, afirmație care trimite spre multiple semnificații.

³ Chevalier J., A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*.

Fenomenul gemenilor a suscitat un interes deosebit în toate culturile și mitologiile. Indiferent care ar fi formele de reprezentare – perfect simetrice, unul întunecat, celălalt luminat, unul aspirând spre cer, celălalt spre pământ – ei exprimă dualitatea fiecărei ființe sau dualismul tendințelor sale spirituale sau materiale, diurne sau nocturne. Astfel, teama lui Iona de a fi geamăn are rădăcini profunde în mentalitatea primitivă. Finalul piesei readuce în discuție această dualitate, prezența celuiilalt, însă de data aceasta Iona pare să și-o asume. Singurătatea îl sperie și atunci vrea să-l ia cu sine pe fratele său geamăn pe noul drum pe care l-a ales. Totuși, gestul său de a se **înjunghia** îi contrazice afirmațiile, căci se poate spune că astfel l-a sacrificat pe celălalt. Cu ajutorul cuțitului cu care spintecase balenele, Iona își spintecă propriul pântec. Gestul final este unul inițiativ, începutul unei noi inițieri, căci moartea este percepută ca un nou început al existenței spirituale. Nu considerăm că aceasta ar fi o sinucidere în acest context, ci, mai degrabă, este un gest simbolic care sugerează o reorientare a căutărilor către sine, adevărul pe care omul vrea să-l găsească se află în el însuși, iar percepția lumii se face prin raportare la propriile amintiri. În spațiul claustrării, Iona se gândește mai întâi la soție, al cărei chip se estompează în amintirea acestuia, luându-i locul **figura mamei**, care se suprapune peste imaginea bunicii sale, apoi peste cea a străbunicii, pentru a ajunge, în cele din urmă, la imaginea unei mame universale. Acest fapt reprezintă, în plan simbolic, o încercare de întoarcere spre originea lucrurilor, spre începutul ființei. Chiar forma ovoidală a balenei ce închide în ea o altă și apoi o altă și tot așa până la omul din mijloc aduce mult cu oul simbolic, primordial. Astfel, evoluția personajului este una către interiorul ființei, spre un centru primordial. Drumul parcurs de Iona nu este orizontal, ci vertical, spre adâncurile ființei și el începe cu o împăcare cu sine.

Spațiul în care a intrat Iona după ce a fost înghițit de chit se dovedește a fi un **spațiu labirintic**, deoarece acesta începe o călătorie pe cont propriu. Este un labirint în care libertatea mișcării și orientarea în spațiu sunt anulate din prea mult spațiu care relativizează reperele, exacerband îndoiala, scepticismul și anulând ambele căi posibile de eliberare: ieșirea și ajungerea⁴. O experiență similară va trăi, într-o altă configurație a labirintului, și *Paracliserul*. Experiența lor este una solitară, singurătatea și lipsa de sens fiind două dintre capcanele labirintului ce trebuie evitate. Cu ele se vor confrunta și Paracliserul și Irina. Intrarea în labirint înseamnă intrarea într-o altă ordine.

Paracliserul debutează tot sub semnul așteptării, dar, ca și Iona, personajul de aici depășește curând starea de pasivitate, se angajează voluntar într-o îndeletnicire filosofică expusă metaforic: el trebuie să

⁴ Crenguța Gânsacă, *Opera lui Marin Sorescu*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2002, p. 138.

afume zidurile unei catedrale, pentru a da iluzia că este frecventată, Paracliserul fiind eroul unei iluzii. El nu mai este victima accidentului, ci se clustrează voluntar într-un spațiu cu sugestii expresioniste: catedrala gotică este simbolul universului uman, care, în acest caz, este părăsit de divinitate și de oameni. Paracliserul își asumă destinul întregii umanități, ca în drama expresionistă, identificându-se cu toți semenii săi. Spațiul în care se mișcă este expresionist, sugerând elanul spiritual de jos în sus, spre transcendent. Acest loc poate fi, după cum sugerează Marian Popescu⁵, și o altă configurare a labirintului – este plină de „firide și ocnite”, aduce mai mult cu tipul clasic al labirintului complicat – care are de data aceasta o singură ieșire, tot pe verticală, în sus. Dacă în cazul lui Iona problema era cea ieșirii, aici e cea a ajungerii. Pentru a-și îndeplini misiunea, el are nevoie de multe **lumânări**, care înainte de a fi fum, sunt flacăra, adică lumină. Acestea simbolizează sursa primară, pură a luminii. Prin verticalitate și prin blândețea flăcării ei, lumânarea este întruparea inocenței purității sufletești; ea arde pentru a da lumină, pentru a exprima o dragoste unică, totală față de Dumnezeu. Ea poate fi considerată drept un liant între cer și pământ, între oameni și divinitate. **Pereții albi** ai catedralei nu sunt simbolul purității, ci aici albul dă o conotație negativă, reprezentând pustietatea, uitarea, neființa, desacralizarea. Paracliserul își începe opera cu o dală care pare mai neagră, o piatră prelucrată de către mâna omului. **Piatra șlefuită** este opera omului; aceasta desacralizează lucrarea lui Dumnezeu și simbolizează acțiunea umană, care se substituie forței creatoare a divinității. **Piatra brută** ar fi fost simbolul libertății, în timp ce piatra cioplită simbolizează sclavia și întunericul⁶. Pentru a face mai puțin efort în munca sa sisifică, Paracliserul improvizează o pârgie cu ajutorul căreia aruncă lumânările în sus. **Pârgia** nu simbolizează altceva decât o forță instrumentală, pusă în funcțiune și controlată de o forță superioară, forță căreia paracliserul i se adresează pentru a o identifica, pentru a o nega apoi și a se contopi, în final, cu aceasta.

În tabloul al doilea, Dumnezeu apare mai explicit, nostalgia divinității se simte mai întâi din lipsa semnelor care să indice prezența acesteia. Așa cum ne-am obișnuit deja, Marin Sorescu fixează umanitatea în scenarii simple, în reprezentări vizuale foarte sugestive: dacă în Iona **omenirea** este o mare de pești alergând după nade, aici ea e identificată în căutările ei cu imaginea celor trei fluturi ce roiesc în jurul becului, arzându-și aripile de dorul luminii⁷. Desăvârșindu-și opera cu prețul vieții, Paracliserul își dobândește condiția demiurgică, iar conștientizarea acestui

⁵ Marian Popescu, *Chei pentru labirint*, București, Ed. Cartea Românească, 1986, p. 61-68.

⁶ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*.

⁷ Crenguța Gânsă, *Opera lui Marin Sorescu*, p. 148.

adevăr coincide cu ieșirea din absurd. Lumea în care accede Paracliserul este una a simetriei, a perfecțiunii spirituale: „Lumea e de-a dreapta și de-a stânga mea. Iar eu sunt în mijloc...”⁸. În acest tablou apare un element nou de decor, un liliac: „Într-un colț, pe undeva, **un liliac** spânzură cu capul în jos...”⁹. Această vietate care este și pasăre și mamifer, animal impur, a devenit simbolul tenebrelor și al spaimei. În sens pozitiv, el este simbolul perspicacității (se orientează foarte bine în întuneric), dar în sens negativ, el reprezintă dușmanul, demonul, din cauza poziției în care stă. Pentru Paracliser, acesta poate fi considerat o premoniție a amenințării, monstrul pe care trebuie să-l înfrunte: personajul, ca exponent al omenirii care și-a pierdut credința în divinitate, nu știe să îl descopere în semnele care îi sunt transmise și, pentru că nu poate vedea dincolo de sine, în final, se confundă cu divinitatea. Monstrul este reprezentat tocmai de acest sacrilegiu de a se crede Dumnezeu.

Gestul final nu este o sinucidere, ci, la fel ca în cazul lui Iona, este o eliberare a spiritului din carapacea corpului. În acest sens, drumul paracliserului poate fi asociat cu **fumul** – ca simbol al incertitudinii și inconsistenței, și în final cu **flacăra** – simbol al spiritului, al cunoașterii, al revelației, al verticalității, dar și al mistuirii, al combustiei interne, spirituale. Paznicul care dă la o parte schelele, împiedicându-l astfel să coboare și obligându-l, astfel, la sacrificiul suprem, reprezintă tot ceea ce a însemnat violență, fanatism, denigrare a culturii de-a lungul istoriei, înfăptuite de către ignoranți.

A treia soluție a ieșirii din absurdul existenței este recunoașterea sensului dat al existenței, al vieții în sine, fără eforturi metafizice de impunere a acestuia. **Titlul** acestei ultime piese din trilogie, *Matca*, trimite la zeița pământului și a apelor, dar și la regina albinelor, la albina-mamă. Ea reunește toate mamele și toate fiicele din univers, contopite în această mamă universală, simbol al fecundității, al femeii creatoare de viață. Ca simbol, ea se leagă de mare, dar și de pământ, ca materii primordiale, căci amândouă sunt percepute ca reprezentând corpul matern. Mama este și Biserica, în mitica creștină, concepută ca o sursă de viață spirituală și de grație divină.

Inspirată dintr-un eveniment real, inundațiile din 1970, piesa prezintă aventura unei tinere învățătoare care este obligată să nască singură, lângă un tată muribund și înconjurată de **apele furioase**, care au aici conotații negative, sunt destructive, descompun materia. În primul tablou, decorul sugerează potopul. Plouă, se aud tunete, vântul suflă cu putere. Irina merge singură pe un drum de țară, anevoios, care anticipează,

⁸ Marin Sorescu, *Setea muntelui de sare*, (teatru), I. Iona. *Paracliserul. Matca*, p. 59.

⁹ *Ibidem*, 48.

de fapt, evoluția ei ulterioară și pare să fie singura femeie din lume sau ultima femeie însărcinată. Urmele pașilor ei sunt înghițite de noroi, simbol cu conotații negative, și acest lucru o sperie, pentru că îi dispare orice urmă a existenței sale, la fel ca și în cazul celorlalte două personaje ale trilogiei soresciene. Ca și Iona sau Paracliserul, Irina vrea să-și îndeplinească misiunea, să-și atingă scopul. Dar pentru tânăra femeie situația este mult mai dificilă: ea trebuie să lupte în condiții vitrege, în condiții de catastrofă pentru a da viață copilului său, pentru a învinge dușmănia naturii. Al doilea tablou prezintă interiorul unei case țărănești unde, în două camere separate de un vestibul, fiecare în patul său, Irina și tatăl ei sunt torturați de dureri înfiorătoare: ea lupta să dea naștere unei vieți, iar el să părăsească această viață. Bătrânul **moare** chiar în momentul în care se naște nepotul său: o viață o înlocuiește pe cealaltă, ceea ce restabilește echilibrul universal între început și sfârșit, între tradiție și continuitate: „Parcă l-aș fi născut pe taică-meu!”¹⁰, va spune Irina. Acest **semn al trecerii**, al deschiderii spre o altă lume apare în toate cele trei piese ale lui Sorescu: pentru Iona este gura balenei, pentru Paracliser este poarta catedralei, iar pentru tatăl Irinei este pragul. **Sicriul** bătrânului va fi simultan o luntre a lui Caron și o arcă a lui Noe, o corabie a morții și una a vieții. Confuzia între moarte și naștere se accentuează în tabloul al treilea, când sosesc **trei personaje ciudate** pentru a veghea mortul, dar și pentru a-i ursi copilului. Urările-preziceri pentru cel nou-născut, ceea ce trimite cu gândul la ursitoarele copilului, la cele care îi hărăzesc viața, alternează cu comentarii despre mort, ceea ce trimite la un alt obicei străbun, acela al bocitoarelor. Tabloul se sfârșește cu monologul Irinei rămasă singură cu copilul și cu mortul. Situația devine din ce în ce mai dificilă: din podeaua casei, de peste tot, țâșnesc **izvoare**, ca și cum pământul, saturat de apa potopului, și-ar trezi apele din străfunduri. Toate aceste izvoare capătă conotații negative, ele nu mai sunt dătătoare de viață, ci reprezintă o amenințare permanentă a vieții, pericolul de moarte. Deși apele amenință totul, Irina este optimistă și înfruntă cu responsabilitate și curaj furia apelor. În tabloul al patrulea, casa rămâne fără acoperiș și în încăperi se vede ca într-un acvariu, în care toate lucrurile plutesc – semn al incertitudinii și al efemerității.

În fața catastrofei, tânăra mamă se simte mulțumită și mândră de misiunea pe care o are: salvarea propriului copil, simbol al vieții, al continuității unei lumi aflate în derivă. Vocea prezentă în următorul tablou sau Logodnicul, cum este numit de autor în lista personajelor, dialoghează cu Irina, povestind despre drama logodnicei sale înecate. Acesta ar putea fi proiecția în viitor a unei vieți de după dezastrul natural. Discursul lui este din ce în ce mai incoerent astfel încât, în final, nu mai face altceva decât să

¹⁰ Marin Sorescu, *Setea muntelui de sare*, (teatru), I. Iona. *Paracliserul. Matca*, p. 79.

cânte ca un **cuc**. Această pasăre devine în aceste circumstanțe simbolul solitudinii absolute, care prevestește sfârșitul. Drumul spre înțelegere este unul al amintirii, al întoarcerii către începuturi – piesa este ea însăși o restituire a mitului genezei – iar Irina îl călăuzește pe tânăr prin cântecul de leagăn pe care îl îngână. Făcând din propriul trup scară deasupra apelor pentru copilul ei, Irina se răstignește și ea pentru triumful vieții. Ea corectează eroarea lui Iona și a Paracliserului, fiind singura dintre cei trei care nu renunță la viață în mod voluntar.

Marin Sorescu adoptă în trilogia *Setea muntelui de sare* o formă simbolică, „protagoniștii pot fi considerați avatari ale unui unic uman în raport cu destinul, însă chiar această relație este diferită: întoarsă spre sine în *Iona*, spre transcendent în *Paracliserul*, pe când *Matca* se mută în năvodul lui Iona.”¹¹ Cele trei situații pot reprezenta însă și trei vârste ale omenirii: *Iona* – vârsta mitică, a Vechiului Testament, când divinitatea, deseori neînțeleasă, pedepsea concret, cu cruzime slăbiciunile umane; *Paracliserul* – vârsta mijlocie, a unui Ev Mediu delirant mistic; *Matca* – vârsta certitudinilor și a întoarcerii la matrice¹².

BIBLIOGRAFIE

- Gânscă Crenguța, *Opera lui Marin Sorescu*, Pitești, Paralela 45, 2002.
 Chevalier J., Gheerbrant A., *Dicționar de simboluri*, Paris, Secher, 1969.
 Popescu Marian, *Chei pentru labirint*, București, Cartea Românească, 1986.
 Vodă Căpușan Maria, *Marin Sorescu sau despre tânjirea spre cerc*, Craiova, Scrisul Românesc, 1993.

SYMBOLES DANS *LA SOIF DE LA MONTAGNE DU SEL (SETEA MUNTELUI DE SARE)*

(Résumé)

Dans cet article, on a essayé de traiter le problème des symboles dans la trilogie *La soif de la montagne du sel (Setea muntelui de sare)* écrite par Marin Sorescu, qui comprend trois pièces de théâtre: *Jonas (Iona)*, *Matca (Matca)* et *Le Bedeau (Paracliserul)*. On peut parler ici des solitudes de l'homme. Cette trilogie vise la condition tragique de l'homme en montrant ses interrogations et ses quêtes dans la voie de la connaissance en essayant de conquérir son propre idéal.

Nous avons indentifié des symboles comme l'eau dans l'hypostase de la mer, qui en *Jonas* signifie l'incertitude et devient l'expression tragique de la

¹¹ Maria Vodă-Căpușan, *Marin Sorescu sau despre tânjirea spre cerc*, Ed. Scrisul românesc, Craiova, 1993, p. 34.

¹² Vezi Crenguța Gânscă, Crenguța, *Opera lui Marin Sorescu*, p. 157.

limitation et de l'espace fermé. Encore, on peut dire qu'ici la mer offre la possibilité de voyager librement, même dans le ventre de la baleine. L'eau comme force destructrice qui décompose la matière apparaît dans *Matca*. L'eau représente une menace permanente pour la vie, une présence imminente de la mort.

On avait aussi trouvé et décodé des symboles comme le cercle (métaphore pour l'espace fermé dans *Jonas*); l'éclairage qui provient de la lumière des bougies signifie l'incarnation de la pureté spirituelle dans *Matca*; la flamme représente le symbole de l'esprit, de la combustion interne spirituelle etc.

Les trois situations rencontrées dans ces pièces peuvent être assimilées aux trois âges de l'humanité: *Jonas* – l'âge du Vieux Testament, *Le Bedeau* – âge moyen, *Matca* – l'âge de la certitude.

VASILE ARVINTE, *Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale*. Cuvânt înainte de Alexandru Gafton. Indice de Sorin Guia, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, 450 p.

Pe la 1880, când scrie I. L. Caragiale, limba română trecuse și zăbovise, timp de un secol, *prin* și *printre* mai multe proiecte de normare și cultivare a ei, de la cel al Școlii Ardelene și cel bazat pe principii practice și obiective al lui I. Heliade Rădulescu, până la cele puriste, justificate de concepții unilaterale, mimetice, ale latiniștilor, italieniștilor și analogiștilor. Variantele de limbă literară propuse în acest „război al limbilor” se încrucișau cu uzul natural al vorbitorilor, receptivi mai degrabă la modă decât la eforturile reformatorilor, uz modelat și de snobism și semidoctism. Așa se face că limba supradialectală utilizată de români în a doua jumătate a secolului al XIX-lea putea fi un mozaic de realizări în care se recunoștea fie atașamentul vorbitorului față de unul dintre curentele reformatoare mai vechi sau mai noi, fie ignorarea oricăror norme de exprimare (în interiorul unei false originalități), fie înclinația spre o limbă-kitsch ale cărei elemente alăturate strident erau regionalismul autentic și expresia străină generalizată.

Printre scriitorii care, nefiind lingviști sau filologi, au fost preocupați de înlăturarea acestor metehne ale limbii și de cultivarea ei pe dimensiunile clarității, purității și proprietății exprimării, punând problema limbii literare în strânsă legătură cu problema culturii naționale, a fost și I. L. Caragiale.

Se poate urmări opinia sa în privința normării și mai ales a estetizării limbii în publicistica desfășurată în „Epoca”, „Ghimpele”, „România liberă”, „Timpul”, „Convorbiri literare”, „Voința națională”, „Constituționalul”, „Moftul român”, „Gazeta poporului”, „Ziua”, „Adevărul” etc., uneori prezentată în veșmânt anecdotic. Tot articolele sunt, cu precădere, cele care îi permit istoricului limbii literare să schițeze modelul de exprimare cultă pe care îl propunea, tacit, un scriitor lucid și obiectiv sub aspect lingvistic, care nu ignora nici caracterul evolutiv al limbii, cu achizițiile și pierderile ei de secole, nici necesitatea îmbogățirii ei în concordanță cu prefacerile timpului său. Aceasta, într-o vreme în care se manifestau încă, prin producții literare valoroase, cel puțin două variante literare (moldovenească și muntenească), iar procesul de unificare a limbii române literare, prin crearea unei norme supradialectale, era departe de a fi încheiat. Pe de altă parte, personajele lui Caragiale, cu vârste și pretenții intelectuale diferite, utilizează o limbă afectată de toate exagerările reformatoare ale veacului și de tarele unei societăți semiculte. Și tot la eroii din teatru sau nuvele se întâlnesc mostre de vorbire regională, curată, în granițele tradiției locale.

Este îndeobște recunoscută bogăția și varietatea limbajului lui Caragiale (reflectând stadiul de dezvoltare a limbii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea), dar această observație imediată a fost pusă cu precădere (și oarecum în detrimentul ei) în slujba unor studii ce vizau limba eroilor ca instrument de portretizare. Lipsea o monografie care să pună în lumină toate implicațiile acestei bogății lingvistice, pe care le-am schițat mai sus. Cartea lui Vasile Arvinte, *Normele limbii literare în opera lui I. L. Caragiale*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007, acoperă această lacună, înregistrând aproape în întregime materialul lingvistic conținut în ediția aleasă ca bază de lucru: I. L. Caragiale, *Opere*. Ediție critică de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu, Liviu Călin, I. Teatru, București, ESPLA, 1959; II. *Momente, schițe, notițe critice*, 1960; III. *Nuvele, povestiri, amintiri, versuri, parodii, varia*, 1962; IV. *Publicistică*, EPL, 1965. A mai fost cules material lingvistic din I. L. Caragiale, *Scrisori și acte*, ediție îngrijită, prefată și note de Șerban Cioculescu, București, 1963.

Se recunoaște ușor în perspectiva propusă asupra operei lui Caragiale concepția lingvistului diacronist. Atât structura lucrării, cât și analiza făcută fiecărui fapt de limbă trădează rigurozitatea istoricului limbii și grija de a păstra interpretările în zona în care ele pot fi acoperite de realitatea evoluției limbii și a uzului contemporan. Dacă materialul prezentat implică interpretări din domeniul stilisticii literare, de pildă, aceasta constituie deja substanța unui alt demers științific. O asemenea poartă lăsată deschisă, fără comentariu suplimentar, spre alte zone de studiu găsim la punctul I.1.1.2., p. 9: „În numele propriu geografic *Adriatică* (*Marea ~*), accentul, notat, este pe silaba penultimă: «*Doarme-albastra-Adriatică...* / *Nu te teme de nimică...*» (III, 537/16-18)”. Note ale autorului asupra acestor fenomene există de foarte puține ori, de pildă la punctul I.1.1.8., p. 9: „Numai cerințele ritmului pot justifica poziția accentului în cazul verbului *a furnica*, la indic. prez., pers. a III-a, sg.: «*Din creștet până-n vârful coadei, în creiere și-n măruntaie, / Îl fûrnică un neastâmpăr*» (III, 466/8-10)”. „Neglijarea” posibilităților de interpretare este un fapt care l-ar putea nemulțumi pe cel preocupat de funcția estetică, artistică a fenomenelor de limbă studiate (demers inevitabil supus unui grad mai mare sau mai mic de subiectivism), dar miza lucrării lui Vasile Arvinte este aceea de a oferi un triptic obiectiv al limbii române din secolul al XIX-lea, alcătuit din elementele folosite de Caragiale în *toată* opera sa: normele limbii literare (subordonate diferitelor concepții înnoitoare, inclusiv celor care aparțin tendinței preconizate de T. Maiorescu și susținute de intelectuali precum M. Eminescu), limbajul obișnuit, curat (al țăranilor – cu particularități dialectale, al negustorilor etc.) și limba schimonosită de incultură. Având în față acest tablou complex, viitoarele analize de orice fel vor fi scutite de supralicitări ori de false interpretări de genul celor care vedeau într-o formă oarecare din vorbirea unui personaj o greșală de limbă pricinuită de incultură, când ea era, de fapt, o normă recomandată de un curent reformator al vremii (deci o posibilă normă a limbii literare), ori o trăsătură caracteristică a normei literare promovată de Caragiale, fără vreo intenție stilistică (de pildă, varianta muntenească *tutulor*, pentru *tuturor*, I.1.123.0.)!

Structura lucrării urmează modelul clasic al unui studiu monografic de limbă: partea întâi, **Fonetica** (p. 9-83), tratează, în capitole distincte, fenomene ce țin de *accentuarea* cuvintelor, *vocalism* și *consonantism*; în partea a doua, **Morfologia. Sintaxa** (p. 83-164), sunt înregistrate și explicate forme din cele zece clase morfologice obișnuite: *substantivul*, *articolul*, *adjectivul*, *pronumele*, *numeralul*, *verbul*, *adverbul*, *prepoziția*, *conjunția*, *interjecția*; partea a treia este rezervată **Formării cuvintelor** (p. 164-187); în ultima parte, **Vocabularul** (p. 187-377), autorul prezintă problema lexicului din *perspectivă stratigrafică* și completează studiul cu observații asupra *semantismului special* al unor cuvinte, *calambururilor*, *deraierilor lexicale*, *cuvintelor (sintagmelor) „stâlcite”*, *chiasmului* etc.

Această succintă, dar necesară, prezentare a cuprinsului recente cărți a lui Vasile Arvinte spune prea puțin despre ceea ce lingvistul, filologul, stilisticianul sau criticul literar poate găsi în paginile ei. Vom zăbovi asupra câtorva aspecte ale studiului, care dau măsura acribiei științifice a autorului.

În partea I, în comentariul legat de ortografierea unor cuvinte, sunt indicate etimoanele care, în lipsa unor norme ortografice unitare în secolul al XIX-lea, îndreptățesc în româna literară a momentului grafii diferite; de pildă: *chaos* [k a o s] (ca în grafia franceză și germană: fr. *chaos*, germ. *Chaos*, după vgr. χάος) și *haos* [h a o s], după modelul medio-grec (I.1.3.2, p. 13). Tot în partea I sunt lămurite grafiile de tipul *meziu* pentru *mediu* (I.1.3.6., p. 14), *mânținerea* pentru *menținerea*, *se recomândă* pentru *se recomandă* (I.2.4.2., p. 22) etc., *corecte* în cadrul tendinței puriste de „românizare”, „în sensul aplicării asupra noilor împrumuturi a vechilor «legi fonetice» care au guvernat trecerea de la latina populară la limba română” (p. 22). De foarte multe ori, pe baza ocurențelor din opera lui Caragiale (în discursul autorului sau al unor personaje), este evidențiată existența paralelă în uzul literar din secolul al XIX-lea a două forme ale aceluiași termen: una muntenească și una moldovenească (de exemplu: *nor*, pl. *nori* – *nóur*, pl. *nóuri*, I.2.8.0., p. 28). Foarte interesantă este observația cercetătorului cu privire la utilizarea de către Caragiale a unor variante de pronunție cu tentă ardelenescă, în *Un pedagog de școală nouă, Despre cometă: prelegere populară* etc.: „Caragiale a făcut un mic inventar al fenomenelor dialectale ardelenesti, care sunt ușor remarcate de vorbitorii din vechiul regat, realizând un fel de supradialect care n-are corespondent în graiurile reale dintr-o zonă foarte întinsă cum este Ardealul (s. n.) (cu Banatul, Crișana și Maramureșul)” (I.3.140.0., p. 76). Toate faptele de limbă prezentate în capitolele despre vocalism și consonantism sunt raportate la istoria limbii, la aspectul cultivat al românei (în variantele sale teritoriale) în epoca veche și la dialectologie, de aceea trimiterile la articole și lucrări fundamentale pentru aceste domenii de studiu diacronic al limbii române sunt abundente. Dintre acestea apar constant studiile consacrate limbii din *Biblia de la București* (1688), semnate de Vasile Arvinte și publicate în *Monumenta linguae dacoromanorum, Pars I* MLD I (*Genesis*), Iași – Freiburg, 1988, MLD II (*Exodus*), Iași, 1991, MLD III (*Leviticus*), Iași, 1993, MLD IV (*Numeri*), Iași, 1994, MLD V (*Deuteronomium*), Iași, 1997; Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, București, EA, 1974; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, Editura Junimea, 1980; idem, *Studii de*

istoria limbii române literare, ediție îngrijită și postfață de Alexandru Andriescu, Iași, Editura Junimea, 1989. De asemenea, informația pe care o oferă Vasile Arvinte în studiul de față poate și trebuie să fie completată permanent cu cea din precedentă sa lucrare, *Normele limbii literare în opera lui Ion Creangă*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, la care, de altfel, autorul face trimiteri frecvente.

În partea a doua a lucrării, fenomenele studiate „au fost selectate din perspectiva normelor limbii literare actuale, față de realitatea lingvistică oferită de opera literară a lui I. L. Caragiale” (p. 83). Deși nu sunt discutate în subcapitole diferite, autorul monografiei face distincția (pe măsură ce faptele excerptate impun acest lucru) între oscilațiile și inconsecvențele inevitabile și explicabile „din perspectiva îndelungatului proces de selectare și de fixare a normelor literare românești actuale” (p. 84) și fenomenele ce se constituie în trăsături ale limbii necultivate (ale graiurilor de tip sudic sau nordic) ori în abateri de la orice tip de normă. Un foarte bogat material lingvistic constituie suportul capitolelor despre *adverb* și *interjecție*, clase lexico-gramaticale cu însemnătate deosebită în realizarea oralității stilului, calitate recunoscută scriiturii lui Caragiale. În corpusul explicativ al fiecărui exemplu se precizează modul în care s-a format cuvântul în limba română sau/și etimonul/etimoanele (în cazul termenilor împrumutați), sensul cu care este întrebuințat în opera lui Caragiale și în limba română, în general, și sensul originar din limba sursă (de obicei turca sau greaca). Precizările de natură semantică sunt esențiale, întrucât avem de-a face uneori cu termeni pe care uzul contemporan nu îi mai cunoaște, iar contextele în care sunt folosiți la Caragiale nu sunt întotdeauna edificatoare. Selectăm din lucrare câte un singur exemplu din cele două categorii: la punctul II.7.6.0., p. 146: „Locuțiunea adverbială *aman-zaman* «zor nevoie», «cu orice preț», «numaidecât», alcătuită din *aman!* «îndurare!», «iertare!» (< tc. *aman!*, < arab. *amān*; cf. ngr. Ἀμόν, alb., bg., fr. *aman*, sp. *amán*) și *zaman* «oportunitate», «ocazie» (< tc. *zaman*; cf. alb., bg. *zaman*), apare în contextul: «Când au rămas singuri, doftorul și bolnavul... *aman-zaman*, hâr-mâr: ori barba, ori paisprezece mii de galbeni!» (II, 569/18-19)”; și la II.10.20.0., p. 158: „Interjecția *carnacsi(n)!* exprimă «ciudă», «supărare», «spaimă», «enervare», cam ca rom. «fire-ai al dracului!», «lua-te-ar dracul!» (< tc. *karnaksi* «să te apuce crampele»; cf. și ngr. κάρναξι), în: «Popii îl felicitază de această reușită cu *carnacsin*» (III, 188/5-6); «*Carnacsi!* Nu mai dau cuvântul nimenui» (II, 310/3)”.

Partea a treia a lucrării se ocupă de problema formării cuvintelor și sunt prezentate aici principalele mijloace de îmbogățire a lexicului: derivarea cu sufixe și prefixe neologice și din fondul moștenit, compunerea (elementele de compunere savantă, contaminația lexicală), conversiunea. Paragrafe speciale sunt acordate creării unor noi lexeme cu ajutorul sufixelor diminutive, augmentative (-depreciative) și verbale.

Partea rezervată lexicului întrebuințat de I. L. Caragiale este cea mai întinsă și conține, în primul rând, un studiu stratigrafic ce pune în evidență elementele și sursele care au contribuit în timp la formarea românei. Este studiat, mai întâi, un grup de termeni din fondul latinesc moștenit, apoi un corpus de neologisme latino-romanice și elementele de origine latină savantă. Capitolul ce

se ocupă de influența slavă este structurat în subcapitole care vizează următoarele categorii: elementele vechi-slave meridionale de factură populară, împrumuturile din slavona bisericească, neologisme populare din limbile slave moderne (bulgară, sârbo-croată, ucraineană, rusă, polonă). Un capitol amplu este cel în care este discutată una dintre cele mai pitorești influențe asupra vocabularului românesc, cea turcească (în graiurile populare din Țara Românească și din Moldova și în varianta scrisă a limbii române de cultură), pusă în legătură cu istoria socială și politică a românilor din secolele al XV-lea – al XIX-lea. Stratul împrumuturilor de origine grecească în limba română este, ca și cel slav, prezentat în funcție de etapele în care s-a constituit: în prima fază – împrumuturile vechi grecești, în a doua fază – elemente grecești-bizantine și în ultima etapă – împrumuturi neogrecești. În același mod sunt discutate și împrumuturile germane, pe straturi lexicale ce s-au constituit de-a lungul mai multor secole: elemente germano-săsești (intrate în română de pe la mijlocul secolului al XII-lea) și neologismele germane din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Capitole mai reduse ori doar paragrafe, cu puțin material lingvistic, sunt rezervate neologismelor de origine franceză-engleză, elementelor pecenegi-cumano-tătărăști, stratului maghiar, cuvintelor și expresiilor preluate din limba idiș, elementelor de origine țigănească. Prezentarea lexicului de origine străină este uneori completată de paragrafe ce se referă la cuvinte și expresii preluate ca atare și utilizate de personajele lui Caragiale sau de Caragiale însuși în articole: „*A bon entendeur salut!*”, I, 144/7, „*à vol d’oiseau*”, IV, 68/7 (fr., IV.1.2.1, p. 195); „*Scuză-mi, Gion, acest pripelnic indigest olla podrida*”, III, 508/31 (fr. < sp., idem, p. 195); „*Na leva, na prava, na prava, na leva*”, II, 172/19-20, 23 (rus., IV.1.3.4, p. 265); „*No harașò! Davai paruski!*”, III, 11/5 (rus., idem, p. 266); „*Alle guten Dinge... – ... sind drei*”, II, 171/2-3 (germ., IV.1.8.3., p. 325); „*Kinder-garten*”, I, 470/27 (germ., idem, p. 326) etc.

Chestiunea termenilor vechi și a neologismelor active în limba română în vremea lui Caragiale este abordată, implicit, și din perspectivă socială, diatopică și diacronică, evolutivă.

Ultimele pagini ale studiului de față sunt rezervate *cuvintelor reflexe, creațiilor expresive, expresiilor idiomatice*, cuvintelor izolate cu *semantism special* (sensuri specifice graiului muntenesc ori proprii lui Caragiale) etc., cu explicații utile și pasionante. Un capitol aparte (foarte concis, p. 378-379) cuprinde *concluziile*.

Cartea se încheie cu un indice de cuvinte semnat de Sorin Guia, despre utilitatea căruia este de prisos să mai vorbim.

Temeinicia studiului realizat, anvergura problemelor ridicate și discutate fac inoportună referirea la imperfecțiunile (de altfel, puține) ce țin de tehnoredactarea textului. Îndrăznim însă să facem câteva observații cu privire la două segmente din prezentul studiu. În scurta sa introducere la partea a patra a cărții, profesorul Vasile Arvinte anunță, pe lângă, abordarea diastratică, diatopică și diacronică a lexicului românesc, și analiza acestuia „din perspectiva onomasiologică și semasiologică: terminologia muzicală, artistică, teatrală, limbajul politic, administrativ etc.” (p. 188). Autorul aplicase această grilă în analiza

lexicului din opera lui Ion Creangă, în volumul publicat în 2002, partea a patra, într-un capitol distinct. Ne-am fi așteptat la același model de analiză, însă în studiul despre limba din textele lui I. L. Caragiale un capitol special de aceeași natură lipsește, iar explicațiile date câtorva termeni (de ex.: „*fagot* «instrument muzical de suflat în formă de tub lung, curbat, cu clape») nu sunt suficiente pentru a susține în mod clar promisiunea din introducere.

Capitolul rezervat împrumuturilor din engleză și din engleza americană ar fi meritat o atenție mai mare, dat fiind faptul că mijlocul și a doua jumătate a secolului al XIX-lea înregistrează începutul influenței engleze în limba română literară, iar prezența acestor termeni comportă explicații complexe. În aceeași ordine de idei, semnalăm la IV.9.0.0. *Cuvinte (sintagme) „stâlcite”* (p. 372) prezența substantivului *dandist*, în loc de *dentist*, formă eronată pe care Iorgu Iordan o pune pe seama influenței grecești în pronunție (cf. *Constandin – Constantin*). Insistăm asupra acestui termen pentru că el ilustrează rafinamentul și subtilitatea expresiei lui I. L. Caragiale. Termenul apare în schița *Întârziere*, întâi ca deformare clară a neologismului de origine franceză *dentist*, în vorbirea unui personaj: „...merg la *dandist*... am un dinte...” (II, 136/21), iar apoi este folosit *aluziv, cu intenții ironice*, de naratorul-personaj, făcând trimitere la un alt neologismul de origine engleză *dandy*, care însă nu apare în opera lui Caragiale: „Pe peron o întâmpină un tânăr și frumos ofițer de călărași, care o primește cu efuziune în brațe. [...] «Așa? zic eu... Am înțeles... Bun *dandist* are cocoana!»”; „Pe cine aflu la berărie? Pe madam Sevastița Stănescu cu *dandistul* dumneaei, locotenentul” (II, 137). Caragiale speculează aici ambiguitatea produsă de omonimia spontană și efemeră dintre cele două cuvinte: *dandist* „dentist” (formă greșită generată involuntar de incultură) și *dandist* „dandy, filfizon” (aluziv, justificat de aparențele surprinse), (vezi și Adina Chirilă, Monica Huțanu, *Împrumuturi din limba engleză în opera lui I. L. Caragiale*, în *In Magistri honorem G. I. Tohăneanu*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 233).

Analizând conținutul și structura cărții lui Vasile Arvinte, este limpede că ea se face accesibilă mai ales lingviștilor, celor deprinși cu jargonul istoriei limbii și al dialectologiei. Iubitorul de literatură însă, care va reuși să treacă peste această aparentă „piatră de poticnire”, va descoperi și el între copertele cărții o analiză pasionantă și utilă criticului literar al operei lui I. L. Caragiale.

Adina CHIRILĂ

DANIELE PANTALEONI, *Texte românești cu alfabet latin: **Psalterium Hungaricum** în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 426 p.

Prezentată întâi sub forma unei teze de doctorat, intitulată *Texte românești cu ortografie maghiară din Transilvania și Banat. Studiu lingvistic și filologic*, lucrarea *Texte românești cu alfabet latin: **Psalterium Hungaricum** în traducerea anonimă din secolul al XVII-lea*, apărută în 2008 la Editura Universității de Vest, este un studiu lingvistic și filologic asupra unor texte românești cu ortografie maghiară redactate în Transilvania și Banat în secolele al XVI-ea și al XVII-lea, aparținând unor opere religioase, lexicografice și artistice care încadrează într-un curent cultural-religios specific mai ales Banatului și sud-vestului Transilvaniei sau regiunii Hunedoara. Excelent cunoscător al vieții culturale și sociale a Transilvaniei și Banatului din perioada istorică amintită, Daniele Pantaleoni a dat, în ultimă instanță, un studiu admirabil, amplu și valoros asupra unui subiect care a pus în calea cercetătorului un mare număr de probleme dintre cele mai grele.

Amplă, cuprinzând 426 de pagini, lucrarea este structurată în două secțiuni. În prima, autorul realizează un studiu adâncit asupra unui manuscris anonim redactat în Banat-Hunedoara; e vorba de *Psaltirea calvino-română*, datată de N. Drăganu în jurul 1660, al cărui text a mai fost cercetat, printre alții, și de Grigore Silași, de Grigore Moldovan, de Carlo Tagliavini, de Tamás Lajos și de Mihai Alin Gherman, manuscris pe care autorul îl raportează permanent la faptele lingvistice similare semnalate în alte texte din epoca și din zona menționată cum ar fi: *Fragmentul Teodorescu* (cca 1575), *Catehismul lui Fogarasi* (1648), *Cartea de cântece a lui Agyagfalvi* (1642), *Psaltirea lui Viski* (1697), *Psaltirea lui Istvánhàzi* (1703) și două dicționare cunoscute sub numele de *Anonimus Carasebesiensis*, respectiv *Lexicon Marsilianum*, ambele datând din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Manuscrisul, aparținând inițial lui Gyarmathy Sámuel, a fost păstrat în biblioteca Colegiului Reformat din Cluj, iar apoi în cea a Filialei Academiei Române din același oraș.

Secțiunea I urmează un plan judicios și echilibrat constituindu-se în mai multe capitole. După un *Argument* (p. 1-2) în care autorul își expune obiectivele lucrării, se rânduiesc următoarele capitole: I. *Texte românești cu alfabet latin* (570-1703) (p. 11-28), II. *Geneza și răspândirea reformei în Transilvania și Banat* (p. 24-39), III. *Parcursul psaltirii din Franța în Transilvania* (p. 41-43), care constituie, în realitate, un fel de introducere în viața culturală a epocii.

Cercetarea filologică și lingvistică propriu-zisă a *Psaltirii anonime* (cca 1660) devine obiect de studiu începând cu capitolul al IV-lea, în care se face

Descrierea textului (p. 41-42), pentru a se continua cu *Descoperirea manuscrisului și opinii despre acesta* (p. 48-52). Sunt tratate, apoi, cu minuțiozitate, pe rând, *Grafia* (p. 53-58), *Semnele diacritice și de punctuație* (p. 58-59). În continuare, se face o analiză sistematică a textului pe compartimentele obișnuite ale limbii: *Fonetica* (p. 69-72), *Morfologia* (p. 72-92), *Formarea cuvintelor* (p. 87-102), *Lexicul* (p. 95-140), *Sintaxa propoziției* (p. 141-150), *Sintaxa frazei* (p. 151-155), *Topica și raporturile între propoziții* (p. 157-159).

Prima secțiune a lucrării se încheie cu un capitol scurt, dar consistent, în care, pe baza luării în considerare a faptelor expuse în capitole anterioare și pe baza comparării permanent a acestora cu cele similare în epocă și cu alte zone, se face localizarea *Psaltirii anonime* (p. 161-164).

Grafia manuscrisului a pus în fața cercetătorului o seamă de dificultăți cu atât mai mult cu cât sistemul ortografic maghiar, la data respectivă, nu era încă stabilizat, structura lui, arată autorul, înglobând elemente arhaice, dar și inovatoare. Așa, de exemplu, o singură literă poate fi citită în mai multe feluri sau un singur sunet putea fi redat în scris prin două sau mai multe semne diferite. La aceste dificultăți, tipice pentru ortografia maghiară veche, s-au adăugat altele izvorâte din necesitatea de a transcrie unele sunete (foneme) românești inexistente în limba maghiară (ca de exemplu [ă], [î]). Așa, de pildă, litera *e* putea reda un *e* [mele, kare, tine], un *ă* [ketre, pecat, rugecsune], un *i* [emble, gendul, kend] sau diftongul *ea* devenit *e* [me, ave, pute]. Alteori, grafemul *e* nu are nicio valoare fonetică: *esze* (= *sze*), *ete* (= *te*), *ene* (*ne*). Explicația faptului o găsește autorul în obiceiul ortografic al unor autori ca Viski, Agyagfalvi, Istvánházi și Fogarasi pentru marcarea grafică a unor forme fonetice mai slabe (pronumele atone și monosilabe). Foarte bine venit este subcapitolul al 4-lea dedicat semnelor diacritice și de punctuație, dar el și-ar fi găsit locul potrivit mai degrabă în *Nota asupra ediției* care însoțește partea a doua, în care este reprodus textul *Psaltirii*.

În capitolul al VI-lea, dedicat *Foneticii*, sunt relevate mai ales fenomenele arhaice, care, de fapt, sunt curente și azi în graiurile românești de sud-vest, ca păstrarea lui *ă* neasimilat la *o* în *năroc* și derivatele lui, a lui *ă* neasimilat la *i* în *rădic*, lipsa sincopării lui *e* în *derept*, *dereptate* etc.). Specific Banatului (și astăzi în unele zone și numai în unele cuvinte) este consonantizarea lui *u* semivocalic în cuvinte ca *dziva*, *lovat*, *vove*, *nove*, *rove* (pentru *ziua*, *luat*, *vouă*, *noună*, *rouă*). În ceea ce privește consonantismul, sunt semnalate o serie de arhaisme, ca păstrarea lui *n* palatal [ń] netrecut la *i* semivocalic în cuvinte ca *denty* (= dintii), *puny* (=pui), *kuvynos* (= cuviños = cuvinos), a africateri dentale *dz* și a africateri prepalatale *ġ* (*dsugul*, *dsos*, *adsutor*). Într-un singur caz se pare că acesta ar fi devenit *j* (*empresur*). Sistemul ortografic maghiar a permis, spre deosebire de alfabetul chirilic, să noteze palatalizarea dentalelor *t*, *d*, *n* urmate de vocalele anterioare *e*, *i*, și de diftongul *ea* în faza *t'*, *d'*, *n'* (notate prim *ty*, *dy*, respectiv *ny*).

Amănunțit și sistematic sunt discutate și fenomenele morfologice ale textului scris care reflectă o serie de fapte specifice zonei de sud-vest a dacoromânei sau unele care erau încă uzuale în epocă: forme iotacizate ale unor verbe (*să piardză*, *să prindză*, *să cadză*, *să vadză*, *să audză*), folosirea alături de *ști* (pers. 3 sg.) (< lat. *scit*) a formei actuale *știe*; condiționalul prezent la pers. 3

sg. și pl. mai păstrează forma auxiliarului *are*, *ară* în loc de *ar*: *apele sz-are turbura*, *are veszeli*, *are fi* (p. 86), imperativul prohibitiv (*nu firecz*, *nu nebunirecz*). Din domeniul adverbilor și locuțiunilor adverbiale sunt menționate cele dispărute sau cele care prezintă sensuri diferite de cele general admise în limba literară contemporană: *acmu* „acum”, *acmus* „acum”, *ainte*, *curunzel*, *de-a fiete*, *hrăbor* „sigur, cu curaj” etc.

În capitolul VIII-lea, *Formarea cuvintelor*, sunt relevate unele derivate astăzi aproape ieșite din uz, ca *lărgământ* „loc larg, întins”, *greime* „greutate”, *reime* „răutate”, *lucime* „strălucire” sau unele formate cu prefix, ca *înlina* „a alina”, *a înlungi* „a lungi”, *înmari* „a spori” etc. Textul manuscrisului înregistrează și o serie de cuvinte care au luat naștere prin compunere, dar multe dintre acestea, arată autorul, sunt niște locuțiuni substantivale calchiate după maghiară: *stătătură de bășău* „răzbunare”, *dătătură de har* „mântuire, har”, *făcător de silă* „om violent”. Și compusele formate din verb + adverb constituie, de cele mai multe ori, tot niște calcuri după maghiară: *a spune afară* „a înălța”, *a aduce înainte* „a aminti”, *a merge înlăuntru* „a intra” etc.

Foarte întins, cuprinzând aproape 50 de pagini, este capitolul al IX-lea: *Lexicul* (p. 95-140). Sunt urmărite aici cuvintele dispărute din limba literară sau cunoscute doar regional, apoi cele formate în limba română prin derivare și prin schimbarea categoriei gramaticale, după care sunt menționați termenii care au un sens diferit de cel actual. În primul paragraf, termenii dispăruți din limba literară sau cunoscuți doar regional sunt defalcați pe diferitele straturi: de origine latină, slavă, maghiară, cu etimologie incertă sau necunoscută. Cuvintele formate în limba română sunt discutate în funcție de elementele din care provin (latinești, slave, maghiare). Credem că mai potrivit era ca termenii discutați în acest paragraf să fi fost grupați în funcție de afixe (și nu în ordinea alfabetică a cuvintelor derivate), în felul acesta putând reieși mai clar forța derivativă a unora dintre afixe, ca de ex. sufixul *-ciune* (*descumpăciune*, *dezmiardăciune*, *fericăciune*), *-ime* (*greime* „greutate”, *tărime* „putere”, *smerime* „smerenie”) etc. Termeni ca *a cucernici* „a adora” (< *cucernic*), *a hrăburi* „a întări”, *a limbuți* „a trăncăni, a sporovăi” (< *limbut*) nu trebuiau discutați în paragraful dedicat schimbării categoriei gramaticale, ci în cel rezervat formării cuvintelor prin derivare.

Dintre termenii de origine latină dispăruți din limba literară sau cunoscuți azi doar regional, relevați de autor, menționăm câțiva: *acum*, *amo*, *cet* „liniște”; *a custa* „a trăi, a rezista”, *fur* „hoț”, *mirac* refăcut din **miracur* (< *miraculum*), considerat prin etimologie populară formă de plural, *nari* „nas”, [stovină] = *stăuină* „stână, loc unde dorm animalele” (< **stabulina*) etc., dintre cei de origine slavă veche sau sârbească: *a gărni* „a ascunde, a acoperi” (< srb. *granati*), *beseadă* „vorba” (< v. sl. *besēda*), *mărvă* „fărâma” (< srb. *mrva*), *nămesi* „a pune, a așeza” (< scr. *namesti*), *poroboc* „copil” (< v.sl. *parobŭkŭ*) etc. Numeroși sunt și termenii de origine maghiară: *aleaneș* „dușman” (< *ellenes*), *alenșig* „inamic” (< *ellenség*), *alnic* „perfid” (< *álnok*), *chidă* „promoroacă, brumă” (< *köd*), *neamzăt* „popor” (< *nemzet*), *ujoară* „camătă” (< *uzsora*) etc. Dintre termenii cu etimologie incertă sau necunoscută sunt discutați: *lete* „deșertăciune, vanitate”, *măscă* „catârcă”, *vicol* „vifor”, *vicodol* „vijelie”, iar dintre cei care au

sens diferit de cel actual: *bolovan* „idol”, *ciudi* „a se minuna”, *lemn* „arbore, copac”, *mândru* „înțelept”, *mândrie* „înțelepciune”, *mișel* „sărac”, *păcură* „iad”, *sărac* „orfan”, *să* „dacă” etc.

În capitolele al X-lea și al XI-lea, dedicate sintaxei propoziției și sintaxei frazei, autorul menționează că textul cercetat prezintă multe particularități străine de spiritul limbii române datorate imitării structurilor lingvistice ale originalului maghiar, provocate de incapacitatea traducătorului de a reda în mod clar în română textul maghiar. Autorul s-a limitat să semnaleze și, desigur, să comenteze doar aspectele sintactice cele mai semnificative, menționând dacă fenomenul respectiv este o particularitate a limbii române vechi sau dacă acestea se datorează influenței originalului maghiar.

În ceea ce privește topica manuscrisului supus cercetării, autorul demonstrează că aceasta se caracterizează prin numărul ridicat de construcții anormale, cum ar fi unele inversiuni și dislocări sintactice, din cauza cărora textul psalmilor devine artificios și, deseori, obscur, fapt care se datorează fidelității față de originalul maghiar și, parțial, încercării de a păstra o anumită structură metrică și poetică în versiunea românească.

Analiza lingvistică a textului, făcută cu acribie și pricepere, îi permit lui Daniele Pantaleoni în final să localizeze textul în Banat și Transilvania de sud-vest pe baza unor fenomene **fonetice** ca: păstrarea vocalei *ă* neasimilată la *o* în cuvinte ca (*nerod*) = *nărod* pentru *norod*, (*nerok*) = *năroc* pentru *noroc*, păstrarea lui *i* etimologic în *rid*, transformarea lui *u* în *v* în *luva* „luua”, păstrarea lui *ń* în cuvinte ca *denty* „dintâń” (= *dintâi*), *kuvinosz* (*cuvínos*) „cuvios”, păstrarea labialelor nealterate: *binye* „bine”, *picsorul* „piciorul”, *mila* „mila” etc., păstrarea africatelor prepalatale *ğ* netrecută la *j*; **morfologice** ca: reduplicarea pronumelui reflexiv neaccentuat în construcții de tipul: *m-am sfârșitu-mă*, formele de imperativ negativ *nu fireți*, *nu grăireți*, **lexicale** *țarigă*, *cet*, *imală*, *vicodol*, *lete*, *tot natul* etc.

Bibliografia (p. 165-170), cuprinzând un număr impresionant de titluri și autori, scrisă în română și/sau în alte limbi, este adusă la zi și trecută prin filtru propriu. Este suficient să amintim că lucrările consultate sunt folosite fie în interiorul comentariului, fie în cele aproximativ 250 de note de subsol.

Partea a doua constă în textul editat (cei 150 de psalmi, nu și cele 42 de cântece religioase din manuscris), care este reprodus cu mare fidelitate, păstrându-se particularitățile ortografice folosite de copist. În *Notă asupra ediției* (p. 173) suntem avertizați că editorul a intervenit doar în ceea ce privește renunțarea la reduplicarea literelor, în separarea cuvintelor și în completarea cu caractere italice a unor litere omise de copist (acestea din urmă au fost reproduse în paranteze pătrate).

Din cele spuse până aici, reiese că în lucrarea de față, complexă și dificilă, Daniele Pantaleoni tratează un subiect care aparține mai multor domenii: culturii române vechi, istoriei limbii române (literare), dar și dialectologiei istorice. Trebuie să menționăm aici importanța ei pentru toate aceste domenii, dar, în special, pentru istoria lexicului limbii române, în primul rând în ceea ce privește prima atestare scrisă a unor cuvinte pe care le găsim notate pentru prima dată în textul *Psaltirii anonime*.

Valoroasă nu numai prin ineditul ei, ci și prin mulțimea de idei originale, lucrarea *Texte românești vechi cu alfabet latin: **Psalterium Hungaricum** în traducere anonimă din secolul al XVII-lea*, realizată de Daniele Pantaleoni este o contribuție de prim rang la cunoașterea mișcării culturale din zona de sud-vest a României și a limbii române din secolul al XVII-lea. Ea ne dovedește că ne aflăm în fața unui cercetător deplin format, cunoscător profund al istoriei limbii și al dialectologiei române, dar și al celei maghiare.

Vasile FRĂȚILĂ